This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

PR
4664
A 67
N5
v. 2

20 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 20

ВОДЕНИЦА НА ФЛОСИ

НАПИСАО

Ц. ЕЛИОТ

ПРЕВЕО

АНД. НИКОЛИЋ

СВЕСКА ДРУГА

ПРАВИЛА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

1. У намери да потпомогне правилније ширење одабраних дела из лепе књижевности и из опште корисне поуке и тако да ствара књижницу за све редове народа, оснива се друштво, које ће се звати: „Српска Књижевна Задруга“ са седиштем у Београду.

2. „Српска Књижевна Задруга“ стараће се: да критички приређује издања старијих и новијих књижевника српских; да издаје одабранија дела из суврмене лепе и опште корисне књижевности; да предњачи избором у превођењу и позајмици из словенских, иностраних и класичних књижевности; да у опште припомогне ширем развићу народне књижевности олакшавајући издавање и ширење књига свима средствима, која јој буду на расположењу.

3. „Српска Књижевна Задруга“ вршиће свој задатак издајући сваке године по једно коло књига према својим средствима. Једно годишње коло ипак не може обухватити мање од шест књига ни мање од шесет штампаних табака.

4. Друштвена су средства: улози чланова оснивача и улагача, добит од проданих књига, поклони и завештања, на то одређени, и камата од сталног капитала. Али се од свега овога, одређенога за годишњи трошак, одбија 5% и прилаже сталном капиталу.

5. Стални друштвени капитал чине: улози чланова добротвора и поклони и завештања, на то одређени.

6. „Задруга“ ће примати и нарочита завештања, намењена на издање дела појединог српског књижевника или на издавање какве засебне врсте корисних књига, које у њен задатак спадају.

7. Према томе: друштвена су издања *редовна* и *засебна*. Редовна су издања, која се чине по чл. 3, а засебна по члану 6.

8. „Задруга“ има чланове: *добротворе*, који плаћају најмање сто педесет динара једном за свагда, или седамдесет и пет форината; *оснивače*, који плаћају десет динара на годину, или пет форината; *улагače* који дају годишњи улог од шест динара, или три форинта.

9. Чланови добротвори и они, који су петнаест година редовно били чланови оснивачи, добијају друштвену повељу, и њихова ће се имена објављивати на друштвеним издањима.

10. Сви чланови добијају сва редовна друштвена издања. Чланови који дају годишњи улог, не могу добити књиге, за ту годину издане, ако своју обавезу не испуне до дана, који ће управа одређивати.

11. У управу може бити изабран члан добротвор или оснивач. Управу састављају: председ[illegible]к, књижничар, благајник и пет одборника.

12. Управа се дели на два одсека: *књижевни* и *економни*. У одсе: књижевни долазе: председник, тајник, књижичар и два одборника, а одсек економни: потпредседник, благајник и три одборника.

13. Знатнија се питања расправљају у седници целокупне управе

14. Сваке друге године иступа из управе коцком трећина чланова а њихова се места попуњују скупштинским избором. Тајник је сталн члан управе, који не иступа по овим одредбама.

15. Свако, у течају изборне периоде, упражњено место у управ попуњује сама управа.

16. Управа бира у народу друштвене поверенике, преко којих стоји у вези са члановима, шаље књиге, прима улоге итд. Повереници не пла ћају никакав улог, а добијају сва редовна друштвена издања и 2% о новца, који прикупе, у име трошкова преписке. Веће издатке управа по себно накнађује. Имена се повереника објављују преко новина и н друштвеним издањима.

17. Управа може поједине поверенике, који се буду за дуже врем живље заузимали за „Задругу", предложити годишњој скупштини за од ликовање особитим признањем или избором за чланове добротворе (бе обвез у чл. 8).

18. Управа одлучује о престанку права и дужности појединих по вереника,

19. Скупштина се „Српске Књижевне Задруге" састаје редовн сваке године о Ђурђеву дне. На скупштину долазе и одлучују чланов добротвори и оснивачи. Управа је дужна објавити сазив скупштине два десет дана раније.

20. На скупштини се врше ови послови: управа подноси извешта о свом књижевном раду и имовном друштвеном стању за минулу годину заједно са извештајем раније изабраних прегледача; бирају се два члана за преглед друштвених рачуна у текућој години; попуњује се управа бирају се на предлог управе друштвени повереници за чланове добро воре; одлучује се о измени ових правила на предлог управе или педе сет чланова добротвора и оснивача; одлучује се о поднесеним предлозима

21. Предлози за скупштину редовно се подносе управи тридесет дана пре скупштине, и управа их на дневни ред ставља. Преко овог правила на самој скупштини учињени предлози примиће се на претрес само онда ако тако одлучи две трећине присутних чланова. Предлози за промену правила објављују се у дневном реду у целини.

22. Друштвена је рачуска година од првог јануара до тридесе прног децембра. Управа ће прописати за свој рад пословник и одредити пословне дужности својим члановима, одборима и друштвеним поверени цима, а тако исто и сталну или привремену годишњу награду тајнику.

23. Ако би се „Српска Књижевна Задруга" растурила, њено се имање поверава на чување Српској Краљевској Академији, а она ће бити дужна предати га оном друштву, које буде радило на задатку, на коме је „Српска Књижевна Задруга" радила.

Gift of

The Thorne Foundation

STANFORD
UNIVERSITY
LIBRARIES

Slut, G.

20 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 20

ВОДЕНИЦА НА ФЛОСИ

НАПИСАО

Ц. ЕЛИОТ

ПРЕВЕО

АНД. НИКОЛИЋ

СВЕСКА ДРУГА

У БЕОГРАДУ

ШТАМПАРИЈА СВЕТОЗАРА НИКОЛИЋА (ГОРЊА ЈОВАНОВА УЛИЦА БР. 53)

1894

PR 4664
A67N5
v.3

САДРЖАЈ ДРУГЕ СВЕСКЕ

Четврта књига: Плачна Долина.

ГЛАВА		СТРАНА
I.	Протестантство особите врсте	3
II.	Све више трња	7
III.	Глас из прошлости	12

Пета књига: Житo и кукољ.

I.	У Црвеној Долини	28
II.	Тетка Глег повиње Бобов палац	40
III.	Тегови се љуљају	58
IV.	Опет љубав	65
V.	Шупље стабло	71
VI.	Тешка победа	83
VII.	Дан наплате	87

Шеста књига: Велико искушење.

I.	Двоје срећних	95
II.	Први утисци	104
III.	Поверљиви тренуци	117
IV.	Брат и сестра	121
V.	Тома је прокрчио пут	129
VI.	Закони привлачности	133
VII.	Филип се опет јавља	143
VIII.	Вакем у новој светлости	156
IX.	Доброчинство у свечаном оделу	163
X.	Корак даље	173
XI.	Код тетке Мос	179
XII.	Породично село	185
XIII	Однесени матицом	192
XIV.	Пробуђење	206

Седма књига: Грајњи сиес.

I.	Повратак у воденицу	218
II.	Шта каже свет	224
III.	Показује како стари познаници могу изненадити	233
IV.	Мага и Луција	239
V.	Последња борба	245
	Поговор	256

ВОДЕНИЦА НА ФЛОСИ

II

ЧЕТВРТА КЊИГА

ПЛАЧНА ДОЛИНА

ГЛАВА I

Протестанство особите вроте.

Путујући Роном могли сте видети овде онде на њеним обалама трагове пропалих села који као да помућују сунчану светлост, и који вам немо причају како се некада ова брза река подигла као љутити бог и преплавила слабе људе и опустила њихове станове. Са свим друго осећање обузима вас кад гледате развалине старих властелинских дворова на Рајни. То беше време чудних и славних дела. Баш ако су ови убојице витезови и пили као смукови, опет има нешто узвишено код њих, као и код дивљих зверова; то беху шумски дивљи вепрови који цепају и раздиру оштрим зубима, а не обичне домаће свиње; они беху представници паклених сила које се вечито боре с лепотом, врлином и питомошћу; поред њих се јаче истицаху супротне слике путника певача, лепотице, кроткога калуђера и страшљивога Израиљца. То беше време кад се блистало на сунцу светло оружје и у ваздуху се лепршале заставе; време чудноватих догађаја и љутих бојева — али и силнога живота, и религијозне уметности и одушевљења: тада се подизаху саборне цркве, тада велики владаоци остављаху своје дворове на Западу да нађу смрт од неверника који држи свети Исток. Ето зашто ме ови замци на Рајни прожимају вишим

и лепшим осећањем: они сведоче о важном животу човештва, они ми износе пред очи једно цело доба. А жалосни костури села на Рони притискују ми душу мучним осећањем, да је овај човечји живот — већи његов део — само једно тричаво, ружно, гмизаво таворење, које чак ни несрећа не уздиже, него му још више ништавост износи; и живот, чије трагове ту гледамо, био је само један део оног јадног мрачног таворења које пропада у заборав онако исто као и живот мрава и даброва.

Може бити да и ви, читаоче, с оваким истим мучним осећањем пратите овај старовременски породични живот на обалама Флосе, живот који и поред све несреће опет остаје тужно-смешан. И јесте чемеран живот којим живе Туливерови и Додсонови — нема у њему никаких узвишених начела, никаких песничких заноса, никаке крепке пуне пожртвовања вере — њега никад не заталаса ниједна од оних бесних страсти које мрачно осенчавају сиротињу и злочинство — нити у њему има оне простодушности и задовољства који улепшавају живот сељачки. У овом животу дошло се само до спољашњих облика напретка али у њему нема ни образованости ни углађености — доиста најгори облик живота! Гледајући ове људе из ближе, видиш код њих мало вере, још мање правога хришћанства, и то чак и сада кад је железна рука несреће прекинула све што их држаше за овај свет. Њихова вера у невидљиво Биће, у колико се она у опште може видети, понајпре личи на незнабоштво; а њихови појмови о дужностима, и ако са свим чврсти и несумњиви, нису ништа друго до наслеђени обичај. Ви не бисте могли живети међу таким људима, које не одушевљава тежња за лепим, узвишеним, племенитим; ви се љутите на ове сметене људе и жене као на свет који је са свим другачији од места на ком и од времена у ком живи. Рекли бисте да чак и мучење себе сама има више смисла него мрављи живот ових Додсона и Туливера.

И ја мислим тако исто; али је потребно познати овај живот, да бисмо знали како је он утецао на Тому и Магу — како је он утецао у опште у толиким на-

раштајима на млади нојас, који по општој људској тежњи за напретком превазилази у образованости свога претечу, али је с њиме увек везан најприснијим везама љубави. Главни кораци у напретку човечанства никад нису без страдања, било то код великих мученика или код простих жртава, а на овај начин се то страдање показује у сваком малом месту, код стотина незнатних људи. И не треба ништа да се устручавамо због поређења малих ствари с великима, јер и наука све више потврђује да је најмање тесно скопчано с највећим. У природној науци, вели се, ништа нема незнатно за мислиоца који дубоко продире у природне тајне и којему најмањи предмет раскрива многе и многе одношаје живота у природи. А то исто вреди и кад посматрамо друштвени живот.

Са свим далеко од енглескога протестанства и са свим особите врсте беху и вера и морал код ових Додсона и Туливера. Они су имали своја умесна правила за живот, као што их имају све угледне и напредне породице, али у тим правилима беше врло мало од онога што даје озбиљно проучавање веронауке. Док су сестре Додсон биле девојке, њихово се Свето Писмо на једним местима лакше расклапало него на другим, али то је долазило од осушених цветова, који су у њему били понамештани са свим равнодушно, без икака обзира на поједина места, важна с гледишта повесничког, или моралног, или поучног. Њихова вера беше проста, полу-незнабожачка, али без јереси — ако јерес управо значи избор — јер они и не знађаху да на свету има и које друге вере, осим само толико да неки људи не походе цркве него иду у разне капеле, а то им се опет чинило да је код неких породица наследно, као и сипња. А како и да знају? Свештеник њиховог убавог села није се кидао због верских секта, волео је играти виста, и увек би се радо пошалио с лепим парохијанкама. За Додсонове сва вера беше у том да се штује оно што је наслеђено и што људи уважавају: треба се крстити јер иначе нећеш бити сахрањен у парохиском гробљу, и треба се пред смрт причестити јер иначе те чекају неке невоље о којима

се управо не зна какве су; али тако исто треба за погреб и пристојна црнина и добра даћа, и треба оставити уредан тестаменат. Нико од Додсонових не би за живу главу одступио од онога што се сматра да је у реду, или што је већ постало навика у одличним породицама, на прилику: послушност спрам родитеља, пажња према сродницима, вредноћа, поштење, штедња, добро рибање и дрвених и бакарних судова, прикупљање новца који почиње излазити из течаја, добра израда предмета за продају, и у опште велика љубав за домаћи рад. Додсонови се управо много поносе тиме што они најпажљивије чувају ове старе навике. И доиста оправдан понос, јер он доноси само честитост и изврсност: друштво има много да захвали матерама ове врсте, које с највећом пажњом израђиваху масло и сир, и које би се стиделе кад би њихов рад био мање добар. На застави ових људи није било никад написано: поштење у сиротињи, још мање: разметање у сиротињи; породична застава гласила је: поштење и богатство; и они увек желаху бити богатији него што свет мисли. Главна је ствар имати добар глас за живота и имати пристојну сахрану кад се умре, али ово обоје опет није ништа, ако тестаменат не ваља, то јест, ако се покаже да завешталац није богат колико се мислило, или ако се новац остави тек како му драго, без обзира на степене сродства. Увек мора бити потпуна правда према сродницима. А правда захтева да се они увек оштро карају кад год повреде добар глас породице, али да им се тога ради опет не закида њихов део наслеђа, било то у ситним стварима за спомен, било у другом имању. Нарочито истакнута црта нарави њихове беше да све кажу у очи: зло ће од њих проћи члан породице који што погреши, али заборављен и напуштен неће бити — породица га неће оставити без хлеба, и ако ће све учинити да му тај хлеб горак буде.

Исте су старинске навике и у крви Туливерових, само што је ова крв богатија, у њој има племените несмишљености, топле љубави и пргаве наглости. Туливеров деда причао је да његов отац, Ралф Туливер,

беше врло паметан човек и да је свршио као пропалица. За цело је овај паметни Ралф живео господски, јахао помамне коње, и без сумње био врло тврдоглав. Напротив, међу Додсоновима нема ниједнога пропалице: то није обичај у овој породици.

У оваким навикама одгајени, Додсонови и Туливерови осташе оваки и у добу зрелости, јер ништа у друштву Св. Ога не утецаше на њих у противном правцу. У том друштву могло се, поред идења у цркву, задржати и доста са свим незнабожачких идеја; и не треба се нимало чудити што Туливер записује освету на празном листу у Светом Писму, и ако уредно иде у цркву, па не треба за то кривити ни његовог свештеника. Туливер је поштовао и својега свештеника и све што цркви припада, али он је такођер сматрао да је црква једно, а здрава памет са свим нешто друго, а шта је здрава памет, то *њему* не треба нико да казује. Извесне семенке природа је опремила малим кукама, те се тако могу прихватити за земљиште баш кад је оно и неугодно. По свој прилици, она духовна семена која на Туливера падоше не имаху ових кукица, па их ветар разнесе.

ГЛАВА II

Све више трња.

У оној узбуђености која прати прве ударе невоље има нешто што још подржава човека, као што и жесток бол често пута подстиче и доноси надражај који за неко време увећава снагу. Тек кад лагано почне тећи нов другачији живот; кад се туга стално усели у срце, и престане доносити надражаје који смањују бол; кад пође дан за даном увек један као други и без икаке наде: тек онда стиже очајање, тек се онда осети страховита глад душе и чежња за неком незнаном тајном која би могла ублажити нашу патњу.

Мага доживе у раној младости ово тешко време. Поред обичне ране зрелости девојачке, она рано доживе и да позна борбу и судар између унутрашњих

тежња и спољашњих догађаја, што је већ неизбежна судбина свима који имају много маште и осећања. За време од када је укивала клинце у дрвену лутку па до сад живљаше она тако бурно у својем тројаком свету од стварности, читања и сањарија, да се много старија него што је чињаше у свему осим у обазривости и владању над собом, што напротив код Томе опет беше у толиком степену да је он, у том погледу, био већ као одрастан човек, и ако у другом још дечак. Сад јој живот дође тужан и једнолик тако да се она све више повлачаше у себе. Њен отац оздрави и опет отпоче гледати послове; он беше пречистио своје рачуне и радио је сад опет на старом огњишту, али као Вакемов деловођ. Тома одлази и долази свакога јутра и вечера, и све мање говори за оно кратко време кад је код куће: а и шта се може говорити? Сви су дани један као други, живот за Тому нема никаке пријатности, и он је уложио сву снагу своју само на једно: да се с поносом одупире несрећи. Њему се не свиђаше много штошта у нарави и очевој и материној сад кад му се та нарав показиваше без ичега што је њу у некадашњим срећним данима могло ублажити; јер Тома је имао врло бистре прозаичне очи, које не могаше замаглити ни нежност ни машта. Бедна г-ђа Туливер као да већ више не могаше прибрати се и по новомирно радити кућевне послове: а и како ће? Нема више оних ствари које су веселиле дух њен — све њене наде, и планови, и намере, све оне пријатне мале трудбе око драгих ствари, које јој четврт века сладише живот, све јој се то у једном часу истрже из њених руку, и она оста запрепашћена у овом празном животу. Зашто да се њој догоди оно што се другим женама није догодило — тако се она једнако питала, и на тај начин исказивала своје непрекидно поређење прошлости и садашњости. Жалосно је било гледати како ова задружна плавуша све више опада и мршави услед и телесног и душевног неспокојства, које је чинило да она по свршеном послу само тумара по празној кући, док Мага страхујући за њу, не склони је да уђе у собу казујући јој да ће се Тома љутити зато што

она не пази на своје здравље. Али и усред најгорега очајања, г-ђа Туливер беше добра мати, и Мага не могаше, баш и поред многих слабости њених, умањити љубав према њој. Она не даде Маги никакав тежи или прљав посао и баш би се наљутила кад би Мага хтела да је одмени у рибању: „Не дирај, не дирај то, чедо моје, покваришеш руке“ рекла би она, „то ће мати урадити. Ја не могу шити, очи су ме издале“. И она је чешљала и плела Магину косу, на коју се сад више није љутила, јер је била дуга и густа, и ако се није коврчила. Мага не беше њено љубимно дете, и г-ђа Туливер би волела кад би Мага била другачија; али њено женско срце, сломљено у свима својим личним жељама, окрену се сад овому детету и у њему нађе своју будућност; мати радо сатираше своје руке да би се поштеделе ове младе које су за цело јаче.

Али Маги беше лакше трпети материна туговања него очеву мрачну ћутљиву смућеност. Докле је год он лежао у незнани и чинило се да ће остати немоћан као дете — па и док бејаше у пола здрав, Мага осећаше у својој великој љубави неки позив, неку нову снагу, која јој помаже да врло лако све поднесе њега ради: али сад место слабости и детињске немоћности дође опора ћутљива самовољност, са свим противна његовој пређашњој живој и разговорној нарави; и то тако иде из дана у дан, недељама и месецима, суморне очи његове никада не засјаше ни од жеље ни од радости које. Младост не може да појми ону мрачну усамљеност старијих људи који су доживели несреће и чија су се лица већ толико одучила од смеја, да на њега ни пажње не обраћају тужне црте око уста и очију, и он се одмах уклања јер никаке добродошлице не налази. „Зашто се мало не прену, и не развеселе који пут?“ мисли витка младост. „То би било врло лако, само да они хоће.“ И ови вечити оловни облаци најпосле доведу до нестрпљења и саму детињу љубав, која је пуна нежности и саучешћа у времену кад је невоља више видна.

Туливер се не задржаваше нигде ван куће, он се трга хиташе увек право кући, и више никако не сврa-

ћаше, као некад, на мало разговора код људи с којима је радио. Он се никако не могаше примирити са својом судбином: свака би му прилика напомињала његово понижење, и како год да се људи понашају према њему, било љубазно било хладно, у свачем би он назирао да се они тако према њему понашају с тога што је сад његово стање промењено. И сам Вакемов долазак на имање беше му мање мрзак него ови тужни дани кад је срећао поверитеље с којима се морао поравнати. Штедети што више па исплатити сав заостали дуг, то беше сад главно старање његово, он је мислио само на то и трудио се само за то; под утецајем ове неодољиве тежње некадашњи прилично раскошни човек, који је мрзио кунаторење у кући, претвори се сад у оштрогледа који мери залогаје. Он непрестано замераше жени што не штеди довољно у јелу и огреву, и сам јеђаше најпростија јела. У том погледу Тома се потпуно слагаше с оцем, и ако мучно трпљаше очеву зловољу и кућевно кунаторење; бедни младић беше весео као да је Бог зна какво велико дело учинио кад донесе прву своју плату и даде је оцу да је остави у кутију где се чуваху уштеде. Мала новчана готовина у овој кутији као да беше једина радост воденичаревим очима — али радост врло кратка и слаба, јер је за час уништаваше помисао да треба много времена, можда више него живот његов, док мале уштеде стигну до величине дуга. Недостатак који без интереса прелази десет тисућа динара чини се да је прави бунар, који треба испунити уштедама од плате која месечно износи сто педесет динара, па баш да дођу у помоћ и Томине уштеде. О том су подједнако мислили сви ови иначе врло различни укућани, који се сад, само пред спавање, грејаху на јевтином огњу од сувих грана. Г-ђа Туливер беше наследила породичне поносне појмове о честитости, она беше одгајена у уверењу да нема веће срамоте него појести туђ новац, то јест бити дужан: у њеним мислима то би било право злочинство кад би ко одвраћао Туливера од ове тежње да уради „један једини посао“, да поврати своје име. Осим тога њој се још некако мело по глави,

да ће и она опет доћи до својих ствари чим се само поверитељи исплате; али главно је било то што је она тврдо веровала, да човек не сме ништа за своје сматрати докле год не може платити што је дужан. Она је мало гунђала с тога што Туливер не тражи своје паре од Моса, али је најпослушније извршивала његове захтеве да се у кући штеди, и управо откидала је од својих уста; једино би кад и кад прокријумчарила лепши залогај за Томину вечеру.

Овако уски појмови о дугу код ових старовременских људи могу лако доћи смешни многим читаоцима данашњега времена широких погледа у трговини и простране мудрости, која нас учи да се све лепо уређује само од себе, и да се ми не морамо ни најмање кидати: ако је то јест мој поверитељ штетовао због мене, онда на тај догађај треба гледати кроз утешну извесност да је нечији други поверитељ ућарио на неком другом; и кад тога зла, тј. задуживања, већ мора бити на свету, онда су само себезнали људи они који се клоне узети од тога зла један део на своја леђа. Али ја приповедам догађаје из живота врло простих људи, који се никада не могоше подићи до отмених сумња о личном гласу и части.

Поред све мрачне зловоље и уске прибраности око једне жеље Туливер ипак задржа стару нежност спрам своје „мале цуре“; он не могаше бити без ње и ако га ни она не могаше развеселити. Он је још једнако желео да је сваки час види; али слатки извор очинске љубави беше сада помешан с горчином, као и све друго. Кад би Мага оставила рад у вече, она би обично села на столичицу уз колена оцу и наслонила главу на њега. Колико би она желела да је он помилује по глави, или да какогод покаже да му је у његовој невољи лакше због тога што има кћер која га силно воли! Али сада ни отац ни Тома — два предрага њена — не одговараху ништа на сва њена ласкања. Тома је увек суморан и расејан за оно мало времена које проведе код куће, а оца једе горка чама што девојче расте — што ће скоро бити велика девојка, а каква ли је судбина чека? На удају тешко

је и мислити у садашњем стању њиховом. А он је мрзио и помислити да се она сиротињски уда као сестра Грити: он би се и у гробу преврнуо, кад би мала цура доживела судбину своје тетке Мос. Кад у трајну несрећу западну људи прости и с мало личнога искуства, онда њихов унутрашњи живот постаје непрекидно кружење тужних и горких мисли: једнако су само једне те једне речи и призори, увек је све на један и исти начин — и на крају године они су као и у почетку, исто као направе које су навијене за извесне одређене покрете.

Ово самотовање ретко прекидаху две три посете. Тече и тетке свраћаху само на врло кратко време, а разуме се на ручак никада; нелагодност коју причињава Туливерово упорно ћутање, које као да још више истиче празнину куће, увећава и једној и другим странама непријатност од ових породичних посета, и поступно доноси да се оне све више проређују. Што се тиче других познаника — ви знате да некакав хладан ваздух окружава људе који су пропали, и свет се од њих склања као од хладне собе: немаш никака разлога да желиш видети, немаш ништа да питаш те људске створове, који су само мушки и женски, који немају намештаја, који те немају чим понудити, који се више ни у што не рачунају. У ово давно време образовано хришћанско друштво у Енглеској клонило се од пропалих породица, и оне су остајале у самотовању, ако нису припадале којој од секта које неговаху братство.

ГЛАВА III

Глас из прошлости.

Једно после подне, кад кестенови почеше цветати, Мага беше изнела своју столицу пред кућу и ту сеђаше с књигом на коленима. Њене црне очи беху далеко од књиге, али као да ништа не уживаху ни у сунчаној светлости која продираше кроз јасмин с њене десне стране и бацаше сенку од лишћа на њене бледе

образе; њене очи као да тражаху нешто што сунчева светлост не открива. Данас беше горе него обично: њен отац, после Вакемове посете, беше скоро помаман од љутње, и у том расположењу беше истукао воденичарскога дечка за неку врло ситну погрешку. Још једном, после болести, беше тако исто љут, и тада је тукао свога коња, и Мага се сећаше с грозом на тај догађај. Она помисли, да би он могао неки пут туђи и њену матер, ако би му она на свој обичан начин рекла што у незгодан час. За њу беше највећи страх да отац не увећа садашњу њихову несрећу тиме што ће учинити какво зло које се не може поправити. Поцепана Томина школска књига коју она држаше на коленима не могаше јој ништа помоћи против овога страха, и њене сузне очи гледаху празно, не видећи ни кестенове ни далеки видик, него само будуће слике кућевне невоље.

На један пут она се прену кад чу да се отворише врата и да неко корача по насипу. То не беше Тома, него неки човек у шеширу од морског пса и плавом кратком капуту од плиша, с дењком на леђима, а за њим велики рундав и страшан пас.

„О, Бобе, ви сте!“ рече Мага, и похита му радосно у сусрет, јер у последње време не беше никака изобиља добрих дела која би бацила у заборав Бобову племенитост; „баш ми је мило да вас видим“.

„Хвала, госпођице“, рече Боб скинувши капу. Он беше врло радостан, али као и мало збуњен, и да би сакрио забуну, он се извика на свога пса.

„Мој брат није код куће, Бобе“, рече Мага; „он је преко дана увек у Св. Огу“.

„Па, госпођице“, рече Боб, „ја бих волео видети г. Тому, али сад нисам за то дошао. Молим вас да видите нешто“.

Боб спусти свој дењак на праг од врата, а с њим и један завежљај књига везаних канапом. Али као да му није било до ових ствари, него више до нечега другог што ношаше под мишком у црвеној марами.

„Погледајте!“ рече он, метнувши црвени завежљај на оне друге, и развијајући га; „мислим да ми

нећете замерити, госпођице, али ја сам натрапао на ове књиге, и учинило ми се да би оне бар у неколико могле накнадити ваше које сте изгубили; јер ја сам чуо кад сте ви говорили о сликама — а што се тиче слика, молим, само погледајте!“

Кад се разви црвена марама, показа се један застарели Годишњак и шест или седам бројева „Збирке ликова“ у великој осмини; а нарочити позив Бобов тицао се слике Ђорђа Четвртог који беше насликан у потпуном величанству своје пљоснате лубање и огромне вратне мараме.

„Овде има сваковрсне господе“, настави Боб, доста узбуђено преврћући листове, „с носовима од свакојаког облика — и једни су ћелави а једни имају лажну косу — биће да су чланови парламента. А овде“, додаде, отворивши Годишњак, „овде су све госпође за вас, неке с коврчавом неке с глатком косом, једне искривиле главе па се смеше а друге као да ће заплакати — погледајте ову - седи на земљи, а обучена је као оне госпође које сам видео да излазе из кола пред општинском кућом кад се ту даје бал. А да како ли су обучена она господа што с њима разговарају, Боже благи! Ја сам ноћас седео до дванаест и једнако сам их гледао — јес, за цело — док већ и оне нису почеле из слика гледати на мене, као да би чуле ако им ја говорим. Али, на врага! ја не умем говорити с њима. Оне ће згодније пристати вама у друштво, госпођице, а књижар ми каже да су то врло лепе слике — он вели, посао је изврстан“.

„И ви сте то за мене купили, Бобе?“ запита Мага, дубоко дирнута овом простосрдачном љубављу. „Ала сте ви добри, предобри! Али ја се бојим да нисте дали много новаца за то“.

„Новаца! ох, госпођице“, рече Боб, „ја бих дао још три пута више, кад би вам ове књиге могле заменити оне што су распродате. Јер ја никад нећу заборавити како сте ви изгледали кад туговасте за књигама — то ми је остало у памети, као да је нека слика која виси преда мном. И кад сам у излогу видео отворену књигу с госпођом која има очи као ваше

кад туговасте — извините моју слободу, госпођице' — ја сам се усудио да ту књигу купим за вас, па онда сам купио и другу где су господа — и осим тога", сад Боб подиже мали завежљај књига, „мислио сам да ћете ви волети мало и књиге поред слика, и узео сам све ове књиге буд зашто — оне су пуне само слова, и ја мислим да неће ништа сметати поред ових лепих књига. И ја се надам. да ми ви нећете одбити, и казати да нећете, као што је радио г. Тома са златницима".

„Ох, доиста нећу, Бобе" рече Мага, „ја вам много захваљујем зато што ме се сећате, и што сте тако добри за мене и за Тому. Ја мислим да ми до сада нико није тако добро дело учинио као ви. Ја немам много пријатеља који маре за мене".

„Узмите пса, госпођице! — они су бољи пријатељи него икакав хришћанин", рече Боб, спустивши опет дењак, који беше већ завргао :ислећи да измиче што пре, јер се јако плашио од разговора с девојком као што је Мага, премда, како обично говораше, „језик се затрчи" кад год почне говорити. „Ја вам не могу дати Мопса, јер он би цркао кад би се растао са мном — ех, Мопсе, је ли тако, мечко једна?" (Мопс се уздржа од пространијега објашњавања, и само махањем репа потврди да је доиста тако). „Али ја ћу вам наћи лепо псето, госпођице, и врло радо".

„Не, Бобе, не, хвала. Ми већ имамо кућевнога пса, а ја и не могу држати пса за себе".

„То је штета, а баш има један леп мали — само ако је вама све једно што није од чисте расе — његова мајка игра на вашару — врло паметна кучка — њено лајање је паметније него говор многих дедака од јутра до мрака. Има један дедак што носи лонце — то је најгора врста торбарења — и он каже „Тоби је мелез — не ваља ништа!" Али ја њему кажем, „ама, па ти си баш мелез, кад те човек погледа, може мислити какви су ти били отац и мати". Оно и ја волим кад је чиста раса, али не могу трпети кад једна рага другу грди. И желим вам лаку ноћ, госпођице",

додаде Боб, подигавши нагло свој дењак, јер осети да се језик опет затрчао.

„Дођите који пут у вече, Бобе, кад је код куће мој брат, хоћете ли?“ рече Мага.

„О, хоћу, госпођице, хвала — доћи ћу један пут. Молим, поздравите га. Ех, он је добро порастао, г. Тома, боље него ја“.

Дењак се опет спусти, овога пута не закачи добро кука од палице.

„Али, је-л'-те, Мопс није рага?“ рече Мага, погађајући да ће Бобу бити врло угодна свака пажња према његовом псу.

„Не, госпођице, ни близу није“ рече Боб смешећи се задовољно. „Мопс је најбољи пас дуж целе Флосе, а ја сам је доиста сву прошао док сам радио на лађи. Ама, знате ли да и господа застану да га гледају, али Мопс ни главе не окреће за њима, он гледа само свој посао, јес доиста.“

Ову високу похвалу потпуно потврђиваше Мопсово лице, које је показивало да он у опште не осећа никаку досаду због толиких излишних ствари на свету.

„Ама, он изгледа доста страшан“, рече Мага. „Да ли ће пустити да га милујем?“

„Ох, да како да хоће, и биће вам захвалан. Он познаје свој свет, познаје Мопс. Није он од оних паса, који се хватају на колачић: увек ће он пре за лоповом него за колачићем — јест. Ох, ја с њиме разговарам читаве часове кад пролазим кроз празне пределе, и кад год направим какву подвалу, ја њему кажем. Немам ја ни једне тајне, да је Мопс не зна. Он зна и за палац, јес доиста“.

„Палац — шта је то Бобе?“ запита Мага.

„То је, ето шта је то, госпођице“ рече Боб, и показа палац (којим се, као што је познато, разликују људи од мајмуна). „Он, знате, много значи при мерењу фланела. Ја носим фланел, јер је лак а доста скуп, па ту један палац износи прилично. Ја знате палцем притиснем крај од рифа, па сечем од овуд, а бабе и не виде“.

„Али, Бобе“, рече Мага врло озбиљно, „то је превара: ја не волим да ви тако говорите“.

„Доиста, госпођице?“ рече Боб ожалошћен. „Онда ми је жао што сам то говорио. Али ја сам навикао говорити Мопсу, а он то мало варања не прима баш тако к срцу, особито кад се то ради с оним тврдицама женама, које се цењкају и цењкају, и хтеле би фланел за бадава, а и не мисле хоћу ли и ја извадити ручак од туда. Ја не варам никога ко неће мене да превари, госпођице — тако ми Бога, ја сам поштен деран, јес доиста; само ја не могу без лова, и сад како сам мануо пацове, остају ми само ружне бабе за лов. И лаку ноћ, госпођице“.

„С Богом, Бобе. Велика хвала за књиге. И дођите опет, да видите Тому“.

„Јест, госпођице“ рече Боб, пошав мало напред: за тим се у пола окрете и рече, „ја ћу напустити моју мајсторију с палцем, ако ме ви за то кудите, госпођице — али то ће бити штета, јес доиста. Није лако наћи друго што — а после шта ми и вреди овако широк палац? Баш као да и није широк, јес доиста“.

Мага, коју Боб овако подиже до своје покровитељке, насмеја се и преко воље, услед чега одмах зажмирише и очи њенога обожаватеља, који се у овако пријатној прилици маши капе и оде.

Витешко доба још није прошло и ако му је Бурке испевао дивну гробну песму: још оно живи у оном даљном обожавању које толики младићи и људи чине према жени не сањајући ни да ће се дотаћи њенога прста или краја од хаљине. Боб, са својим дењком на леђима, обожаваше ово црнооко девојче тако чисто и часно као да је прави витез под оклопом који гласно призива њено име кад полази у борбу.

Али с Магина лица брзо ишчезе овај зрак радости и туга можда после тога дође још мрачнија. Њој беше и сам разговор о Бобовом поклону неугодан, зато она однесе књиге у своју спаваћу собу где их остави и спусти се у своју једину столицу и не погледавши их. Она се наслони на прозор и узе мислити да је и овај ветропир Боб срећнији од ње.

Мага је толико јаче осећала своје самотовање и своју тугу колико је пролеће више напредовало. Сва њена некад тако драга места изван куће, која су је мазила и радовала скоро као и њени родитељи, бејаху сада пуна жалости, и сунчева их светлост не могаше развеселити. Сад јој дође као болестан живац свака љубав и свака радост старих дана. За њу више нема никакве музике, — нема гласовира, ни складнога певања, ни оних милих жица са страсним звуцима неких заробљених духова који звуци брује кроз њену душу. Од свега школскога живота остаде јој само мала збирка школских књига које она преврташе с боним осећањем да их већ све скроз познаје и да у њима никакве утехе нема. И у самој школи она је једнако желела књига у којима би било више: све што је учила чињаше јој се као комади од дугих конаца који су нагло прекинути. А сад без онога подстака који долази од ђачкога надметања међу собом — Телемак дође као слама; тако исто и сухопарна питања из хришћанске науке: у њима не беше ни укуса ни јачине. Понекад се Маги чињаше да би је задовољила поезија: ох кад би имала све Скотове романе и све Бајронове песме! Онда би можда нашла довољно срће те би заглушила овај свакидашњи живот. Па ипак.... једва би од тога било користи. Она би могла стварати свет од снова, али сад је таки свет више не би могао задовољити. Она је желела разумети мало овај тешки стварни живот: овога суморног оца који седи за бедним доручком; ову детињасту, сметену матер; ситне прљаве послове који однесу толико времена, или ону још мучнију празнину досадне тужне доколице; чежњу за неком нежном љубављу, која се увек показује; боно осећање због Томина немара за оно што она мисли или осећа, и због тога што они нису више другари у игри; оскудицу сваке радости, већу код *ње* него код других: она жељаше доћи до каквога кључа који би јој помогао да разуме, и разумевши да поднесе, тешки терет који је пао на њено младо срце. Да је она учила „праве науке које знају одрасли људи“, онда би, чињаше јој се, знала тајне овога живота; само да има књига, она би се већ и

сама потрудила научити оно што знају одрасли људи! Свеци и мученици никад не занимаху Магу толико колико мудраци и песници. Она је мало знала о свецима и мученицима, и све се њено знање сводило на то да они беху привремена устава ширењу католичанства и да сви помреше у Смитфилду.

Једном тако размишљајући паде јој на памет да она није ни прегледала Томине књиге које беху испраћене с другим његовим стварима. Али ту нађе врло мало књига које беху добро раскупусане — латински речник, латинска граматика, читанка, једна исцепана римска историја, са свим раскупусан Виргил, логика и ужасна математика. Доиста, латински, математика и логика, то је већ приличан корак у велике науке — оне науке што људе задовољавају и чак им сладе живот. До душе ова жеља за учењем не бејаше баш без мало таштине: кад и кад би се у пустињи будућности подигла по која лажна слика у којој Мага гледаше како јој се сав свет диви због њених необичних знања. И тако ово радознало и сујетно девојче, поче грискати тврдокорни плод са дрвета науке, трошећи своје слободно време на латински, геометрију и силогизме, и радујући се што кад и кад може да разуме понешто од ових великих наука. Она издржа јуначки једну или две недеље дана, и ако јој више пута клону срце као да је у Обетовану Земљу пошла сама, па сад види да је путовање сушно, без стазе и непоуздано. У првој ревности она би доиста ишетала у поље с логиком, и онда би преко књиге гледала у зрак куда узлеће шева, или у трске и жбунове поред реке одакле плашљиво и незграпно излећу водене тице — а при том би са страхом осећала да она баш ни мало не разуме у каквој свези стоји логика с овим живим светом. Она губљаше храброст свакога дана и чежње срца све више и више савлађиваху стрпљивост разума. Понекад, кад би код прозора седела с књигом, она осећаше како јој се очи саме отимају за сунцем на пољу; тада би она засузила, и често пута би се наука свршила јецањем, ако мати није у соби. Она се бунила против своје судбе и страдала од самотовања; чак и

изливи гнева и мржње према оцу и матери, који нису као што би их она желела; према Томи који је увек одгурује, и у свачем јој се противи — преплавили би кадшто као бујица њену љубав и савест, и она би се згрозила од помисли, да се лако може са свим прозлити. Тада би јој мисли отишле на сањарије о бежању из куће и о тражењу нечега што је мање ружно и досадно: могла би отићи којему од великих људи — можда Валтеру Скоту — и испричати му како је она несрећна и ако је паметна, и он би за цело учинио што за њу. Али десило би се да отац уђе вечером у собу баш кад је она далеко запловила у сањарије, и видећи да га она и не опажа каже јој прекорно: „Ех, зар ћу ја сам тражити моје пацуче?“ Онда би тај глас пресекао Магу као мач: ето и другога јада осим њенога, а она помишља да бежи и да се не осврће на тај јад.

Ово после подне, гледајући како је Боб весео, њена зловоља удари новим правцем. Она узе мислити да њена невоља једним делом потиче и отуда што она као да има много веће потребе него други, што она једнако чезне за нечим што је најузвишеније и најлепше на овој земљи. Она пожеле да је као Боб кога незнање ништа не мучи, или као Тома који само гледа свој посао и за друго не мари. Бедно дете! како се наслонила главом на прозор, стискајући руке и ударајући ногом по поду, она се осећаше тако самотна у својој невољи као да је она једна једина девојка у ондашњем образованом друштву која је из школе изишла без припреме за неизбежне борбе у животу — која је од тешко стечене и вековима мучно наслагане ризнице знања имала само делиће и мрвице из књижевности и лажне повеснице — с којекаквим појмовима о енглеским и другим краљевима сумњиве вредности, а на жалост без икака знања о непромењивим законима у њој и изван ње, које знање, владајући нашим навикама, постаје моралност, и, развијајући осећања покорности и зависности, постаје религија: — она се осећаше тако самотна у својој несрећи, као да су све остале њене другарице срећно училе само

код одличних духова, који нису заборавили да су и они имали младост, кад су жеље неодољиве и нагони силни.

Најзад Мага погледа на књиге које стајаху на банку од прозора, и мало разгони своје сањарије прелиставајући несвесно „Збирку ликова“, али у брзо ману то, и узе разгледати књиге које беху везане конопцем. „Лепоте из Спектатора“, „Раслас“, „Економија домаћа“, „Грегоријева писма“ — она је знала шта има у тим књигама — „Хришћански Годишњак“ — ту ће бити химне по свој прилици, и она опет остави ову књигу; али, шта ли ће бити *Тома Кемпис?* — на ово име она је наилазила у ранијем читању, и сад осети оно добро познато задовољство да нешто дозна о имену које је стајало само собом у памћењу. С прилично радозналости она узе малу, стару, неспретну књигу: многи листови беху посувраћени, и нека рука, сад до века мирна, бејаше исподвлачила многе врсте мастилом које је од времена избледело. Мага преврташе лист по лист и читаше места која је смирена рука подвукла.... „Знај, да ти ништа толико зла не доноси него ако само себе волиш.... Ако тражиш ово или оно, ако желиш бити овде или онде да живиш по вољи и да благујеш, никад нећеш бити спокојан нити слободан од муке; јер да имаш што му драго, опет ће нешто недостајати, и где год да будеш, неки ће ти сметати.... И горе и доле, куда год да се окренеш, свуда ћеш наћи Крст: и свуда мораш имати стрпљења, ако хоћеш да ти је у души мир и да се удостојиш вечитога венца.... Ако хоћеш да се високо узнесеш, мораш одважно кренути на посао, и ударити секиром у корен, да би ишчупао и уништио скривену саможивост и жељу за личним и земаљским благом. О том греху, о саможивости, држи се скоро све зло које треба искоренити; кад се ово зло ишчупа и савлада, настаће мир и спокојност.... Ти трпиш врло мало спрам оних који су толико страдали, силна искушења издржали, тешке жалости поднели, од сваке руке огледани и извежбани били. Зато сети се увек туђих јада, да лакше издржиш своје мале патње. И ако ти се чини

да оне нису мале, принази да тому не буде узрок само у твом нестрпљењу.... Блажене су оне уши које примају шапат Божјега гласа, а не слушају грају светску. Блажене су уши које не слушају глас који с поља звони него Истину која из нутра просвећује....“

Док ово читаше Маги затренери сва душа, као да је ноћу пробуди свечана музика причајући о људима чија је душа будна и крепка, док је њена тако страшно малаксала. Она оде даље за подвлаченим местима, једва и опажајући да чита — више као да слуша неки тихи глас који говори —

„Што се осврћеш и погледаш овде, кад ово није место за твој одмор? На небу треба да тражиш стан свој, на све земаљско да гледаш само као на припрему да тамо путујеш. Све ствари пропадају, заједно с њима и ти. Пази да се не везујеш јако с њима, да не би и ти међу њима пропао.... Ако човек да све своје имање, ипак је то колико и ништа. И ако би чинио најтежу покору, ипак је то само мало. И ако би научио све, ипак је врло далеко. И ако би био са свим душеван и потпуно побожан, ипак му још много недостаје, то јест, једна ствар, која му је најнотребнија. Шта је то? То је, да он, напустивши све, напусти и себе сама, да потпуно изиђе из себе, и да ништа не задржи од себезналости.... Ја сам ти често казивао, и сада ти опет кажем исто, заборави себе, жртвуј себе, и онда ћеш имати мира у души својој.... Тада ће се растурити и празна маштања, и свакојаке сметње и сав јед; тада ће нестати страха, и угинуће саможивост“.

Мага дубоко уздахну, и зглади руком густу црну косу, као да би хтела јасније видети неко изненадно привиђење. Ето, дакле, у чем лежи тајна овога нашег живота, која даје снаге да се све друго напусти — ето велике висине до које се може испети без икакве туђе помоћи — у том је и знање, и снага, и победа, и све то она има у својој души, где један узвишени Учитељ чека да она само послуша његове речи. Као кад се од један пут назре разрешење каквог задатка, тако њу сад проже мисао, да све њене муке долазе

отуда што она тражи само задовољства за себе, као да би без тога свет морао пропасти; и сад први пут она виде да се може и с другога гледишта гледати на задовољење својих жеља, да се може одвојити од себе и посматрати свој властити живот као један незнатни делић целине коју Бог управља. Она све даље читаше стару књигу, жедно гутајући разговоре с невидљивим Учитељем, угледом страдања, извором сваке снаге; она би се враћала књизи пошто сврши посао, и остајала би над њом док сунце не зађе за врбе. Хитра њена машта, која не знађаше за одмор, поче сад, кад она сеђаше у сумраку, смишљати начине покорности и потпуне преданости; у жару првога проналаска њој се учини да је одречење улазак у срећу за којом је тако залуду чекала. Она не беше појмила — а и како да појми док дуже не поживи? — дубоку истину у речима старога калуђера да и одречење остаје опет страдање, и ако се то страдање подноси вољно. Мага још једнако чежњаше за срећом, и сад јој се раздрага срце што је нашла кључ од ње. Она ништа није знала о различним учењима, о мистицизму или о квијетизму; али овај глас из давнине средњих векова дође јој као глас једне душе која верује и нада се, као право откровење.

То ће бити разлог што ова мала старинска књига, коју можете купити у књижари за неколико марјаша, и данас још чини чуда и заслађује горке воде: док скупе и најновије проповеди и расправе остављају све онако исто како је и пре било. Она је писана руком којој срце заповедаше; она је дневник усамљенога, скривенога јада, борбе, вере и победе — није то књига написана на меким узглавницама да стрпљењу учи оне који крваве босе ноге по камењу. Зато она и остаје до века трајни спомен људских тегобâ и утехâ: глас једнога брата, који је, пре толико векова, осећао и страдао и одрекао се — који је можда отишао у манастир, обукао расу и постригао главу, молитвао и постио, говорио другачије него ми — али који је тако исто погледао на далеко немо небо, имао исте страсне жеље, исте напоре, исте обмане, исту клонулост.

Пишући повесницу људи који не припадају отменим редовима, човек лако удари у страснији говор, који се не трпи у отменом друштву, где су и начела и веровања не само умерена него још и напред позната, јер се ту може говорити само о таким предметима за које пристаје тек лака и отмена иронија. Али, у накнаду за то, отмено друштво има своја скупа вина и меке простирке, своје позиве на ручак шест недеља у напред, своју оперу и вилинске собе за играње: оно истресе своју досаду јашући пунокрвне коње, доручкује у клубу, пази на моду, налази сву науку у часописима, а религију код црквених достојанственика којих има увек у отменим кућама: па и како ће имати времена или потребе за веру и за одушевљење? Али ово отмено друштво, које лети паучинастим крилима лаке иронције, стаје врло скупо; ради њега потребно је ништа мање него да се сав пространи народни живот стегне у смрдљиве заглушне радионице, да гмиже по рудницима, да се зноји код огња, да пили, кује, тка у више или мање покваренoм ваздуху — или да се рашири по појатама и растури по усамљеним кућама и колебама на житном земљишту пуном иловаче или креде, где киша доноси пропаст. Овај пространи народни живот сав је основан на енергији — јер је јака потреба која га гони на сто послова потребних за одржање отменога друштва и лаке ироније; он проводи своје тешке дане често у хладној сиротињи, и његове домаће свађе не ублажавају никакви дугачки ходници. Живећи у таким приликама, многој од ових милиона душа треба силна вера, јер и прости духови траже какво такво објашњење живота кад је живот овако мучан; то је управо као што претресате сламњачу кад вас штогод жуљи, док фине француске постеље с перима никад и не изазивају претрес. Понеки силно верују у алкохол и траже највишу милину, или бар спољашњу замену ње, у ракији; али остали траже нешто што се у отменом друштву назива „одушевљај“, нешто што и без велике награде покреће на рад, нешто што даје спокојства и чува љубав спрам људи и онда кад снага стење од умора и кад нас људи бездушно гледају —

јасније да речем, нешто што лежи изван личних захтева, што искључује лично корист и покреће љубав према другима. Кад и кад ова врста одушевљаја нађе далеки одјек гласа који долази из искуства стеченога у најтежој беди. И мала Мага, са својом незнаном тугом, чувши треперења овога гласа, нађе себи труда и наде који јој помогоше у данима усамљености; она од њега начини себи веру без помоћи „постојећих“ ауторитета и нарочитих воља — јер ови јој не беху при руци, а њена потреба беше журна. По оном што већ знате о њој, ви се нећете зачудити, што она мало прегоњаше, и што се показа и нешто поношљива и нагла у својем одречењу; њој и њен властити живот беше глума, у којој она жељаше силно одиграти своју улогу. И тако се догоди, да она често уради што са свим противно смислу покорности, јер се сувише жураше да своју веру засведочи спољашњим чином; често се она високо залетала, и падала нагњечивши своја мала крила. На прилику, она одлучи не само да шије те да што дода у штедионицу, него у том наглом одушевљају за мучењем, она још оде сама у једну трговину у Св. Огу да тражи посла, који се могао и мало мирније и не баш тако непосредно добити; и она нађе да је Тома неправичан и суров, чак да је немилостив, кад јој он пребаци овај непотребни корак. „Ја не волим да *моја* сестра тако ради“, рече Тома; „ја ћу се старати за дуг, ти се не мораш понижавати толико“. Доиста у овом кратком говору беше и нешто нежности и храбрости поред сујете и величања; али га Мага узе као згуру превиђајући злагна зрна, и Томин прекор она сматраше као неизбежну невољу спољашњега света. Тома је врло суров спрам ње, премишљаше она у дугим ноћним бдењима — спрам ње која га је увек волела; али она се усиљаваше да задовољно прими и ту суровост, и да ништа не тражи. То је пут којим ми сви волимо ићи кад почнемо напуштати саможивост — пут мучеништва и страдања на ком расте лаворика, пут пријатнији од стрмене стазе трпљивости, правичних обзира и строгости према себи, на којој се стази не налазе никакве почасти.

Старе књиге, Виргил, математика и логика — ови спарушени плодови с дрвета науке — сад дођоше у мир, јер Мага напусти ташту жељу да буде учена. У првој наглости она хитну све ове књиге осећајући као неку победу што се толико уздигла да јој оне више не требају; и да бејаху њене, она би их спалила с уверењем да се неће за то покајати. Она сад читаше тако жудно и стално своје три књиге, Свето Писмо. Тома Кемпис и „Хришћански Годишњак“ (коју не одбациваше сад више као „песмарицу“), да јој дух беше пун њиховим садржајем; она се тако силно навикну да све гледа у светлости своје нове вере, да јој ништа друго и не занимаше дух, кад би седела и шила кошуље и друге заплетене ствари, које се све, не знаш зашто, зову „прост шав“ — за Магу бар то никако не беше прост шав, јер јака и рукави беху за час готови да се наопако сашију у тренуцима кад дух залута.

Нагнута пажљиво на свој рад, Мага чињаше слику, коју би свако радо гледао. Њен нови унутрашњи живот, и поред понеких вулканских излива заробљених страсти, сјајаше на њеном лицу нежном благом светлошћу, која још више увећаваше љупкост њене цветне младости. Њена мати опажаше ову промену и не могаше се доста начудити како Мага „све лепша долази“; а чудновато беше још и то што је ово некад тако „упорно“ дете сад са свим покорно, и што никад не показује своју вољу. Мага би често погледала преко рада и опазила да мати не скида очију с ње: њене очи хватаху поглед младости као да њеној старој снази долажаше од туда нека потребна топлота. Мати баш са свим заволе своју високу, црномањасту ћерку, једини део кућнога украса који могаше брижно и поносно гледати и Мага, поред свега одречења и противности према кићењу, мораде пристати да је мати чешља и да јој косу намести по моди.

„Не крати то задовољство твојој матери, драго дете“ рече г-ђа Туливер; „ја сам и доста муке имала с твојом косом.“

Тако Мага, рада учинити матери по вољи и разгалити дуге дане које с њом заједно провођаше, пристаде на овај ташти украс, и поврх старих хаљина њена коса блешташе сјајно — само у огледало баш не хте никако погледати. Г-ђа Туливер радо помињаше мужу Магину косу и друге врлине, а овај на све одговараше кратко.

„Знам ја од давно шта би она била — није то ништа ново за мене. Али штета, што није од простије грађе — бојим се неће добро проћи: нема никога који би био муж према њој“.

И Магина душевна и телесна лепота још га више бацаше у бригу. Он би доста стрпљиво преседео док му она прочита једну главу из Светога Писма, или кад му, ако су на само, говори плашљиво о несрећи која се претвара у блаженство. Он све то узе само као кћерину доброту, услед чега му несрећа дође још жалоснија, јер отежава живот и њој. У духу који има пред собом нарочити задатак и који гаји незадовољену освету нема места за нова осећања: Туливеру није требала никаква душевна утеха — њему је требало да скине с леђа дуг, и да се освети.

ПЕТА КЊИГА

ЖИТО И КУКОЉ

—

ГЛАВА I

У Црвеној Долини.

Гостинска соба беше дугачка соба с по једним прозором на сваком крају, један је гледао на врт и дуж Рајнла на обале Флосе, други на двориште воденично. Мага сеђаше с радом код овог другог прозора кад виде Вакема који улажаше у двориште, јашући као увек свога доброг мркова: али овога пута он не беше сам као увек. Још неко беше с њим — једна слика у огртачу, на леном понију. Тек што Мага помисли да ће то бити Филип који се вратио с пута, они стигоше према њеном прозору, и Филип подиже шешир да је поздрави; у том његов отац, опазивши тај покрет, оштро погледа и једно и друго.

Мага одмах остави прозор, и оде са својим радом на горњи спрат; јер Вакем кад и кад свраћаше у кућу да прегледа рачуне, и Мага осећаше да би јој виђење с Филипом било без пријатности кад су ту оба оца. Биће можда прилике да се рукује с њим пријатељски, и да му каже како она памти његову доброту спрам Томе и све што јој је он некад говорио, и ако више не могу бити пријатељи. Маги не беше ни мало тешко видети се опет с Филипом; она задржа спрам њега своју детињу захвалност и саучешће, а сећаше се и његове учености. У првим данима своје усамљености она се непрестано сећала њега кад у памети прикупљаше

све оне који су били добри спрам ње; она је често пожелела да је он њен брат и утитељ, као што су они некад и разговарали маштајући да то може бити. Али доцније она је одагнала и ову жељу као и толике друге снове који сви заударају на ружну саможивост, а осим тога мислила је да и Филип, који већ путује по свету, није више онај стари — по свој прилици он је сад господин човек, и није му до разговора с њом. Па ипак, за чудо како се он у лицу врло мало променио — то беше сад само мало већа, више човечја прилика оног бледог ситног детињег лица с граорастим очима и детињом коврчавом косом, она иста стара мана опет изазива старо саучешће; и Мага, узевши све у обзир, опет пожеле видети се и поговорити с њим. Можда је он још једнако сетан као и пре, и можда баш жели чути коју пријатељску реч од ње. Чак јој дође на памет и да ли се он још сећа како је волео њене очи; и дошавши на ту мисао Мага баци око на огледало које сад беше осуђено да виси лицем к зиду, она се и подиже у пола да скине огледало; али онда се нагло трже и навали на рад, а да би уставила жеље које појурише она напрегну памћење да се сети стихова из црквених песама, а у том виде и Филипа и његова оца који одоше друмом, и онда могаше опет сићи у гостинску собу.

Било је већ при крају јуна, и Мага би волела што дуже шетати, то јој беше још једина наслада коју је себи допустила; али ових дана имала је много посла који је требало свршити, и зато не излажаше никуда, само што би зарад свежега ваздуха радила на пољу. Њена свакидашња шетња, кад није морала ићи у Св. Ог, беше до једнога места иза „брежуљка“ — то јест именом брежуљак зваше се нека незнатна узвишица земљишта на којој беше неколико дрвета, поред пута који води на вратнице дорлкотске воденице. Ја рекох незнатна, јер ова узвишица доиста беше мало већа од какве клупе, али у приликама и једна клупа може донети важне последице, с тога вас ја и молим да замислите ту повисоку клупу с дрветима на њој, као нераван зид од једне четвртине миље с леве стране

од дорлкотске воденице и лепих ливада иза њега које омеђава жуборовити Рајпл. Онде где ова узвишица опет силази у равницу завијаше пут који долажаше с друге стране брежуљка, која је сва била изломљена рупчагама и обронцима услед некадашњег вађења камена, што је морало бити већ од давно, јер су сад и рупчаге и обронци обрасли шибљем и дрветима, а овде онде беше и траве коју су овце попасле. Док беше дете, Мага се јако бојала овога места, које се зваше Црвена Долина, и требало јој је врло много поуздања у Томину храброст да би се овамо смела упутити, јер јој се привиђало да овде има пуно разбојника и зверова. Али сад јој се допадаше ово место као што се људима из равнице допада свако изломљено земљиште и свака стена и обронак, а нарочито јој овде беше пријатно лети кад је могла седети на трави под хладом широкога јасена који беше израстао баш из обронка над њеном главом, и слушати шум бубица или гледати како сунчева светлост продире кроз гране и милује плаво цвеће. У ово доба и дивља ружа цветаше, па и с тога јој овде беше пријатно доћи чим само добије слободнога времена — то већ беше тако велика радост да она покадшто у ревности одрецања помишљаше да би је требало мало укратити.

Сад је можете видети како се упутила драгом месту, ено је како путањом улази у Црвену Долину кроз једну шумицу од шкотских борова — њену високу слику оцртава избледела хаљина и стари шал од црне свиле, а како је поуздана да је нико не гледа, она је скинула шешир и пребацила га преко рамена. Човек би рекао да она има више од седамнаест година — можда због сетности њенога погледа, који је миран и без чежње, можда и због крупноће која је већ издаваше за жену. Младост и здравље даваху добар отпор свима њеним и невољним и вољним мукама, и никаква трага не остаде од ноћи које она беше ради испаштања преспавала на поду; очи су јој бистре, образи чврсти и округли, уснице румене. Она онако црномањаста, с круном од косе поврх висока стаса, као да беше род овим боровима које она мило гледаше. Али

гледајући у њу човек осећа и неку неугодност, јер види противности које се морају сукобити: доиста ово је неки притајени израз, какав се често види на лицу старијих особа код којих вам се чини да ће она још задржана младост у један мах букнути страсно и разрушити сав мир, као што и утуљена ватра плане кад се мисли да је сва опасност прошла.

Али Маги у овом тренутку не беше неугодно. Она мирно уживаше свежи ваздух, гледајући старе борове и помишљајући да су оне сломљене гране спомени од некадашњих олуја, које су само још више подигле црвенкасто стабло. Али док још гледаше у борове, она опази да се нека сенка креће по трави пред њом, и трже се кад виде Филипа Вакема, који најпре подиже шешир, а за тим сав зарумењен приђе к њој и пружи руку. И Мага се зарумени од изненађења које се брзо претвори у задовољство. Она му даде руку и гледаше ову неприличну слику слободним погледом у ком не беше ништа друго до успомена на њена детињска осећања — успомене, које увек беху јаке код ње. Она прва поче говор —

„Ви сте ме изненадили“ рече она смешећи се тихо. „Ја овде никога не срећем, како да ви дођете овде? Јесте ли хтели баш *мене* видети?“

Јасно је да Мага још једнако осећа као дете.

„Јест, баш то сам хтео“ одговори Филип, још збуњен. „Ја сам јако желео видети вас. Јуче сам дуго пазио са брежуљка близу ваше куће да видим хоћете ли изићи, али ви никако не изиђосте. Па и данас сам стражарио, и кад вас видех, ја дођох овде. Ја мислим да се ви нећете љутити на мене“.

„Нећу“ рече Мага са свим простодушно озбиљно, и пође даље шетати као да се Филипова пратња већ разуме. „Мени је врло мило што сте дошли, јер ја сам јако желела прилику да с вама говорим. Ја никад нисам заборавила како сте ви некад били добри спрам Томе и спрам мене; али ја нисам знала поуздано да ли ћете се ви сећати мене. Тома и ја имали смо доста невоља од онога доба, и мени се чини да то гони човека да више мисли на све што је било пре невоље“.

„Ја не могу веровати да сте ви толико мислили на мене колико ја на вас“ рече Филип плашљиво стидљиво. „Знате ли, да сам ја, пре него што сам отпутовао, израдио вашу слику, онако како сте изгледали онда кад сте ми у учионици казали да ме нећете заборавити“.

Филип извади из џепа слику и показа јој. Мага виде стару себе саму, наслоњену на сто, с дугим црним витицама за ушима, с чудноватим и сањалачким погледом некуда у даљину. То беше цртање воденом бојом и врло добар рад.

„Ох, Боже“, рече Мага смешећи се и зарумењивши се од милине, „ала сам ја била смешно девојче! И ја се сећам овако очешљане косе и ове ружичасте хаљине. Доиста сам била циганче. А на сваки начин и сад сам“, додаде она после мало ћутања; „изгледам ли вам као што сте очекивали?“

Овако би исто говорила и каква намигуша, али пун и јасан поглед којим Мага гледаше Филипа не беше као у намигуше. Она је доиста и надала се да ће му бити пријатна, али то је било само поновно јављање њене старе тежње за допадањем. Филип је погледа, поћута прилично, па онда рече мирно: „Не, Маго“.

Њено се лице мало помрачи и усне лако задркташе. Она обори очи, али не окрете главу, и Филип је једнако гледаше. Па онда он рече, лагано —

„Ви сте много лепши него што сам мислио“.

„Доиста?“ рече Мага, и јаче се зацрвене од задовољства које се опет врати њеном лицу. Она се окрете од њега и пође неколико корака, ћутећи и гледајући право преда се, а као да премишљаше како ће се држати спрам ове нове мисли. Девојке обично највише таштине показују у хаљинама, и кад се Мага одрекла огледала, то није било толико зарад негледања себе колико зарад прекидања с лицкањем и украшавањем. Поредећи се с леним, здравим и младим госпођама, она није могла ни помишљати да и њено лице нешто вреди. Филип као да вољаше ово ћутање. Он ћаше поред ње и гледаше је. Они изиђоше из борја, и сад дођоше до једне зелене удољице пуне дивљих ружа. Али колико

ту беше светлије, толико Магино лице дође тамније. Она стаде, и погледавши Филипа рече озбиљним тужним гласом —

„Ја бих волела да смо пријатељи — то јест у колико је то за нас добро. Али то је моја судбина у свачем: мени се не да ништа што сам волела као дете. Старе књиге моје однесоше од мене, Тома није више као што је био — па тако и отац. То је као смрт. Ја се морам растајати са свачим што сам волела. Морам се растати и с вама: ми се више не смемо видети. То сам и хтела да вам кажем. Хтела сам вам рећи да Тома и ја не можемо у извесним стварима радити по својој вољи, и ако се ја будем држала тако као да ништа о вама не знам, то није од зависти или од охолости — или — или од немара“.

Мага говораше све тужније и очи јој се напунише суза. Бони израз на Филипову лицу још више подсећаше на његов пређашњи детињи изглед и изазиваше код Маге веће саучешће за његову неприлику.

„Знам, знам шта мислите“, рече он слабим гласом, „знам шта нас раставља. Али то није право, Маго — не љутите се, ја сам тако навикао звати вас Магом у мојим мислима — није право ништа жртвовати туђим неразложним ћудима. Ја бих много што урадио за *мога* оца; али не бих напустио ниједно пријатељство, или ниједну — склоност, кад би он то од мене тражио, а ја не бих налазио да је такав захтев правичан“.

„Ја не знам“ рече Мага замисливши се. „Често, кад сам била љута и незадовољна, мени се чинило да нисам дужна ништа прегорети; и мислећи даље долазила сам дотле, да бих могла отказати сваку обавезу. Али од тога није било добра — то је било нешто зло у мом духу. Ја сам сад потпуно уверена, да, радила што му драго, на крају крајева ја ћу опет осећати да би ми боље било одрећи се свега пре него загорчати живот мому оцу“.

„Али зар ће се његов живот загорчати, ако се ми видимо који пут?“ рече Филип. Он поуми рећи нешто друго, али се задржа.

„О, ја знам, да он то не би трпео. Немојте ме питати зашто, и да не говоримо о том“, рече Мага врло тужно. „Мој отац је сувише оштар у неким стварима. Он је врло несрећан“.

„Не више од мене“ рече Филип страсно, „ни *ја* нисам срећан“.

„Зашто?“ рече Мага нежно. „Истина, ја не треба да питам, али ми је врло жао, верујте“.

Филип узе ходати, као да не могаше дуже стајати мирно, и они изиђоше из удољице шетајући ћутке по шуми. После ових Филипових речи Мага не могаше пожурити растанак.

„Ја сам много срећнија“, најзад рече она снебивљиво, „од када сам престала мислити о угодности и радости, и од када сам престала љутити се што све не иде по мојој вољи. Ми у животу не можемо радити како бисмо хтели, и с тога је свакому душа слободнија кад одбаци све жеље па мисли само на то да сноси што га снађе, и да ради што му је дато“.

„Али ја не могу одбацити жеље“ рече Филип нестрпљиво. „Ја мислим да ми желимо и чезнемо докле год живот у нама траје. Има нешто што је нашему осећању лепо и добро, и ми *морамо* тежити за тим. Без тога не можемо бити, докле год осећања наша не утрну. Ја волим живопис и ја желим да умем лепо сликати. Ја се напрежем и напрежем, и не могу да израдим што бих желео. Онда је то за мене мука, и једнако ће остати мука, докле год моје моћи не издаду, као што издаду старе очи. Тако има и другог чега за чим ја чезнем“ — овде Филип застаде мало, па онда рече — „што други имају, а што ја никада нећу имати. Мој ће живот проћи без ичега великог или лепог; боље ми је и не живети“.

„О, Филипе“, рече Мага, „боље би било да нисте толико осетљиви“. Али и њено срце поче осећати нешто од Филипова незадовољства.

„Добро“, рече он окренувши се и гледајући је молбено, „ја бих био задовољан са животом, кад бисте ми ви допустили да вас видим који пут“. Па онда, устављен неким страхом који му дође од њенога из-

гледа, он опет спусти очи, и рече мирније: „Ја немам ни једнога пријатеља с ким се могу разговарати — никога ко мари за мене — и кад бих вас могао видети само кад и кад, и кад бисте ми допустили да с вама говорим, и показали ми да ви марите за мене — и да ми можемо бити пријатељи, и помагати једно другому — онда бих ја могао опет волети живот“.

„Али како бих ја могла видети се с вама, Филипе?“ промуца Мага. (Да ли би му доиста могла учинити какво добро? То би било врло опоро рећи „с Богом“ данас, и не видети се више. А и то виђање било би једна нова занимљивост у овом досадном животу. Било је много лакше одрећи се тога пре него сад.)

„Па, ако допустите, да се видимо кадшто овде — да шетамо заједно — ја сам задовољан да то буде један пут, два пут у месец дана. *То* не би наудило ничијој срећи, а мени би засладило живот. Осим тога“ настави он с досетљивошћу коју налази љубав у младости, „баш због заваде наших, ми треба да што више радимо, да ту заваду смиримо нашим пријатељством — ја мислим да наш утицај и на једну и на другу страну може залечити ране из прошлости, ако то јест ја у свој тој ствари што разумем. И ја не верујем да мој отац држи срце; ја мислим да је он противно посведочио“.

Мага лагано тресијаше главом и ћуташе, њене су се мисли бориле. Њој се чинило да је не само невино него још и добро ако види Филипа који пут и одржи с њим пријатељство: можда би му тако доиста помогла да нађе задовољства, као што га је и она нашла. Глас који ово говораше беше слатка музика за Магу; али кроз тај пријатни глас продираше и монотона опомена другога гласа који је она научила слушати: опомена да оваки састанци већ значе тајну, то јест нешто од чега би се она бојала ако се дозна, нешто што ће причинити гнева и бола кад се дозна; ако би она пристала на ту дволичност, то би значило покваренost њене душе. Али опет стиже глас музике, као да га ветрић доноси, и поче уверавати да зло долази од туђих грехова и да би било лакомислено

жртвовати се због зла које је други учинио. То би било са свим неправедно одгурнути Филипа због неразложне осветљивости спрам његовога оца — тог бедног Филипа кога већ одгурују зато што је неприличан. Помисао да би њихови састанци могли бити тумачени тако као да је он њен љубазник Маги и не дође на памет: Филип добро уочи да је та помисао далеко од ње — то га ожалости, и ако то олакшаваше њихове састанке. Њему некако криво би што је Мага још једнако отворена и неуздржљива према њему као што је била и док још беше дете.

„Ја не могу рећи ни да ни не“ рече она на послетку, окренувши се и пошавши путем који води кући: „морам још промислити, да не бих погрешила. Морам потражити упута“.

„Па могу ли онда опет доћи, сутра, или прекосутра, или друге недеље?“

„Мислим, боље ће бити да ја пишем“, рече Мага опет оклевајући. „Ја одлазим кад и кад у Св. Ог, па ћу тамо у пошти предати писмо“.

„Ох, то не“ рече Филип журно, „то не би било добро. Могао би мој отац видети писмо — па — он истина није непријатељски расположен, бар тако ја мислим, али он не гледа на ствари тако као ја, он много држи на богатство и положај. Молим вас допустите ми да опет дођем. Реците ми кад то може бити, или ако ми не можете рећи, ја ћу онда долазити непрестано док вас не видим“.

„Онда ће тако и морати бити“, рече Мага, „јер ја не знам поуздано кад могу доћи овде“.

Маги би много лакше што је одложила одлуку. Сад беше слободна да ужива ове тренутке другарства, и још жељаше продужити их мало; јер кад се први пут састану, она мора ожалостити Филипа и саопштити му своју одлуку.

„Ама ја једнако мислим“, рече она осмехнувши се на њега после краткога ћутања, „како је то чудна ствар што смо ми овако заједно и што овако разговарамо, као да смо јуче били у школи код г. Стелинга. А доиста, за ових пет година — ја мислим: има пет —

морали смо се обоје много променити. Како то да ви мислите, да ћу ја бити она иста као и пре? Ја о вама нисам тако мислила; знам да сте паметни, и да сте за цело доста видели и научили: зато нисам ни држала да ћете ви марити за мене сад“.

„Ја никада нисам посумњао да ћете ви остати она иста, па кад му драго да вас видим“ рече Филип. „Ја мислим иста у оном што чини да вас ја волим више него икога другог. Није потребно да ово објашњујем: ја мислим да и није могућно објаснити ни један од најсилнијих утицаја на нашу нарав. Ми не можемо дознати ни како они постају ни како дејствују на нас. Највећи живописац само је један пут насликао божанствено дете; он није могао рећи како је то израдио, и ми не умемо рећи зашто га осећамо као божанствено. Ја мислим да у нама имају читаве ризнице које наша наука није у стању да попише у спискове. Понеки гласови музике утичу на мене тако чудновато — ја их не могу чути, а да се сав не променим за неко време, и кад би то дејство трајало дуже, ја бих могао чуда починити“.

„Ох! разумем добро, што хоћете да кажете о музици — и *ја* осећам тако исто“, рече Мага, стиснувши руке са старом бујношћу. „То јест“, додаде сад тужним гласом, „бар тако сам осећала кад сам је слушала: сад је више не слушам никако, осим у цркви“.

„А желите је, је ли да је желите, Маго?“ рече Филип гледајући је с милим саучешћем. „Ах, вама ее не да да имате оно што је лепо. Имате ли доста књига? Ви сте их некад јако волели“.

Они беху опет дошли до удољице с дивљим ружама и обоје се зауставише очарани лепотом вечерње светлости коју одбијаху ови бледи цветови.

„Не, ја сам напустила књиге“, рече Мага мирно, „осим врло мало, две — три“.

Филип већ беше извадио из џепа једну малу књигу и погледавши јој натпис рече —

„Ах, то је друга свеска, иначе могли бисте је задржати. Ја је узех да проучим један призор за слику коју радим“.

И Мага погледа у натпис, који силно обнови у њој стару успомену.

„„Пират“ “ рече, узевши књигу од Филипа. „Један пут сам је почела читати, и дошла сам до места како Мина шета с Кливлендом, и никад нисам могла прочитати до краја. После сам настављала сама, и смишљала сам различне завршетке, али сви су били несрећни. Никако нисам могла наћи да се то може срећно свршити. Јадна Мина! Баш бих желела знати како се свршило. За дуго су ми остала у намети шетлендска острва — као да сам осећала ветар с мора“.

Мага говораше брзо, а очи јој се сијаху.

„Па узмите ту књигу, Маго“, рече Филип мотрећи је радосно. „Мени сад не треба. Ја ћу радити другу слику — вас у овом борју и у вечерњој сенци“.

Мага не слушаше што он говори, она се беше занела читајући једно место из књиге. Али у један пут она склопи књигу и врати је Филипу, поплашено одмануувши главом, као да неким привиђењима у зраку виче: „Назад од мене“.

„Задржите ту књигу“, рече Филип молбено, „она ће вам бити пријатна“.

„Не, хвала,“ рече Мага, одгурујући књигу руком, и идући даље. „Она би ми опет омилила овај свет, као и пре — опет бих желела видети и знати много, опет бих желела богатији живот“.

„Али ви нећете до века остати у садашњој судбини, зашто онда да задржавате свој дух? Та то је уско пустињаштво — мени је жао да ви тако чините, Маго. Шта има чистије од песништва и уметности и науке?“

„Али није то за мене, то није за мене“, рече Мага, идући све журније. „Ја бих сувише много онда желела. Ја морам чекати — овај живот неће дуго трајати“.

„Не бежите од мене, Маго, без опроштаја“ рече Филип, кад дођоше до борја, и кад она још продужи ићи не говорећи ништа. „Ја не треба да идем даље, мислим, или, ако допустите...“

„О, не, ја сам заборавила. С Богом“, рече Мага заставши сад, и пружи му руку. Овај чин повратц

њена осећања према Филипу, и пошто су неко време поћутали држећи руку једно другом, она рече тргнувши своју руку:

„Ја вам много захваљујем што сте мислили на мене за све ово време. Врло је пријатно кад нас ко воли. Вама је Бог дао прекрасно добро срце кад ви марите за једно обично девојче које сте виђали за кратко време. Ја се сећам како сам вам рекла, да ви за мене марите више него Тома“.

„Ах, Маго“ рече Филип скоро срдито, „ви мене никада нећете волети колико вашега брата“.

„Можда не“, рече Мага простодушно. „Али, и прво чега се ја сећам, то је да сам с Томом стајала на обали Флосе, и да ме је он држао за руку; пре тога не знам ништа. Али ја вас никад нећу заборавити — и ако се морамо растати“.

„Не говорите тако, Маго“, рече Филип. „Кад сам ја пет година у духу задржао слику малога девојчета, зар да ми од тога не припадне никакав део? Она не би требала, да тако бежи од мене“.

„Не, кад бих ја била слободна“, рече Мага, „али ја нисам слободна -- ја се морам покоравати“. Она застаде за један тренутак, па онда настави: „И ја сам хтела рећи вам још и то, да се не виђате с Томом, осим само колико да се поздравите. Он ми је један пут казао да с вама више не говорим, а он не мења своје расположење.... Ох, Боже, сунце је зашло. Ја сам се дуго задржала. С Богом“. Она му још један пут даде руку.

„Ја ћу овде долазити једнако докле год вас опет не видим, Маго. Сећајте се и на *мене*, као на друге“.

„Хоћу, хоћу,“ рече Мага, пошавши нагло, и у брзо је нестаде иза последњега дрвета, и ако Филипове очи још неко време гледаху за њом, као да је још виде.

Мага оде кући с борбом која већ поче у њеној души, Филип само с успоменом и с падом. Ви извесно не можете а да га не осуђујете. Он је био четири пет година старији од Маге, знао је добро своја осећања спрам ње, и према том је могао предвидети како би

свет мислио о састанцима које је он желео. Али не треба да мислите, да је он груби саможивац, или да би он могао бити задовољан а да у исто време и Мага није срећна — баш њему је више стајало до њене него до своје среће. Он је може тешити, може јој што помоћи. Спрам њенога понашања он виде, да она и не мисли на љубав: све је то само детиња нежност као и онда кад јој беше дванаест година; можда га она никад неће волети — можда њега ни једна жена неће волети: па ако, он ће то све издржати! Али бар ће имати срећу да је виђа, да буде близу ње. И он се понада да ће га она можда једнога дана и заволети: можда ће и љубав доћи кад га она, која је тако нежна, чешће виђа. Ако би која год жена могла волети њега, то је за цело Мага, која је тако пуна љубави, а нема никога да ту љубав заузме. Па после, каква грдна штета што је запала у мисли о одречењу, и запушта свој дивни дух да чами као младо шумско дрво кад нема простора и светлости. Зар је не би он могао спасти од тога? Он би био њен анђео чувар, он би за њу све урадио и све поднео — само не и то да је не види.

ГЛАВА II

Тетка Глег познаје Бобов палац.

Док су Магине борбе биле скоро све у њеној души, где се једна војска сенака бораше с другом и побеђене сенке опет устајаху на нову борбу, дотле Тома беше у борби која има више прашине и граје, где се савлађују препреке више телесне, и у којој су победе видљивије и јасније. Тако то иде још од доба Хекубе и Хектора, укротитеља коња: у кући, жене с распуштеном косом и подигнутим рукама преклињу за помоћ, гледајући из далека на светску борбу, испуњујући дуге празне дане сећањем и страхом; изван куће, људи у охолој борби с божанским и људским стварима, више заузети својим намерама него својим сећањима, не знајући у олуји борбе за страх па чак ни за раме.

Према оном што знате о Томи, ја мислим да он није младић за кога бисте рекли, да ће мучно шта од њега бити: они који се кладе волели би увек бити на његовој страни, баш и ако му латински није ишао од руке. На том класичном пољу Тома никад није ни желео успеха, и најбољи начин да се младић заглупи јесте да му се трпа у дух оно што он не мари. Али сад се Томина јака воља удружила с његовим појмом о части, с његовим поносом, с невољом породичном и с његовом личном амбицијом, па је то све било снага која подржава храброст. Његов ујак Дин, који га не испушташе из очију, поче се за кратко време надати да ће од њега бити честит човек, и би му мило што је у радњу увео синовца који се показиваше тако добар трговац. Тома увиде да је ујак добро о њему мислио, кад га је прво увео у стовариште, по наговештајима да ће после некога времена можда и путовати, да за радњу купује извесне просте ствари, које ја, штедећи нежне уши, нећу ни помињати овде; без сумње ова намера ујакова била је и узрок што је он, кад се не надаше да ће своју чашу вина пити у друштву. призивао к себи Тому на један час, и то време проводио поучавајући га о роби која се извози и увози, узгред помињући још, без непосредне користи за Тому, и какве су користи за трговце у Св. Огу кад они своју робу доносе на енглеским а какве кад је доносе на туђим лађама — о чем је г. Дин, као власник лађа, имао врло јасне појмове и могао врло живо расправљати кад се загреје вином и говором. Тома доби већу плату одмах друге године, али све што претече преко његовог трошка за ручак и хаљине остављаше он у танку кутију, па се клоњаше и друштва да само не би преко своје воље трошио. Тома не беше по нарави ћифта, он је баш волео да се мало проведе, волео је јахати добре коње и правити лепу слику у свету, бити што се каже међу првим младићима, и он је одлучио да то и мора бити, раније или доцније. Али његова трезвена памет увидела је да то све може бити само под погодбом да се сад стегне и трпи; треба прећи неколико путних белега, а прва је да се

плате очеви дугови. Одлучивши се један пут, он сад корачаше право напред без икаква оклевања, и беше страшно озбиљан, као што то већ имају обичај младићи кад се морају пре времена сами за себе старати. У својој породичној поноситости Тома осећаше да је одговорност очева и његова одговорност, и он хоћаше остати беспрекорни син; али долазећи до све већега искуства с годинама, он прилично сам у себи осуђиваше очеву пређашњу наглост и неразложност: зато се они и не слагаху добро, и Тома не беше расположен за оно мало времена што провођаше код куће. Мага се прибојаваше од њега, усиљавајући се да то осећање одагна као нескладно с њеним садашњим шприм мислима и дубљим побудама, али се усиљаваше залуду. Јак је само онај карактер који је увек следствен, који извршује што намери, савлађује сваку противну побуду, и не заноси се никад оним што није очевидно могућно.

Можете лако замислити да је Томино све видније нерасположење према оцу било врло подесно да га препоручи теткама и течама, а препоруке тече Дина постадоше у брзо предмет разговора међу њима. Чинило се, да ће он бити кадар да поврати добар глас породични, а при том нити задаје каквих тегоба, нити треба на њега што трошити. Г-ђа Полет говораше како је она увек мислила, да ће Тома, крупан и снажан као сви Додсонови, изићи честит човек, а оне некадашње његове детиње погрешке, на прилику што је јурио пауна и што није марио за тетке, то је само Туливерова крв, и то је он за цело већ истерао из себе до сад. Глег, који је Тому, разуме се с потребном смотреношћу, заволео још од како је била распродаја, загреја се сад толико за њега да науми чак и помоћи му — кад и кад, у удесној прилици и разуме се без икакве штете за себе; али његова жена рече, да њој није Бог дао, као неким другим људима, да говори на намет; да баш понајпре своју реч искупе они, који говоре најмање; и да ће се, кад затреба, видети је ли боље урадити или само говорити. Теча Полет, поћутавши за време од неколико прогутаних слаткиша, дође нај-

зад до јасно одређеног закључка, да је најбоље ништа не дирати младића који се добро упутио.

Тома, међу тим, и не рачунаше на никога до на себе сама, и ако му беше мило — по природној осетљивости за добро мњење — кад му теча Глег дође који пут са свим пријатељски за време рада, и кад га позове на ручак, премда је овај позив обично одбијао бојећи се да неће на време стићи. Али пре једне године дана догоди се нешто што покрену Тому да огледа пријатељство тече Глега.

Боб Џекин, који се ретко кад враћаше са својих путовања а да не види Тому и Магу, сачека га једно вече код моста кад се он враћаше кући из Св. Ога, да се с њим мало разговори. Он узе слободу запитати да ли је г. Тома кадгод помишљао да заради новаца тргујући мало за свој рачун. Трговати, како? Тома жељаше знати. Са свим просто, отправити мало робе у туђа пристаништа; ето Боб има једнога пријатеља који му се понудио за овај посао, а тај би радо послужио и г. Тому на исти начин. Томи се ствар одмах допаде, и он затражи више објашњења, чудећи се како и сам није дошао на ту мисао. Њему беше врло пријатан овај нови изглед који може у брзо променити досадашње просто сабирање у множење, и он у час одлучи да то и оцу саопшти, и да добије његов пристанак да би могао ради ове трговине потрошити и нешто од досадашње уштеде. Оно можда би боље било не помињати ништа оцу, али он је тек пре неки дан оставио своју плату у танку кутију, па сад нема новаца. Сав је новац у танкој кутији, јер Туливер не хте дати га под интерес, бојећи се да га не изгуби. Од како је нешто покушао трговати у жито па изгубио, он се чуваше добро да новац одваја од очију.

Тога вечера отпоче Тома пажљиво разговор о овој трговини, кад сеђаше с оцем поред огњишта. Туливер слушаше нагнувши се напред у својој наслоњачи, и гледајући Тому доста неповерљиво. Он прво поуми да просто откаже, али и он имађаше неки страх од Томе, а осим тога и мисао да он „нема среће“ беше много учинила да он изгуби своју одлучност и

жељу за самосталном влашћу. Он извади из џепа кључ од стола, извади из њега кључ од ормана, а од туда танку кутију — све то лагано, као да жељаше што даље одмаћи мучни растанак. Па онда седе за сто, и отвори кутију кључићем који му је увек био у џепу и којим се играше у свима беспосленим часовима. Ту беху и новчанице и сјајни златници, и он их бројаше на столу — тек сто шеснаест фуната после све штедње.

„Колико ти треба, дакле?“ рече он, говорећи тако као да га речи неку.

„Па, ја мислим, да почнем с једно тридесет и шест фуната, оче“, рече Тома.

Туливер одвоји ову суму, и држећи је под руком рече —

„Толико ја уштедим за годину дана“.

„Да, оче, то је врло лаган посао кад се штеди од ово мало пара што ми добијамо. Али на овај други начин можемо удвојити уштеде“.

„Е, дечко“, рече отац држећи још једнако руку на новцу, „али то се може и изгубити, ти можеш изгубити једну годину мога живота, а ја их немам још много“.

Тома ћуташе.

„А ти знаш да ја не бих да дајем отплату из прве стотине, док не скупим све, а ја нисам поуздан док не видим новац. Ако се ти надаш на срећу, извесно је да ће она бити противу мене. Стари Хари је дочепао срећу у своје руке. Ако ја изгубим једну годину, више је никад нећу накнадити, смрт ће стићи пре“.

Туливеров глас задрхта, Тома ћуташе неко време па онда рече —

„Па добро, оче, да оставимо, кад сте ви тако противни“.

Али како не хтеде напустити у исто време и своју намеру, он одлучи потражити на зајам од тече Глега двадесет фуната с пет на сто од добити. Доиста, то не беше много. И кад сутра дође Боб да чује шта је Тома смислио, овај му рече да оду заједно до тече Глега поради тога посла; он осећаше да му може

сметати његова поношљивост и да му Бобов језик може доста помоћи.

У ово време, четири после подне, лепога топлог дана у августу, Глег наравно бројаше своје воће ради уверења да је сума и данас она иста која је била јуче. Тома се упути њему с другаром који се Глегу учини доста сумњив: човек с дењком на леђима — Боб се беше спремио за ново путовање — и с псом који се лагано гега и испод очију погледа врло равнодушно, што ипак може скривати нападачке намере. Наочари, које мало час помагаху Глегу да броји воће, сад му јасно показаше и ове опасне појединости.

„Ај, ај, пази на тога пса, чујеш!“ повика он дочепавши једну притку, и држећи је пред собом као штит кад гости дођоше ближе.

„Марш, Мопс“ рече Боб, и удари га ногом. „Он је, господине, миран као јагње“ додаде Боб, што и Мопс одмах потврди скикнувши лако и савивши се око газдиних ногу.

„Е, шта то значи, Томо?“ рече Глег. „Да ми ниси донео какав глас о нитковима који су ми изломили воћке?“ Ако би Боб био тога ради овде, Глег би још и пристао да отрпи какву неуредност.

„Не, течо“, рече Тома, „ја сам дошао к вама по једном мом послу“.

„А, лепо, лепо, али што ће онда и тај пас?“ рече старац дошавши љубазнији.

„То је мој пас, господине“, рече Боб, готов на разговор. „Ја сам и предложио г. Томи тај посао, јер г. Тома и ја другујемо још од детињства. Мој је први рад био да плашим тице код његовог оца. И ја чим нађем леп посао, одмах се сетим да би могло бити што и за г. Тому. А то је права брука, кад он има прилике да заради шаљући робу на страну — ама извесно десет или дванаест на сто кад се исплате сви трошкови — па сад да то изгуби зато што нема новаца. А има дивне робе — ама као створена за мали пакет, лака и не хвата ништа много простора — може се спремити за двадесет фуната па једва да се види, а ствари су таке да свет лудује за њима, и

извесно ће се продати. Ја ћу сам ићи да куним и за мене и за г. Тому. А крманош једне мале лађе понеће их, ја га добро познајем, то је честит човек, а овде му је и породица. Он се зове Салт, и врло је паметан човек, и ако не верујете, ја вас могу одвести да га видите“.

Глег беше зинуо дивећи се овом потоку речи, које он једва стизаше да разуме. Он гледаше Боба најпре преко наочари, после кроз њих и најзад опет преко њих; а за то време Тома, не знајући течино расположење, поче се кајати што је довео овог чудноватог беседника: сад кад још неко осим њега слуша, њему се учини да Бобов говор баш није тако паметан.

„Ама ви ми се видите паметан дечко“, рече Глег најзад.

„О, господине, то сте за цело погодили“ рече Боб климнувши главом, „ја мислим да у мојој глави ври као у старом сиру, ту је пуно планова, и све једни друге потискују. Да ми није Монса да с њим разговарам, ја мислим да бих грцао од планова и они би ме удавили. Ја мислим да је то с тога што никад нисам много ишао у школу. То ја увек говорим мојој матери. Ја кажем „требала си ме слати у школу мало више“, велим, „па онда бих читао књиге, и глава би ми остала хладнија и празна“. Господе Боже, како сад лепо живи моја стара мати, једе печења кад год хоће. Јер ја зарађујем тако много новаца, да се морам женити, да их жена потроши. Али то је досада, имати жену, а и Монс то не би волео“.

Теча Глег, који је волео и пошалити се од када је напустио радњу, поче налазити да је овај Боб врло занимљив човек, али још задржа озбиљност јер је сматрао да је потребно исказати један прекор.

„Хм, хм“ рече он, „не верујем да ви губите прилике за расипање, иначе не би држали тога рундова који може појести колико два хришћанина. То је баш срамота, срамота!“ Али он ово рече више сажаљиво него љутито, а за тим одмах додаде —

„Али, де да чујем сад о том послу, Томо. Ти би по свој прилици хтео мало зајма, а? Али где је твој новац? Ваљада не трошиш све?“

„Не, течо“, рече Тома, и поцрвене, „али отац се не може лако да одважи, а ја опет нећу да наваљујем на њега. Кад бих могао добити двадесет—тридесет фуната за почетак радње, ја бих платио пет на сто, а после бих полако дошао до капитала, и не би ми требала позајмица“.

„Да.... да“, рече Глег повлађујући, „то није рђаво, и ја не отказујем своју помоћ. Али морам видети тога Салта. А после.... и овај твој пријатељ, који се нуди да купи робу.... Ви по свој прилици имате некога да јемчи за вас?“ додаде обазриви старац, гледајући Боба преко наочари.

„Ја мислим да то није потребно, течо“, рече Тома. „Или бар, није потребно зарад мене, јер ја Боба познајем добро. А друга је ствар, ако ви тражите јемство“.

„А и ви ћете узети своју награду зато што купујете, је-л'-те?“ запита Глег Боба.

„Не, господине“, рече Боб, скоро срдито, „кад ја г. Томи нудим јабуку, ја не мислим загристи у њу. Са свим другачије иде кад ја хоћу да подвалим“.

„Али, са свим је право да узмете пристојну награду“, рече Глег. „Није то никаква трговина где људи раде за бадава. То ми се не чини лепо“.

„Е, онда“, рече Боб, схвативши брзо куда старац нагиње, „баш да вам кажем шта ја добијам у овој прилици: ја добијам већу важност, кад више купујем, а то је моја корист, и ја мислим на њу. Нисам ја баш тако прост, Бога ми, не“.

„Та, човече, о, човече“ чу се сад са отворенога прозора из собе, „молим те, хоћеш ли ти доћи један пут да пијеш чај? Или ћеш ту до века остати у разговору с којекаким торбарима, док не дочекаш да усред дана будеш убијен?“

„Убијен?“ рече Глег, „шта тртља ова жена? Та овде је твој сестрић, Тома, који је дошао послом“.

„Убијен — да, да! Није давно било, кад је један торбар убио једну младу жену и украо јој напрстак, и бацио леш у једну рупу“.

„Та, није тако“, рече Глег блажећи, „ти мислиш на онога човека без ногу који се вози у колицима“.

„Па лепо, то је опет то исто, само ти увек хоћеш да говориш против мене. А ако је мој сестрић дошао послом, онда је у реду да га доведеш у кућу, те да и његова тетка зна какав је то посао, а не да шушкаш и нешто плетеш по буџацима“.

„Де, де“ рече Глег, „сад ћемо доћи“.

„А ви не требате ништа“, рече г-ђа Глег Бобу, при чем подиже глас врло високо, да је то одговарало много пре моралном него стварном одстојању између њих. „Нећемо ништа купити. Ја од торбара не купујем. И пазите, да затворите врата за собом“.

„Полако, полако“, рече Глег, „ја још имам посла с овим младићем. Хајде, Томо, хајдете“.

„Ама, човече“, рече г-ђа Глег врло важно, „ако ти мислиш уводити тога човека и његовог рундова на моје простирке, и пред мене, онда бар имај доброте, да ми то кажеш. Ја мислим, да једна жена има толико права“.

„Ништа се ви не бринте, госпођо“ рече Боб, додирнувши капу. Он одмах опази да је г-ђа Глег добар лов за њега, и доби вољу да јој подвали; „ми ћемо остати овде на прагу, Мопс и ја. Мопс познаје отмене људе, о за цело. Да га пујдам читав час, опет не би он напао на тако отмену госпођу као што сте ви. Ама то је чудо како он одмах позна лепе госпође, и како их воли. Бога ми“ додаде Боб спустивши дењак на праг, „то је штета што таке госпође не купују ништа од торбара, него радије иду у опе помодне продавнице где је сијасет младића с крутим јакама да личе на стаклета с украшеним запушачима, и сви они ваде свој ручак из оно мало памучне ребе: разуме се да онда морате платити три пута више него кад узмете од торбара, што је најпростији начин да човек дође до онога што му треба, јер торбар не плаћа закупну цену, и не мора се напињати толико да му

лажи саме од себе искачу, хтео, не хтео. Али, ви ћете, госпођо, знати боље него ја — ви познајете добро све оне у финим продавницама, за цело“.

„Да, мислим да их познајем, а такође и торбаре“, напомену г-ђа Глег, да би показала како је залуду што Боб *њој* хоће да ласка; за то време њен муж, стојећи иза ње с рукама у џеповима и с раскораченим ногама, намигиваше и уживаше с мужевском радошћу, што изгледа да ће се његова жена ухватити у клопку.

„Ох, за цело, госпођо“, рече Боб. „Ви сте морали доста и имати посла с торбарима, кад сте још били млади — пре него што је стари господин имао срећу да вас види. Ја знам где сте ви живели, о ја знам. Често сам пролазио поред куће — то је она кућа од камена и са степенима одмах до господара Дарлеа....“

„То јесте“, рече г-ђа Глег, наливајући чај. „Па ви онда знате и моју породицу.... да вама није род онај разроки торбар, што је све носио ирско платно?“

„Ето, видите!“ рече Боб избегавајући одговор на питање. „Најбоље време у вашем животу ви сте провели купујући од торбара. И један разроки торбар бољи је од оних у продавницама који са свим право гледају. Боже мој! Да сам ја којом срећом могао доћи у ону камену кућу с овим дењком овде“ — при том Боб лупи руком по дењку и помилова га — „а лепе девојке стоје на каменим степеницама и чекају, то би тек било нешто, кад се отвори дењак. Али сад, торбар иде само по сиротињским кућама, или највише ако га зовне која слушкиња. Зло време сад. Ето, погледајте само, госпођо, какав је овај циц, а какав је био у ваше време — ви сад ово не бисте никад понели. За вас треба прва врста — нешто лепо као и ви што сте“.

„Да, да, лепше него што ви имате, јер ви само једну ствар имате од прве врсте, то је ваша безобразност“ рече г-ђа Глег, поносита са своје ненадмашне мудрости. „А, хоћеш ли ти човече већ један пут сести да пијеш чај? Томо, ево твоје чаше“.

„Ви са свим имате право, госпођо“, рече Боб. „Мој дењак није доиста за госпође као што сте ви. То је време прошло. Сад се торбаре само врло јевтине

ствари, које су овде онде мало избледеле или како год оштећене, али се та места могу и осећи, или се баш и не види кад се скроји хаљина; тек само така се роба не сме понудити богатим људима који могу платити и за оно што нико не види. Ја мој дењак *вама* не бих ни смео отворити, ох, не, не, ја сам доиста безобразан као што ви велите — мора човек бити мало и безобразан кад су времена тако зла — али опет нисам толико да вам нудим ову робу".

„Е, па шта имате у том дењку?" рече г-ђа Глег. „Све шарено, по свој прилици, шалови и таке ствари?"

„Све врсте, госпођо, све врсте", рече Боб, ударивши руком по дењку; „али молим вас, да и не говоримо о том. Ја сам овде дошао по послу г. Томе, а не по мојем, и нећу да се користим тиме па да радим свој посао".

„А молићемо, какав је то посао који се крије од мене?" рече г-ђа Глег, која између двеју радозналости мораде једну оставити да почека.

„То је један Томин мали план", рече доброћудни Глег, „и како ја мислим, добар план. Он мисли да мало заради новаца, а то је најпаметније за младића који се сам мора старати, а, жено?"

„Али ја мислим да то неће бити такав план, да он све очекује од својих рођака, а тако би хтели сви младићи у ово време. А молићу, шта опет овај торбар има свезе с пословима у нашој породици? Зар ти, Томо, не умеш сам отворити уста, и казати твојој тетки што имаш?"

„То је, тетка, Боб Џекин", рече Тома уздржавајући љутњу коју му је теткин глас обично доносио. „Ја се с њим познајем још од детињства. Он је врло добар човек, и увек готов да ми помогне. Он је већ увежбао ту трговину, да по какав мали товар пошље на страну, и тако што привреди, и он мисли да бих и ја могао што зарадити кад бих мало отпочео тај посао. Тако се добија добар приход".

„Добар приход?" рече г-ђа Глег жудно, „а шта ти рачунаш као добар приход?"

„Десет или дванаест на сто“, рече Боб, „после свих трошкова“.

„Па, човече“ рече г-ђа Глег свому мужу с пуно прекора, „зашто да ти мени раније не кажеш о тим пословима. Ти си ми увек говорио да се не може добити више од пет на сто“.

„Којешта, жено, којешта“, рече г. Глег. „Зар ћеш ти да тргујеш, а? Кад хоћеш на извесно, онда нема више од пет на сто“.

„Али, госпођо, ја бих могао за ваш рачун мало трговати, и врло радо“, рече Боб, „ако се ви само одважите, а није баш ни опасно. Али кад бисте ви једну сумицу позајмили Томи, он би вам дао шест или седам на сто, и још би и сам заслужио неку цркавицу. Тако добра жена, као што сте ви, волеће уложити свој новац, кад зна да ће њен сестрић имати отуда користи“.

„Па шта велиш, жено?“, рече Глег, „ја мислим, пошто сам добро промерио, да дам Томи колико за прву пару — а већ то знам, да ће ми он платити интерес — па ако и ти имаш који замотуљак, или....“

„Али то већ прелази сваку меру, драги мој! Та ти ћеш још разгласити свуда и упутити лопове да дођу и да ме покраду“.

„Де, де, ја дакле велим, кад би ти помолила једно двадесет фуната, ја бих онда допунио да буде педесет. То би било доста за почетак, а, Томо?“

„А на мене се и не осврћеш“ рече г-ђа Глег мужу, „о знам ја добро, да би ти умео лепо располагати с мојим новцем“.

„Па лепо“ одговори он скоро преко, „ми можемо и без тебе. Сад да пођемо, да видим тога Салта“ додаде Глег, обративши се Бобу.

„Е, сад опет у другу крајност“, рече г-ђа Глег. „Ти би сад опет да ме са свим избациш из ове Томине трговине. Ја нисам рекла да за то не дам новаца, а да ли баш двадесет фуната, као што ти брзо сам одређујеш, то је друга ствар. Али Тома ће видети једнога дана да његова тетка има право што се не

затрчава с новцем, који и за њега штеди, докле се не увери да је са свим поуздано“.

„То је лепа одважност, доиста“, рече Глег намигујући Томи, који се не може уздржати од смеја. Али Боб похита да задржи љутњу увређене госпође.

„Ех, госпођо“, рече он с великим поштовањем. „ви разумете ствари, јес доиста. И са свим је тако. Ви хоћете најпре да видите како иде, па онда да уђете у ствар. Ох, Боже, како је то дивно имати отмене сроднике. Ја сам морао сам доћи до прве паре, као што вели господин, па је после расло по мало, те сад могу да уложим тридесет фуната, и још да оставим матери. Ја бих имао и више, али сам некако слаб спрам жена — не могу да им много наплатим робу. Ето овај дењак (куцнувши га), сваки би други из њега извадио лепе паре. Али ја. . . . ја ћу га продати скоро по што сам га и купио“.

„Да ли имате доброга тила?“ занита г-ђа Глег доста пријатељски уставши од стола и савијајући убрисач.

„Ах, госпођо, има, али неће бити за вас. Стид ме је и да вам покажем. Бојим се, увредио бих вас“.

„Дајте да видим“, рече г-ђа Глег, још једнако на пријатељски и покровитељски начин. „Баш ако је негде и покварен, опет може бити добар“.

„Не, госпођо. Ја знам своје место“, рече Боб и подиже дењак на леђа. „Пред таку госпођу ја не износим ову робу. Торбарење је изгубило данас своју вредност, вама би само било жао, да видите колика је разлика. Ја вам, господине, стојим на служби, ако ћете к Салту“.

„Све у своје време“, рече Глег, који не беше рад да се овај разговор прекине. „Мораш ли ти, Томо, у радњу?“

„Не, течо, ја сам оставио заменика“.

„Дете, скините тај дењак, и покажите ми шта имате“, рече г-ђа Глег, седнувши важно у столицу коју привуче прозору.

„Али, госпођо, немојте тражити то“ рече Боб молећи.

„Сад доста“, рече г-ђа Глег оштро, „учините што вам кажем“.

„Ех, госпођо, није ми право, није ми право“, рече Боб, и полагано спусти дењак, који узе дрешити све једнако као преко воље. „Али кад ви наређујете нека буде (говорећи све с прекидима) немам ја робе за вас, куд ће те ви тако што купити.... то су све ствари за сиротице у селу, које се нису макле од кућа .. штета је и купити ствари које су за њих. Како се оне радују кад ме виде с дењком.... а оваких ствари мучно да ћу опет наћи, бар сад не, јер морам на пут за ствари г. Томе.... Погледајте, само“ сад Боб настави опет брзо, и разви једну црвену мараму с извезеном палмом у углу; „ово је роба да девојкама пође вода на уста, а стаје само два динара — и зашто? Зато што је мољац изгризао овде на крају. Тако ми Бога, ја мислим да провиђење шаље мољце да би лепе жене с мало пара могле јевтино куповати ствари. Да нема мољаца само би богате жене, као ви, госпођо, могле имати лепе мараме по пет динара комад — ама ни паре јевтиније. Али шта ради мољац? Он за час нагризе вредност мараме за три динара, и онда један овакав торбар носи их сиротним девојкама у колебама, те их мало обрадује. Ама, као ватра, само погледајте“.

И Боб држаше мараму да би се г-ђа Глег могла дивити, али она рече оштро —

„Да, да, само у ово доба нико не мари за ватру. Оставите те шарене ствари, покажите ми тилове, ако их имате“.

„Ех, госпођо, нисам ли ја казао да ће тако бити“, рече Боб отискујући шарене ствари као с неким очајањем. „Знао сам ја да ви не можете ни гледати овако јадну робу. Ево, једно парче муслина — али шта вреди и да га видите? То је као да гледате сиротињски ручак — само губите вољу за јело. На средини, ето, није шара испала добро за један метар — иначе и наследница Викторија могла би носити тај муслин. А овако“ и Боб баци за леђа платно као да не вређа очи г-ђе Глег, „овако ће га понети нека сиротица — цео комад стаје само десет динара, а има десет метара

рачунајући и онај један местичав. Цена би била двадесет и пет динара — ни пару мање. Али не вреди више о том говорити, овај муслин није за вас, ви сте у стању платити три пута више за други који ни у пола није овакав. Ви сте хтели тил, ево, имам једно баш лепо парче....“

„Дајте ми тај муслин“, рече г-ђа Глег, „та ми се жута боја допада“.

„Али, *местичава* роба“, рече Боб с покудом. „Шта бисте ви радили с њом? Ви ћете је дати слушкињи — знам за цело. А то је штета, она би се сувише погосподила с таком хаљином, то није за слушкиње“.

„Дете, измерите“, рече г-ђа Глег заповедајући.

Боб послуша као преко воље.

„Видите, има и више од десет метара“ рече он показујући преостало пола метра, док међу тим г-ђа Глег загледаше местичаво место, и измицаше се да оцени колико се ова погрешка губи на даљини.

„Даћу вам шест динара“ рече она и спусти платно показујући се да јој је то последња реч.

„Зар ја не рекох, госпођо, да ви не можете ни гледати мој дењак? Ето, вама се смучило од овог платна, ја то видим“, рече Боб журно савијајући муслин и као спремајући се да веже дењак. „Ви сте навикли на другачију робу, кад сте живели тамо у каменој кући. Торбарење је изгубило важност, ја сам то већ казао. Ја ћу за ово добити од сиротице десет динара, и још ће јој бити криво што не иштем више. Ова роба не избледи никад, и конци ће иструлити пре: али то неће бити док сам ја жив“.

„Седам динара“ рече г-ђа Глег.

„Молим вас, немојте мислити на то“, рече Боб. „Ево једно парче тила, колико да видите, пре него што свежем дењак, само да видите каква је сад роба: погледајте тачке и гранчице, дивота, али је мало пожутело од стајања. Ја никад не бих могао ни купити овај тил, да није мало пожутео. Ох, муке моје у почетку да научим шта ове ствари вреде! Ништа ја у почетку нисам знао, за мене је било све једно, ова

роба или прост циц. Ја сам мислио да више вреди оно што је дебље. И страшно су ме варали — ја сам врло простодушан човек, не знам се сачувати од преваре. Ја не видим даље од носа, иза тога већ бих се са свим изгубио. И за ово парче ја сам дао шест динара мање грош — да кажем другачије, ја бих вас варао. И толико исто и иштем за њега — ни паре више, јер то је роба за жене, а ја волим њих послужити. Шест динара мање грош за шест метара — та то није плаћена ни прашина која је на њему".

„Ја бих узела три метра" рече г-ђа Глег.

„Па цело је парче шест метара", рече Боб. „Не, не, госпођо, није то за вас. Ви сутра можете отићи у продавницу и добити ову исту врсту са свим белу. Платићете само три пута више, а шта је то за госпођу као ви што сте". Он снажно скупи дењак.

„Знате шта, дајте онај муслин, ово вам осам динара".

„Ех, ви хоћете да се шалите, госпођо", рече Боб смејући се. „Ја сам видео да сте ви весела госпођа, чим сам дошао до прозора".

„Добро, извадите" рече г-ђа Глег одсечно.

„Али, госпођо, кад вам дајем овај муслин за десет динара, молим вас да никому не кажете да је тако јевтино. Мени би се сви смејали, а трговци би викали на мене. Ја морам увек говорити да продајем скупље него што је, иначе би рекли да сам луд. Баш ми је мило што нећете узети тил, јер имам за њ добру муштерију".

„Дајте опет да видим тај тил", рече г-ђа Глег жудећи за јевтиним тачкама и гранчицама кад јој се изгубише из очију.

„Како наредите, госпођо, ја се не могу противити" рече Боб вадећи робу. „Гледајте, каква је то врста! Од таке врсте ја сам и г. Томи препоручио за његову трговину, то може донети лепих пара ономе који само мало има да почне. Ех да сам ја нешто така госпођа с мало новаца! А има једна, ја је познајем, која је позајмила једном младићу тридесет фуната — то је једна госпођа с дрвеном ногом, али оштро гледа,

та се не да преварити. Ето, та је госпођа позајмила једному младићу тридесет фуната, које је он уложио у оваку робу, и један мој познаник крмар (не Салт, други један) однео је на страну, и госпођа је зарадила осам на сто — и сад не може човек да је задржи, она једнако хоће да шаље робу на страну са сваком лађом, док се не обогати као Јевреј ин. Она се зове Букс, не живи у овој вароши. Дакле, госпођо, молим, хоћете ли ми вратити тил?"

„Ја ћу узети обоје, ево вам петнаест динара", рече г-ђа Глег, „али то је напрено скупо".

„Ох, госпођо, та то је поклоњено, са свим поклоњено. Она четири гроша што ми задржасте то би била сва моја заслуга. А сад, господине" рече Боб упртивши дењак на леђа, „ако је по вољи, ја бих пошао, да видимо шта се може учинити за г. Тому. Ех, што ја немам двадесет фуната, не бих ја дуго чекао шта ћу с њима".

„Чекај мало, човече" рече г-ђа Глег, кад њен муж узе шешир, „ти ми никад не даш да дођем до речи. Ти ћеш сад да идеш, и све да свршиш, па после кад се вратиш да ми кажеш доцкан је за мене. Као да ја нисам тетка мојему сестрићу и најстарија у мојој породици, и као да ја не штедим све саме здраве златнике за њега — он ће већ дознати кога треба да поштује кад ја будем у гробу".

„Дакле, жено, реци шта мислиш" рече Глег журећи се.

„То, да не желим да се што уради без мога знања. Ја не велим да нећу прежалити двадесет фуната, ако ти стојиш добар, да је све уредно и поуздано. И кад ја то чиним, Томо", заврши г-ђа Глег окренувши се свому сестрићу, „ја се надам, да ћеш ти то памтити, и да ћеш бити захвалан овакој тетки. Али разуме се, интерес да ми платиш — ја за поклоне не марим, то није обичај у нашој породици".

„Хвала, тетка", рече Тома поносно. „И ја више волим само позајмицу".

„Врло добро, то је Додсонова крв“, рече г-ђа Глег и узе плетиво, с уверењем да би свака даља реч била излишна.

Салт — овај окретни човек — би пронађен у облацима дима у кавани „код ленгера“; испитивања Глегова завршише се повољно, те тако Тома дође до првога капиталца, кому и г-ђа Глег приложи двадесет фуната. У овом скромном почетку видите извор нечему што би вас иначе зачудило, то јест да Тома без очева знања прикупља по мало новац, који ће за кратко време исплатити дуг. Један пут отпочевши овај посао, Тома се не заустави ни после, него све више разабираше о послу и све више рашириваше своје мало предузеће. Што оцу није о том говорио, то је долазило од оне чудне смеше противних осећања која често даје подједнако за право и онима који куде и онима који хвале какав поступак: у неколико то беше са оне противности која се види код најближих рођака у том што међу њима нема поверљивога дружења — то је та породична супротност која квари најсветије одношаје наше у животу; у неколико то беше и жеља да великом радошћу изненади оца. Он не увиде, да би још боље било кад би он блажио међувреме новом надом, и тако спречио да нагла радост не удари сувише јако.

У време Магиног првог састанка с Филипом, он је већ имао око сто педесет фуната својега новца, и док они на вечерњем сунцу шетаху по Црвеној Долини, у исто доба и он јахаше, поносит што му је то прво путовање по послу радње Гест и Др., и премишљајући о свима могућностима да већ при крају друге године има довољно за одужење дуга, а можда — тада ће бити пунолетан — и да даље напредује у служби. Зашто и не? Он беше потпуно уверен, да он то доиста заслужује.

ГЛАВА III

Тегови се љуљају.

Као што рекох, Мага се врати кући у вече из Црвене Долине с почетком борбе у души. Ви сте из њеног разговора с Филипом јасно видели каква је била та борба. На један пут њој се показа отвор на каменитом зиду који омеђава узану плачну долину, одакле не могаше видети ништа друго до далеко неизмерно небо; и она виде да би опет могла имати неке од земаљских радости које су јој често долазиле на памет. Могла би имати књига, разговора, пријатеља; могла би што чути о свету од кога је сад скоро растављена; а тако би учинила доброту и Филипу који заслужује да га човек жали, јер за цело није срећан; а можда је то баш и у добар час по њу, да усаврши свој дух — можда је и најчистијој побожности потребно шире знање: и *мора* ли баш она до века остати затворена од света? То је тако невино и тако добро што она пријатељује с Филипом, напротив побуде које то забрањују са свим су неразложне — нехришћанске! Али ту је и други глас, глас хладне опомене који не престаје напомињати, да пристајући на тајна виђења она губи простоту и чистоћу свога живота, и да напуштајући одречење као правило за живот, она срља у пропаст под замамљивим вођењем неограничених жеља. Она мишљаше да је довољно јака да ту опомену послуша кад друге недеље пође к Црвеној Долини. И ако одлучена да се с Филипом пријатељски растане, опет се она радоваше састанку и вечерњој шетњи у овом месту, далеко од света што је сурово и немило; радоваше се пријатељским погледима које ће наћи, другарству које садашњи зрелији разговор добија од детињске успомене, радоваше се најзад што зна да Филип више него ико други воли слушати њен разговор. То ће бити пријатно пола часа, после кога настаје жалост зато што више ниједно неће бити тако. Па ипак она рече што је намислила, и држаше се крепко и ако тужно.

„Филипе, ја сам смислила, ми треба да се растанемо у свем, осим у сећању. Ја вас не бих могла видети другачије него кришом — чекајте, ја знам шта хоћете рећи — други су криви што то мора бити кришом и тајно, али тајна је рђава па од куда год долазила. Ја осећам да би то било рђаво за мене, за нас обоје. А ако се тајна пропта, онда ето беде и страшнога гнева, па онда се опет морамо растати, а тада би било још теже пошто бисмо се навикнули“.

Филип почрвене и у једном тренутку освоји га срдња, чињаше се да ће он устати са свом снагом против оваке одлуке. Али он се савлада и с усиљеном мирноћом рече: „Па добро, Маго, кад се морамо растати, онда бар за ово пола часа покушајмо заборавити на то, па да лепо разговарамо кад је ово последњи пут“.

Он је узе за руку, чему се Мага не противљаше: по његовој великој мирноћи она познаде да му је причинила доста жалости, и осећаше потребу показати му да није могла другачије радити. Они шетаху ћутке држећи једно друго за руку.

„Да седнемо у ону удољицу“, рече Филип, „где бесмо последњи пут. Погледајте како је пуно ружа на земљи“.

Они седоше под јасен.

„Ја сам почео вашу слику, Маго“, рече Филип, „слика вас показује како стојите у борју. Ви треба да ми допустите, да мало више проучим ваше лице. Молим вас окрените главу овамо“.

Маги би тешко да одбије ову молбу. Њено пуно светло лице с црном косом окрену се Филипу, и према његовом бледом ситном лицу дође оно као богиња којој је мило што је обожавају.

„То ја дакле сад седим за другу слику“ рече она с осмехом. „Хоће ли ова бити већа од прве?“

„О, много већа. Ви ћете изгледати као шумска вила, мрка, силна, одлична, која излази из бора кад стабла бацају на траву вечерње сенке“.

„Ви сада као да највише мислите о сликарству, Филипе?“

„Па, прилично“ рече Филип више тужно, „али ја мислим на врло много ствари, сејем различно семење а ни од куда нема добре жетве. Моја је несрећа што имам склоности за више струка, а праве способности ни за једну. Ја волим сликарство и музику, волим класичну књижевност а поред ње и књижевност средњих векова и данашњу; ја полећем свуда, а не летим нигде“.

„Али и то је срећа кад човек има укуса за многе ствари, кад ужива много лепота“ рече Мага замишљена. „Мени се увек чинило да је то јадна способност кад човек зна само једно — то је као голуб који зна носити писма“.

„Била би срећа у том, кад бих ја био као што су други људи“, рече Филип горко. „Онда бих и ја дошао до неке моћи и гласа с тим осредњим способностима, као и они; бар бих дошао до скромних успеха поред којих људи могу прегорети што немају велике. Онда би и мени друштво у Св. Огу било пријатно. Али код мене је другачије, мени треба права способност која би ми накнадила невољу живота и која би ме издигла изнад овог чемерног паланачког света. Да — било би и још нешто: страст би била тако исто од помоћи као и способност“.

Мага не чу последње речи, она се отимаше од утиска који Филипов говор учини на њу потресавши и код ње исто незадовољство.

„Ја вас разумем“ рече она, „премда ја не знам колико ви. И ја сам увек мислила да не бих могла живети кад бих непрестано била све једна иста, увек у ситном послу, и увек с малим ситним знањем. Али, драги Филипе, ја сад мислим да смо ми сви само мала деца, за коју се стара неко који је паметнији. Зар није боље да се и ослонимо са свим на њега, баш ако нам што и отказује. Тако подчињавајући своју вољу ја сам за ово две или три године нашла доста мира — па чак и радости“.

„Јест, Маго“ рече Филип живо, „и ви се затварате у узак варљив занос, што на послетку не значи ништа друго него да ви избегавате невољу тиме што

упропашћујете своје највише способности. Код одрецања нема ни мира ни радости, одрецање значи подносити бол за који нема, за који се и не очекује олакшица. Заглупелост није одрецање, а то је заглупелост кад човек хоће да остане у незнању — да затвори све улице којима би људски живот могао доћи до њега. Ја сам противан одрецању, јер је живот и онако кратак. Али и *ви* нисте на чисто с вашим одрецањем, то што је сада код вас, то је само покушај заглупљења“.

Магине усне задркташе; она осети да има прилично истине у Филиповим речима, али у исти мах осети и то да се ове речи не могу на њу применити. Доиста и код Филипа беху две побуде које причинише овај двојаки утисак. Он је збиља веровао у оно што је говорио, али је овако страсно говорио зато што је имао да сузбије једну одлуку која је противна његовим жељама. Али сад га гану Магино лице које од суза дође као детиње, и он постаде мање саможив. Он узе њену руку и рече благо:

„Да оставимо те ствари, Маго, за ово кратко пола часа. Уживајмо само у том што смо заједно.... И растављени, ми ћемо остати пријатељи.... Ми ћемо се увек сећати једно на друго. Ја бих волео да живим колико и ви, јер онда могу мислити да ће кад тад доћи време кад могу — кад ћете ми ви допустити да вам што помогнем“.

„Како бисте ви били мио и добар брат, Филипе“, рече Мага с осмехом кроз сузе. „Ја мислим да бисте се ви толико старали о мени, и да би вам моја љубав била толико пријатна, да би то задовољило чак и мене. Ви бисте ме толико волели да бисте ми све опраштали. То сам ја увек желела од Томе. Мене никад није могло задовољити *мало*. С тога је и најбоље да ја са свим напустим земаљске среће.... Мени, на прилику, никад није било доста музике, све да ми је још која свирка више, да су гласови пунији и дубљи. Певате ли још, Филипе?“ додаде она нагло, као да је заборавила све што је било.

„Да“, рече он, „скоро сваки дан. Али мој глас је средњи, као и све моје способности“.

„Ох, певајте ми што год, само једну песму. То још *могу* чути пре него што одем. Певајте нешто као оно кад сте у Лортону певали недељом после подне, кад смо сами у великој соби, и кад ја кецељом заклоним лице да бих боље слушала“.

„Знам“ рече Филип, и Мага и сад заклони лице рукама док он неваше тихим гласом „Љубав игра у њеним очима“, а после запита, „је ли то?“

„Ох, ја не могу остати“ рече Мага дигнувши се нагло. „Песма ће ми једнако долазити на памет. Хајдемо, Филипе, можемо још мало шетати. Ја морам кући“.

Она пође, те и он мораде устати и ићи за њом.

„Маго“ рече он озбиљно, „немојте, за Бога, остати у том несмисленом самотовању. Ја се грозим гледати вас како се сатирете и спутавате. Ви сте били тако живахни док бејасте мали, ја сам држао да ћете ви бити ванредна жена, пуна разума и лепе маште. И сад је још пуно светлости на вашем лицу кад год га не заклоните тим мрачним застором одрицања“.

„Зашто ми тако горко говорите, Филипе?“ рече Мага.

„Зато што предвиђам да неће добро бити, ви то мучење не можете издржати“.

„Мени ће Бог дати снаге“ рече Мага дркћући.

„Не, не, Маго: никому се не даје снаге да ради оно што је против природе. То је права слабост кад се у одрицању тражи спас. На тај начин се нико не оснажи. Ви ћете данас сутра ући у свет, и онда ће све разложне потребе ваше природе, које ви сада одричете, јурнути на вас као помамна глад“.

Мага се згрози и плашљиво погледа Филипа.

„Филипе, како смете тако говорити? Ви хоћете да ме искушавате“.

„Не, нећу: али љубав отвара очи, Маго, и онда човек предвиђа. Послушајте ме, допустите ми да вам нађем књига, да вас који пут видим, да будем ваш брат и учитељ, као што сте у Лортону говорили. Мање је зла да се са мном видите, него да се сами полако убијате“.

Мага не могаше говорити. Она тресијаше главом и нђаше ћутећи, док не дођоше на крај борја. Онда му она даде руку у знак растанка.

„Дакле, гоните ли ме одавде за увек, Маго? Зар не могу доћи који пут? Ако вас сретнем случајно, онда у том нема никаке тајне“.

Има један тренутак кад се куша наша снага: то је онда кад наша одлука хоће да пређе у дело, кад се кобна железна врата већ хоће да затворе за нама. Тада, после свих јасних разлога и чврстога уверења, ми дограбимо каквогод извијање које ће уништити толике труде наше, и које ће нам донети пораз, али пораз који је пријатнији од победе.

Мага осети како јој срце заигра кад Филип нађе ово извијање, и преко њеногa лица прелете скоро невидљив потрес који прати свако ослобођење. Он то виде и они се ћутке разиђоше.

Филип је знао добро какав је положај Магин, зато га за једно време и препаде мисао, да се није сувише много затрчао утичући на Магину савест — па још можда и ради само своје користи. Али не! — он брзо нађе да није радио саможиво. Он и нема наде — тако мишљаше — да ће Мага кадгод тако озбиљно заволети њега као он њу; а за Магину будућност, пошто нестану садашње ситне породичне сметње, много је боље да јој не пропада садашњост, и да има прилике усавршавати се — измењати мисли с неким који је образованији од оних с којима она сада мора живети. Треба само погледати доста далеко од садашњости на последице наших радова, па онда ни мало није тешко наћи каквогод гледиште с којега се сви ти радови могу лепо оправдати: било да станемо на гледиште Провиђења које наређује све догађаје, било да станемо на гледиште философа који испитује све догађаје, тек ми увек нађемо да је доиста и са свим оправдано оно што нам је угодно у садашњости. Тако је и Филип нашао чиме да оправда своје досетке против Магинога разложнога страха од тајних састанака, које она сматраше за дволичност и који би могли причинити нове беде онима који највише имају

права на њену пажњу. Али у њега беше толико много страсти, да му оправдања готово и не требаху. Његова жеља виђати се и друговати с Магом имаше у себи нешто од оног неодољивог дивљег прохтева дограбити указану пријатност, који прохтев долази кад је и телесни и духовни живот врло бедан. Он није имао тала у општем људском благу, чак за њега нема ни оно што припада најмањему, њега само сажаљују и искључују из свега што се за друге људе разуме по себи. Чак и Маги је он нешто особито: јасно је да она и не мисли на љубав.

Немојте оштро судити о Филипу. Кад људе притискује ругоба и неприлика, онда су они врло несрећни ако немају неких необичних врлина, а ни мало није вероватно да ће необичне врлине и доћи услед телесних мана, онако као што животиње добијају топлију вуну у оштрој клими. Много се говори да је лепота изложена искушењима. Али зар није и ружноћа? Управо ова искушења стоје једно према другом онако исто као искушења при веселом пировању према искушењима, при очајању од глади. Зар није Гладна Тамница највеће људско искушење?

Филип није никада познао благу материну љубав која је све већа што нам више треба, која се све више савија око нас кад осећамо да нам је живот све тежи; а очеву љубав мутила му је његова свест о очевим погрешкама. Одвојен од свакидашњега живота, и скоро женски осетљив, Филип је имао и ону нетрпљиву женску одвратност од практичних користи и смишљених уживања, што га је удаљавало од оца, тако да га је синовља веза, једна једина још, често мучила. Може бити да код човека, који је за своју несрећу изузетак међу људима, мора бити оваког мучног расположења докле год добра сила не стигне до победе, а то се још није могло очекивати у његових двадесет и две године. Није Филип био без те добре силе, али и само сунце једва светли кроз јутрењу маглу.

ГЛАВА IV

Опет љубав.

У почетку априла, скоро годину дана после онога сумњивог растанка који већ знате, можете, ако вам је по вољи, опет видети Магу у Црвеној Долини. Али сад је тек после подне, она се увила марамом због оштрог пролетњег ваздуха и корача брзо, разгледајући ипак своју милу шуму. Њен је поглед живљи и јачи него прошле године, и на њој се види више расположења за друштво. Другар се у брзо јави.

„Ево вам *Корине*“, рече Мага, извадивши књигу испод мараме. „Право сте рекли, да ми неће бити пријатна; али нисте погодили да бих ја желела бити као она“.

„Зар ви не бисте волели бити десета муза?“ рече Филип, гледајући је у лице, као што се гледа у небо које се разведрава.

„О, никако“ рече Мага смешећи се. „Ја мислим да су музе незгодне богиње, оне морају једнако вући свирале и ноте са собом. Кад бих ја у овој нашој клими носила арфу, морала бих је умотати, а после и извесно бих је гдегод заборавила“.

„Ви, дакле, као и ја, не марите за Корину“.

„Ја нисам прочитала до краја“, рече Мага. „Кад сам дошла до места како плавокоса госпођица чита у парку, ја сам затворила књигу, и нисам хтела више читати. Ја сам предвидела да ће ова лепа девојка преотети Корини љубав и унесрећити је. Ја више не марим читати књиге у којима плавуше однесу сву срећу. Већ почињем имати предрасуде против њих. Ако имате какву приповетку у којој побеђују црномањасте, дајте ми, то би донело накнаде. Ја бих желела да покајем Ребеку, и Флору Мак Ајвор и Мину и све друге несрећне црномањасте. Кад сте ви мој учитељ, ви треба да се старате да ја не паднем у предрасуде, а и ви сте увек против предрасуда.“

„Онда може се догодити, да ви баш осветите све црномањасте другарице, и да преотмете љубав од ваше рођаке Луције. Она за цело има доста младих

поклоника у Св. Огу, и ви треба само да се покажете, па ће ваша лепа рођака одмах доћи у засенак поред ваше светлости“.

„Филипе, то није лепо да ви моје тлапње примењујете на прави живот“ рече Мага, увређена. „Као да бих ја с мојим дрњавим хаљинама и без икаква друштвенога образовања могла да се такмачим с драгом Луцијом, која толико лепих ствари зна и која је десет пута лепша од мене — баш кад бих ја и била тако гадна и ниска да пожелим такмачити се с њом. Осим тога, ја тетки Дин и не идем никада кад тамо има друштва, и што се кад и кад виђам с Луцијом код мене или код ње, то је само зато што је она тако добра и што ме воли“.

„Маго“, рече Филип зачуђено, „ви немате обичај узимати шалу у потпуном смислу. Мора бити да сте пре подне пошли у Св. Ог, и да сте од туда дошли нерасположени“.

„Но“ рече Мага смешећи се, „ако је била шала, онда није добра шала, али ја сам мислила да је био прекор. Ја сам мислила, да ми хоћете да пребаците таштину и жељу за допадањем. У осталом не заступам ја црномањасте жене, зато што сам и ја црномањаста, него зато што сам на страни оних који нису срећни; кад би плаве биле несрећне, ја бих њима држала страну. Ја у приповеци увек стојим на страни оних који нису срећни у љубави“.

„Онда ви не можете имати срца да сами одбијете такве, је ли тако, Маго?“ запита Филип, мало поцрвенивши.

„Не знам“ рече она оклевајући, па за тим смејући се додаде — „можда бих и одбила некога који би био охол, али ако би он после дошао скромнији, и ја бих омекшала“.

„Ја сам често долазио на мисао“ рече Филип с доста усиљавања, „да бисте ви могли волети баш онога кога друге девојке не воле“.

„То стоји до тога зашто га оне не воле“, рече Мага смешећи се. „Може он бити доиста врло непријатан. На прилику, ако гледа на стакло забодено у

једно око, и ако се кревељи као млади Тори. То по свој прилици девојке не воле, али ја опет баш ништа не жалим младога Торија. Ја никад немам сажаљења за људе који су „уображени“, јер мени се чини да су они сами себи доста“.

„Али рецимо, Маго — рецимо да има један човек, који није „уображен“, који добро зна да нема ништа бити такав, који је од детињства осуђен на патњу, и кому сте ви сунце његова живота, који вас је волео, и обожавао толико, да је сматрао за срећу и кад вас само види овда онда“....

Филип застаде бојећи се да ова исповест не пресече ту велику срећу. Иста је бојазан дуго времена и задржавала ову исповест. А сад му се учини да је грдно погрешио. Мага је и данас као и увек са свим обична и равнодушна.

Али она не беше равнодушна сад. Изненађена Филиповим необичним узбуђењем она се брзо окрену њему, и кад он настави овако говорити, сва се промени — преко њенога лица пређе црвенило и лако грчење као што се дешава код људи који имају саслушати саопштење услед кога морају променити сав свој досадашњи живот. Она ћуташе и дошавши до дрвета које лежаше полошке спусти се на њега, као да немаше снаге да стоји. Она сва дркташе.

„Маго“, рече Филип, све више поплашен од свакога новога тренутка ћутања, „ја сам био луд што сам ово говорио — заборавите све што рекох. Нека све остане по старом, ја пристајем“.

Његова жалост покрену Магу да проговори. „Ја сам изненађена, Филипе — ја на то нисам мислила“. И сузе јој ударише колико јој дође тешко да ово изговори.

„Је ли вам то мрско, Маго?“ рече Филип нагло. „Хоћете ли помислити да сам уображена будала?“

„О Филипе!“ рече Мага, „како можете тако говорити, као да ја нисам захвална за *сваку* љубав. Али.... али ја никад нисам мислила да бисте ви били заљубљени у мене. Да неко мене љуби, то ми се чинило

врло далеко, нешто као сан, као приповетка која се измишљава“.

„Дакле, ви можете допустити да вас ја љубим, Маго“, рече Филип, седнувши поред ње и узевши је за руку у заносу од наде која се тако нагло јави. „Љубите ли и ви мене?“

Мага побледе; на овако непосредно питање не беше лако одговорити. Али њене очи се сретоше с Филиповим које у овом тренутку беху светле и ле с од љубави која из њих мољаше. Она говораше оклевајући, али мило, просто, нежно:

„Ја држим да никога не могу волети више, ја не знам ништа код вас што не бих волела“. Она мало поћута, па после додаде: „Али боље би било да о том више не говоримо, је-л-те, драги Филипе? Ви знате да наше пријатељство престаје, чим се за њега дозна. Ја сам увек осећала да сам погрешила што сам попустила за ове састанке — и ако су ми били пријатни. Сад ме опет подилази страх, да ће ово на зло изићи“.

„Али, ето није до сад никако зло, Маго; а да сте остали на оним мислима, само бисте још једну годину више провели у запуштању себе, овако сте живахнули“.

Мага затресе главом. „Било је врло пријатно, знам — и разговор и књиге, и ишчекивање на састанак кад ћу вам саопштити шта ми је дошло на памет за време док се нисмо видели. Али, опет ја нисам била мирна: услед тога сам више мислила на свет, и опет сам постајала нестрпљива, кућа ми долажаше досадна, и често би ме текнула у срце помисао да ће ми можда доцније и отац и мати доћи досадни. Ја мислим да је боље оно што ви зовете заглупелост, боље за мене, јер онда нема ни саможивих жеља“.

Филип беше опет устао и ходаше горе доле нестрпљиво.

„Не, Маго, као што сам вам често говорио, ви погрешно мислите о савлађивању себе. Што ви зовете влашћу над собом — то јест то што се ви заслепљујете и заглушујете у свему осим само у једном правцу — то је само застрањеност“.

Он ово рече доста плахо, али сад опет седе крај ње и узе је за руку.

„Не мислите сад о прошлости, Маго, мислите само на нашу љубав. Ако ви само можете волети мене, онда ће се све сметње уклонити временом, ми треба само да чекамо. Ја могу живети од наде. Гледајте у мене, Маго, реците ми још један пут, је ли вам могућно волети мене? Не гледајте тамо у то шупље стабло, то је рђав знак“.

Она га погледа с тужним осмехом.

„Дела, Маго, реците коју љубазну реч, ви сте бољи били за мене у Лортону. Знате кад сте ме питали, хоћу ли да ме пољубите? И ви сте обећали да ћете ме пољубити кад се опет видимо. Ви нисте одржали реч“.

Маги дође пријатна ова успомена на детињско доба. Сећајући се тога, и садашњи положај дође мање чудан. Она га пољуби скоро тако исто невино и мирно као и пре кад јој беше дванаест година. Филипу засјаше очи од радости, али се опет брзо сневесели:

„Ви као да нисте срећни, Маго; ви се усиљавате да ме волите, зато што ме сажаљујете“.

„Не, Филипе,“ рече Мага, „ја вам говорим истину. Све је ово за мене ново и чудновато, али доиста ја мислим да никога не волим више од вас. Ја бих непрестано с вама живела, да бисте ви били срећни. Ја сам увек била срећна кад сам с вама. Само једно ја не бих учинила за вас: не бих учинила ништа што је противно мому оцу. Тако што немојте тражити“.

„Не, Маго, ја ништа нећу тражити, ја ћу све подносити, ја ћу чекати још годину дана за један једини пољубац, само ме ви волите“.

„Ох“, рече она смешећи се, „за то не морате тако дуго чекати“. Али одмах за тим дође опет озбиљна и уставши с места рече —

„Али шта ће рећи ваш отац, Филипе? О, није могућно да ми икад можемо бити што више него пријатељи — брат и сестра кришом, тако као што смо били до сада. Не мислимо на што друго“.

„Не, Маго, ја хоћу да мислим, само ако ме ви не обмањујете, осим ако ме ви доиста сматрате не више него као брата. Кажите ми истину“.

„Ја збиља говорим истину. Кад сам ја била толико срећна колико поред вас за све ово време после мога детињства, онда кад је Тома био добар спрам мене? Ваш је дух као прави свет за мене, ви ми можете казати све што бих зажелела знати. Чини ми се никад ми неће бити досадно поред вас“.

Они ходаху држећи се за руку и гледајући се. Мага се жураше, јер беше време да се враћа кући. Али помисао на близак растанак поплаши је да нехотично не учини каквугод непријатност Филипу. То беше један од оних опасних тренутака кад су речи у исто време и искрене и варљиве, кад осећање преплави своју обичну висину и остави трагове, до којих више никада неће доћи.

Они се зауставише пре растанка у борју.

„Дакле, ја ћу се надати, Маго, и ја ћу ипак бити срећнији од других, уз пркос свему? Ми припадамо једно другом за увек, па били растављени или здружени?“

„Да, Филипе, ја бих волела да се не растајемо, ја бих желела да вас усрећим“.

„Ја чекам још нешто, да ли ће доћи?“

Мага се насмеши кроз сузе, и онда саже главу и пољуби ово бледо лице које беше, као женско, пуно љубави која преклиње и која се снебива.

Она осети праву срећу у том тренутку, она за часак поверова да, ако чини жртву у овој љубави, онда је кроз ту жртву љубав богатија и боља.

Она се окрену и одјури кући с осећањем да је за овај један час времена, од како је туда мало пре ишла, настало ново доба у њеном животу. Ткиво од њених снова сад ће се све више сужавати, а сви кончићи њенога мишљења и осећања уплетати се у свакидашњи живот њен.

ГЛАВА V

Шупље стабло.

Тајне се ретко прокажу или издаду онако како наш страх мисли. Страх увек привиђа неке ужасне и бурне догађаје и ако за њих нема разложне вероватноће. За ону годину дана, док Магину душу притискиваше терет тајне, њој се непрестано привиђало да ће ову тајну раскрити какав изненадни састанак њен с оцем или с Томом у Црвеној Долини. Она је истина знала да то није вероватно, али њен страх је једнако тако нешто привиђао. Машта обично не гледа на ситне, узгредне околности, које стварност најрадије уплеће у своју игру.

Доиста, на тетку Полет, на прилику, Мага није ни помишљала, нити се икад бојала да би зло могло доћи од те тетке, која нити живи у Св. Огу, нити је баш досетљива и окретна. А баш тетка Полет беше зла коб, спроводник за гром. Она не живљаше у Св. Огу, али од Гарома пут води поред Црвене Долине, према оном крају одакле је с противнога краја Мага долазила.

Сутра дан после Магиног последњега састанка беше недеља, и како је Полет имао присуствовати једном погребу, г-ђа Полет нађе да је то згодна прилика да руча код сестре Глег, и да сврати на чај к бедној сестри Туливер. Недељом је и Тома после подне код куће; а баш данас је и добро расположен, и необично је био весео у разговору с оцем, а и њој је љубазно довикнуо „хајде и ти, Магице!“ кад је с матером пошао у врт да види трешњу у цвету. Он се беше одобровољио на Магу, од како је она мало попустила од свога необичног и пустињачког живота; чак се он већ почео поносити њом, слушајући од разних људи да је његова сестра врло лепа девојка. Данас и њено лице сијаше особито, што је међу тим долазило од узбуђења, у ком поред задовољства беше доста и страховања и јада, али тек личило је на срећно.

„Ти данас врло добро изгледаш, драга моја“, рече тетка Полет, жалосно тресући главом, кад седоше

за округли чајни сто. „Никад нисам мислила, да ће ова девојка бити тако лепа, Беси. Али ти треба да носиш ружичасту хаљину, дете моје; та плава, што ти је дала тетка Глег, не стоји ти добро, долазиш са свим бледа у њој. Цен никад није имала укуса. Зашто не носиш ону моју хаљину?“

„Она је врло лепа и украшена, тетка. Ја мислим да сувише пада у очи, бар спрам других мојих хаљина“.

„Доиста, падало би у очи, кад се не би знало да ти имаш тетку која ти може дати таке ствари кад их више не носи. То се разуме, да ћу ја својој сестричини дати по коју хаљину, пошто их ја купујем доста, и не могу стићи да их све износим до краја. А већ Луцији се не може ни дати, јер она има све најодабраније; сестра Дин може бити поносита и ако ми је врло жута, јадница — бојим се да јој главе не дође та њена болест у црној цигерици. Тако каже и овај нови наш свештеник, овај Др. Кен, у данашњој надгробној беседи“.

„Ах, то је како кажу врло добар проповедник, је ли, Софија?“ рече г-ђа Туливер.

„Ох, да. Али што је Луција имала лепу јаку данас“, настави г-ђа Полет занесена у мисли и гледајући само у једну тачку, „једва да ћу ја имати једну таку и то између мојих најбољих“.

„Луцију зову ленотица у Св. Огу“ додаде теча Полет.

„Тх!“ рече Туливер, ревњив за Магу, „она је мала, каква ми је то лепота? Али лепо перје гради лепу тицу. Ја баш ништа не видим на тим малим женама, оне бедно изгледају поред људи. Кад сам ја тражио домаћицу, ја сам бирао да не буде ни висока ни мала“.

Бедна, некад лепа г-ђа Туливер насмеши се задовољно.

„Али ни сви људи нису велики“, рече теча Полет, не без мало пристрасности; „један младић може бити леп, баш и ако није ижђикао, као на прилику наш Тома“.

„Ах, мали и велики, то је све добро, само кад је човек прав“, рече тетка Полет. „А сто онај адвокатов син, то је жалост. Данас сам га видела у цркви. Ох, Боже мој! Кад човек помисли колико ће тај наследити, а кажу да је особењак и да се клони од света. Ја се нећу чудити ако он полуди; кад год идемо путем видимо га како се провлачи кроз шибље у Црвеној Долини“.

Ово са свим широко тврђење, којим је г-ђа Полет управо представила факат да је два пута видела Филипа на означеном месту, јако потресе Магу, и толико јаче што је она седела према Томи и усиљавала се да изгледа равнодушна. Она поцрвене кад се помену само Филипово име, а кад се помену и Црвена Долина, она помисли да се већ сва тајна пронтала, и не смеде држати у руци кашику од чаја, да не би показала како дркће. Она не смеде никога погледати и држаше руке под столом. За њену срећу отац је седео с исте стране, поред тече Полета, и није је могао видети. У тој невољи помоћ јој дође прво од матере, која се увек плашила од помена Вакемова имена пред Туливером, и зато похита да промени овај разговор. Тек мало по мало ослободи се Мага толико да смеде погледати унаоколо; она погледа Тому, али овај одмах окрете главу. Тога вечера она леже са страхом помишљајући да Тома није што посумњао због њене забуне. Али, по свој прилици није ништа — мишљаше она, — по свој прилици он ће држати да је ова забуна с тога што је тетка пред оцем поменула о Вакему, ето и мати се због тога била уплашила. Јер за њенога оца Вакем беше као нека неприлична болест, коју он сноси зато што мора, али га до беса доводи кад за ту болест други дознаду. А — мишљаше Мага даље — не може бити никакво чудо, ако се она плаши због оца.

Али Тома није на овај начин објашњавао њену забуну; његово око беше врло оштро, и он јасно опази да овде има још нешто друго, нешто што је одвојено од самога страха за оца.

Прикупљајући све појединости из сећања, њему дође на памет како је ту скоро мати карала Магу што шета по Црвеној Долини, кад је још блато, и што прља обућу црвеном земљом. Али ипак Тома, кому је неприлични Филип једнако био одвратан, није могао никако допустити да у овој целој ствари може бити што друго код Маге осим пријатељства наспрам човека који је од природе несрећан. Тома је имао предрасуде против свега што није обично. Он би се чудио којој год жени, кад би чуо да она воли грбава човека, а да то чини његова рођена сестра — то он никако не би могао трпети. Али баш нека је код ње и само пријатељство према Филипу, опет то треба прекинути одмах, јер и то би значило да она не пази на најсилнија очева осећања и на јасну братову наредбу, а осим тога и ови тајни састанци могли би оштетити њен добар глас. Кад сутра рано оде од куће, он беше пун опрезности, готов да најобичнији случај сматра као потврду своје сумње.

Тога дана после подне разговараше Тома с Бобом Цекином на пристаништу, они обојица жудно очекиваху кроз дан два повратак једне лађе.

„Е“ рече Боб, гледајући поља с друге стране реке, „ено оног грбавог Вакема. Његa, или његову грбу, ја познам из које год даљине, а увек га видим с ове стране реке“.

Томи прелете једна мисао кроз главу, и он рече. „Бобе, ја имам један посао, морам ићи“, и одјури у радњу, где рече једному да га замени, јер га журно зову кући.

Најбржи корак и најкраћи пут доведоше га до кућних врата, где застаде да се мало прибере и да у кућу уђе мирно, кад се тек Мага указа из куће, огрнута и са шеширом. Његова сумња се обистини, и он је причека код кућних врата. Она се трже кад га виде.

„Од куда ти у ово доба, Томо? Да се није што догодило?“ Магин глас дркташе лако.

„Дошао сам да с тобом идем у Црвену Долину на састанак с Филипом“, рече Тома, и за то време једна бора на челу, коју је он увек имао, дође много дубља.

Мага се запрепасти. Дакле, Тома доиста зна све. Најзад она рече „ја тамо нећу“ и врати се.

„Ох, ја знам да хоћеш. Али најпре да поговоримо. Где је отац?“

„Одјахао“.

„А мати?“

„Мислим, у дворишту, код живине“.

„Дакле моћи ћу ући у кућу, да ме не види?“

Они уђоше у кућу заједно, и Тома, улазећи у собу, рече Маги: „Ходи овамо“.

Она послуша, и он затвори врата за њом.

„А сад, Маго, овога часа да ми кажеш шта свима између тебе и Филипа Вакема?“

„Зна ли отац штогод?“ запита Мага још дрхћући.

„Не“ рече Тома преко, „али *знаће* ако ти и даље продужиш варати мене“.

„Ја нећу никога да варам“ рече Мага поцрвеневши од љутине кад чу ову реч.

„Онда ми кажи сву истину“.

„Ти ваљада већ знаш“.

„Знао, не знао, то је све једно. Кажи ми тачно шта је све било, или ја ћу све казати оцу“.

„Добро, ради оца ја ћу казати“.

„Ради оца — баш и личи ти да износиш љубав за њега кад си га до срца увредила“.

„А зар ти, Томо, никад не погрешиш?“ рече Мага прекорно.

„Хотимично, никад“ одговори Тома с поноситом искреношћу. „Али ја с тобом имам само један разговор: кажи ми шта је било између тебе и Филипа Вакема? Кад си се први пут видела с њим у Црвеној Долини?“

„Пре године дана“ одговори Мага мирно. Томина оштрина даде и њој снаге за отпор, и угуши јој мисао на своју властиту погрешку. „Не бој се, немаш многошта питати. Ми смо били пријатељи годину дана.

Виђали смо се и шетали заједно често. Он ми је давао књига“.

„Је ли то све?“ рече Тома и погледа сестру право у очи, а бора му се на челу још више скупи.

Мага поћута за тренутак, па после, решена да прекине Томина окривљавања о њеној превари, рече дрско —

„Не, није све. Сад у суботу он ми је рекао да ме љуби. Ја на то пре нисам мислила — ја сам га сматрала само за старога пријатеља“.

„И ти си га *охрабрила?*“ рече Тома с одвратношћу.

„Ја сам му рекла да и ја њега љубим“.

Тома поћута неко време, гледајући под и мрштећи се, с рукама у џеповима. Најзад он диже очи и хладно рече —

„Онда, Маго, сад ти остају само два пута: или ћеш ми се на Светом Писму заклети, да се с Филипом више никад нећеш на само видети, или, ако то нећеш, онда ја казујем оцу све; и баш овога месеца, кад би се он опет могао овеселити мојом помоћу, ти ћеш га ударити у срце твојом непослушношћу и преваром, ти што своју дужност спрам оца занемарујеш, да би се тајно састајала са сином онога човека који је највише причинио да отац страда. Бирај!“ Пошто заврши говор, Тома оде до стола, узе Свето Писмо, донесе га до Маге и отвори онде где беше запис.

За Магу беше избор сувише страшан.

„Томо“, рече она, прешавши из поноситости у преклињање, „не тражи то. Ја ти обећавам да с Филипом више нећу говорити, ако ми допустиш да га још један пут видим, или бар да му пишем и све објасним — обећавам ти да ћу све ово напустити докле год је противно мом оцу.... Ја и за Филипа имам срца. Ни *он* није срећан“.

„О твом срцу ја не желим ништа чути. Ја сам рекао јасно шта тражим: бирај! И свршавај брзо, док мати није ушла“.

„Кад ја дам реч, то је као и да се закунем на Свето Писмо. Мени није потребна заклетва да држим реч“.

„Учини што *ја* тражим“, рече Тома. „Ја теби не могу веровати. Ти никад ниси стална. Метни руку на Свето Писмо и говори: „Од данас нећу се видети с Филипом Вакемом“. Нећеш ли, онда ти хоћеш да осрамотиш све нас, и да уцвилиш оца. И шта онда помаже толики мој труд и прегоревање само да се један пут исплати очев дуг, кад ето ти ћеш да га упропастиш и поред тога, баш онда кад би он опет могао дићи чело“.

„О, Томо, а хоће ли се дуг скоро платити?“ рече Мага, обузета наглом радошћу посред своје несреће.

„Хоће, ако све иде као што се надам“ рече Тома. „Али“, додаде гласом који дркташе од љутине, „док се ја упињем и трудим, да отац опет дође пре своје смрти до мира, док ја радим да се одржи добар глас наше породице, дотле ти радиш све што можеш, да упропастиш и једно и друго“.

Мага осети дубоки прекор савести. За неко време она заборави братову суровост и неразложност, и поче осуђивати сама себе а давати њему за право.

„Томо“, рече она тихо, „ја сам погрешила — али ја сам била тако саморана — а и жалила сам Филипа. Ја мислим да су непријатељство и мржња врлоружне ствари“.

„Глупост!“ рече Тома. „Твоја је дужност била са свим јасна. Али сад, доста с разговором, него дај обећање како сам тражио“.

„Ја *морам* још један пут говорити с Филипом“.

„Ићи ћеш сад са мном, и говорићеш“.

„Ја ти ево дајем реч, да нити ћу се видети с њим, нити му писати, без твога знања. То је све што ја могу обећати. На то се могу и заклети, ако хоћеш“.

„Добро, закуни се“.

Мага метну руку на Свето Писмо, и понови своје обећање, Тома затвори књигу и рече: „Сад, хајдемо“.

Путем они не проговорише ни речи. Магу мучаше помисао на јад који предстоји Филипу, а бојаше се и жучних Томиних напада на њега; али јасно јој беше да се мора покорити. Тома држаше као у канџама њену савест и њен највећи страх, она се превијаше

под очевидном умесношћу његове осуде кад се њено понашање схвати онако како га је он схватио, али сва њена душа противљаше се таквом непотпуном схваћању. За то време он опет обрати сву своју љутњу на Филипа. Он није ни опажао да се и добар део још старе детиње одвратности и много личне поношљивости и мржње меша у његову оштру осуду и у све чиме он мисли да само врши синовљу и братовљу дужност. Томи не беше дато да дубље разазнаје ни своје побуде, ни у опште све оно што се не може опипати; он је био уверен да су у њега увек добре и побуде и радње, иначе не би их код њега ни било.

Мага се још једино надаше на случај да Филип тамо с каква год узрока и не буде. Онда ће се ствар одложити, и она ће измолити од Томе допуштење да му пише. Кад дођоше у борје, њој залупа срце јаче него икада, јер како се они обично ту сретаху, ово беше последњи тренутак неизвесности. Али тек што пређоше отворено поље и пођоше уском путањом у шибљак, они дођоше на једном савијутку тако близу до Филипа, да и он и Тома нагло застадоше на један корак растојања. За један тренутак беше потпуна тишина, и Филип погледа у Магу као да је хтеде очима запитати. На њеном лицу, на бледим отвореним уснама и страшно раширеним очима, он виде и одговор. Њена машта, увек журно прелазећи преко непосредноога утиска, виде већ како њен велики снажни брат хвата слабуњавога Филипа, како га баца на земљу и гази ногама.

„Да ли ви, господине, сматрате да радите као човек и као частан човек?“ рече Тома оборо и јетко чим се Филипов поглед опет врати њему.

„Шта̀ то значи?“ одговори Филип охоло.

„Шта то значи? Поизмакните се ви даље, да вам моја рука не каже шта то значи. То значи, да сте се ви користили простодушношћу и незнањем једне девојке, да је увучете у тајне састанке с вама. То значи да се ви титрате с добрим гласом једне поштене породице“.

„То није истина“ утаче се журно Филип. „Ја се никад не могу титрати ни с чим што утиче на

срећу ваше сестре. Она је мени дража него вама, ја је поштујем више него што је ви икада можете поштовати, ја бих свој живот дао за њу“.

„Оставите ви те високопарне бесмислице, господине! Зар ви смете кому рећи, да ви не знате да њеном добром гласу уди, ако се с вама састаје сваке недеље? Од куда то ви имате права изјављивати јој љубав, баш кад бисте и били погодни да је узмете, кад се зна да ни њен отац ни ваш отац не би никада пристали на ту женидбу? И то *ви* — *ви* да се машате за љубав лепе девојке, која још нема осамнаест година и која је одвојена од света због несреће свога оца! То је ваш грбави појам о части, је ли? Ја то зовем подлост, то значи користити се приликама да дограбите оно што је сувише добро за вас, што поштеним начином никада не можете добити“.

„Доиста је лепо од вас, да *мени* тако говорите“ рече Филип горко, дркћући од силнога узбуђења. „Од вајкада силни имају права да говоре глупости и да вређају. Ви чак не можете ни појмити шта ја осећам за вашу сестру. Та због ње ја бих желео бити у пријатељству чак и с *вама*“.

„Да ми и не да Бог да појмим ваша осећања“ рече Тома презриво. „Ја бих желео да ви добро разумете *мене*, да ћу се ја старати за своју сестру, и знајте, ако се само усудите прићи јој ближе, или писати јој, или како год утицати на њу, онда се не надајте да ће вас нешто заштитити та ваша кржљавост, која вас је требала научити да будете скромнији. Ја ћу вас издеветати, ја ћу вас изнети свету на ругло. Та ко се неће насмејати кад чује да се *ви* машате за лепу девојку?“

„Томо, ја то нећу да трпим, ја више нећу да слушам“, прсну Мага грчевитим гласом.

„Стојте, Маго!“ рече Филип, једва дошавши до гласа. За тим се окрену Томи. „Ви сте овамо довукли своју сестру, да слуша док ме ви вређате. Наравно, ви сте нашли да је то најбољи начин да утичете на мене. Али ви сте се преварили. Нека говори ваша

сестра. Ако она каже да ме мора напустити, ја ћу послушати без једне речи“.

„То је све ради оца мога, Филипе“ рече Мага преклињући. „Тома прети да ће оцу казати, а отац не би могао издржати. Зато сам ја обећала, и заклела се свечано, да се ми више нећемо видети без знања мога брата“.

„То је доста, Маго. Ја остајем при својој речи, али ви сте са свим слободни. Једно, молим вас, верујте, и имајте на уму, да ћу ја само добра желети свима вашима“.

„Јес“, рече Тома, кога скоро помами овако Филипово понашање, „ви то сад кажете да желите добра њој и свима њенима, а је ли тако било и раније?“

„Јесте било, и можда с неком опасношћу за мене. Али ја сам желео да она има пријатеља у животу — који би је миловао, који би спрам ње био правичнији од суровог и необразованог брата, за кога је она толико своје љубави расипала“.

„О, да, са свим је другачија моја љубав за њу од ваше, и ја ћу вам рећи каква је моја љубав. Ја ћу је сачувати да не падне у непослушност спрам оца и да га не осрамоти, ја ћу је сачувати да се не спусти до вас, те да избегне подсмевке света који би јој се смејао кад је ваш отац одгура зато што не би била добра за његова сина. Лепу сте правду и лепо миловање ви спремали за њу. Код мене не пролазе намештене речи, ја могу добро видети шта значе дела. Хајде, Маго“.

Док још говораше, он беше дохватио Магу за десну руку, и она пружи леву, коју Филип стеже за један тренутак, па онда одјури с тога места.

Неколико корака Тома и Мага идоше ћутећи. Он је још једнако чврсто држаше за руку, као да води злочинца. Најзад Мага истрже руку, и сада пресну њена дуго задржавана и нагомилана љутња.

„Немој мислити, Томо, да ја одобравам овај твој рад, и да се покоравам твојој вољи. Ја презирем твоје понашање према Филипу, ја се гадим на она ниска исмевања његове телесне мане. Ти си увек знао другима замерати, за себе си вазда био поуздан да си

прав: то је све с тога што ти немаш дух довољно пространа, да увиди да има нешто и боље од твога понашања и твојих ситних намера“.

„Доиста“, рече Тома хладно. „Ја не увиђам да је твоје понашање боље, или да су твоје намере боље. Ако је добро то што радите ти и Филип, онда зашто се стидите да то чините јавно? Одговори на то. Ја знам шта сам намеравао, и ја сам то и постигао; а молим шта је од твога понашања дошло добра било за тебе било за кога му драго?“

„Ја себе нећу бранити“ рече Мага још плахо. „Ја признајем да сам грешила — често, непрестано. Али по кадшто ја сам грешила услед таких осећања, која би и теби служила на част кад би их имао. Кад би ти што погрешио, кад би баш врло много погрешио, ја бих онда жалила тебе зато што би те то мучило, ја не бих желела да ти одмах будеш кажњен за то. Али ти си се увек радовао да ја будем кажњена — увек си био тврд и суров спрам мене, чак и кад сам ја била мала и увек тебе волела више него икога на свету, и увек си ме без опроштаја и измирења оставио да заспим. Ти немаш срца, ти не видиш никад своје слабости и своје грехе. А грешно је бити тврд, то не приличи човеку, хришћанину. Ти си само фарисеј. Ти благодариш Богу само за твоје врлине, ти мислиш оне су довољне да и све друго добијеш. Ти не можеш ни назрети она осећања поред којих су твоје сјајне врлине црне као ноћ.“

„Па лепо“, рече Тома хладно и јетко, „кад су твоја осећања толико боља од мојих, зашто их ти не покажеш у чем другом него у понашању које нас све може осрамотити и у смешном трзању из једне у другу крајњост? Молим те, у чем се види та љубав твоја за мене и оца о којој ти толико говориш? У том што нас не слушаш, што нас обмањујеш. Ја своју љубав другачије показујем“.

„Зато што си ти човек, што си јак, и можеш нешто радити у свету.“

„Онда, ако не можеш радити, ти слушај оне који могу“.

„И слушаћу, али само оно што осећам да је право. Оца ћу најзад послушати и кад нема право, али тебе не. Ти се размећеш твојим врлинама, као да ти оне дају права да будеш онако суров и нечовечан као што си био данас. Немој мислити да ја Филипа напуштам зато што слушам тебе. Баш са његове неприлике коју ти исмеваш, ја га више и волим“

„Врло добро — то је твоје сматрање“, рече Тома хладније него икад, „више не треба ништа да говориш, да би показала колико се грдно разликујеш од мене. Да то запамтимо, и да ћутимо“.

Тома се врати у Св. Ог, да се нађе с течом Дином и да од њега добије упут за путовање које има сутра дан.

Мага се попе у своју собу, и ту у горким сузама изли све што јој притискиваше срце и што Тома тако мало појимаше. За тим, пошто се искали сва накупљена срдња, она узе сећати се оног мирног времена пре него што је задовољство, које се данас тако несрећно заврши, пореметило чистоту и простодушност њенога живота. Тада је она увек мислила, да је учинила велики напредак и освојила стално место на светлој висини далеко над свима искушењима и борбама овога света. А сад се ето опет стропоштала у врелу борбу и са својим и с туђим страстима. Није дакле живот тако кратак, и крајњи покој није тако близак, као што је она мислила пре две године. Још једнако предстоје борбе за њу — а може бити и порази. И лакше би се она смирила, кад би могла наћи да је са свим крива а Тома са свим прав; али овако нека срдња, која јој се чињаше оправдана, сметаше непрестано и кајању и покорности њеној. Она дубоко сажаљаваше Филипа, и тако се живо сећаше свих увреда које он отрпе, да јој од тога дође тешко као од правога телеснога бола, и она удараше ногом по поду и грчевито ломљаше прсте.

Па ипак, од куда је то, да она по кадшто осети да јој је лакше сад кад се растала с Филипом? По свој прилици само отуда, што јој, по коју год цену, драго беше ослобођење од тајне.

ГЛАВА VI

Тешка победа.

Три недеље доцније, у најлепше доба године, — велики кестенови у цвету а густа зелена трава пуна пољских цветића — Тома дође кући раније него обично, и кад прелажаше мост, он погледа с дубоком укорењеном љубављу на ову одличну кућу од црвене опеке, која је једнако била драга и примамљива с поља, и ако су унутра празне собе и тужна срца. Из Томиних очију сија неко велико задовољство при погледу на кућне прозоре: бора на његовом челу и ако никад не ишчезава, опет није ни мало ружна сад; она као да више показује снагу воље која је без суровости, кад су очи и уста овако мили. Он убрзава свој чврст корак, а његове усне отимају се саме од усиљавања које би хтело да задржи осмејак.

У том тренутку очи у соби нису окренуте мосту, укућани седе мирно и не надају се њему — Туливер у наслоњачи, уморен од многога јахања, премишља нешто, и његов уморни поглед највише пада на Магу, која се нагла над шав, док мати спрема чај.

Сви они с чођењем погледаше, кад се чу добро познати корак.

„Ено, а шта је то, Томо“, рече отац. „Ти данас раније долазиш“.

„Нисам имао више посла, па сам изишао раније. Ех, мати, како је?“

Тома приђе матери и пољуби је, што је био знак да је особито добро расположен. За ове три недеље, он је једва коју реч проговорио с Магом, али родитељи не могоше ништа опазити, јер он већ и иначе мало говораше код куће.

„Оче“, рече Тома, кад попише чај, „знате ли ви добро колико баш има у кутији?“

„Има сто деведесет три фунте, не више“, рече Туливер. „Ти си последњи пут донео мало — али младићи воле обично сами управљати својим новцем. Међу тим ја нисам тако радио кад сам био млад“. Он се скоро мало наљути.

„Ама је ли баш толико, знате ли ви добро, оче?“ рече Тома. „Ја бих вас молио да опет пребројите. Може бити да сте и погрешили“.

„Ех, погрешио“, рече отац оштро. „Бројио сам ја често, али најпосле, кад не верујеш, да видимо опет“.

Туливеру је у његовој невољи увек било задовољство узети кутију и бројити новац.

„Немојте, мати, излазити из собе“ рече Тома кад виде да и она пође пошто отац оде на горњи бој.

„А може ли Мага?“ рече г-ђа Туливер, „јер треба неко да изнесе судове“.

„Она како хоће“, рече Тома немарно.

То посече Магу. Њој већ поче срце играти од радости, што опази да ће Тома сад казати оцу да се дуг може исплатити, а ето он би хтео да она баш сад не буде ту! Али она изнесе послужавник, и одмах се врати. У тај мах није могла памтити увреду.

Тома се помаче до оца на крај стола кад овај отвори кутију, и румена вечерња светлост показиваше суморну тугу у очевим црним очима поред једва задржаване радости на свежем лицу његова сина. Мати и Мага седеше на другом крају стола, једна с туном стрпљивошћу, друга сва узбуђена од очекивања.

Туливер бројаше новац ређајући га по столу, за тим оштро погледавши Тому, рече —

„Ето, видиш да је како ја кажем“.

Онда застаде, и скрушено гледаше новац на столу.

„Више од три стотине још треба. Протећи ће доста времена док ја толико заштедим. Ах, колико ме је збунило то што сам изгубио четрдесет и две фунте на житу. Баш је овај свет мучан за мене. Четири године је требало да се оволико заштеди — мучно да ћу ја још четири године бити на земљи.... Мораћу теби оставити, да исплатиш дуг“, настави он дрктавим гласом, „ако ти останеш овакав и после пунолетства.... Али чини ми се, пре ћеш ме сахранити“.

Он погледа у Тому тужно очекујући какве утехе од њега.

„Не, оче“ рече Тома одлучно, и ако и њему глас мало дркташе, „ви ћете доживети да се сви дугови исплате. Ви ћете их сами исплатити“.

У његовом гласу беше нешто више од саме наде или прегнућа. Туливера као да нешто протресе кад чу ове речи, и он се добро загледа у Тому, чисто га испитујући оштрим гледањем. Мага, међу тим, не могући се уздржати, јурну к оцу и клече поред њега. Тома мало поћута, па онда рече.

„Још поодавно ми је теча Глег позајмио мало новаца да тргујем, и добро ми је ишло. Ја сад имам у банци три ста двадесет фуната“.

У исти час кад он то рече, мати га загрли, и проговори пола кроз плач —

„О, сине мој, знала сам ја да ћеш ти све поправити кад дорастеш“.

Али отац оста миран: узбуђење не даваше маха речима. И Тома и Мага уплашише се, да ова нагла радост не буде кобна. Али благословене сузе дођоше у помоћ. Набрекоше широка прса, отпустише се мишићи на лицу, и старац заплака као дете Мало по мало преста трзање од плача, и он се смири и поче опет лепо дисати. Најзад погледа у жену и љупким гласом рече —

„Беси, ходи сад да се пољубимо. Син је загладио несрећу. Ти ћеш можда још лепих дана видети“.

Пошто га она пољуби, и он подржа неко време њену руку, дођоше му опет новци на памет.

„Ја бих волео да си ми донео новце, Томо, да их ја видим“, рече он, превлачећи руком по златницима; „био бих поузданији“.

„Видећете их сутра, оче“, рече Тома. „Теча Дин је за сутра позвао поверитеље код Златног Лава, и поручио је за њих ручак у два часа. Осим њега биће на ручку и теча Глег. То је већ објављено у *Гласнику* од суботе“.

„То онда и Вакем зна!“ рече Туливер, а очи му се засијаше победним огњем. „Ах!“ настави он дуго

повлачећи грлени глас и ударајући с нешто старе поношљивости бурмутицу која му оста као једини раскош „ја ћу се отети испод *његова* нокта сад, па да бих морао напустити и стару воденицу. Ја сам мислио да овде дочекам смрт — али баш не могу. . . . Имамо ли, Беси, што за пиће у кући, а?“

„Има, има“ рече г-ђа Туливер и извади свој доста смањен свежањ кључева, „има коњака, што је послала сестра Дин, кад сам ја била болесна“.

„Па дај ми, дај. Нешто се осећам слаб“.

„Томо, сине“, рече он јачим гласом пошто је пио мало коњака с водом, „ти треба сутра на том састанку да изговориш беседу поверитељима. Ја ћу им рећи да си ти дао већи део новаца. Најзад ће они видети да сам ја поштен човек, и да имам честита сина. Ах! Шта би Вакем платио да има сина као ја, тако стасита младића, место оног грбавог јадника. Ти ћеш напредовати, сине мој, ти ћеш можда доживети да Вакем и његов син буду један или два ступња испод тебе. Може бити, да ћеш и тиући као задругар у радњу, онако као твој теча Дин — ти си већ на добром путу за то, и онда ништа ти не смета да се обогатиш.... И ако будеш богат — пази на ово — гледај да опет купиш стару воденицу“.

Туливер се завали у своју столицу; његов дух који до сада беше само станиште зловоље и слутње сад се на један пут, радошћу очаран, испуни најлепшим предвиђањем. Али неки особити утицај чињаше да он, и ако предвиђа срећу, не предвиђа је никако за себе, него за Тому.

„Дај руку, сине“, рече он нагло пруживши своју руку. „Много то значи кад се човек може поносити добрим сином. Ја сам *ту* срећу имао“.

Тома не познаде још један овако срећан тренутак у свом животу, — а и Мага заборави све своје јаде. Тома је *доиста* добар, и она сад, у скромности коју сви имамо кад се истинито дивимо или захваљујемо, осети да она никад не може своје погрешке тако за-

гладити као Тома. Овога вечера као да отац први пут заборави на њу поред Томе, и њој то не беше криво.

У вече се још дуго водио разговор. Туливер хтеде чути за све појединости у Томином трговању, и слушаше Тому све више узбуђен и све радоснији. Он је желео знати шта се у којој прилици говорило, па, ако је могућно, и шта се мислило; а улога Боба Џекина у овом послу покрену га на особите изливе љубави за ванредну памет овога знаменитога торбара. Колико се Туливер могаше сетити, Боб је још као дете врло много обећавао. У осталом тако се увек говори о детињству свих великих људи.

Занимљивост приповетке утицала је добро, јер је отклањала Туливерове мисли о Вакему, иначе његова би радост ударила другим опасним путем. Па чак и овако силина тога мрскога осећања избијаше кад и кад у наглим изливима.

За дуго Туливер не заспа те ноћи, а кад заспа онда дођоше необични снови. У пола пет у јутру, кад г-ђа Туливер већ беше на ногама, он је преплаши исправивши се нагло у постељи с неким задржаним узвиком и узневереним погледима по зидовима спаваће собе.

„Шта је, Туливере?“ рече она. Он је збуњено погледа, па се тек разабра и рече —

„Ах! — ја сам сањао... Јесам ли викао? Учинило ми се да га већ дохватих“.

ГЛАВА VII

Дан наплате.

Туливер беше са свим трезвен човек, он није мрзио попити чашу вина, али никада није прелазио меру. Он је од природе већ био бујне нарави и није му требало течнога огња да се загреје; његова наглост јавила би се кад год би за то било прилике и без ове помоћи; и што је он пожелео коњака, то значи само да је ова нагла радост потресла његову

снагу измучену тегобама и рђавом ненавикнутом храном кроз четири године. Али кад пређе овај први опасни тренутак, чињаше се да његова снага расте све више, и кад сутра дан седе за сто са својим поверитељима, он се сав сијаше од задовољства што ће опет моћи слободно гледати свакому у очи, и он више личаше на некадашњег поноситог, расположеног, отвореног и пргавог Туливера, него пре једно недељу дана, кад је јахао самохран, с обореном главом, и једва одговарао онима који су му се јављали. Он изговори своју беседу, истаче са старом поузданом оштрином своја поштена начела, наговести да је против себе имао угурсузе и судбину, али да је најзад опет успео у неколико зато што се својски потрудио и што му је добар син био у помоћи, за тим заврши причањем како је Тома приложио већи део потребнога новца. Његова срдитост уступи за неко време место лепшим осећањима очинске поноситости и радости, кад се нађе у Томино здравље, и кад, пошто теча Дин похвали Тому с мало речи, овај сам устаде и изговори једину беседу у свом веку. Његова беседа беше кратка, једва да и може бити краће од ње: он захвали господи за част коју му указују. Њему је врло мило што је могао помоћи оцу да посведочи своју честитост и поврати своје поштено име, а што се њега тиче, он се нада да неће скренути с тога пута и да неће осрамотити своје име. Али пљескање беше тако силно, и Тома доиста изгледаше тако одличан, леп и стасит, да Туливер узе објашњавати и с десна и с лева, да је он доста новаца потрошио на школовање свога сина.

Друштво се са свим трезвено разиђе у пет часова. Тома остаде у Св. Огу по неком послу, а Туливер појаха коња да се врати кући и да све ове особите догађаје исприча „бедној Беси и малој цури“. Узбуђеност која се опажала на његовом лицу не долажаше ни од доброга ручка нити од којега другог утицаја до од силне радости због успеха. Он данас не бираше споредне улице, него лагано јахаше с подигнутом главом и слободним погледом кроз главну улицу која води мосту. Ама зашто сад не изиђе од куда

Вакем, да се сретне с њим? Он се наљути што му се та прилика измиче, и његов дух пође све даље у љутњу. Можда је Вакем данас баш отишао из вароши да не би видео или чуо ништа од овог часног дела, које је њему по свој прилици непријатно. Ако се сретне с Вакемом, он ће га погледати право у очи, и онда ће можда угурсуз заборавити мало своју хладну охолу безобразност. Дознаће он скоро да један поштен човек не мисли и даље служити њему, и својим поштеним радом пунити његове џепове који су већ препуни непоштене тековине. Ко зна, можда се већ и судба окреће, можда ни ђаво неће баш непрестано имати најбоље карте.

Тако премишљајући Туливер се приближи вратницама воденичнога двориштa, доста близу да може видети добро познату слику која из њих излажаше на лепом црном коњу. Они се сретоше на педесет корака од вратница, на путу између великих кестенова и брестова с једне и брежуљка с друге стране.

„Ама Туливере“, рече Вакем оштро, набуситије него обично, „зашто је на оној њиви онако много бусења? Ја сам казао да то не ваља, али ви никада нећете научити како се ради земља“.

„Ох!“ рече Туливер који одмах ускипе, „тражите ви другога ко ће вам радити земљу, и који ће пристати да га ви учите“.

„Ви сте јамачно пили“, рече Вакем, који доиста држаше да је то узрок што су у Туливера онако сјајне очи и зажарено лице.

„Не, ја нисам пио“, рече Туливер, „мени не треба пиће да се могу одлучити да више не служим ниткова“.

„Врло добро, онда можеш још сутра ићи са мојега имања, држи за зубе безобразни језик, и пусти ме да прођем“. (Туливер беше својим коњем запречио Вакему пут.)

„Нећеш проћи!“ викну Туливер још више разјарен. „Најпре имам ја да ти кажем шта мислим о тебі. Ти си сувише препреден угурсуз, да би дошао на вешала — ти си....“

„Пусти ме да прођем, глупи простаче, или ћу те прегазити коњем“.

Туливер јурну напред, мамузнувши коња, и Вакемов коњ посрну устукнувши и баци коњаника на земљу. Вакем је имао толико присебности да пусти узду, и како коњ одмах стаде, могао је опет појахати без других већих невоља осим мало убоја и потреса. Али пре него што он могаше узјахати, и Туливер сјаха са свога коња. Поглед на мрскога охолог човека, који је сад на земљи и у његовој власти, учини да се Туливер скоро помами од жеље за осветом, која као да му даваше натприродну снагу и окретност. Он јурну на Вакема, који покушаваше устати, шчепа га за лево раме да би свом тежином његовом притиснуо десно раме које лежаше на земљи, и стаде га немилостиво ударати бичем по леђима. Вакем привика за помоћ, али никаква помоћ не дође, док се тек најзад не чу један врисак и узвик „оче, оче!“

На један пут Вакем осети да је нешто задржало Туливерову мишицу, јер шибање преста и притисак на раме попусти.

„Одлази, иди одатле!“ рече Туливер љутито. Али то не говораше он Вакему. Адвокат лагано устаде, и окренувши се спази да једна девојка задржава Туливерову мишицу — то јест управо његову мишицу задржава страх да не удари девојку, која се свом младачком снагом обиснула о њему.

„О, Лука, мати, у помоћ г. Вакему!“ викну Мага кад чу жељене корake.

„Помози ми да узјашем овога мањег коња“ рече Вакем Луци, „можда ћу још моћи, и ако — до ђавола — ово раме као да је угануто“.

Којекако Вакем се попе на Туливерова коња. Тада се окрете воденичару и рече му сав блед од љутине. „Ви ћете, господине, платити ово. Ваша кћи ми је сведок, да сте ме злостављали“.

„Баш ми је све једно“, рече Туливер оборо и поносито, „идите и покажите леђа, и реците свима да сам их ја нашарао. Реците им, да сам ја нешто врло мало поправио што није добро у овом свету“.

„Појаши мога коња, па хајде са мном“, рече Вакем Луци. „Али доњим путем, немој кроз варош“.

„Оче, хајдете унутра“ рече Мага преклињући га. Кад виде да је Вакем одјахао, и да више нема опасности, она отпусти руке од оца и горко се заплака, док г-ђа Туливер ћуташе и дркташе од страха. Али Мага осети кад отпусти руке од оца, да се он хвата за њу и наслања на њу. Изненађена, она преста плакати.

„Мени је зло — несвест“ рече Туливер. „Помози ми, Беси, да уђем у кућу. Све ми се окреће — глава боли“.

Он лагано уђе у кућу, ослањајући се на жену и ћерку, и докотура се до своје наслоњаче. После великога црвенила сад лице дође бледо, и рука му беше хладна.

„Да пошљемо по лекара?“ рече г-ђа Туливер.

Он то као и не чу, и тек кад она рече Маги „пошљи кога по лекара“, он се окрете и са свим присебно рече јој: „Лекар? не треба. То је само моја главобоља. Намести ми да легнем“.

Жалосно се сврши овај дан који им је освануо као гласник бољих времена! Али, како сетва тако и жетва.

Кад отац леже у постељу, мало за тим дође и Тома кући. С њим беше и Боб Џекин, који је дошао да честита „старом газди“, а по мало се и поносио (што му нико не може замерити) својим учешћем у Томином успеху. Тома је мислио да ће отац волети да овај дан заврши у разговору с Бобом. Али сад Тома проведе вече премишљајући суморно о непријатним последицама, које морају доћи после овога несмисленога излива очеве дуго задржаване мржње. Он је једнако ћутао пошто дознаде шта се све догодило: сад нити је марио нити смео што причати матери и сестри о данашњем ручку, а и њима није било до тога испитивања. Чинило се да су многоструки конци у ткиву њиховога живота тако уплетени, да они не могу видети радости а да за њом одмах не дође и невоља. Њега раздираше мисао да туђа погрешка увек мора

упропастити његове најбоље трудове. Мага непрестано обнављаше у памети онај ужасан тренутак, кад је она, слутећи несрећу, нојурила да задржи очеву мишицу. Али ниједно од трога не беше поплашено за очево здравље, јер знаци не показиваху пређашњу опасну болест, и чинило се да је слабост дошла природно услед великога раздражења и напрезања, и да ће са свим проћи кад се он одмори.

Тома, уморан као обично раднога дана, брзо заспа и спаваше добро: њему се чињаше да је тек сад легао, кад пред зору виде матер крај своје постеље.

„Устај, сине, одмах. Ја сам послала по лекара. Отац зове тебе и Магу“.

„Је ли му горе, мати?“

„Целу ноћ јако га је болела глава, али он не каже да је горе, само на један пут рече „Беси, доведи децу, кажи им да се пожуре““.

Тома и Мага обукоше се брзо и скоро у исто време уђоше у очеву собу. Он их очекиваше с болом који се видео на набраном челу, али с потпуно присебним погледом. Г-ђа Туливер стаде у дно постеље, она беше преплашена и дркташе, а лице јој уморно и постарало од неспокојства. Мага стаде прва крај постеље, али отац погледа у Тому, који стаде поред ње.

„Томо, сине мој, мени је тако тешко, да се више нећу дићи.... Овај свет је за мене био врло мучан, али ти си поправио колико си могао. Да се рукујемо, сине мој, пре него што ја одем“.

Отац и син стиснуше руку један другом и гледаше се неко време. Па онда Тома, с муком, проговори —

„Имате ли, оче, какву жељу, коју бих ја могао испунити, кад....“

„Ех, сине мој, гледај да повратиш стару воденицу“.

„Хоћу, оче“.

„Па онда, пази матер — гледај да јој ти накнадиш колико можеш што је изгубила са моје зле среће.... па онда, мала цура....“

Отац погледа Магу страсно, а она проли сузе и свали се на колена, привијајући се што ближе овом

драгом измученом лицу које је целога века носила у свом духу као знак и најдубље љубави и најтежега искушења.

„За њу да се стараш, Томо.... не плачи, цуро моја.... наћи ће се ко, да те воли и да те брани... а ти, сине, буди добар спрам ње. И ја сам био добар брат мојој сестри. Пољуби ме, Маго... Ходи, Беси... Ти, Томо, да се постараш за зидану гробницу, да твоја мати и ја заједно будемо“.

Он их више не гледаше кад сврши овај говор, и неко време ћуташе док они сви гледаху у њега не мичући се с места. Дан осваљиваше за њих, и они при јачој зориној светлости могоше видети како се његово лице кочи и очи смрачују. Али најзад он опет погледа Тому, и рече —

„Ја сам се наплатио — ја сам га истукао. То је било са свим право. Ја сам увек желео само што је право“.

„Али оче, драги оче“, рече Мага, обузета неисказаним страхом „ви му праштате, ви сад праштате свима“.

Он не обрати очи на њу, и рече —

„Не, цуро моја, њему не праштам.... Зашто праштати? Ја не могу волети ниткова....“

Глас му задебља, али он хтеде још говорити, и покреташе усне непрестано, отимајући се залуду да говори. На послетку пробише се речи.

„Зар Бог прашта нитковима?.... А, ако и прашта, онда Он ни мени неће за зло примити“.

Он немирно крсташе рукама, као да хтеде уклонити неку сметњу која га дави. У два три маха полазише из његових уста неколико испресецаних речи —

„Овај свет.... сувише.... поштен човек.... заплетено....“

У скоро место речи наста само муцање, очи више не разазнају, и стиже последње ћутање.

Али још не оно смртно. Још читав час и више надимаху се груди и чујаше се тешко дисање, које

дође све слабије и слабије, а на челу се скупи хладан зној.

Најзад се све смири, и мучне загонстке овога света престаше кидати слабо просвећену душу беднога Туливера.

Сад дође и помоћ: стигоше Лука и његова жена, дође и г. Торнбул, доцкан за друго што, осим да потврди „то је смрт“.

Тома и Мага сиђоше заједно доле у собу, у којој је сад очево место празно. Они обоје погледаше на исто место, и Мага рече:

„Томо, опрости ми, нека ништа не ремети нашу љубав!“ и они се загрлише плачући.

ШЕСТА КЊИГА

ВЕЛИКО ИСКУШЕЊЕ

ГЛАВА I

Двоје срећних.

Лепо намештена соба у кући Диновој, велики гласовир отворен, а кроз прозор види се леп нагнут врт до обале. Лепа госпођица у црнини, чије коврчице додирују вез, разуме се да је Луција Дин; а отмени младић, који се сагиње са своје столице и нôжицама задева врло кратку њушку једне пудлице поред госпођичиних ногу, јесте Стеван Гест, чији дијамантски прстен, мирис и благовање усред дана јесу пријатни и мирисави производ највећега уљаног млина и најпространијега стоваришта у Св. Огу. Чини се да је игра с нôжицама сувише бесмислена, али на један пут опажате да није тако, и да у том има нарочита намера, са свим достојна једног одраслога младића: јер ено Луцији требају нôжице, и она сад мора, баш ако јој и није право, забацити своје коврчице, подићи своје црне очи, пријатно се осмехнути на лице које је скоро у једној равнини с њеним коленима, и пружајући своју ружичасту ручицу рећи —

„Молим за те нôжице, ако можете прегорети велику насладу да мучите моју бедну Мини“.

Луде нôжице као да беху зашле далеко преко зглавака, и снажни младић с очајањем испружи ухваћене прсте.

„Проклете нôжице! Тако су незгодно запале. Молим вас скините ми их с прстију“.

„Па што их не скинете сами другом руком?“ рече Луција обешењачки.

„Зар левом? Ја нисам левак“. Луција се смеје, и нôжице се скидају, при чем танки прстићи нежно додирују, да то отвара младом господину вољу за понављање, и он вреба прилику да опет дочепа нôжице чим буду слободне.

„Не, не“, рече Луција и метну их у кутију, „нôжице више нећете добити, већ сте их искривили. А сад не задевајте више Мини. Седите и будите уљудни, па ћу вам нешто саопштити“.

„А шта то?“ рече Стеван и завали се отпустивши десну руку преко наслона своје столице. Тако би исто могао седети за своју слику, која би показивала одлична младића од двадесет пет година, са широким челом, кратком правом косом која се на врху мало таласа и с погледом пола ватреним а пола подсмешљивим испод густих правих обрва: „А је ли важно то саопштење?“

„О, врло важно. Погодите“.

„Хоћете да промените храну вашој Мини“.

„Ни налик“.

„Онда је Др. Кен проповедао против обручастих хаљина, и госпође му шаљу представку, у којој се каже „то је врло тешка поука, то нико не може издржати““.

„Није вас срамота да тако говорите!“ рече Луција наместивши врло важно своја усташца. „То баш није похвално што не можете погодити моју новост, јер ја сам вам о том нешто већ говорила и не баш од давно“.

„Ама, па ви сте ми о многом чем говорили, и не баш одавно. Зар ваша женска тиранија захтева, да ја одмах познам која је управо ствар, кад ви кажете да је то једна ствар на коју ви мислите?“

„Па јест, ја знам, ви мислите да сам ја луцкаста.“

„Ја мислим да ви потпуно очаравате“.

„А то долази једним делом од лудости?“

„Ја то нисам казао“.

„Али ја знам да ви волите да су жене мало глупаве. Издао вас је Филип Вакем: он је то рекао један пут кад нисте били овде“.

„Ох, Филип је у том питању непопустљив: готов је свадити се. Мора бити да је он заљубљен у какву непознату лепотицу, у какву Беатричу коју је видео на путовању“.

„Збиља!“ рече Луција прекинувши рад, „мени сад дође на памет, да ја још нисам једну ствар добро разабрала, то јест, да ли ће и моја рођака Мага противити се Филипу као њен брат. Тома неће да уђе у собу, ако зна да је унутра Филип. Можда ће и Мага тако исто радити, и онда како ћемо за певање?“

„Шта! Зар ће ваша рођака одсести код вас?“ рече Стеван нешто зловољно.

„Јесте, и то је била моја новост, коју сте ви заборавили. Она је напустила положај који је већ две године имала, јадница, све од како јој је умро отац. И сад долази овамо на један, два месеца, а ја се надам и на више месеци“.

„А морам ли се ја радовати тој новости?“

„О не, ни најмање“, рече Луција мало љутито. „*Ја* се радујем, али, разуме се, то није никакав разлог да се и *ви* радујете. Ја у свету ни једну девојку не волим колико моју рођаку Магу“.

„И, извесно, нећете се раздвајати, кад она дође. Онда више нема разговора само с вама, осим ако јој нађете којега удварача. А зашто то они мрзе Филипа? Тај би могао лепо помоћи“.

„То је породична завада с Филиповим оцем. Било је ту, мислим, врло мучних дана. Ја нисам никад могла лепо разумети шта је управо. Мој теча Туливер имао је несрећу у животу, изгубио је све своје имање, и како ми се чини он је мислио да је за све то некако крив г. Вакем. После је г. Вакем купио дорлкотску воденицу, течино породично имање у ком је он једнако живео. Ви се извесно сећате мога тече Туливера, се ћате ли се?“

„Не“ одговори Стеван врло равнодушно. „Име сам знао, а чини ми се, и човека, али само по виђењу, не зна-

јући ко је. Ја тако нејасно познајем пола света у околини“.

„Он је био врло напрасит човек. Ја се сећам кад сам још мала одлазила к њима увек сам се бојала кад он говори, све ми се чинило да псује. Отац ми је причао да су се теча и г. Вакем љуто свадили баш пред течину смрт, али је та ствар заташкана. Ви сте онда били у Лондону. Отац каже да теча у многоме није имао право, он је био врло озлојеђен. Али за Тому и Магу, разуме се, врло је тешко кад им се то помиње. Они су се много, врло много намучили. Мага је била са мном у школи пре шест година, и одатле су је извадили због несреће њенога оца. Од тога доба, ја мислим, она није видела никаке радости. После течине смрти она се злопатила као помоћница у једној приватној школи, јер је хтела да буде независна и није марила седети код тетке Полет; а у то доба нисам је ја могла звати овамо, јер је бедна мати још боловала, и сва је кућа била жалосна. Ето зашто ја сад тако желим да она дође у нашу кућу и да се добро и дуго одмори“.

„Врло слатко и анђелски од ваше стране“, рече Стеван гледајући је мило, „и у толико више анђелски, ако је ваша рођака тако исто разговорна као и њена мати“.

„Бедна тетка! Како имате срца да јој се подсмевате? Она мени доиста много вреди. Она дивно управља кућом, туђа рука никад не би тако, а она ми је била и од велике помоћи док је мати боловала“.

„Са свим је тако, само што се тиче дружења, боље би било да она место себе увек изашље своје ликере и колаче. Ја већ сад с ужасом помишљам да ће њена кћи, без икакве накнаде у добрим колачима, показивати овде увек само своју властиту слику: дебела, плава девојка, с округлим плавим очима, која ће у нас бленути“.

„Доиста“, ускликну Луција, смејући се лукаво и пљескајући рукама, „то је баш Магина слика. Та ви сте њу видели“.

„Не, нисам, ја само погађам каква мора бити ћерка г-ђе Туливер. Па још ако нам отера Филипа, који нам је једини тенор, то ће тек лепо бити!“

„Али ја се падам, да неће бити тако. Треба да ви одете к Филипу, и да му кажете да Мага сутра долази. Он добро зна како је Тома расположен и од њега се увек склања, па ће разумети кад му кажете да не дође, докле га ја не позовем нарочитим писмом“.

„Ја мислим боље ће бити, да ми ви дате неколико врста за њега, ви знате како је он осетљив, најмања ствар може га преплашити да после никако и не долази, а једва смо га добили. Ја га никад не могу склонити да дође мојој кући, ја мислим да он не мари видети се с мојим сестрама. Само ваша вилинска рука може згладити перје тој накострешеној тици“.

Стеван узе малу руку која пође столу, и додирну је лако уснама. Луција беше поносита и блажена. Она и Стеван беху сад у најпријатнијем добу удварања, најлепшем тренутку младости, у оном процветавању љубави, кад и једно и друго зна да је љубав ту, и ако још без нарочитих изјава, кад се све погађа, кад се најмања реч и најмањи знак осећа тако слатко као долетели мирис од јасмина. Извесност која се добије заручивањем отупи ову оштрицу осећања: то је као кад се набере и поднесе читава кита јасмина.

„Али доиста је чудновато да ви тако добро погађате каква је моја рођака“ рече Луција настављајући своју лукаву игру и полазећи да пише; „јер на послетку она је могла бити налик на брата, а у Томе нису округле очи, и за тога се не може рећи да блене.“

„О, тај је као и отац, не може му се баш близу прићи. Колико га знам, није добар за друштво“.

„Ја волим Тому. Он ми је дао Мини кад сам изгубила Лоло. А и отац га много воли: он каже да је Тома честит младић. Он је и помогао те је његов отац могао исплатити свој дуг пре смрти“.

„Ах, да, да, ја сам чуо за то. Један пут сам слушао кад су ваш и мој отац пре краткога времена говорили о том после ручка у једном од њихових бескрајних трговачких разговора. Они мисле да нешто

учине за младога Туливера: он их је спасао од велике штете дојуривши на коњу с гласом да је нека банка обуставила плаћања, или тако нешто. Ја сам у тај мах дремао“.

Стеван устаде са столице и пође гласовиру певушећи из грла *„Мила другарица“* и преврћући ноте опере *„Створење“* која беше на столу.

„Певајте ово“ рече он, кад виде да је и Луција устала.

„Шта? „Мила другарица?“ Ја мислим да то није за ваш глас“.

„Ништа зато, та песма одговара мојим осећањима, а Филип каже да је то главно у певању. А тако мисле и сви који немају леп глас“.

„Филип је много викао на *„Створење“* пре неколико дана“ рече Луција и седе за гласовир, „он каже да је та музика тако зашећерена и ласкава, као да је спремљена за рођен дан којега немачкога великаша“.

„Ах, којешта, Филип је прогнаник из раја, и за то је врло на крај срца. Али ми смо Адам и Ева још у рају. А сад, ево текста. Ви ћете певати целу женину дужност: „А тебе слушати за мене је и дика и срећа““.

„О, ја не могу много поштовати Адама који развлачи меру као ви“ рече Луција, и поче певати.

Заиста једино удварање, које не потресају ни сумње ни плашње јесте онда кад двоје заљубљених могу заједно певати. Осећање да су они једно другому складни, што се показује кад се дубоки тонови зачују између тонова сребрнога сопрана баш онда кад треба, што се терције и квинте потпуно слажу, што се љупко лови фуга — то осећање довољно је јако, да у онај мах удаљи сваку жељу за облицима слагања који су мање страсни. Контралту не пада на памет да басу чита лекције, а тенор се не плаши да ће му поред љупкога сопрана бити дуго време у вечерњим посетама. А особито по паланкама, где у оно давно време беше тако мало музике, лако се догађа да се и заљубе они који су музикални. У таким приликама има опасности да попусте и сама политична начела; и вијо-

лина, верна старом поретку, лако долази у искушење да се љубазно дружи с реформаторским вијолончелом. У овом садашњем случају славујски сопрано и дубоки бас, певајући:

„С тобом је радост вазда нова
С тобом је живот вазда драг“,

доиста и вероваху да је тако као што певају, у толико више што баш *они* то певају.

„А сад велику Рафаелову песму“, рече Луција кад свршише дует. Ви врло лепо изводите „гломазне животиње“.

„Лепа хвала за мене“, рече Стеван и погледа у часовник. „Охо! већ пола један. Али то још могу отпевати“.

Стеван изведе и лако и лепо дубоке гласове који представљају ход гломазних животиња. Али кад певач има више од једнога слушаоца, онда је ту одмах могућност да се јаве различна осећања. Минина госпођа беше очарана, али Мини, која се још од почетка музике склонила у своју корпу, сад, на ове гласове, искочи и одатле и побеже под најдаљи орман, као најзгодније место где се једно мало псетанце може склонити кад тутњи смак света.

„Сад с Богом „мила другарице““, рече Стеван, закопчавајући капут пошто сврши песму, и осмејкујући се са своје висине на малу девојку као неки покровитељ. „Ја нисам „вазда срећан“, јер морам хитати кући. Обећао сам ручати код куће“.

„Па то онда не можете свратити к Филипу? Али, све једно: ја сам му све рекла у писму“.

„Ви ћете сутра, по свој прилици, бити једнако с вашом рођаком?“

„Да, доћи ће сва породица. И мој рођак Тома ручаће овде, и бедна тетка сад ће први пут видети обадвоје деце. Биће врло лепо, ја се много старам да то испадне добро“.

„Али, прекосутра могу доћи?“

„О, да како! Дођите, и ја ћу вас упознати с мојој рођаком — и ако ви једва смете рећи да је нисте видели, ви сте је описали тако лепо“.

„Онда, с Богом“. И за тим дође лак притисак руку и тренутни сусрет очију, што обично оставља на лицу младих девојака и зарумењеност која не престаје одмах чим се затворе врата и веће расположење да се хода горе доле по соби, него да се опет заседне за вез или којигод други паметан или користан посао. Бар тако беше код Луције, и ви, ја мислим, нећете сматрати да је то само таштина, а не и које друго нежно осећање, што се она узе гледати на огледалу. Девојка хоће да се увери да за време разговора није личила на страшило, а то показује само њену похвалну предусретљивост према другим људима. А Луција је те предусретљивости имала тако много, да се може веровати да су њоме биле прожете све њене мале саможивости као што опет има људи — сваки ће знати по којега — чија и мала љубазност често јако заудара на саможивост. И сад баш, кад она хода по соби и кад је пуна поноса знајући да је воли човек који је особито важан у њеном малом свету, и сад је у њеном оку тако много болећивости, да се у овој потпуно губе тренутне навале личне таштине; и ако је она срећна мислећи на драгога, то је с тога што се ова мисао меша са свима другим љубазностима и добротама којима она испуњује свој тихи живот. И сад баш њен дух сваки час прелази са Стевана на припреме које је она тек у пола свршила у Магиној соби, и тако наизменично у њему раде струје и осећања и маште, да се чини обадве су истовремене. Мага се мора дочекати као највећа госпођа, и још боље. Најлепше Луцијине слике доћи ће у Магину спаваћу собу, а најдивније цвеће на њен сто. Нека се Мага наслађује, она тако силно воли лепе ствари! А после, треба се сетити и бедне тетке Тулливер, које се нико не сећа; њој ће се учинити изненађење поклоном једне врло лепе капе, а и за ручком пиће се у њено здравље, што ће све Луција још вечерас удесити с оцем. Доиста, она нема времена за своје љубавне сањарије. С том мишљу она пође вратима, али ту се заустави.

„Шта је Мини?“ рече она сагнувши се у име одговора на питање овог малог четвороношца, и по-

дигавши његову свиласту главу до својих ружичастих образа. „Ти мислиш ја ћу без тебе? Хајде, да видимо Синдбада“.

Синдбад је Луцијин мрков кога је она увек из руке хранила. Она је волела хранити животиње које су у зависности, и знала је ћуди свима животињама у кући, уживајући кад канаринке кљуцају свеже семе, или кад грискају друге животињице које ја нећу по имену казати, да не би било сувише просто.

Да ли је Стеван Гест добро погађао кад је мислио да је ова нежна девојка од осамнаест доиста така да се човек неће покајати ако се њом ожени — ова девојка која је и за друге жене пуна љубави и старања, која им не даје Јудине пољупце и не хвата с разрогаченим очима њихове мане, него је готова озбиљно старати се за њих и предвиђати њихове полускривене јаде и невоље, и дуго с радошћу премишљати о малим задовољствима која им припрема? Можда на његов избор није утицала баш ова тако ретка њена особина, можда је његов избор овакав баш зато што он код ње не опажа ништа изванредно. Човек воли да му је жена лепа, и Луција је лепа, и ако баш њена лепота не залуђује. Човек воли да му је жена одличног понашања, блага, љубазна, и да није глупа, и Луција има све те особине. Стеван се дакле ни мало не зачуди што се заљубио у њу, и био је уверен да ни мало не греши кад њу више воли него г-ђицу Либорн, кћер саветникову, и ако је Луција само кћи његовом оцу подчињенога задругара; осим тога он је имао још да савлада и нешто мало противљења од стране свога оца и сестара — а већ то је прилика да младић добије пријатну свест о својој важности. Стеван је био уверен да је доста и паметан и самосталан да може изабрати жену с којом ће бити срећан, без икаква обзира на споредне околности. Он је бацио око на Луцију, она му је била драга и са свим по вољи.

ГЛАВА II

Први утисци.

„Он је врло паметан, Маго“, рече Луција. Она клечаше на столичици поред Магиних ногу, коју беше посадила у велику наслоњачу од црвене кадифе. „Ја мислим да ће ти се он за цело допасти“.

„Мене није лако задовољити“, рече Мага смешећи се и подижући Луцијине дуге коврчице, да би сунце могло сјати кроз њих. „Који господин мисли да је добар за Луцију, мора бити спреман на оштар суд“.

„Доиста, он је за мене сувише добар. И по кадшто, кад он оде, ја мислим да то не може бити у истини, да он воли мене. Али опет кад год је са мном, ја у то не сумњам. Али ја то само теби поверавам, а никому другом не бих“.

„То онда, ако се мени не допадне, ти би га још могла напустити, јер нисте заручени?“ рече Мага држећи се озбиљно у овој шали.

„Ја и волим што се још нисмо верили. После тога се мисли само кад ће пре бити венчање“, рече Луција, која беше толико заузета, да и не опази Магину шалу, „а ја волим да још све иде као што је сад. Понекад се баш плашим да Стеван не помене, да је већ говорио оцу, а по неким знацима ту скоро код мога оца, рекла бих да и он и г. Гест очекују то. И Стеванове су сестре сад врло љубазне спрам мене. У почетку, чинило ми се, њима није било право, што се он мени удвара, и то је било са свим природно. Готово то и није у реду да ја дођем у тако велику кућу као што је њихова — ја овака мала и незнатна“.

„Али не морају људи бити спрам кућа у којима живе, као пужеви“, рече Мага смејући се. „А да ли су сестре г. Геста баш дивови?“

„О, не, и нису ни лепе — то јест, нису врло лепе“ додаде Луција одмах покајавши се ради ове немилостиве оцене. „Али *он* јесте — бар сви мисле да је он леп“.

„Што ти наравно не мислиш?“

„О, ја не знам“, рече Луција поцрвеневши сва. „Не треба у напред много хвалити, после се може разочарати. Али за њега сам ја спремила добро изненађење, имаћу се слатко смејати. Али нећу да ти кажем“.

Луција се подиже и мало измаче нагнувши своју лепу главу мало на страну, као да намешта Магу за слику и хоће да оцени положај у целини.

„Маго, устани мало“.

„Шта ти сад долази на памет?“ рече Мага смешећи се, и устаде са столице гледајући своју малу, ваздушасту рођаку, која се губила у лепо скројеним хаљинама од свиле и крепа.

Луција посматраше ћутећи за један два тренутка, па рече.

„Ама каква је то чаролија код тебе, Маго, да ти баш у ружним хаљинама лепша изгледаш? Међу тим, ти сад мораш обући нову хаљину. Али ноћас сам те замишљала у лепим помодним хаљинама, па како год да замишљам, опет ми најлепша долазиш увек у тој танкој вуненој хаљини. Да ми је само знати је ли и Марија Антоанета изгледала још дивнија кад је носила хаљину закрпљену на лактовима. А ја да обучем какву ружну хаљину, нико ме не би ни погледао, била бих као пачавра“.

„Доиста“ рече Мага подсмевајући се. „И онда би те можда ишчистили из собе с паучином и прашином, и после би те нашли под огњиштем као Пепељугу. А сад могу сести?“

„Да, можеш“ рече Луција смејући се. За тим врло озбиљно, и дрешећи свој брош од лаве рече, „али треба да измењамо брошеве, Маго; тај лептирић теби баш не стоји лепо“.

„Али да то не поквари општи леп утицај мога ружнога одела?“ рече Мага седнувши, а у том Луција опет клече поред ње и откопча лептирића. „Ја бих волела да и моја мати мисли као ти, јер она се синоћ вајкала што ми је овака најлепша хаљина. Ја сам своју уштеду била потрошила да узмем неке часове, јер с оваком спремом не могу се никада надати бољем месту“.

Мага уздану лако.

„Сад на страну сваку невољу и жалост“, рече Луција намештајући брош под Магиним лепим грлом. „Ти си заборавила да си оставила ону мучну школску собу, и да сад немаш да крпиш дечје хаљине“.

„Да“ рече Мага. „Ја сам ти сад тако исто као што сам некада мислила о једном белом медведу кога сам видела на вашару. Ја сам мислила да он мора оглупити од оног непрестаног савијања напред и назад у узаном простору, тако да би морао то исто наставити и ако га пусте у слободу. Човеку дође зла навика да се једнако осећа несрећан“.

„Али ја ћу тебе ставити под заит уживања, па ћеш изгубити ту злу навику“, рече Луција, закопчавајући несвесно црнога лептирића за своју јаку и гледајући љупко у Магу.

„Душице драга“ рече Мага с пуно љубави, „ти толико уживаш у туђој срећи, да на своју и не мислиш. Ја бих волела да сам као ти“.

„Још нисам никада била у таком искушењу“, рече Луција. „Ја сам увек била срећна, и не знам да ли бих могла поднети несрећу. Ја не знам за другу несрећу осим кад је умрла бедна мати. Али ти си, Маго, доста препатила, и ја сам уверена да ти у љубави за друге не изостајеш иза мене“.

„Не, не, Луција“, рече Мага тресући лагано главом, „ја се не радујем туђој срећи колико ти, јер иначе била бих задовољнија. Ја друге жалим кад су несрећни, и за цело не бих могла никому учинити зло; али врло често ја мрзим себе саму с тога што могу да се по кадшто наљутим, кад видим да су други срећни. Чини ми се да све више злим што сам старија, и да постајем све више саможива. То је страшно“.

„Е, од тога ти ја ни једну реч не верујем, Маго“, рече Луција прекорно. „Све је то само мрачна тлапња, која теби долази од тешкога досаднога живота“.

„Па можда је и тако“, рече Мага која гласним смехом хтеде разгонити облаке с чела, и завали се у наслоњачу. „То можда долази и од школског мршавог

пудинга од пиринча на води. Све то сад може поћи на боље поред материне кујне и овако дивних слика“.

И Мага дохвати један албум који поред ње беше на столу.

„Како ми стоји овај мали брош, могу ли с њиме изићи пред свет?“ запита Луција, гледајући се у огледалу.

„О, не. г. Гест би се одмах вратио, кад би те видео. Молим те, метни други“.

Луција одјури из собе, али Мага ни тада не отвори књигу; она је пусти да јој склизне на колена гледајући кроз прозор како сунце обасјава пролетње цвеће и дуг ред лаворике — а иза тога сребрнасто огледало драге старе Флосе која на толикој даљини чини се да спава јутрењим сном. Из врта долажаше кроз прозор пријатни свежи мирис, а тице прелећу и долећу, цвркућу и певају. Па ипак Маги пођоше сузе. Ове старе успомене дођоше јој тако тешке, да се она јуче могла обрадовати и материном добром стању и Томиној братској љубазности више као некој срећној новости која нам долази из даљине него као правој срећи коју и сами осећамо. И њено памћење и њена машта показиваху јој толико личне оскудице да се она није могла наслађивати овим угодностима које јој се сад нуде, али које су само за време; она мишљаше да ће јој будућност бити још гора од прошлости, јер је после толиких година задовољнога одречења сад опет спала у низину жеља и чежња; она опажаше да су јој све тежи и тежи дани које треба провести у непријатној служби, и да она све више чезне за другачијим животом, који би био и пун и разнолик. Она се трже кад се отворише врата и утрвши брзо сузе поче превртати листове у књизи.

„Ја знам, Маго, да ти и у најгорем расположењу не би одбила једно задовољство“ поче Луција говорити чим уђе у собу. „То је музика, и ја сам ти спремила доста тога уживања. Ти ћеш опет свирати, као кад смо били у школи, и кад си ти свирала много лепше него ја“.

„Ти би ми се смејала да си видела како ја с децом свирам ради њиховога вежбања“, рече Мага, „а управо ради тога да само опет осећам под прстима драге дирке на гласовиру. Али сад мучно да бих могла што боље свирати“.

„Ја знам колико си се ти радовала кад дођу свирачи“, рече Луција и узе опет свој вез, „и ето сад можемо имати доста певања, само кад бих знала да ти о извесним стварима не мислиш онако исто као Тома“.

„Ох, о том можеш бити уверена“, рече Мага смешећи се.

„Има, знаш, једна нарочита ствар. И ако ти мислиш као и он, онда нема ништа од нашега трећега гласа. У Св. Огу тако је оскудно с певачима. Управо, музику знају само Стеван Гест и Филип Вакем толико да могу певати поред гласовира“.

Луција подиже очи при последњим речима и спази да се Мага промени у лицу.

„Је ли ти непријатно што сам поменула ово име? Ако је тако, ја више о том нећу ни говорити. Ја знам да се Тома увек уклања од њега кад год може“.

„Ја о том никако не мислим као Тома“, рече Мага уставши с места и отишавши до прозора као да жели разгледати предео. „Ја сам увек волела Филипа Вакема, још од детињства, у Лортону. Он је био тако добар кад је Тома боловао од ноге“.

„О, то је онда врло пријатно!“ рече Луција. „Онда ти немаш ништа против тога да он кад и кад долази овамо, и онда ћемо имати доста музике. Ја јако волим беднога Филипа, само да ми је да он није тако много скрушен због своје мане. Извесно је његова грба узрок што је он тако тужан — а, често и зловољан. А доиста и јесте то жалост гледати њега јадника онако кржљава и бледа међу великим јаким људима“.

„Али, Луција“, реча Мага, желећи прекинути овај говор....

„Ах, звони. То мора бити Стеван“, настави Луција, и не опажајући да је Мага поумила нешто рећи. „Нешто што ми се највише допада код Стевана, јесте што он воли Филипа више него ико“.

Сад беше већ доцкан да Мага што каже, јер се врата отворише, и Мини закевта на једног високог господина, који приђе Луцији и узе је за руку с пуно поштовања и нежности, а у исто време и као с неким питањем које показиваше да се он није надао наћи још кога у соби.

„Да вас представим мојој рођаци, г-ђци Туливер", рече Луција окренувши се с обешењачким задовољством к Маги која се сад примаче од најдаљега прозора. „Г. Стеван Гест".

У први мах Стеван не могаше задржати чуђење кад виде ову стаситу црнооку лепоту, а одмах за тим и Мага, први пут у свом животу осети да се њој плаћа данак у дубоком поклону и дубокој збуњености од стране једнога човека према ком је и она некако плашљива. Њој беше пријатно ово ново осећање, тако пријатно да оно скоро потисну раније узбуђење због Филипа. Кад она седе, очи јој беху светле а лице врло мило.

„Ви сад за цело видите и сами, како сте јуче тачно сликали" рече Луција смешећи се задовољно. Она уживаше у забуни свога драгана — иначе обично је он боље пролазио.

„Ваша је рођака врло лукава, г-ђце Туливер", рече Стеван који седе поред Луције и саже се да задева Мини, а Магу погледаше само крадом. „Она ми је рекла да ви имате јасну косу и плаве очи".

„Молим, то сте ви рекли", одби Луција. „Ја сам се само уздржала да не кварим поверење које ви имате у своје погађање".

„Ја бих желео да се овако увек варам", рече Стеван, „и да увек нађем стварност много лепшу него што сам очекивао".

„Ви сте сад на висини положаја, како се каже" рече Мага, „ви говорите оно што према приликама треба".

Она га погледа мало неповерљиво: јасно је да је он јуче морао збијати шалу описујући како она изгледа а још је и не знајући. Луција је рекла да је он склон на исмевање, а Мага је на то у себи додала „и држи на себе".

„С овом нема шале“ беше Стевану прва помисао. А за овом, кад се она наже на рад, дође друга „да ме хоће опет погледати“. За тим тек он одговори:

„А мени се чини да и удварање може који пут бити истинито. Кад човек каже „хвала“, он често баш и може бити пун захвалности, и ако је незгодно што се та захвалност исказује истим речима којима се одбија и какав непријатан позив — није ли тако, г-ђце Туливер“.

„Не“ рече Мага гледајући га право у очи, „кад ми у важној прилици употребимо обичне речи, оне онда утичу још јаче јер им се придаје особити значај, као и старим заставама или свакидашњим хаљинама кад стоје на каквом светом месту“.

„Онда је моје удварање требало бити у одабранијим речима“, рече Стеван управо не знајући шта да каже докле га Мага гледа, „јер у овом случају речи су далеко заостале од предмета“.

„Удварање узима одабране речи само кад исказује равнодушност“, рече Мага мало поцрвеневши.

Луција се скоро поплаши, она помисли да Стеван и Мага нису погодни једно за друго. Она се већ и иначе бојала да се мало нелагодном укусу Стевановом неће допасти ова необична и паметна девојка. „Али, драга Маго“, уплете се она у разговор „ти си увек говорила да ти је љубазност пријатна, а сад се ето љутиш на њу“.

„Не, не љутим се“, рече Мага, „мени је пријатна љубазност, али речи од удварања нису ми пријатне“.

„Онда их од мене нећете више чути, г-ђце Туливер“, рече Стеван.

„Хвала вам, то само потврђује поштовање“.

Бедна Мага! Она беше толико оскудна у друштвеним навикама, да ништа није могла примити као обичне речи друштвенога разговора којима се у опште никаква важност и не придаје, не, она је сваку од тих речи узимала увек у пуном значењу, она сама никад није говорила цигло уснама, и због тога она мора доћи чудновата свима искуснијим женама кад се жести за најобичније ствари. Али овога пута она и сама осети

да није била паметна. Доиста, она је у начелу противна удварању, и једном приликом доста нестрпљиво казала је Филипу, да она не разуме зашто би се бајаги женама говорило да су лепе, а сто на прилику ни близу толико не говори се старцима да су достојни поштовања; али при свем том да се она за тако обичну ствар наљути на једнога туђега човека као што је г. Гест, и да се жести зато што је он онако о њој говорио пре него што је виде, то је све заиста бесмислено, и она се већ поче стидети од себе саме Њој не паде на ум да је њено раздражење дошло због оног пријатнијег расположења, које је било мало час, онако исто као што нам кап хладне воде причини грозу кад смо у пријатној топлоти.

Стеван је био добро васпитан да би могао превидети непријатност досадашњега разговора, зато он одмах пређе на друге ствари, и запита Луцију хоће ли већ скоро бити један пут свршена та њихова продаја, те да она може погледати и на благодарније предмете од вунених цветова који расту под њеним прстима.

„Ја мислим у идућем месецу", рече Луција. „Али ваше сестре раде још више него ја, њихова ће продавница бити највећа".

„Да, да, али оне то раде у својој соби, где их ја не узнемирујем. Ви, г-ђце Туливер, као што видим, нисте се одали овој моди" рече Стеван гледајући у Магин шав.

„Не" рече Мага. „Ја не знам ништа од тежих и финијих послова, знам само шити кошуље".

„Али твој шав је врло леп, Маго", рече Луција, „и ја мислим замолити те да ми што израдиш за нашу продају. Ја просто не разумем како ти то лепо шијеш, ти за тај посао пређе ниси марила".

„Лако је разумети, драга моја" рече Мага мирно. „Једино шивењем могла сам заслужити новаца, зато сам добро и научила".

Луцији поред све њене доброте би мало криво: она није волела да Стеван дозна то, и Мага није баш никако то морала помињати. Можда је у овој исповести

било и неке поношљивости: поношљивост од сиротиње која се од себе не стиди.

Али да је Мага била највештија намигуша, она не би могла смислити бољи начин да своју лепоту више истакне пред Стеваном, то-јест ја нећу рећи да би то дошло од самога шивења и сиротиње, али уз њену лепоту та изјава учини, да она Стевану дође још више необична него први пут.

„Али ја могу плести, Луција", настави Мага, „ако ти то треба за вашу продају".

„О, да како да нам треба. Ја ћу ти одмах сутра дати црвене вунице да радиш. Али ваша сестра, што има један леп рад", рече она окренувши се Стевану, „она израђује попрсје Дра Кена са свим из главе".

„О, па за то је довољно да само много примакне очи и много размакне крајеве уста, и сви ће рећи да је добро погођено".

„То баш није лепо од вас", рече Луција мало срдито. „Не бих никада веровала да ви можете тако лако кудити Дра Кена".

„Ја кудим Дра Кена?.. Боже сачувај! Али ја нисам дужан поштовати накарадно попрсје његово. О Кену ја мислим је један од најбољих људи. Ја истина баш не марим много за оне велике чираке, и нећу се разболети од многих молитава, али то је једини човек, колико ја знам, који има у себи нешто апостолско — човек који има годишње двадесет тисућа динара, и задовољан је с намештајем од јеловине и с куваном говеђином, да би могао раздати две трећине свога прихода на доброчинства. Он је узео к себи онога јаднога дечка Гретана који је нехотице убио своју матер. Поред свега великога посла он троши толико времена око тога дечка да би га спасао, да не пропадне од очајања. Ја га увек видим како дечка свуда води са собом".

„То је дивно", рече Мага која беше оставила свој рад и слушала врло пажљиво. „Ја до сада не знам никога који би тако радио".

„И толико је још чудније код Кена", рече Стеван, „што је он иначе доста хладан и оштар човек. Нема у њега ништа шећерно и благо".

„О, ја мислим да је он потпуно савршен човек“, рече Луција одушевљено.

„Е, ту се ја већ не могу сложити с вама“, рече Стеван држећи се озбиљно при збијању шале.

„А шта налазите да код њега не ваља?“

„То, што је англиканац“.

„Па то и јесте добро, ја мислим“, рече Луција важно.

„То јест, у начелу“, рече Стеван, „али не и с парламентарнога гледишта. Јер он је завадио сектаре и црквене људе, а то је прилично незгодно за моју кандидатуру у Св. Огу“.

„А ви збиља намеравате у парламенат?“ рече Луција с радошћу и с поносом, заборављајући на интересе цркве.

„Збиља — чим само г. Либерна јавно мњење и његова костобоља склоне да уступи своје место. Отац је врло рад, а већ и оваки дар као што је мој, знате“ — овде Стеван устаде и шаљиво се испрси — „оваки дар намеће човеку и велике дужности. Је ли тако, г-ђце Туливер?“

„Јесте“, рече Мага смешећи се, али не гледајући у њега, „толика говорничка способност и присебност не треба да се троше у малим стварима“.

„Ах, ви добро проницавате, ја видим“, рече Стеван. „Ви сте одмах погодили да сам ја брбљив и безобразан. То обични људи не могу да спазе, по свој прилици због моје вештине“.

„Она ме никако не гледа кад о себи говорим“ мишљаше он док се девојке смејаху. „Морам окренути други разговор“.

Он за тим упита хоће ли Луција доћи на састанак Читалачкога Друштва? и препоручи јој да изабере „Куперов живот“ од Сетија, или ако би од некуда желела запрепастити госпође својом ученошћу, онда да дâ свој глас за издања Геолошкога Друштва. Наравно Луција беше врло рада дознати што о тим страшним ученим књигама; и како је увек пријатан посао говорити женама о стварима које оне не знају, то Стеван развеза објашњавати једну расправу коју је прочитао пре дан два. Награда му за то беше што Мага остави посао,

и толико се занесе за његова геолошка објашњења, да је скоро гутала сваку реч његову као да је он стари професор а она ученик. Њега толико очара овај чисти, широки поглед, да и заборави погледати који пут и Луцију; али овој доброј души беше то баш и мило, што се Стеван пред Магом потврђује као паметан човек, и што они ипак могу бити добри пријатељи.

„Ја ћу вам донети књигу, г-ђце Туливер, хоћете ли?“ рече Стеван, кад осети да му се памћење већ истрошило. „Има и доста слика које ћете радо гледати“.

„О, хвала“, рече Мага, која се тек сад прибра кад је он нарочито ослови, и сад опет прихвати рад.

„Не, не“, умеша се Луција. „Ја не допуштам да ви затрпате Магу књигама. После је не могу отргнути од њих, а ја бих желела да она поживи пријатне беспослене дане, да се вози на чамцу, ћерета, јаше, иде на колима: њој треба одмора“.

„Таман!“ рече Стеван гледајући у часовник. „Сад бисмо се могли провозати у чамцу. Плима ће нас однети до Тофтона, а натраг можемо пешке“.

Ово беше за Магу врло пријатан предлог, јер већ толико година она није била на реци. Кад она изиђе да узме шешир, Луција застаде да нешто нареди, и уграби прилику саопштити Стевану, да Мага нема ништа противу Филипа, те јој је сад само жао што му је онако писала ономад, али сутра ће му одмах писати и позвати га.

„Ја ћу свратити к њему сутра и склонићу га да дође“, рече Стеван, „и онда ћу га довести сутра на вече. Моје ће сестре доћи к вама, кад им кажем да је ту ваша рођака. Зато ја данас нећу ни доћи, да оставим њима слободно поље“.

„О, молим вас, доведите га“, рече Луција. „А је-л'-те да вам се допада Мага?“ додаде она умиљато. „Зар није она мила, лепа девојка?“

„Сувише висока“, рече Стеван, смешећи се, „а мало и сувише поносита. Није мој укус“.

Као што већ знате, господа често имају непаметан обичај да госпођама саопште како не мисле добро о другим госпођама. Отуда се догађа да покоја госпођа са свим лепо зна како њу просто не може да трпи

господин који јој се у тај час најмилије удвара. Али Луција се баш тиме и одликоваше што је и веровала потпуно Стевановим речима, и одлучила се да Маги ништа не саопшти. Али и поред Стеванових речи ви који се управљате по вишој логици предвидећете лако, да је он путем до чамца живо рачунао у глави, да му сад Мага мора бар два пута пружити руку, и да је вожење на чамцу врло згодна прилика за гледање из близа. Али шта? Да се није Стеван баш на првом виђењу заљубио у ову чудновату ћерку г-ђе Туливер? То не. У животу се тако што не дешава. А после, он је већ заљубљен и скоро верен с прекрасном девојком, и неће правити никаке будалаштине. Али кад се нема више од двадесет и пет година, нису ни прсти од камена, па да ништа не осећају при додиру девојачке руке. То је и са свим природно и ништа није опасно, да се човек диви лепоти и ужива гледајући је — бар у овим приликама. А доиста је ова девојка и занимљива са својом сиротињом и тегобама у животу, а пријатно је гледати и ово пријатељство међу рођакама. Стеван до душе није марио у опште за жене које су у чем год необичне — али овде је та необичност некако изванредна, и како већ није реч о женидби, то оваке жене доиста разгаљују живот.

Стеванова нада да ће га Мага сад више гледати не испуни се за прво четврт часа: она је имала сувише посла да разгледа старе обале које је тако добро познавала. Она се осећаше самохрана, одвојена од Филипа — јединога човека који је њу с прегоревањем љубио, то јест онако како је она увек чезнула да буде љубљена. Али мало по мало њену пажњу привуче одмерени покрет весала, и дође јој на ум да би то било лепо да и она научи веслати. То је отрже из сањарија, и она затражи да весла. Она одмах увиде да ту има много што треба научити, и сад зажеле и научити веслати. Рад је загреја и зарумени њене образе, те јој учење дође још пријатније.

„Ја нећу бити задовољна док не научим радити с оба весла, и онда ћу возити вас и Луцију“, рече она кад изиђоше из чамца. Ми већ знамо да Мага не

пази увек на оно што ради, тако је и сада изабрала врло незгодан тренутак, за ову напомену, јер јој се нога оклизну. Срећом ту беше Стеван који је чврсто задржа.

„Нисте се повредили?“ рече он сагнувши се к њој узнемирено. То је права милина осећати да се за тебе нежно стара неко који је већи и снажнији. Мага тако што још никад није осетила овако као сад.

Кад дођоше кући, ту затекоше и течу и тетку Полет у великој соби с г-ђом Туливер, и Стеван се пожури кући замоливши допуст да вечерас опет дође.

„И молим вас донесите ноте које сте однели“, рече Луција, „Мага треба да чује ваше најбоље песме“.

Тетка Полет, дознавши да ће Мага с Луцијом ићи у посете, јако се забрину због Магиних хаљина. Да она у овако лошем оделу излази пред виши свет у Св. Огу, то би била срамота за породицу, и тому треба што пре помоћи. Око тога наста жив разговор у ком учествоваху и Луција и г-ђа Туливер, испитујући шта би се могло употребити од излишних хаљина тетке Полет. Што пре треба да Мага добије хаљину у којој може у вече излазити у друштво, а за срећу она је истога раста као и тетка Полет.

„Али је она шира у плећима — и то је велика невоља“, рече тетка Полет, „иначе би могла лепо носити моју црну свилену хаљину; али њене су руке тако крупне“, додаде она, тужно подижући Магине округле мишице. „Никад не би могла она обући моје рукаве“.

„Али, ви се, тетка, не старајте за то, пошљите ви само хаљину, молим вас“, рече Луција. „Мага неће ни носити дугачке рукаве, а ја ћу чипкама попунити. И тек онда ће лепо стајати“.

„Магине су руке лепе“, рече г-ђа Туливер. „Таке су и моје биле, само не мрке. Ја бих волела да је и она на мој род“.

„Ех, теткице“, рече Луција, тапкајући умиљато тетку по рамену, „ви не знате те ствари. Сликар би уживао у Магиној лепоти“.

„Може бити, драго дете“, рече г-ђа Туливер покорно. „Ти то боље знаш него ја. Само, кад сам ја била млада, нису се много цениле црномањасте жене“.

„Доиста не“, рече теча Полет, који сисаше своје слаткише и живо праћаше женски разговор. „Али опет била је једна песма о црномањастој девојци; чини ми се звала се луда — луда Ката — али сад се не сећам добро“.

„О, за Бога!“ рече Мага смејући се, али и губећи стрпљење, „најпосле ће и моја мрка кожа доћи у песму, ако се тако једнако о њој говори“.

ГЛАВА III

Поверљиви тренуци.

Кад Мага те вечери оде у своју спаваћу собу, она као да не беше расположена лећи у постељу. Она остави свећу на први сто који нађе, и поче по доста пространој соби ходати чврстим и брзим кораком, што показиваше да је јако узбуђена. Очи јој се сијаху као у грозници, глава забачена, руке стегнуте с палцима на поље, а мишице затегнуте: види се, да о нечем крупно промишља.

Је ли се догодило што особито?

Ништа доиста што бисте сматрали за важно. Она је слушала мало лепе музике, певање лепога дубокога гласа, али и то је певање било прилично паланчанско, дилетантско, ни близу да задовољи стручно ухо. Поред тога она је знала да је Стеван њу једнако гледао, и да је у његовом погледу било некаква сјаја који трепташе скоро као и његов глас. Оваке ствари најпосле и не утичу много на девојке које су довољно васпитане, које умеју држати свој дух у равнотежи, и имају за себе све користи што их даје богатство, навика и отмено друштво. Али да је така била и Мага, ви онда не бисте ништа знали о њој: њен би живот протекао мирно и глатко, те га нико не би ни описао, јер срећне жене, као и срећни народи, немају никаке повеснице.

Ове по изгледу ситне ствари нису биле ситне за Магу, која чежњаше увек за милоштама и која је ту чежњу морала угушивати мучећи се свакојако у јадној приватној школи; оне узбудише и подигоше њену машту тако јако да то и саму њу зачуди. Извесно она још ништа не мисли на самога Стевана, и не тумачи никако као љубав оне знаке које је опазила; она само осећа да се приближила оном животу љубави, лепоте и задовољства, сложеном из свакојаких слика које је нашла у досадашњем читању песама и приповедака, или склопила сама у својим сањаријама. Она се један или два пута сети и онога доба кад јој одречење беше слатко, и кад је мислила да је већ са свим угушила сваку жељу и нестрпљивост; али то јој се сад учини да је прошло за свагда, и она се згрози од тога сећања. До тога одречнога спокојства више се не може доћи, не помаже више ни молитва ни усиљавање: чини се да задатак који она има у животу није могућно решити на тај кратак и лак начин — одречењем на самом прагу младости. У њеним ушима још бруји музика — пуна страсти и заноса — и она не може да се дуго задржи код овога сећања на бедну, самохрану прошлост. Она опет заплива у широк ваздушаст свет, кад чу лако куцање на вратима. Разуме се, то беше њена рођака, која сад уђе у собу у пространој белој спаваћој хаљини.

„Ах, Маго, неваљалице ти моја, зар се још ниси свукла?“ рече Луција, изненађено. „Ја сам се устезала доћи на мало разговора зато што ћеш ти бити уморна. А ти ето изгледаш као да се тек сад мислиш спремати за игранку. Дела сад, брзо спаваћу хаљину и расплети косе“.

„Па ни ти баш ниси много измакла“, одговори Мага, дохвативши брзо своју ружичасту памучну спаваћу хаљину и гледајући Луцијину косу која беше забачена без реда.

„О, ја сам брзо готова. А сад ћу мало да седим код тебе и да се разговарам, док не видим да доиста мислиш лећи“.

Док Мага расплеташе своју дугу црну косу, Луција је гледаше љупко и с главом мало накривљеном

као исетанце. Ако се вама чини невероватно да се девојке разговарају поверљиво у овакој прилици, онда молим имајте на уму да се у животу догађају и изузеци.

„Теби се допадала музика, је ли Маго?“

„О, доиста, и то ми сад не да да спавам. Чини ми се поред доста музике ништа више не бих желела. Она као да ми даје и снаге и мисли. Живот долази тако лак, кад слушам музику, а иначе је и сувише тежак“.

„А Стеван има диван глас, је ли?“

„Видиш, то можда ни ти ни ја не можемо пресудити“, рече Мага насмејавши се. „Ти ниси непристрасна, а за мене је свако певање дивно“.

„Али да ми кажеш шта ти мислиш о њему, хоћу све да ми кажеш, и добро и зло“.

„О, ја мислим да ти треба њега мало више да зауздаш. Удварач треба да је мало плашљивији него што се он показује. Треба да по мало стрепи“.

„Таман си нашла! Као да неко може стрепити преда мном! Ти мислиш да је он ташт — ја то видим. Али и теби он није противан, је ли?“

„Противан? Ни најмање. Зар ја виђам врло много пријатних људи, па да се моје допадање тешко добија? И осим тога, како би ми могао бити противан неко који ће тебе усрећити, душице моја!“ Мага помилова Луцију по образу.

„Сутра на вече имаћемо још више музике“, рече Луција весело, „Стеван ће довести и Филипа Вакема“.

„Ух, Луција, ја не могу бити с њим у друштву“, рече Мага побледевши. „Или бар, не могу, док ми Тома не одобри“.

„А зар је Тома такав самовољник?“ запита Луција чудећи се. „Онда ћу ја ту ствар примити на себе, ја ћу му казати, да сам само ја крива за то“.

„Али“, рече Мага неодлучно, „ја сам Томи обећала свечано — пре очеве смрти — обећала сам да с Филином нећу говорити без његова знања и пристанка. А ја се јако бојим нове свађе с Томом“.

„Ама, то је доиста нешто необично и неразложно. Какво је зло Филип могао учинити? Могу ли ја с Томом говорити о тој ствари?“

„О. не, молим те, немој“, рече Мага. „Ја ћу сама отићи сутра к њему, и рећи ћу му да ти желиш да Филип дође. Ја сам већ и раније помишљала тражити од њега да ме ослободи од моје речи, али све нисам смела“.

Оне обадве заћуташе неко време, па онда Луција рече —

„Маго, ти нешто имаш што ми не повераваш, а ја теби све поверавам“.

Мага се замисли не гледајући Луцију. За тим се окрену њој и рече: „Ја ћу ти радо казати све о Филипу. Али, Луција, то никому да не прокажеш, а најмање самом Филипу или г. Гесту“.

Прича потраја дуго, јер Мага до ове прилике не знаде колика је помоћ овако једно исповедање; пре тога она никад није Луцији ништа говорила о свом срцу, и сад се ова мила девојка приљуби уз њу и својом љупкошћу храбраше је да све искаже. Само две ствари она прећута. Она не проказа како је Тома силно вређао Филипа, што њој једнако оста на души, и што не могаше никому причати и због Томе и због Филипа. И још она не могаше Луцији говорити ни о последњем сусрету њеног оца с Вакемом, и ако је баш тај догађај створио нову препреку између ње и Филипа. Она само толико рече да и она у начелу признаје, да Тома има право што у оваким околностима једне и друге породице не допушта да се говори о љубави или о женидби између ње и Филипа. Разуме се не би на то пристао ни Филипов отац.

„И сад, Луција, ти знаш све“, рече Мага смејући се са сузама у очима. „Сад видиш да сам и ја имала своју љубав“.

„Ах, сад ја видим од куда ти тако добро знаш Шекспира и много што друго, и од куда си толико много научила после школе. Пре ми се све то чинило неприродно, нешто што иде уз твоје мађије у опште“, рече Луција.

Она се мало замисли оборивши очи, па онда погледавши Магу додаде: „То је врло лепо што ти волиш Филипа, никад нисам могла веровати да ће он доћи

до таке среће. И ја мислим да ти не треба да га напустиш. Ако сад има препрека, то не може једнако трајати".

Мага затресе главом.

„Доиста, доиста", не попушташе Луција, „ја не губим никако наде што се тога тиче. А доиста ствар је прилично чудновата и необична управо као што и мора бити код тебе. Филип ће тебе обожавати као што се приповеда у приповеткама. Ох, морам и ја потрудити своју малу памет да нађем какогод начин да се то све лепо уреди, па да се ти венчаш с Филипом кад се и ја венчам —с којим другим. То ће бити најлепши завршетак свима невољама моје бедне, бедне Маге".

Мага се хтеде насмејати, али се згрози, као да је дохвати студен.

„Ох, драга, теби је хладно", рече Луција. „Хајде одмах у постељу, а и ја ћу сад. Не смем ни мислити које је већ време".

Оне се пољубише и Луција изиђе — с једним поверљивим саопштењем које је на њу доцније јако утицало. Мага беше потпуно искрена, а другачије није јој ни било могућно по њеној нарави. Али поверљива саопштења понекадшто су варљива и ако су искрена.

ГЛАВА IV

Брат и сестра.

Мага мораде отићи Томи у подне, кад он долази на ручак, јер иначе не би га нашла код куће. Тома је узео стан код људи који му не беху туђи. Наш пријатељ Боб Џекин, с пређутним пристанком свога Мопса, беше се пре осам месеца оженио и закупио једну од оних необичних старих кућа с кривудавим пролазима који излазе на реку. Ту, мишљаше он, мати и жена могу држати чамац који је он набавио од својих уштеда, и давати га на послугу, те им тако неће бити дуго време, а може се наћи и какав закупник за из-

лишну собу. У таким приликама шта је могло бити боље за обе стране, остављајући на страну обзире здравља, него да закупник буде баш Тома.

Бобова жена отвори Маги врата. Беше то ситна женица налик на холандску лутку, а према Бобовој матери, која иза ње испуњаваше ширину ходника, долажаше као оне људске слике које сликари обично стављају поред великих статуа, да би њихову огромност јаче истакли. Ситна женица се учтиво поклони и гледаше у Магу с пуно поштовања чим се она појави; али кад Мага љубазно запита „је ли мој брат код куће?“, женица се нагло окрену и рече —

„Ах, мати, мати, кажите Бобу! То је г-ђца Мага. — Молим вас, госпођице, изволите, имајте доброту“, и она отвори собна врата, тискајући се што више може уза зид, да би гошћи оставила већи простор.

Тужне успомене обузеше Магу кад уђе у малу собу која је сад бедном Томи сва „кућа“ — то јест оно што им је пре неколико година обојима било име за тако драге кућевне ствари. Али у овој новој соби не беху све ствари нове и туђе: она одмах спази старо велико Свето Писмо, а то јој још више изазва старе успомене. Она стајаше ћутећи.

„Ако ћете имати доброту да изволите сести, госпођице“, рече Бобова жена, која узе кецељом трти са свим чисту столицу, а за тим подиже један крај кецеље и збуњено га држаше под брадом, не скидајући очију с Маге.

„Боб је дакле код куће?“ рече Мага прибравши се, и насмеши се на малу холандску лутку.

„Јесте, г-ђце; али мислим да се сад умива и облачи, одмах ћу видети“, рече женица и отрча.

Али се одмах врати мало слободнија идући за својим мужем, који се поклони показујући још с врата сјај својих плавих очију и лепих белих зуба.

„Како сте, Бобе?“ унита Мага и пође да се с њиме рукује. „Ја сам већ мислила доћи да видим вашу жену, и то ћу скоро нарочито урадити, с њеним допуштењем. Али сад сам морала доћи к брату“.

„Он ће скоро, г-ђце. Он дивно напредује, он ће бити од првих газда у овом крају, видећете“.

„Али, Бобе, он ће вама увек остати дужан, шта му драго да постигне: он је сам то рекао ових дана кад ми је говорио о вама“.

„Е, г-ђце, тако он доиста говори. А кад он што каже, то вреди, јер његов језик не трчи као мој. Господе, Боже! Баш ти ја не вредим ништа — никад не умем стати кад почнем. Али ви, г-ђце, изгледате врло дивно, баш ми је мило гледати вас. А, шта велиш сад, Приси?“ — ту се Боб окрену својој жени — „Је ли онако као што сам ти говорио? Овде бар нисам, по свом занату, ништа претерао“.

Бобова жена једнако гледаше с највећим поштовањем у Магу, али сад се већ осмели да се насмеши и да каже, „ја сам увек желела да вас видим, јер мој муж ми је непрестано о вама говорио, још од првога познанства“.

„Добро, добро“, рече Боб мало збуњено. „Него иди ти, види кромпире, да после г. Тома не мора чекати“.

„А Мопс се слаже с г-ђом Џекин, је-л’-те, Бобе?“ запита Мага смешећи се. „Ја се сећам како сте ви говорили да је он противан вашој женидби“.

„Ех, г-ђце“, искеси се Боб, „он је пристао, кад је видео колишна је она мала. Он се чини да је скоро и не види, или сматра да она још није порасла. Али што се тиче г. Томе, г-ђце,“ рече Боб спустивши глас и врло озбиљно, „он ми је нешто сувише ћутљив, али ни ја нисам баш без соли, и кад свршим с торбарењем, мени остаје времена да не знам шта ћу са својом памећу, и онда се занимам туђим пословима. Мене кошка зашто г. Тома изгледа тако суморан, и мршти обрве, и само гледа у ватру вечером. Он треба да је мало живљи сад, такав леп младић као што је он. Жена каже, да кад она који пут уђе у собу, он је и не спази, него само гледа у ватру, и мршти се као да ту у ватри има неки посао који он мора надзиравати“.

„Он је много заузет својим пословима“, рече Мага.

„То јесте“. рече Боб спуштајући глас, „али шта знате ви, да ту нема још штогод? Он је врло затворен, г. Тома, али и ја нисам мачји кашаљ, и све ми се чини да сам прошлога Божића наишао на један траг. То је било око некога псетанцета — нека мала врста, врло ретка — које је он живо тражио да набави. Али после тога нешто се морало догодити, и он је опет стискао зубе, и још више него пре, и поред свега што му у радњи тако лепо иде. И ја сам желео да то вама кажем, г-ђце, јер мислим да ви ту можете што помоћи, сад кад сте дошли. Он је сувише усамљен, и врло мало иде у друштво“.

„Бојим се, Бобе, да ћу ја врло мало моћи да утичем на њега“, рече Мага, живо узбуђена овим наговештајима. То беше за њу са свим нова мисао, да и Тому мучи љубав. Јадни Тома — и заљубљен у Луцију! Али то је све може бити само тлапња Бобова. Што је Тома поклонио Луцији псетанце, то у ствари може бити само знак поштовања и захвалности. Али у том већ Боб рече „ево г. Томе“, и врата се отворише.

„Ми немамо много времена, Томо“, рече Мага чим Боб изиђе из собе. „Ја ћу ти одмах рећи зашто сам дошла, да те не задржим од ручка“.

Тома стајаше окренувши леђа огњишту, а Мага сеђаше према прозору. Он опази да је она узбуђена и досети се о чем може бити разговор. То учини да он хладније и опорије рече: „Шта има?“

Овакав глас појача и Магин отпор и она саопшти своје тражење са свим другачије него што је најпре била наумила. Она устаде са столице и, гледајући Тому право у лице, рече —

„Ја хоћу да ме разрешиш од дате речи што се тиче Филипа Вакема. Или још боље: ја сам обећала да га нећу видети пре него што теби не јавим. Ја ти сад јављам, да ћу се видети с њим“.

„Па лепо“, рече Тома још хладније.

Али Мага тек што сврши свој говор на овакав хладан начин, одмах се покаја и побоја да ће тако још више отуђити брата.

„То није због мене, драги Томо. Немој се љутити. Ја то не бих тражила, али Филип је, знаш, Луцијин пријатељ, и она би рада била да он дође. Она га је и позвала за вечерас, али ја сам јој рекла, да ја не могу видети Филипа, док теби не кажем. Ја ћу га видети само у друштву. Између нас више неће бити никаке тајне“.

Тома погледа у страну, и још се више намршти за неко време. За тим се окрену њој и рече лагано и ударајући добро гласом —

„Ти, Маго, знаш како ја о том мислим. Није потребно да понављам што сам ти и лане казао. Док је отац живео, ја сам осећао да је моја дужност употребити сву власт коју имам над тобом, да те спречим да не осрамотиш и њега и себе саму и све нас. Али сад, ја морам све оставити твому властитом избору. Ти желиш бити независна — тако си ми рекла после очеве смрти. Моје се мишљење није променило. Ако ти још мислиш на удају за Филипа Вакема, онда се мораш одрећи мене“.

„Ја на то не мислим, драги Томо — бар како сад ствари стоје: ја видим да би то било врло жалосно. Али ја ћу у скоро отићи на другу службу, и хтела бих само да останемо у пријатељству, док сам још овде. Тако жели и Луција“.

Томина оштрина мало попусти.

„Ја не браним да се ти који пут видиш с њиме код мога ујака, и на послетку не треба ни да правиш од тога неко важно питање. Али, видиш, Маго, ја не могу да се поуздам у тебе. Ти ћеш за час ударити у страну“.

То беше тешка реч. Магине усне задрхташе.

„Зашто говориш тако, Томо? То је врло сурово од тебе. Зар ја нисам и радила и подносила колико год сам могла? И ја сам моју реч одржала, кад... кад... Ни ја нисам срећна, као ни ти“.

Она не може задржати сузе. Кад Мага само није љута, на њу утиче нежна или хладна реч, као на цветић сунце или облак; жудња за љубављу и сад у ње беше тако исто јака као и онда кад је због ње плакала на

старом тавану. Сад се њеној жудњи одазва братова доброта, али се она показа само на Томин начин. Он љубазно метну руку на њено раме, и рече јој гласом нежнога учитеља —

„Слушај ме, Маго. Ја ћу ти рећи шта мислим. Ти си увек само у крајностима, ти нити умеш судити нити владати собом, али ипак мислиш да ти све знаш најбоље, и нећеш да слушаш другога. Ти знаш да ја нисам хтео да се ти примиш те службе у приватној школи. Тетка Полет била је вољна да ти седиш код ње, и ти си могла лепо живети у твојих рођака, док ја не доспем да узмем и тебе и матер. А то бих ја и сад највише волео. Ја сам желео да моја сестра живи лепо, и ја бих се за тебе једнако старао, као што је била и очева жеља, док се ти не би добро удала. Али ти и ја никад се нисмо могли сложити, а ти никад нећеш да попустиш. Међу тим ти можеш лепо разумети да брат, који иде у свет и меша се с људима, може боље знати шта је добро за његову сестру него она сама. Ти мислиш да ја нисам довољно љубазан, али моја љубазност се управља само према оном што ја мислим да је добро за тебе“.

„Јесте — ја знам — драги Томо“, рече Мага још по мало јецајући, али покушавајући да задржи сузе. „Ја знам да би ти много учинио за мене, ја знам да ти радиш, и да себе не штедиш. Ја сам ти захвална. Али, збиља, ти не можеш наћи шта треба ја да радим, наше су нарави врло различне. Ти не знаш како на мене ствари утичу са свим другачије него на тебе“.

„Знам, знам ја то добро. Ја видим ту силну разлику по том што си ти могла шуровати с Филипом. Да то мени ни по чем другом није противно, ја опет не бих могао трпети да се, ако и за тренутак само, име моје сестре везује за сина онога који мрзи и саму помисао на нас, и који би те ногом одгурнуо. Да ти ниси така као што си, ја бих могао бити поуздан да после онога што си видела пред очеву смрт, ти никад не би могла ни помислити на љубав с Филипом. Али код тебе ја не могу бити поуздан, ништа код тебе није поуздано. Ти у један мах падаш у некако пу-

стињаштво, а после опет не можеш да прежалиш оно што и сама знаш да не ваља“.

У Томиним речима беше оштре истине — то је она тврда кора истине коју обично умеју наћи људи трезвени и сурови без маште и без љубави. Мага се увек љуто савијала под ударима Томинога суђења: она се и сад наљути, али се одмах стиша. Чинило се да он држи огледало које јој показује сву њену лудост и слабост, да је он неки пророчки глас који предсказује њену будућу пропаст; па ипак за све време и она суђаше о њему: она виде да је он узак и неправедан, да он стоји ниже и не може да види оне потребе њенога духа које често доносе и погрешке и будалаштине, тако загонетне за њега.

Она не одговори одмах, срце јој беше препуно, и она седе наслонивши се руком на сто. То је само залудна мука уверавати Тому да му је она блиска. Он је увек одгуриваше. Њој дође још теже кад Тома помену последњи догађај између њенога оца и Вакема, и најзад ова тешка, особита успомена савлада све друго. Ах, не! О таким стварима не мисли она равнодушно, и за тако што Тома је не сме оптуживати. Она га погледа важно и озбиљно, и рече:

„Ја не могу учинити, Томо, да ти боље мислиш о мени, па шта му драго да кажем. Али ја нисам тако далеко од твојих осећања како ти мислиш. И ја видим тако исто као и ти, да, с обзиром на Филипова оца — не из других обзира, то не би било разложно — не може се мислити на удају за Филипа, и ја сам са свим напустила ту мисао..... Ја ти говорим истину, и ти немаш никака права да ми не верујеш: ја сам одржала задану реч, и ти ме ниси никад ухватио у лажи. Ја не само што Филипу нећу повлађивати, него ја ћу и избегавати сваки одношај с њиме, осим простога пријатељства. Ти можеш мислити да сам ја нестална, али бар не треба да ме осуђујеш за неке погрешке које ја нисам ни учинила“.

„Врло добро, Маго“, рече Тома, ублажен овим речима, „ја не желим погоршавати ствар. Ја мислим да према свему још је најбоље, да се ти видиш који

пут с Филипом, ако Луција жели да он долази у кућу. Ја верујем твојим речима, бар ја сам уверен да ти сама верујеш то што говориш, ја те само опомињем. Ја бих желео да ти будем добар брат колико год ти допустиш да то могу бити“.

При последњим речима Томи мало задркта глас, а Магина увек готова љубав плану одмах као и у време детињства, кад су заједно гризли један колач. Она устаде и метну руку на раме Томи.

„Драги Томо, ја знам да ти добро мислиш. Ја знам да си ти много претрпео, и да си много урадио. Ја бих желела да ти сваку радост учиним, а не да те једим. Је ли, и ти сад не мислиш да сам ја баш са свим неваљала?“

Тома се насмеши на њу; његов осмејак беше врло пријатан кад се појави, јер његове граорасте очи могле су врло нежно гледати и испод намрштена чела.

„Не, Маго“.

„И ја се могу поправити још више него што ти мислиш.“

„Ја се надам“.

„И ти допушташ да ја дођем овде који дан, да ти скувам чај, и да опет видим ову Бобову женицу?“

„Да, да; али сад иди, јер ја немам много времена“, рече Тома гледајући у часовник.

„А зар да ме не пољубиш?“

Тома се саже и пољуби је, па онда рече —

„Ето, а сад буди добра. Данас ја имам доста посла. Сад, после подне, имам дужи разговор с течом Дином.“

„А сутра ћеш доћи код тетке Глег? Ми ћемо раније ручати, да тамо идемо на чај. И ти мораш доћи: Луција ми рече да ти тако кажем“.

„Ах којешта! Имам ја пуно других послова“, рече Тома, зазвонивши јако и откинувши конопац од звонца.

„Ух, ја бежим, мене је страх“, рече Мага и са смехом изиђе. Међу тим Тома, с обичном философијом мушкарца, хитну конопац од звонцета у најдаљи крај собе — што у ствари не беше далеко, јер и Тома је, као и многи други, гајио врло велике наде у врло малом стану.

ГЛАВА V

Тома је прокрчио пут.

„А сад, пошто смо свршили све о том послу у Њукастлу, Томо“, рече г. Дин, истога дана после подне кад њих двојица сећаху у банци, „сад имам с тобом још једну ствар. Како ћеш у Њукастлу имати две три недеље живота прилично непријатнога и пунога дима, добро ће ти бити да чујеш нешто о једном за тебе добром изгледу“.

Тома очекиваше мање нестрпљиво него пређе у овој истој соби док теча извади бурмутицу и правично обдари сваку ноздрву.

„Видиш, Томо“, најзад он рече заваливши се у столицу, „сад свет корача много брже него кад сам ја био млад. Пре четрдесет година, кад сам ја био тако кршан момак као што си ти сад, морало се врло дуго запињати и теглити док се не добије бич у руке. Разбоји су радили лагано, а и мода се није мењала тако брзо као данас: ја сам једне стајаће хаљине носио шест година. Све је било неколико степена ниже — то јест, ја мислим трошак. Сву је разлику, видиш ли, створила пара, она сад два пута брже тера сваки точак па и точак среће, као што рече наш г. Стеван Гест на овогодишњој свечаности (чудновато како он добро погађа ове ствари, кад се узме у обзир да не зна баш ништа о самим пословима). Ја нисам непријатељ овом новом времену, као што су неки. Трговина, мој брајко, отвара људима очи, и ако се свет буде све више множио на истом парчету земље, као што и бива, онда се људи морају од сваке руке довијати и непрестано проналазити нове начине. Ја сам у свом кругу простога посленика урадио колико сам могао. Неко је рекао да много вреди, ако се учини да буду два класа онде где је био само један; али, мој брајко, много вреди и то да се олакшава размена добара и да се жито донесе гладним устима. А у том је наш посао, и ја мислим да је он тако частан, да бољи позив човек не може желети“.

Тома виде да није хитна ствар о којој теча мисли говорити, јер његов теча беше врло практичан човек, и он никад не би успоменама и бурмутом задржавао оно што је за радњу потребно учинити. И доиста, последњих месец два било је понеких наговештаја из којих је Тома могао нагађати, да ће скоро чути какав за њега користан предлог. С тога, кад теча зађе у говор, он испружи ноге, завуче руке у џепове и спреми се да саслуша опширан приступ који иде на то да потврди како је теча Дин напредовао само по заслузи, и да, ако млади људи не напредују то долази само отуда што нису ни заслужили. Зато се он изненади, кад га теча запита:

„Је ли, сад је седам година од онога доба кад си ти био код мене да тражиш службу?“

„Јесте, течо, мени је сад двадесет и три“, рече Тома.

„Ах, то готово боље да не казујеш, јер се чиниш да си прилично старији, а у радњи доста значи зрелост. Ја се врло добро сећам твоје посете, сећам се да сам одмах опазио да ћеш ти ваљати за послове, и због тога сам те и храбрио. И мени је мило, што сам добро погодио — ја се не варам често. Наравно, ја сам се мало снебивао да препоручујем својега сестрића, али сам био срећан да си ти то заслуживао, и кад бих ја имао сина, ја се не бих љутио кад би он био као ти“.

Дин куцну своју бурмутицу и опет је отвори понављајући прилично нежно — „не, ја се не бих љутио кад би он био као ти“.

„Мени је врло мило, што сте ви задовољни, течо; ја сам се трудио колико год сам могао“, рече Тома својим поноситим начином.

„Јесте, Томо, ти си задовољио мене. И ја сад нећу ни помињати твоје синовље добро владање, и ако је и то доста подигло твоју вредност у мојим очима. На што ја гледам као члан фирме, то су твоје заслуге за радњу. Наша је радња изврсна — сјајна је то радња, мој брајко — и разуме се она ће све више напредовати, јер све је већи и наш капитал и све се више шири његова прођа. Али има још нешто *што је потребно* за напредак сваке радње, била велика

или мала, а то су људи који ће радњом управљати, људи честити и уредни, не којекакс ветрогоње, него људи на које се сме ослонити. То јасно видимо и Гест и ја. Пре три године ми смо узели Цела у радњу, и дали смо му удела у уљаном млину. А зашто? Зато што Целова служба вреди награде. Тако ће бити увек, мој брајко. Тако је било и са мном. А, и ако је Цел скоро десет година старији од тебе, опет код тебе има нешто друго што те препоручује".

Тома поста мало нестрпљив кад течин говор овако окрену. Он мишљаше на оно што сам намераваше рећи, и бојаше се да течи не буде непријатно што он не прима понуду него износи друге мисли.

„То је близу памети", настави Дин после новога бурмута, „да тебе препоручује то што си ти мој сестрић; али и да ми ниси род, твоје понашање у ствари Пелијеве банке донело би да Гест и ја признамо услугу коју си нам учинио; спрам твога понашања у опште и твоје способности у раду ми смо одлучили да и теби дамо удела у радњи, а радоваћемо се да га временом и повећамо. Ми мислимо да је то много боље, него да ти повисимо плату. То ће ти дати и више важности, а тако ћеш се и спремити да временом скинеш с мојих плећа мало терета. Ја прилично могу да радим још, хвала Богу, али иде старост, нема се куд. Ја сам казао Гесту, да ћу с тобом разговарати, а мало ближе говорићемо кад се ти вратиш с пута. То је велики корак за једнога младића од двадесет и три, али, морам рећи право, ти си то заслужио".

„Ја много захваљујем г. Гесту и вама, течо; разуме се, највише *вама* дугујем, који сте ме први увели у посао, и доста се око мене потрудили".

Тома говораше мало узбуђено, и застаде пошто ово изговори.

„Да, да", рече Дин, „ја хоћу да се потрудим, кад видим да вреди. Ја сам се мало и с Целом промучио, без тога не би он био ово што је".

„Али има једна ствар коју бих вам ја, течо, желео напоменути. До сада вам о њој нисам никад говорио. Ако се сећате, у оно време кад се продавало имање

мога оца било је говора да ће ваша радња купити воденицу; ја знам да сте ви то сматрали за добар посао, а нарочито још кад би се радило паром“.

„За цело, за цело. Али Вакем нас је претекао, он је баш био навалио да купи воденицу. Он увек то воли да отима посао од других“.

„Можда сад о том не вреди ни помињати“, настави Тома, „али ја сам рад рећи вам шта ја мислим о том имању. Оно ме јако тишти. Отац је на смрти изјавио жељу, да се ја постарам и да га опет откупим чим будем могао: воденица је била још његовог чукундеде. Ја сам то обећао оцу, а и мимо обећање, ја сам много волим то место. Никако друго ја не бих могао тако волети. И ако бисте ви кад му драго нашли, да би вашој радњи било угодно да купи то имање, онда би за мене било лакше да очеву вољу испуним. Ја вам с овом ствари не бих досађивао, али ви сте увек имали доброту говорити, да сам ја био у послу доста добар. Ја бих напустио сваку другу корист зарад тога да опет повратим воденицу — то јест, да ми се она преда, па да је ја поступно исплатим“.

Дин га саслуша пажљиво и сад се замисли.

„Доиста, доиста“, рече он после мало времена, „то би се могло, само кад би Вакем хтео продати. Али то не верујем. Он је тамо наместио оног младог Ветрогоњу, и он је извесно имао свог рачуна кад је купио то имање“.

„Али то је право спадало, тај млади Ветрогоња“, рече Тома. „Он само пијанчи, и, како кажу, ту од посла нема ништа. Мени је казао Лука — наш стари воденичар. Он вели да неће остати, ако овако и даље иде. Ја мислим, у таквом случају, и Вакем ће се склонити да прода воденицу. Лука каже да се он страшно љути на све што се тамо ради“.

„Добро, добро, ја ћу о том промислити. Разабраћу мало више како стоји ствар, а говорићу и с Гестом. Али све то одводи тебе на другу страну, а ти си овде тако лепо ушао у посао“.

„Ја ћу моћи радити и поред воденице, само кад *тамо пође* добро. Ја желим да имам много посла. Ни *за што друго* ја не марим толико“.

У овим речима једнога младића од двадесет и три године беше нешто тужно чак и за Динове само трговачке уши.

„Хм, хм! Кроз кратко време имаћеш ти женицу за коју ћеш марити, само настави и даље тако добро радити. Али што се тиче воденице, то је још зец у шуми. Тек свакојако ја ти обећавам да ћу мислити о том, и кад се вратиш, опет ћемо поговорити. А сад ја идем на ручак. Сутра дођи к нама на доручак, да се опростиш с матером и са сестром“.

ГЛАВА VI

Закони привлачности.

Као што се види Мага је сад дошла у свом животу до оне тачке коју сви разумни домаћини сматрају као најбољу прилику за девојку. Она иде у највише кругове у Св. Огу; она је лична појава, а при том има још и ту корист што је већини непозната; она се доста скромно носи, као што се могло видети из разговора Луцијина с тетком Полет — доиста, Мага је сад на прекрету. На првом селу код Луције млади Тори скоро се изломи да би само „црноока девојка тамо, у углу“ могла видети сву његову красоту коју још увећаваше једно стакло на оку; и многе девојке одоше кући с одлуком да и оне носе кратке рукаве с чипкама и да зачешљају косу у широким витицама за потиљак — „то тако лепо стоји оној Луцијиној рођаци“. Доиста, бедна Мага, поред свега свог сећања на тужну прошлост и поред слутње на тешку будућност, ипак доживе да њој други завиде, постаде предмет разговора у скоро отвореном клубу и међу лепим пријатељицама које су међу собом врло искрене у свему што се тиче украса одела. Госпођице Гест, које снисходише дружити се с породицама у Св. Огу и беху огледало моде у том месту, одвојише се у неколико од општега мњења и не хваљаху Магино понашање. Она некако не може да одмах прихвати и појми оно што се у друштвеним разговорима по себи разуме, и она често каже да јој је то нејасно: тако долази врло неспретна, и смета

разговор у друштву. Али опет, истина је и то — и треба је тумачити у повољном смислу — да жене нису рђаво расположене спрам нове познанице због тога што се ова показује да је нижа од њих. А Мага доиста беше толико оскудна у оним лепим каћиперским досеткама које су од вазда на гласу да могу залудети људе, да је многе госпође баш сажаљаваху што је тако неуспешна поред све своје лепоте. Она беше у многом оскудна, јадница! а признати ваља, ни разметања никака не беше код ње: што у њеним начинима беше нагло и необично, то је долазило само од њенога усамљенога и сиротињскога живота. Још се човек мора чудити што она није и простија, кад се само помисли какви су они други рођаци ове бедне Луције: помисао од које се госпођице Гест увек по мало згрозе. Јер доиста како може бити пријатно мислити да се човек сроди с такима као што су Глег и Полет; али залуду је говорити Стевану, кад он један пут што уврти себи у главу, а после против саме Луције не може се доиста ништа рећи -- њу мора сваки волети. Разуме се, да ће и она желети да буде добро примљена њена рођака коју она тако воли, а и Стеван би дигао дреку, кад се оне ни би показале довољно учтиве. У таким околностима и Гестова кућа беше отворена Маги, а и свуда иначе г-ђца Динова беше толико уважена, да јој се пажња није могла укратити нигде.

Тако Мага први пут познаде господски живот, и виде како је то кад се човек у јутру пробуди са знањем да преко дана нема ниједан нарочити посао који мора радити. Ово ново осећање доколице и уживања баш у најлепше време пред крај пролећа — а уз то још и обиље музике, и шетање и сањалична вожња по реци — није могло проћи без заноснога утецаја на њу после толиких година злопатње; и већ прве недеље Мага се поче ослобађати од жалосних успомена и слутња. Доиста, леп је овакав живот, њој је пријатно облачити се у вече и ићи на села, и осећати да је и она једна од пролетњих лепота. А сад има доста и очију које се за њом окрећу; она није више незнатна личност којој се могу читати лекције, и од које се само тражи да је

пуна обзира према другима, а нико према њој. Пријатно је такође, кад Стеван и Луција изјашу, сести за гласовир, и уверити се да још није изгубљена, него да је сад управо оживела стара складна свеза између прстију и дирака на гласовиру, онако као што и драго сродство не слаби од растанка — узети песме које је чула дан пре и непрестано их понављати док их не изведе до особитога страснога разговора. И сами акорди беху Маги пријатни, и она би често узела сама вежбања радије него какву год мелодију, да би могла уживати у простом осећању музичких интервала. Не може се рећи да у ње беше особити музички дар, њена велика осетљивост за музику више је долазила од опште осетљивости њене природе, услед чега се код ње тако често сливаху у једно и погрешке и врлине, услед чега се по кадшто њене склоности појављиваху као оштар захтев, али што опет учини да њена сујета не пође путем самога каћиперства, него се уздиже до жеља узвишенијих. Али ви већ оддавно познајете Магу, и вама треба причати, не њене особине, него њену повесницу, која мучно да се може прорећи баш и кад се потпуно познају све особине. Јер наше судбине не долазе само од нас. У једном од својих сумњивих афоризама, Новалис је казао: „Карактер је судбина“. Али није са свим судбина. Дански краљевић, Хамлет, много је мудровао и није се могао одлучити, и због тога ми имамо једну велику трагедију. Али да је нешто његов отац дочекао лепу старост, а стриц умро рано, онда се може мислити да би се Хамлет оженио Офелијом, и да би га свет сматрао за човека са свим присебна, и поред свих његових монолога и гдекојих ћудљивих оштрина спрам Полонијеве лепе кћери, а већ да и не помињемо грубости према тасту.

То јест, нама је за сада скривена Магина судбина, и морамо чекати да нам се она сама покаже као и ток реке која није израђена на карти: ми само толико знамо да је река дубока и брза, и да је за све реке једно исто крајње станиште. Очарана новим задовољствима, Мага сад преста мислити на будућност и замишљати је у својој новој машти; а и страх од

првог виђења с Филипом не беше тако силан сада: она је, можда и несвесно, без икаке туге примила тај случај што ово виђење беше изостало.

Јер Филип не беше дошао оно вече кад су га очекивали, и Стеван донесе глас да је он отишао на море — по свој прилици, како Стеван мишљаше, ради снимања, али не зна се кад ће се вратити. У осталом, код Филипа је обична ствар да оде не јавивши се никому. Тек дванаест дана доцније он се беше вратио и затекао код куће оба Луцијина писма, јер он је био отпутовао још пре Магина доласка.

Можда човек треба опет да се врати у деветнаесту годину, па да може лепо разумети осећања Магина за време ових дванаест дана, да може појмити колико је то време било за њу дуго у овом новом животу и у њеном промењивом расположењу. Нама су увек први дани познанства врло важни, они нам више остају у памети него доцнији много већи раздели времена, у којима има мање проналазака и мање утисака. У овој десетини дана ретко кад да Стеван није седео поред Луције или стајао поред ње код гласовира, или је пратио у шетњи; његова је пажња била све већа, и то је било са свим у реду. Луција беше врло срећна, толико срећнија што се чинило да је поред Маге и Стеваново друштво много занимљивије и пријатније. Љубазне препирке — по кадшто и озбиљне — трајаху непрестано, а у тим препиркама Стеванова и Магина природа све се више оцртаваху, на велику радост ненаметљиве Луције, која често помишљаше како би то било дивно четворо кад би се и Мага удала за Филипа. Да то не буде чудновата и необјашњива ствар што једна девојка више воли свога драгога поред треће личности и што без икаке срдње трпи да та трећа личност односи разговор, који је обично њој намењен? Не, то није ништа чудновато и необјашњиво онда кад је та девојка тако мирна срца као Луција, која је пуна вере да познаје осећања и свога драгана и своје пријатељице, и која није склона напустити ту веру док против ње не би било јаких доказа. Осим тога, Стеван је увек седео поред Луције, њој увек давао руку, њој се обраћао

с поуздањем да ће она бити на његовој страни, и сваки дан био пажљив спрам ње, старао се да њене жеље испуњава онако исто као и пређе. Да ли баш онако исто? — доиста Луцији се чинило да је он сад још пажљивији; а што она није разумела откуд та промена, тому се не треба чудити. Ни сам Стеван није могао о том дати себи јасна рачуна. Његова лична дворба Маги беше сразмерно слаба, и чак међу њима беше нека привидна подвојеност, која није допуштала да се понове љубазности које јој он указиваше првога дана у чамцу. Ако би Стеван ушао у собу кад Луција није ту, или ако би их Луција оставила саме, они никад не разговараху ништа: онда би Стеван нашао посла да разгледа књиге или ноте, а Мага би се савила око свога шва. Свако од њих мучно осећаше присутност другога. Али и једно и друго жељаху да се то сутра опет понови. Ни једно не узе да мало промисли о тој ствари, или да се у себи запита: „Ама чему води све ово?“ Мага само осећаше да се нешто ново указује у њеном животу, и она се занесе тим новим, без снаге да потражи објашњења, да размисли о том. Стеван се нарочито уздржаваше од свакога испитивања, и одгоњаше од себе мисао да он стоји под утицајем чега му драго што може бити пресудно за његов живот. А чим би Луција ушла у собу, одмах би се и они ослободили: онда би Мага могла препирати се са Стеваном, и смејати му се, а он би могао препоручивати јој да узме за углед једну врло пријатну јунакињу из романа, која „изванредно поштује мушку памет“.

Онда Мага гледа Стевана право у очи, док на само увек избегава да га погледа; и он чак позива њу да му свира, пошто Луција има много посла, и он је кара кад она у свирању претрчи паузу, што доиста и јесте Магина слаба страна.

Једнога дана — то беше баш кад се Филип вратио с пута — Луцији испаде изненада потреба да посети г-ђу Кен, коју слабост приморавaше да своје дужности при скорашњој продаји пренесе на друге госпође, међу којима она жељаше да буде и Луција. И Стеван ту беше кад Луција обећа да ће у вече доћи.

и да ће још у шест часова свратити г-ђци Тори, која је и донела поруку г-ђе Кен, да с њом заједно оде.

„Ето вам опет та луда продаја“, прогунђа Стеван чим г-ђца Тори изиђе из собе, „она само одводи жене од њихових домаћих дужности на расипање међу којекаким тричаријама. Ја бих рад био знати шта је управо главни женски позив ако није тај да мужеви имају разлога остајати код куће, а младићи излазити из куће. Али ако овако пође, онда ће се друштво растурити“.

„Али то неће још дуго трајати“, рече Луција смејући се, „јер продаја је у други понедељник“.

„Хвала Богу!“ рече Стеван. „Пре неки дан и сам Кен рече, да ни он то не воли кад се доброчинство подстиче таштином. Али као год што енглески народ није довољно паметан да подноси непосредну порезу, тако и наша варош још не може да издржава своје школе ако јој не помогне будалаштина“.

„Ама зар је г. Кен тако казао?“ рече Луција разрогачивши своје загасите очи узнемирено. „Ја никад нисам чула да он тако говори, ја сам мислила да он одобрава што ми радимо“.

„Вама он одобрава за цело“, рече Стеван љубазно се насмејавши на њу, „вама се може замерити што излазите вечерас, али ја знам да је то само од вашега доброга срца“.

„О, ви сувише добро мислите о мени“, рече Луција поцрвеневши мало, и на том се сврши та ствар. Али прећутно се разумевало да Стеван тога вечера неће доћи, и на основу тога прећутнога разумевања он је и продужио више него обично своју дневну посету и остао до четири после подне.

После ручка Мага сеђаше сама у гостинској соби с псетанцетом на крилу, а у трпезарији беху остали теча са својом чашом вина и дремањем и мати која се колебаше између плетива и дремања, што је она обично чинила у гостинској соби, кад нема никога, све до чаја. Мага се беше сагла да милује мало свиласто псетанце и да га теши што му није ту његова госпођа, кад је трже корак у дворишту, и она виде Сте-

вана Геста који долажаше кроз врт, као да иде оздо од реке. То беше необично да он дође тако одмах после ручка, а он се и често тужио да се код њега руча доцкан. При свем том ево њега, и обучен је за вечерњу посету, морао је дакле ићи кући и доћи реком. Мага осети да јој образи горе и срце лупа: није чудно што се она узнемири, јер она не беше навикнута примати посете сама. Он виде да она гледа кроз отворена стаклена врата и поздрави је, па се упути туда место да уђе на обичан улаз у кућу. И он се беше заруменео и изгледаше управо толико будаласт, колико је и природно код младића који је прилично разборит и има нешто власти над собом. Он уђе у собу с једним свежњем нота и поче говорити мало запињући —

„Ви се чудите што ја опет дођох, г-ђце Туливер — ја вас молим да ме извините што овако ненадно долазим, али морам ићи у варош, па сам узео нашега лађара да ме превезе, и онда ми дође на памет да понесем ове ноте за вашу рођаку, јутрос сам их заборавио. Ви ћете их јој предати?“

„Хоћу“, рече Мага која беше у првој забуни устала држећи у рукама псетанце, а сад опет седе не знајући управо шта би друго радила.

Стеван остави свој шешир заједно с нотама, које се скотрљаше на под, и седе до ње. Он то пре није никад чинио, и сад и Мага и он осетише да је овај положај са свим нов.

„Ах, ти мазо мала!“ рече Стеван сагнувши се да повуче дугачке кудраве уши које падаху на Магине руке. То не беше кадро да покрене разговор, и како и сам говорник не настави даље, то разговор заста са свим. Стеван узе миловати псетанце, и тај му се посао чињаше као неки рад у сну који он мора радити и због чега сам себи долази чудноват. Али посао тај беше пријатан, и Стеван жељаше само да сме погледати у Магу, а да и она гледа у њега — да му је само да се добро нагледа ових чудних црних очију, па онда би био задовољан, и после би био са свим разложан Он осети јасно да га ова жеља за Магиним погледом обузима већ као неко лудило, и сад напре-

заше сву своју машту како би смислио начин да то постигне, а да опет не дође чудноват и да не настану нове забуне. Што се тиче Маге, она не мишљаше ништа нарочито, она само осећаше као да је одмах над њом нека велика тица с раширеним крилима у мраку, јер она немаше снаге да погледа и не виде ништа друго до црну длаку кудравог псетанцета.

Али то се мора један пут свршити, а можда је то и свршено врло брзо, и само се чини да траје дуго, онако као што се тренутни сан чини да траје дуго. Стеван се најзад исправи у столици, пребаци руку преко наслона и погледа у Магу. Шта да јој каже?

„Чини ми се, имаћемо диван залазак сунца. Бисте ли изишли да видите?“

„Не знам“, рече Мага. А мало за тим усудивши се да подигне очи и да погледа на прозор, додаде „ако не играм карата с течом.“

Ћутање. За то време опет се милује псетанце, али оно је довољно разумно, да и не захваљује за миловање, него још режи по мало.

„Волите ли ви седети сами?“

Мага се прену, и погледавши Стевана у очи рече: „А да ли би то било учтиво, кад бих одговорила да волим?“

„Доиста питање је било опасно за човека који се овако наметнуо у посету“, рече Стеван, јако обрадован што је један поглед добио и одлучан да још и други сачека. „Али ви ћете имати још читаво пола часа пошто ја одем“, додаде он погледавши часовник. „Ја знам да г. Дин не долази у гостинску собу пре седам и по часова“.

Опет ћутање, а за то време Мага врло пажљиво гледа кроз прозор, док најзад с великим усиљавањем опет не окрену главу на псетанце, и рече —

„Ја бих волела да Луција није морала сад ићи. Тако губимо музику“.

„Сутра на вече добијамо нов глас“, рече Стеван. „Молим вас реците вашој сестри, да је наш пријатељ Филип Вакем дошао с пута. Ја сам га видео кад сам пошао кући“.

Мага се лако трже, то беше као неки трепет од главе до пете који не потраја више од једнога тренутка. Али нове слике, изазване Филиповим именом, разгалише је у неколико. Она одважно устаде са столице положивши псетанце на узглавницу, и оде да из угла собе узме Луцијину корпу за рад. Стевану то дође криво и неугодно, али он мишљаше да је Маги противно што је он поменуо Филипово име, тако на пречац — јер сад му паде на памет што му је Луција причала о породичној свађи. Сад и не вреди дуже остати. Мага седи за радом, хладна и поносита, а он — он сад, са својом посетом, просто личи на шмокљана. Тако залудна и празна посета као што је ова заиста прави човека и непријатним и смешним. Разуме се, сад је и Маги са свим јасно да је он на брзу руку ручао код куће сам у својој соби, да би могао одмах изићи и затећи је саму.

То је доиста детињасто код једнога човека од двадесет и пет година, који је још правник! Али, у повесници се може наћи још таких случајева.

У том тренутку Маги испаде клупче вунице на под, и она пође да га дохвати. Стеван се диже такође, и дохвативши клупче погледа је с неком срдњом и жалбом. Сусревши се с његовим очима, кад јој он предаде клупче, Мага виде у њима неки са свим нов израз.

„С Богом“, рече Стеван гласом који беше онако исто тужно незадовољан као и његове очи. Он не смеде пружити јој руку и држаше обе руке у џеповима. Мага узе мислити да нешто није била груба спрам њега.

„Нећете још остати?“, рече она плашљиво, али сад не гледајући у страну, бојећи се да то опет не буде грубо.

„Не, хвала“, рече Стеван, погледавши опет у њене очи као жедан у далеки поток. „Чамац ме чека... Ви ћете дакле рећи вашој сестри?“

„Да“.

„То јест, рећи ћете јој да сам донео ноте“.

„Да“.

„И да је Филип дошао“.

„Да“ (овога пута Мага не обрати пажњу на Филипово име).

„Бисте ли мало изишли у врт?“ рече Стеван још нежнијим гласом, али одмах за тим дође му криво што она не отказа, јер она пође на стаклена врата, и сад мораде и он узети шешир и поћи за њом. Али он намисли да се за то накнади.

„Узмите моју руку“, рече он тихо као да би то била нека тајна.

Многим је женама необично пријатна ова понуда снажне руке, и пријатност не долази што би баш физична помоћ била потребна, него што се има осећање да је помоћ ту, да је снага одмах у близини. Да ли с тога разлога или с кога другог, тек Мага узе понуђену руку. Они шетаху заједно око рудине и под гранама дрвета у цвету онако исто збуњени као и четврт часа раније, само што Стеван сад дође до погледа који је желео, премда га то ни мало не поврати у разлог, а Мага се, у свој забуни својој, питаше: — откуд она овде? зашто је изишла из собе? Ни једне речи нису говорили. Да говорише, мање би мислили једно на друго.

„Пазите на степен“, најзад рече Стеван.

„О, ја идем у собу“, рече Мага примивши овај степен као избављење. „Лаку ноћ“.

Она за час извуче своју руку, и појури кући. Њој не паде на памет да и ова наглост само увећава забуну која траје ово пола часа. Она не могаше ни на шта мислити, и само се баци у столицу и заплака.

„О, Филипе, Филипе, како је то било много мирније у Црвеној Долини, ја бих опет желела тако“.

Стеван мало погледа за њом, па онда оде чамцу, и брзо изиђе на пристаниште. Он проведе вече у клубу пушећи једну цигару за другом и губећи сваку игру. Али он не хтеде да се заустави. Он не хтеде ни мислити, и не допушташе себи никаке друге помисли изван Маге. Он само њу гледаше, она му је једнако под руком.

Али после дође потреба да се враћа кући, и да се враћа по ноћној хладовини, а с тим заједно и потреба да се грди своја будалаштина, и да се горко зариче да ће се од сада чувати од састанка на само с Магом. Зар није све ово лудо: он је заљубљен у Луцију, и још је везан, толико је везан колико је доста за поштена човека. Он би сад волео да никад ни видео није ову Магу Туливерову, те сад не би био у овој грозници. Она би другому могла бити мила и прекрасна жена, али он је за себе никад не би изабрао. Да ли није и она заљубљена? Он се надаше да није. Данас није требао долазити. Од сада ће се боље чувати. Удесиће да јој буде непријатан можда ће се и свађати с њом. Свађати се с њом? Ама може ли се човек свађати са створењем које има таке очи — очи које и пркосе и преклињу, које се противе и попуштају, које и заповедају и моле, очи пуне слатких противности И кад се ово створење савије под утицајем љубави, каква срећа — за другога некога.

Стеван заврши овај свој монолог једним узвиком, и баци последњу цигару, па онда пође лакшим кораком. Узвик није био нежан и благ.

ГЛАВА VII

Филип се опет јавља.

Сутра дан беше киша, то јест дан врло удесан да суседи, који немају важних послова код куће, праведуге посете својим лепим пријатељицама. Киша која није била тако несносна кад се ишло у посету, постаје мало после врло мучна, али у исто време са свим је поуздано да ће се доцније изведрити, и у таким околностима, разуме се, посета мора потрајати, и једино ако би је свађа могла прекратити, а већ сами знаци нерасположења не помажу баш ништа. Па још ако су људи случајно заљубљени, онда шта је боље у Енглеској од кишнога дана? Енглеско је сунце сумњиво, шепири су увек у опасности, а седење на трави може донети назеб. Али на кишу се можете поуздати. По-

њој се пројури у мекинтошу, и брзо се дође до места које се воли — мало ниже или мало више од онога на коме је ваша богиња (философском духу то је све једно, и то је разлог зашто се жене и обожавају и гледају с висока), а уз то сте још поуздани да никака женска посета неће банути.

„Стеван ће данас доћи раније, то знам,“ рече Луција, „тако он увек ради кад је киша“.

Мага ништа не одговори. Она беше љута на Стевана, њој се чињаше да ће га омрзнути, и да не пада киша, она би ишла тетки Глег, и тако би избегла да се види с њим. Али овако мора смислити какав изговор да остане с матером.

Али Стеван не дође раније, и пре њега дође друга посета, један ближи сусед. Кад Филип уђе у собу, он поуми само да јој се јави, држећи да је њихово познанство тајна коју он мора чувати; али кад му се она приближи и пружи руку, он увиде да је у ту тајну посвећена и Луција. За један тренутак обадвоје беше узбуђено, и ако се Филип дуго припремао за састанак; али, као сви који су проживели живот без милошта, он ретко кад губљаше власт над собом и поносито се савлађиваше да и најмање покаже своје узбуђење. Мало више бледоће, мало грчења у ноздрвама при говору и мало виши глас који би се другима још чинио да изражава хладну немарност — само толико знакова могаше се видети на Филипу баш и кад је силно узбуђен. Али Мага, која беше тако слаба сакрити утиске као да је сва од музичких жица, осети да су јој очи пуне суза кад се она и Филип руковаше ћутећи. То не беху сузе бола, него више оне какве хоће често да пролију жене и деца кад нађу заштиту уз коју се могу привити, и од туда гледати на опасност која им беше претила. Јер Филип, који је пре кратког времена у Магином духу изазивао само помисли на доста умесне Томине прекоре, сад, за ово кратко време, постаде нека врста њене спољашње савести којој би она могла притећи ради помоћи и ојачања. Како је та љубав долазила више из саучешћа него из таштине, њој та љубав сада дође као неки храм где се она

може склонити од примамљивога утицаја којему се противљаше бољи део њен, који утицај не може ништа друго донети до неспокојство за њу и несрећу за друге. Ово ново осећање спрам Филипа ослободи је од страха како ће Тома судити о њој, и она пружи Филипу руку без и најмањега узнемирења што су јој очи сузне. Луција се јако радоваше овому призору који је она управо овако и очекивала; премда, поред свих обзира спрам Филипа, она сад мораде мало извинити свога рођака Тому што је противан овакој свези — иначе Тома је сувише прозаичан и не мари за песме и лепе приче. Али сад она одмах отпоче разговор да би прекинула њихову забуну.

„Врло је лепо од вас“, рече она својим гласом који доста личи на тичје цвркутање, „што сте одмах дошли овамо после повратка. И зато ћу вам опростити што сте онако одјурили не јавивши се никому. Молим вас седите“, настави она, изабравши му најудеснију столицу, „и видећете да ће се с вама милостиво поступати“.

„Ви, г-ђце Дин, никада нећете добро управљати“, рече Филип пошто седе, „јер у вашу строгост нико неће веровати. Сваки ће без зазора грешити зато што зна да ћете ви опростити“.

Луција му одговори неком шалом, али Филип и не чу, јер се беше окренуо Маги, која га испитиваше оним отвореним, милим погледом којим гледамо пријатеље после дугога растанка. Како су се они растали! Филипу се чињаше да је то тек јуче било. Он се свега живо опомињаше и сад му се учини да из Магинога лица чита да она више није као што је била, мисао која му дође просто зато што се тога бојао и у пола очекивао.

„Ја имам добар распуст, је-л'-те?“ рече Мага. „Луција је као добра вила, она ме је за час претворила од пепељуге у кнегињицу. Ја не радим ништа, него се само проводим, и она увек нађе шта мени треба пре него што ја сама то знам“.

„Ја мислим да је она још срећнија што има вас“, рече Филип. „Ви сте за њу бољи од целе менажерије

малих паса. А ви добро изгледате — промена вам користи“.

Тако се још мало водио овакав усиљен разговор, док Луција, рада прекратити га, не узвикну баш са свим као истински, да је нешто заборавила, и одмах истрча из собе.

Одмах се Мага и Филип приближише и узеше се за руке с оним тужним задовољством које показују пријатељи кад се сретну после скорашње жалости.

„Ја сам казала брату, да желим видети се с вама, Филипе — ја сам тражила да ме разреши од обећања и он је пристао“.

Мага, по својој наглости, жељаше да Филип одмах зна како они морају стајати једно према другом, али се заустави. Од како јој је он рекао да је воли, догодиле су се тако тешке прилике, да се она преплаши што прва о том наговештава. А и само помињање брата пред Филипом, који је од њега толике увреде претрпео, могло је личити на увреду Филипу. Али у овај мах она и сувише мишљаше на себе, да би могла пазити и на то.

„Онда ми бар можемо бити пријатељи, Маго? Сад тому ништа не смета?“

„А хоће ли се томе противити ваш отац?“ запита Мага, тргнувши руку.

„Ја вас, Маго, нећу оставити докле год ви сами то не желите“, рече Филип узбуђено. „Ја сам вам већ казао, да има ствари у којима ћу ја вазда бити противан оцу. *То* је једна“.

„Онда ништа не смета да ми будемо пријатељи, Филипе — да се виђамо и разговарамо док сам ја овде, а ја ћу скоро отићи на ново место“.

„А мора ли то бити, Маго?“

„Да, овде не смем дуго остати. То би ме разнежило за онај живот који на послетку морам опет почети. Ја не могу да живим у зависности — не могу ни код брата, и ако је он врло добар. Он би се радо *страо за* мене, али ја то не могу“.

Филип поћута мало, па онда рече оним танким високим гласом који показује да он савлађује узбуђење.

„Зар нема другога начина, Маго? Зар ви предвиђате живот само изван оних који вас воле?“

„Да, Филипе“, рече она гледајући га молбено, као да захтева од њега веровање да она мора тако радити. „Бар сад је тако, а шта ће бити доцније, ја не знам. Али ја долазим на мисао да за мене не може бити среће од љубави: она ми је увек доносила невољу. Ја бих волела да будем слободна од ње, као што раде људи“.

„Ви се сад враћате у новом облику на вашу стару мисао, против које сам ја увек устајао“, рече Филип мало горко. „Ви желите наћи неки облик одречења који би био спас од невоље. Ја вам опет кажем да такога спаса нема, осим да променимо или онаказимо нашу природу. Шта би било од мене кад бих ја покушао да избегнем од своје невоље? Једини опијум ја бих могао наћи у презирању и суровости, осим ако се не бих заносио лудим маштањем да ме воли Бог зато што ме не воле људи“.

Горчина се све више увећаваше у даљим речима; видело се да Филип поред одговора Маги, износи и оно што сам осећа. У том тренутку он беше врло тужан. Он имађаше толико поноситости и пажње да и не помиње љубав, која је међу њима већ била утврђена. Чинило му се да би тим подсећао Магу на обећање, а то му се учини ниско као и приморавање. Он се не могаше позивати ни на своје постојанство, јер би и то личило на наваљивање. Мисао да је он изван других људи, да га тако сматра и она и сав свет, мучаше Филипа и у овом питању љубави, овде још јаче него у другим приликама.

Али Мага се прену.

„Да, Филипе“, рече она с детињим покајањем које обично у ње долажаше кад год је он кори, „ви имате право. Доиста, ја увек сувише мислим о својим осећањима, а мало о туђим — мало о вашим. Мени је потребно да ме ви увек поправљате и поучавате, толико се пута већ догодило онако како сте ви говорили“.

При тим речима Мага се ослони на лактове и гледаше Филипа и нежно и скоро покајно, али његов поглед у тај мах дође јој мање неодређен и учини јој се мало по мало да исказује неку нарочиту напомену. Да и он није помислио на оно исто на што и она? — на заручника Луцијиног? Она се згрози од те мисли, и сад јасније увиде свој положај и шта све може изићи од онога што се синоћ догодило. Она помаче руку, некаква тишња у срцу, која често долази услед наглог душевног бола, нагони је да промени положај.

„Шта вам је, Маго? Да вам није зло?“ запита Филип, јако поплашен — његова машта беше врло брза наслутити несрећу за обоје.

„Не, ништа“, рече Мага, прибравши се. Филип за цело не мисли на тај ужас, и она ће одагнати ту ружну мисао. „Ништа“, понови она, „тек нешто ми дође на памет. Ви сте ми често говорили да ће ме стићи последице злопатничког живота како га ви назвасте, и доиста оне су ту. Ја сувише страсно уживам сад музику и угодан живот“.

Она узе рад и живо поче шити, а за то време Филип је врло пажљиво гледаше, сумњајући да код ње нема још што друго. Он је знао добро колико њу узнемирују нејасни прекори савести. Али у скоро се чу добро познато звонце и врата јако треснуше.

„Ох, колики тресак!“ рече Мага потпуно прибрана, али још не без некога унутрашњег немира. „Где ли је то Луција?“

Луција се овоме гласу није оглушила и после прилично времена које је отишло на заузимљива и нежурна питања, она сама уведе Стевана у собу.

„Добар дан, Филипе“, рече он идући право њему и рукујући се живо с њиме, а Магу само узгред поздрављајући, „то је дивота да си ти опет наш; само ја бих волео да се ти владаш мало другачије него врабац на крову, и да не остављаш своју кућу док не кажеш куда ћеш. Толико пута сам већ обијао оне безбројне степене до твоје радионице, па све залуду,

јер нико код твоје куће не зна где си. То загорчава пријатељство“.

„Па код мене мало ко долази — шта вреди да казујем где сам“, рече Филип, кога у овај мах скоро дављаху Стеванова величина и јак глас.

„Јесте ли ви са свим добро данас, г-ђце Туливер?“ рече Стеван окренувши се Маги с хладном учтивошћу и пруживши јој руку као само по дужности.

Мага прихвати руку само прстима и рече, „хвала, добро сам“, са свим равнодушно и поносито. Филип их обоје гледаше врло помњиво, али Луција, навикнута већ на њихово сваки час промењиво расположење, мишљаше с неком тугом да је између њих нека природна одвратност која тако кад и кад надвлада њихову добру вољу. „Стеван не мари за девојке као Мага, а она се опет љути мислећи да он на себе много држи“, то је незлобној Луцији било објашњење за све. Тек што Стеван и Мага свршише овај усиљени поздрав, одмах и он и она осетише колико ова хладноћа непријатно дира и једно и друго. И Стеван за све време докле распитиваше Филипа о његовом путу, мишљаше толико више на Магу што не отвараше разговора с њом, као што је пређе увек чинио. „Мага и Филип нешто су суморни“, мишљаше Луција, „овај први састанак их је ожалостио“.

„Ја мислим“, рече Луција Стевану, „да би нама који нисмо јахали требало мало музике, да нам разгони чаму од кише. А треба се користити и Филиповим доласком. Певајте нам дует из „Масанијела“; Мага то није чула, а знам да ће јој се допасти“.

„Па добро“, рече Стеван, и пође гласовиру, певушећи тихим дубоким гласом који беше врло пријатно слушати. „А, ви, Филипе, ја ћу вас молити, да пратите на гласовиру“, рече Луција, „и онда ја могу наставити мој рад. Ви хоћете, је-л'-те?“ додаде она љупко, бојећи се, као увек, да није предложила нешто што се другима неће допадати, али и жељна да настави свој несвршени вез.

Филипу беше овај предлог врло пријатан, јер осим великога страха и најтеже жалости можда свако друго

осећање налази у музици олакшања, и чини да се боље нева или свира; а Филип сад кипљаше од осећања која се узајамно боре, и која су у стању, као који му драго трио или квартет, исказати и љубав и суревњивост, и великодушно прегоревање и љуту сумњу, све у исти мах.

„Врло радо“, рече он и седе за гласовир; „човек само на овај начин допуњује свој оскудни живот, и постаје од један пут три човека — и пева и свира и слуша то обоје, или и пева и слика“.

„Ах, ти си срећан човек“, рече Стеван, „а ја не знам шта ћу с рукама. Али тако је чини ми се код свих људи који имају велике административне способности. То је надмашност мислених моћи код мене — јесте ли ви то опазили, г-ђце Туливер?“

Стеван се превари и по старом начину опет припаде Маги са својим ћаскањем, а и она похита да му на исти начин одговори.

„Опазила сам тежњу за надмашност“, рече она смејући се, а Филип се у тај мах понада да њој та тежња не беше пријатна.

„Но, но“, рече Луција, „да се свира и пева! Други пут ћемо оцењивати какав је ко“.

Мага се увек залуду усиљавала да ради кад се почне свирати. Она се сад усили више него икада, јер мисао да Стеван зна како она воли његово певање беше сад за њу така да јој се она противљаше не тек само из шале; поред тога она већ знађаше и за његов обичај да увек тако седне како ће је моћи гледати. Али залуду сва мука, она у брзо остави рад, и све њене намере пропадоше кад стиже узбуђај од музике — узбуђај који као да је и јачаше и слабљаше у исто време, јачаше за наслађивање, слабљаше за отпор. Кад глас пређе на тужне тонове, њу ова промена тако проже, да се скоро подиже са свога места. Бедна Мага! Њена лепота сине увек кад год неодољива снага музике обузме њену душу. Како се нагла мало напред, и стиснула руке као да се одржава да не падне, чисто видите како сва трепери, а очи јој сијају детињом *радошћу*. Луција која је обично седела за гласовиром

кад Мага овако изгледа, не могаше се уздржати да јој се не прикраде и да је не пољуби. И Филип, овда онда, уграби по који тренутак да је погледа, и њему се учини да је таку још никада није видео.

„Још, још“, рече Луција, кад се дует по други пут отпева. „Још што год тако живо. Мага каже да воли живо певање“.

„Онда да певамо „Пођимо напред““, рече Стеван, „то је врло згодно за кишни дан. Али, хоћете ли ви моћи оставити ту најсветију дужност у животу и помоћи нам у певању?“

„Ох, могу“, рече Луција смејући се. „Потражите оперу *Просјак* у великој полици. Има прљаве корице“.

„То сад много помаже да нађем, овде су скоро све корице прљаве“, рече Стеван узевши ноте.

„Али ви, Филипе, молим, свирајте за то време“, рече Луција кад он прелажаше прстима дирке. „Шта је то? То је нешто тако лепо, а мени непознато“.

„Зар не знате то?“ рече Филип, и јасније одсвира арију. „То је из *Сомнамбуле*: „Ah, perchè non posso odiarti?“ (Зашто не могу да те мрзим?). Ја не знам оперу, али мислим да тенор говори јунакињи, да ће је увек волети, па ако га она и напусти. Ви сте чули кад сам ја то певао енглески“.

Филип није без икаке намере дошао на ову песму, која тако посредно казује Маги оно што он не би био у стању да јој каже непосредно. Она добро чу што он рече, и кад он поче певати она разумеде тужну страст музике. Овај тенор није особит као певач, али он њој није ни са свим нов, слушала је она већ његове тихе песме у хладовини Црвене Долине. У речима као да има некога прекора — да ли баш Филип њу прекорева? Она би волела да му је у разговору мало пре јасније казала, да они сад треба да напусте мисао о љубави *само* због тога што то не допушта њен положај. Њу песма не раздрага него је трону, она изазва успомене и место радости донесе јој тугу.

„Ето какви сте ви тенори“, рече Стеван који чекаше с нотама да Филип сврши песму, „ви само кварите лепи пол кад тако једнако певате о нежној

љубави до гроба, чак и онда кад се на ту љубав ни глава не окреће. Ви не бисте никад престали с тим прегоревањем, осим кад би вам се, као оном тенору или трубадуру средњега века, глава осекла и на тањиру поднела лепотици. Ја морам повратити равнотежу, док се г-ђца Луција један пут не одважи да напусти свој вез“.

И Стеван запева живо —

„Што да ја гинем
С њене лепоте?“

и као да сву собу испуни новим расположењем. Луција, свакад поносита на све што он уради, приђе гласовиру, смејући се и гледајући га с дивљењем; и Мага, и ако јој беше противан и смисао песме и певач, ипак сва затрепта, осећајући да је односи неки вал од кога се не може отети.

Ипак она се усили да се не прокаже, и приону живо на посао правећи погрешне убоде и бодући се по прстима, али издржавајући све јуначки и не обраћајући пажњу ни на шта, док тек сва три гласа не запеваше „пођимо напред“.

При свем том ја се бојим да се она не би у себи радовала, кад би знала колико овај раскалашни самовољни Стеван на њу мисли, како је брзо напустио своју одлуку да према њој буде равнодушан, и опет гори од жеље да од ње добије какав год знак љубави, било најмању реч, било само поглед. Скоро му се даде прилика, кад Мага потражи столичицу, да прискочи и да јој је он дода, заједно с милим погледом, на који се сад мораде захвално одговорити. И доиста, није чудо ако је девојка, која у детињству није спремљена за живот, врло осетљива кад јој се чине оваке услуге. А услуге нису биле за Магу никако обична ствар. Она се љупко захвали и они се опет погледаше онако исто мило, као и пређашњега вечера.

Од Стеванове стране ово беше само обична учтивост и толико му лакше дође што у тај мах није имао да пева. Цела ствар трајаше неколико тренутака, и Луција, која неваше, не обрати ни пажње на њу. Али за Филипа, који већ беше толико неспокојан да га је

свака ситница могла узбунити, ствар дође другачија: ова услужност Стеванова и промена која се одмах виде на Магином лицу, учини се њему да је са свим у противности са њиховом малопрешњом усиљеном равнодушношћу, и он томе даде рђав значај. Стеванов глас, који сад опет одјекну, наљути га и њему дође расположење да на гласовиру удари најгори дискорд. Он до душе немаше никаква основа сумњати да има чега међу Стеваном и Магом: тако му говораше разум, и он сад зажеле одмах кући, па да хладно промисли о свему и да се увери да ничега нема у ствари. Али опет с друге стране дође и жеља да остане докле год је и Стеван овде, да се нађе увек кад су Стеван и Мага заједно. Јадни Филип мишљаше да је то са свим природно, управо неизбежно, да се у Магу сваки мора заљубити који год дође до ње! Он мишљаше да Мага не може бити срећна ако се заплете у љубав са Стеваном, и та га мисао толико осмели, да своју љубав сматраше као много срећнију за њу. Заглушен овим унутрашњим немиром, он поче невати врло погрешно, да га Луција више пута чудно погледа. У тај мах добро му дође што г ђа Туливер позва на ручак.

„Ах, г. Филипе“, рече Дин, кад сви уђоше у трпезарију, „од давно вас нисам видео. Ваш отац није овде, је-л'-те? Пре неки дан потражих га у канцеларији, па ми рекоше да није у вароши“.

„Био је послом у Медпорту неколико дана“, рече Филип, „али сад се вратио“.

„И још једнако се заноси земљорадњом, а?“

„Ја мислим“, одговори Филип доста зачуђен због ове пажње на послове његова оца.

„Ах“, рече Дин, „он је још купио земаља и с друге стране реке, чини ми се?“

„Јесте. Купио је.“

„Хм, хм“, настави Дин служећи госте голубијим паштетама, „ја мислим да ће он увидети, да је то скупо кад се човек заноси земљорадњом. Ја се никада нисам ничим заносио. А најгоре је још, кад човек мисли да од туда има и прихода. Онда се само расипа новац као из вреће.“

Луцији дође мало незгодно што њен отац овако замера трошењу старога Вакема. Али он на том и заврши, и за време целога ручка он преко обичаја ћуташе и нешто мишљаше. Луција, навикнута да обраћа пажњу на сваки знак код свога оца, и заузета у последње време јако за све што се тиче и младог и старог Вакема, зажеле дознати зашто је отац онако распитивао. По његовом ћутању она слућаше да он то није распитивао тек онако.

Да би то дознала она предузе обичан начин којим се служила кад хоће што особито оцу да каже или да га пита: она удеси да тетка Туливер изиђе из трпезарије после ручка, и онда се посади на малу столичицу код очевих колена. У таким приликама Дин би осећао да ужива најпријатније тренутке од свих које му његова заслуга доноси, па чак не би жалио ни бурмутицу коју онда Луција обично зароби, да не би добила бурмута по коси.

„Још нећете спавати, тата, је-л'-те?“ рече она примакавши столичицу, и извади бурмутицу из широких прстију.

„Још нећу“, рече Дин погледавши на награду заслуге у стаклету. „Али шта би ти хтела?“ додаде он уштинувши је љупко. „Хоћеш да измамиш још који златник за твоју продају, а?“

„Не, тата, данас немам никаких ниских намера. Хоћу само да разговарам, не тражим ништа. Ја бих желела знати зашто сте ви данас питали Филипа Вакема о земљорадњи његова оца? То је било некако чудновато, јер ви иначе њему ништа не говорите о његовом оцу. И зашто се ви старате о том што Вакем расипа новац заносећи се земљорадњом?“

„То су трговачки послови“, рече Дин манувши руком, као да одбрани свако срљање у ту тајну.

„Али, тата, ви сте увек говорили да је Филип као девојка, па онда зашто од њега тражите обавештаја о трговачким пословима. Доиста, ваша су питања била необична, а и Филипу се тако учинило“.

„Није то ништа, ђеро“, рече Дин, који жељаше *да оправда* своје понашање, јер је на њега много пажње

обраћао у свом поступном напредовању. „Кажу да Вакемова воденица и земље преко реке — то је, знаш, лорлкотска воденица, твога покојног тече Туливера — не доноси довољно прихода. И ја сам хтео дознати од Филипа, да ли је његов отац већ сит земљорадње“.

„Па, хоћете ли ви да купите воденицу, тата, ако Вакем продаје?“ запита Луција врло заузето. „О, молим вас, кажите ми све, па ћу вам дати бурмутицу, ако ми кажете. Јер, знате, Мага каже, да они сви уздишу за тим да Тома опет временом откупи воденицу. То је њему и отац казао на смрти“.

„Пст, ти мала мачкице“, рече Дин дохвативши повраћену из ропства кутију. „О том не смеш ни једне речи говорити — чујеш ли? Врло мало има изгледа и за њих и за кога му драго да извуку воденицу из Вакемових шака. А ако он дозна да ми баш због Туливерових желимо купити воденицу, онда је никад неће продати. То је са свим природно после свега што се догодило. Пре тога он је био добар спрам њих, али Бога ми за батине неће нико враћати слаткише“.

„Онда, знате шта, тата“, рече Луција врло свечано, „ослоните се ви на мене. Немојте ме ништа питати о разлозима за ово што хоћу да кажем — али ја за цело имам разлога, и врло јаких. Ја сам врло паметна“.

„Де, да чујем“.

„Ето, ја мислим, да ви мени допустите, да ја ту тајну поверим и Филипу, да му кажем да ви желите купити воденицу, и зашто желите — да су моји рођаци жељни опет добити воденицу, и зашто су они жељни — и ја мислим да ће и Филип помоћи да се то уради. Ја знам, да ће он радо пристати“.

„Не видим како то може бити, ђеро“, рече Дин замисливши се. „Зашто да се *он* заузима?“ — за тим, као нека му мисао на један пут дође у главу, и он погледа кћер: „није ваљада сиромах младић заљубљен у тебе, па да га окрећеш како хоћеш?“ (Дин је био са свим поуздан за своју ћерку у том обзиру.)

„Не, тата, он није заљубљен у мене, као ни ја у њега. Али ја имам један разлог, и извесно ће бити

како ја кажем. Немојте ме питати. А ако погодите, немојте ми казати. Само ми допустите да овако урадим“.

Луција се диже са столичице и седнувши оцу на колено пољуби га уз ову молбу.

„Ама да не учиниш горе?“ рече он, гледајући је слатко.

„Не, тата, не. Ја сам врло паметна, ја сам наследила од вас дар за трговину. Зар се ви нисте чудили кад сам вам показала моје рачуне?“

„Лепо, лепо, ако тај младић само одржи тајну, онда нема штете. А право да кажем, ја не видим како бисмо успели и на какав год други начин. А сад, пусти ме да спавам“.

ГЛАВА VIII

Вакем у новој светлости.

На три дана после овога разговора између Луције и њенога оца она већ успе да се с Филипом види на само и да о том поведе реч за време док Мага беше у посети код тетке Глег. Филип премишљаше читав дан и ноћ о свему што му Луција рече, док не смисли шта да ради. Он у том нађе прилику да и свој положај према Маги побољша бар у толико што ће једну сметњу отклонити. Он склопи план и прорачуна све своје покрете тако плаховито као што ради играч на шаху у данима прве ватре, и најзад се сам зачуди својој тактичној способности. Његов план беше и дрзак и добро срачунан. Уграбивши прилику кад отац читаше новине, то јест кад немаше посла, он му приђе с леђа, метну руку на раме, и рече —

„Оче, бисте ли мало дошли у моју радионицу, да видите нове цртеже. Сад је све лепо уређено“.

„Ама, Фиђо, моје су ноге врло мучне за те твоје степенице“, рече Вакем, нежно погледавши сина и оставивши новине. „Али најпосле, хајде“.

„Ах, овде ти је врло дивно, а, Фиђо? — имаш изврсну светлост?“ — ове речи, као и увек, беху му *прве, кад* уђе у сликарску радионицу. Он је волео под-

сећати и себе и сина, да је његова родитељска доброта створила ове угодности. Он беше добар отац. У том погледу Емилија не би имала ништа да му пребацује, кад би се вратила из свога гроба.

„Нуто, нуто“, рече он, наместивши двоје наочари и седнувши да поред одмарања добије општи преглед свега у радионици, „па ти имаш дивну изложбу овде. Бога ми, ништа твоје слике нису горе од слика онога лондонског сликара — како му беше име? — за које је Либорн толике новце платио“.

Филип затресе главом и насмеши се. Он беше сео на своју сликарску столицу, и писаљком извођаше неколико оштрих цртежа, да би сакрио своје узбуђење. Он вребаше сваки покрет очев, који сад устаде и поче лагано разгледати, задржавајући се доброћудно много дуже код слика него што би то одговарало његовом укусу за пределе. На један пут он се заустави пред једним ногарима на којима стајаху два лика — врло различна по величини — мањи уоквирен у кожни оквир.

„Ах! Шта је ово? Ко је то?“ запита Вакем, јако изненађен кад после предела наиђе на лик. „Ја мислим, ти си напустио сликати ликове. Ко су ово?“

„То је једна иста личност“, одговори Филип мирно и брзо, „само у разном добу“.

„А која личност?“ запита Вакем оштро, и сумњиво разгледаше већи лик.

„Г-ђца Туливер. Онај мали лик то је од прилике каква је била кад сам ја с њеним братом био у Лортону у школи; овај већи лик треба да је показује у доба кад сам се ја вратио из иностранства“.

Вакем се нагло окрете сав црвен, пусти наочари, и погледа сина тако мрско за један тренутак, као да се спрема смлавити ову слаботињу што пркоси. Али он то не учини, него се само баци у наслоњачу, завуче руке у џепове, и само што још гледаше сина врло љутито. Филип не гледаше у оца, он узе пажљиво загледати у врх своје писаљке.

„А да ли си ти наставио то познанство и после повратка из иностранства?“ најзад рече Вакем, уно-

сећи у речи и у глас сву жестину јарости која се обично тако помаже увек кад су јој закраћени прави ударци.

„Јесам, ја сам се често с њом виђао целе године пред смрт њенога оца. Ми смо се често састајали у шумици — Црвена Долина — близу дорлкотске воденице. Ја је волим из свега срца, и другу осим ње нећу волети. Ја сам је заволео још од детињства“.

„Само даље, само даље! И ти си био у преписци с њом за све то време?“

„Не. Ја јој нисам казао да је волим до пред сам растанак, а после она је и брату дала реч да се неће виђати ни преписивати са мном. Ја и не знам да ли она воли мене, и да ли би пристала поћи за мене. Али ако би она пристала, ја бих се оженио њоме“.

„И тако ти враћаш мени за сва добра којима сам те обасуо?“ рече Вакем, сав блед и почињући већ да дркће од беса пред Филиповим мирним упорством и чврстом намером.

„Не, оче“, рече Филип погледавши га сад први пут. „Ја не сматрам то као враћање вама. Ви сте били добри спрам мене, али ја сам увек осећао да ви то чините зато што сте пријатељски желели да ми, колико је могућно, олакшате моју несрећну судбину, а нисам на вашу доброту гледао као на дуг за који ви очекујете намиру у том што ћу ја прегорети сваки изглед за срећу, само да се задовоље нека ваша осећања која ја никад не могу делити“.

„Ја мислим да би многи синови делили осећања свога оца у оваком случају“, рече Вакем горко. „Отац те девојке био је неотесан глупак, који ме у мало није убио. То зна цела варош. А и брат је безобразан, само се мало више уздржава. Велиш, он је девојци забранио да се виђа с тобом, ама он је кадар да ти испребија сваку кост у телу, ако се не узмеш у памет. Али ти као да си се одлучио, чини се да си све последице предвидео. Разуме се, ти си независан, ти се можеш том девојком сутра оженити ако ти је драго, ти имаш двадесет и пет година, можеш ићи својим путем, као *и ја својим.* Ми један другому више не требамо“.

Вакем устаде и пође вратима, али га нешто задржа, и он не изиђе из собе, него узе ходати горе доле. Филип не похита с одговором, а кад проговори, његов глас беше још мирнији и одсечнији него до сада.

„Не, ја се не могу оженити г-ђцом Туливер, баш кад би и она пристала, ако бих остао с оним што ја имам. Ја нисам никакву радњу изучио. Ја јој не могу поред ругобе понудити још и сиротињу“.

„Ах, *с тога* ти ја дакле још требам“, рече Вакем, који још беше огорчен, и ако му тешко падоше Филипове речи: оне позледише његов јад од четврт века. Он опет седе.

„Ја сам се овоме свему надао“, рече Филип. „Ја знам да се тако што догађа између оца и сина. Да сам ја био као што су други моји вршњаци, ја бих на ваше срдите речи одговорио још срдитијим, ми бисмо се растали, ја бих узео девојку коју волим, и прошао бих као и други. Али ако бисте ви себи задовољења тражили у том да уништите све што сте до сада урадили за мене, онда ви то можете постићи лакше него многи оцеви: ви ми можете одузети оно што ми управо држи живот“.

Филип застаде, али његов отац ћуташе.

„Ви знате најбоље какво би отуда задовољење имали осим онога што је управо само подмиривање једне тричаве жеље за осветом, што приличи само скитачким дивљацима“.

„Тричава жеља за осветом!“ плану Вакем. „Шта ти мислиш? Зар да човек воли животињу која га удара? Па и онај хладни, надмени његов син, који ми при расправи рече нешто што му нећу заборавити. Ах! Из пушке бих га гађао, кад би он био вредан једнога метка“.

„Ја не говорим ништа о вашој срдњи на њих“, рече Филип, који имађаше разлога да одобрава овако мишљење о Томи, „и ако осветничка жеља није тако драгоцена ствар да је вреди чувати. Ја говорим о девојци. Зашто да ви ширите своје непријатељство чак и на слабу девојку, која је далеко од њиних

уских предрасуда? *Она* се није никад умешала у породичне сваће“.

„То не значи ништа. Не пита се за женско шта ради, него из чије је куће. У сваком случају за тебе је понижење да мислиш на женидбу с Туливеровом ћерком“.

Сад, први пут у овом разговору, Филип изгуби власт над собом, он се сав зацрвене од љутине.

„Г-ђца Туливер“, рече он одсечно, јетко, „у свему је одлична, а њена породица је поштена и на најбољем гласу. Ја мислим да ће цела варош казати да ја не вредим колико она“.

Вакем погледа свога сина оштро и као питајући, али Филип не гледаше у њега, него мало за тим настави, ублажујући и објашњујући оне прве речи —

„Нађите кога му драго у Св. Огу, који не би рекао да је за ту дивну девојку штета што полази за јадника као што сам ја“.

„То није истина“, рече Вакем који опет устаде и који сад с поноса и родитељскога и личнога заборави на све друго. „То би за њу била сувише добра прилика. Са свим ништа не значи једна телесна мана, кад је девојка збиља заљубљена у човека“.

„Али се девојке обично не заљубљују у таким приликама“, додаде Филип.

„Онда“, рече Вакем сурово, и враћајући се старом расположењу, „кад она не мари за тебе, могао би и ти уштедети труд да ми говориш о њој, и могао би мени уштедети труд да ти отказујем оно што се о свој прилици неће ни догодити“.

Вакем нагло изиђе и залупи врата за собом.

Филип се према свему надаше да ће отац ипак попустити: али га јако потресе овај догађај. Он науми да не силази доле на ручак: мучно би му било видети се опет с оцем данас. Вакем је обично, кад нема госта, излазио вечером ван куће, често још у пола осам; и како сад беше превалило после подне, Филип закључа собу и изиђе у шетњу, мислећи да ће отац већ бити изишао кад се он врати. Он нађе чамац, и превезе се *преко реке у* село где је иначе радо ишао, па ту и

узе ручак и почека док не буде време за повратак. Пре овога случаја он с оцем никад није имао речи, и бојаше се да сад ова свађа не потраје више недеља — а шта све може бити за то време? Он не знађаше сам на чисто шта значи ово питање које му се наметну. Али све би било другачије и мање би страховао, кад би се могао сматрати као прави, признати Магин просилац. Он се опет попе у своју радионицу, и баци се, уморан, у наслоњачу, расејано гледајући поређане акваре и пределе, док не паде у дремеж, у ком виде Магу како је носи нека бујица, а он гледа и не може да помогне, док га не пробуди некакав нагли шум.

То беху врата која се отворише. Он једва да је неколико минута дремао, јер не опази знатне промене у вечерњој светлости. У собу уђе његов отац, и кад Филип поуми да му уступи наслоњачу, он рече —

„Седи, седи. Више волим ходати“.

Он прође један два пута по соби, па онда стаде пред Филипом с рукама у џепу, и рече као да наставља разговор који се није прекидао —

„Али, мора бити да та девојка тебе воли, Фиђо, иначе се не би с тобом тако састајала“.

Филипу заигра срце и лице му се засветли. Он не може брзо доћи до речи.

„Она ме је волела у Лортону док бејаше још девојче, зато што сам ја чувао њенога брата кад је боловао од ноге. Она је то задржала у успомени, и гледа на мене као на старога пријатеља. Она није мислила на љубав кад смо се састајали“.

„Али, ти си јој после рекао да је волиш. Шта је она на то казала?“ рече Вакем ходајући опет.

„Она је казала да и она мене воли“.

„Па, шта хоћеш више? Она ваљада није намигуша?“

„Она је онда била врло млада“, рече Филип оклевајући. „Бојим се, да није добро ни знала своја осећања. А бојим се да се није и променила услед дугога растанка и мислећи да ће пређашњи догађаји увек бити сметња за нас“.

„Али она је у вароши. Ја сам је видео у цркви. Јеси ли говорио с њом од кад си се вратио?“

„Јесам, код г. Дина. Али с разних узрока не могох јој поновити пређашње предлоге. Једна би се сметња могла отклонити кад бисте ви пристали — кад бисте ви били вољни да је примите као снаху“.

Вакем поћута неко време заставши пред Магиним ликом.

„Она није налик на твоју матер“, рече најзад. „Видео сам је у цркви, и лепша је него овде на слици, има ђаволски лепе очи и лепо лице; али то је лепота опасна и тешко је њом управљати, а?“

„Она је врло блага и љупка, и тако простодушна — она нема ништа од женских лукавстава“.

„Хм!“ рече Вакем. Па онда окренувши се сину: „Али твоја мати је имала нежнији изглед, она је имала црну коврчаву косу и граорасте очи, као твоје. Ти је се не можеш сетити. Доиста је штета што немам њену слику“.

„Па, оче, хоће ли вам бити угодно, да и ја будем срећан, да се и мој живот заслади? Сетите се кад сте ви просили моју матер пре двадесет осам година“.

„Ах, Фиђо, ти си једини који ме добро познајеш какав сам“, рече Вакем пруживши руку сину. „Ми треба да останемо заједно докле год можемо. А сад, шта треба ја да радим? Хајде доле, па да се договоримо. Треба ли да посетим ту црнооку девојку?“

Кад се тако један пут проби лед, Филип могаше с оцем слободно говорити о њиховим одношајима према Туливеровима, и онда му рече како они желе откупити воденицу, а посредоваће Гест и Др. Он сад могаше и наваљивати, и отац пристаде, и то много лакше него што је он очекивао.

„Ја баш и не марим за воденицу“, рече он најпосле, попуштајући преко воље. „У последње време она ми је досадила. Нек ми плате што сам ја дозидао и поправио, па је доста. Али има једна ствар коју немој ни тражити од мене. С младим Туливером нећу *да имам никаква* посла. Ако га ти можеш сварити,

због његове сестре, то је лепо; али ја нећу ни да чујем за њега".

Можете мислити колико је Филипу било пријатно отићи сутра дан кући г. Дина и казати да је Вакем готов ступити у погодбу, а како ли је тек било Луцији, кад је питала оца верује ли он сад у њене трговачке способности. Дин се скоро збуни мало, и посумња да „ту има нешто" код ове младежи, што он добро не разуме. Али за људе, као што је Дин, све оно што се збива код младога света има толико исто важности за озбиљан живот као и оно што се збива код тица и лептирова — разуме се дотле, докле то не би рђаво утецало на тековину. Али у овом случају изиђе да је баш тај утецај врло погодан.

ГЛАВА IX

Доброчинство у свечаном оделу.

У свом новом господском положају Мага је за цело достигла врхунац онога дана кад се држаше продаја за доброчине смерове, и кад се њена природна отмена лепота, у скромном белом оделу, појави међу другим женама које беху много више накићене. Ми и не обраћамо пажње на силну извештаченост у друштву док се не деси да видимо и лепоту и простоту код истог лица, а сама простота, без лепоте, личи нам често на алькавост. Ето, г-ђце Гест за цело су добро васпитане, и код њих се не могу никад очекивати она врцања и ачења у говору, која обележују простачко понашање; па опет, како њихов одељак беше до онога где је седела Мага, данас се могло видети, да се г-ђца Гест много успија, и да г-ђца Лаура непрестано говори и тумара само да изазове пажњу.

Сав лепо обучен свет из Св. Ога и околине беше овде; а доиста је и вредило доћи, баш и из далека, да човек види лепу стару дворану с лаким кровом и изрецканим храстовим стубовима, и велика храстова крилна врата, и светлост која озго пада на шарену изложбу доле: доиста убаво место, са зидовима који

су ишарани, и на којима видиш овде онде по неке хералдичне животиње, миле знаке некадашњих старих великаша чија некада беше ова сад градска дворана. На једном крају дворане беше у зиду велики лук испод којега стајаше оркестар од храстовине, а иза њега једна отворена соба где беше цвеће из стакленог врта и столови за пиће и јело, жива згода за господу који воле прошетати по продавници и опет у свако доба заменити ону тишму овим много угоднијим местом за гледање. Доиста сви опажаху и не један пут помињаху, да стара зграда са свим добро пристаје за овај нови леп посао, који облачи доброчинство у свечано одело и упреже таштину да помаже оскудици. Близу великога лука, изнад оркестра, беше звездасти камени прозор са шареним стаклима, један поштовани остатак старе зграде, и близу тога прозора беше Луцијин одељак, који она ту намести да би боље изложила крупнију просту робу коју је примила од г-ђе Кен. Мага замоли да она продаје те ствари, јер не разумеваше добро везове и друге фине предмете, и намести се напред на уласку одељка. Али у брзо се догоди да огртачи, који беху међу тим стварима, постадоше предмет опште пажње и загледања: сви се заузеше да прегледају њихову поставу и каквоћу, па и да огледају како им стоји, тако да Мага доби сувише истакнут положај. Госпође које беху донеле на продају своје властите радове, и којима не требаше така обична роба, дођоше брзо до уверења да су људи врло прости и да немају никака укуса кад толико могу стајати код ствари које може израдити сваки кројач; и могућно је да је ова и врло јака и врло разнолика пажња према Маги јако утецала и на доцније суђење о њој. Боже сачувај да у небеским грудима доброчиних госпођа има какве год злобе, рецимо зато што се њихова лепота презире, не, него пре ће бити да се недостаци једне личности, о којој се раније имало најбоље мишљење, боље виде у поређењу с противнима, и само ће то бити узрок што госпође данас поводом Магинога истакнутог положаја видеше код ње први пут неке особине, које су се тек доцније оцениле по заслузи, то јест да ова г-ђца Ту-

ливер има нешто дрско у оном отвореном погледу, и нешто простачко у својој лепоти, тако да је све женске судије ставише далеко ниже испод њене рођаке г-ђце Дин; а већ Луцији све беху уступиле своје сумњиво право на г. Стевана Геста.

Што се тиче драге Луције, њен скорашњи успех у питању о воденици, и све њене љубазне намере с Магом и Филипом учинише да је она данас врло весела, и да с највећом милином гледа како сви трче Маги. А доиста и она је данас врло лепа, и Стеван јој је указао своју највећу пажњу: он врло ревносно покупова ствари које је видео да је она сама радила, а помагаше јој и да распрода господи разне друге ситнице. Он скиде шешир и метну на главу фес који је она навезла, у чем површни посматрачи видеше, у осталом, пре ачење него пажњу спрам Луције. „Гест се много ачи“, рече млади Тори, „али њему се може; да ко други ради што он, рекло би се да је луд“.

Од Маге Стеван не купи ништа, док му Луција скоро срдито не пришану —

„Та, за Бога, све Магино плетиво ће се раскуповати и ви нећете ништа добити. Има лепих топлих наруквица — идите купите их“.

„Ох, не“, рече Стеван, „те су наруквице за људе с јаком маштом који могу на овом топлом дану цвокотати помишљајући на кавкаску зиму. Ви знате да се ја само по разуму владам. Те наруквице треба да купи Филип. Збиља, зашто нема њега?“

„Он не мари за велика друштва, и ако сам га ја позвала да дође. Он је рекао да ће ми откупити све што не продам. Али, идите и купите што од Маге“.

„Не, не, ено сад јој дође купац: нуто, то је стари Вакем који сад купује од ње“.

Луција живо погледа на Магу, да види како ће она издржати овај после толико тужних година први разговор с човеком спрам кога мора имати тако различна осећања; али она са задовољством опази да Вакем бејаше толико разложан да одмах поведе разговор само о стварима за продају, и да се покаже како га

само куповина ствари занима; он се неколико пута са свим љубазно насмеши на Магу и не изазиваше је много да говори, јер као да и сам опази њено бледило и дрктање.

„Бога ми“, пришану Стеван, „Вакем је врло љубазан с вашом сестром; да ли је то само великодушност? Ви сте ми нешто говорили о њиховој породичној свађи“.

„О, све ће се то скоро изравнати“, рече Луција, која од милине дође мало више проливена и узе некакав значајан глас у говору. Али Стеван на то и не обрати пажње, и како у тај мах дођоше неке жене да купују, он се, примаче Маги, разгледајући неке ствари и задржавајући се, док Вакем не исплати свој рачун.

„Мој син је дошао са мном“, он чу Вакемов говор, „али он се изгубио негде у дворани и натоварио на мене овај посао. Ја се надам да ћете га ви укорити за тако рђаво понашање“.

Мага му ћутке врати осмех и поздрав, и он изиђе, видевши тек тада Стевана и климнувши му главом. Мага осећајући да је Стеван још ту, заузе се да броји новце, само да не би морала погледати га. Она је волела што је он данас једнако поред Луције, и што није долазио к њој. Они су се јутрос равнодушно поздравили, и обојима беше пријатно што су даље једно од другога, као болеснику који један пут успе да издржи без опијума, и ако је обично изневеравао све одлуке. А баш за два три последња дана они све више бејаху склони да не држе одлуку, рачунајући да ће се и онако скоро растати, и да с тога могу мало пустити и срцу на вољу.

Стеван се полако, као да га нешто вуче, приближи до места где је Мага, и стаде до застора који га у пола сакриваше. Мага једнако бројаше новце, док не чу на један пут дубок и нежан умилан глас: „Да се нисте много уморили? Хоћете ли да вам донесем што год, воћа или сладоледа?“

Ненадни глас потресе је као звук музике из непосредне близине.

„О, не, хвала“, она рече слабим гласом, и једва погледавши.

„Ама ви сте бледи“, наваљиваше Стеван још јаче. „Ја видим да сте уморни. Ја морам бити непослушан, и донети вам што“.

„Ама, доиста не, ја не могу ништа“.

„Јесте ли љути на мене? Шта сам ја учинио? За Бога, погледајте ме“.

„Молим, идите“, рече Мага, погледавши га очајно и обрнувши поглед од њега одмах на противни крај оркестра, који један застор у пола сакриваше. Тек што изусти ову молбу, Мага се престрави од њеног смисла: али Стеван се одмах окрете и идући за њеним погледом опази Филипа Вакема, који сеђаше у пола сакривеном углу, одакле је могао видети мало што више осим овог краја дворане где је била Мага. На један пут Стевану сину нова мисао, и сад он састави с њом малопрешње понашање старога Вакема и Луцијин одговор на његову напомену о том, и тако дође до уверења, да је између Маге и Филипа морало бити што више од саме детиње љубави о којој је чуо. Он нагло оде из дворане у собу где је био Филип, и седнувши иза њега удари га по рамену.

„Да ли ти, Фиљо, проучаваш који лик?“, рече му, „или хоћеш да снимиш онај звездасти прозор? Тако ми светога Ђорђа и изгледа лепо из овога мрачнога краја, поред овога застора који још јаче оцртава призор“.

„Ја сам проучавао израз“, одговори Филип кратко.

„Је ли у г-ђице Туливер? Данас је готово дивља, рекао би човек да је нека прогнана кнегиња за тезгом. Њена ми сестра рече да је понудим чим, али сам био усекнут као увек. Чини ми се, између нас је нека природна одвратност, ја ретко кад имам част да се њој допадам“.

„Ала си ти притворан!“ рече Филип поцрвеневши од љутине.

„Што, ваљада што иначе увек добро пролазим? Али, кад примимо то за закон, опет овде има неки узрок који доноси поремећаје“.

„Ја ћу да идем“, рече Филип и устаде нагло.

„И ја тако исто, да мало дишем чиста ваздуха, овде је загушљиво. Мислим да сам доста дворио и служио“.

Два пријатеља сиђоше заједно низ степене не говорећи ништа. Филип изиђе у двориште, а Стеван, рекавши „збиља, ја овде имам нешто посла“, настави даље ходником, и уђе у једну од соба на другом крају у којој беше варошка читаоница. У соби не беше никога, таман као што треба човеку који је расположен да баци шешир на сто, да се завали у столицу и да намрштено гледа у суседни зид. Понашање које потиче из душевне борбе тако много личи на оно које има и порок, да се по самим спољашњим знацима не може разликовати од њега. Ви добро знате, ја мислим, да Стеван није притворица, да он не може дволичити ради своје користи, па ипак малопрешња Филипова оптужба могла би се прилично правдати тиме што Стеван доиста и повлађује свому осећању и брижљиво се стара да га сакрије.

Међу тим Мага сећаше на свом месту, студена и у дрктавици, с оним боним осећањем у очима које долази кад се силом сузе угушују. Ама зар довека њен живот овако да тече? – увек нове и нове невоље да доноси? Она једва разбираше равнодушни говор овога света око ње који је у живом послу, и зажеле да се и она може пустити том лаком брбљивом струјом. У тај мах Др. Кен, који тек што дође у дворану, и сад са забаченим назад рукама пролажаше средином, да разгледа изложбу, спази Магу, и паде му у очи да њено лепо лице има некакав бони израз. Она сећаше мирно, јер у ово доцно доба после подне посетиоци, који наваљиваху у подне, беху већ престали, а и Магин одељак беше скоро празан. И то, уз онај збуњени и бони израз, истицаше велику разлику између ње и њених другарица, које све беху расположене, живахне и заузете послом. Она обрати сву његову пажњу. Разуме се да је он њу још у цркви био запазио, а мало се и познао с њом кад је био у Диновој кући, али још није био говорио с њом више од две три речи. Он

сад пође к њој, и Мага спазивши да неко прилази, устаде и прибра се. Она се обрадова као дете кад виде да је то Др. Кен који је њу гледао; његово мирно, средовечно лице с много озбиљне нежности као да показиваше човека који је већ стигао на чврсту поуздану обалу, али који од туда с пријатељским учешћем гледа на борце који се још бију с валовима. Утецај тога доброга лица беше врло силан и Мага се доцније сетила њега као обећања каквог. Средовечни људи, који су преживели најсилније узбуђаје али још нису са свим изгубили људске страсти, за цело су најбољи природни свештеници, које је живот научио реду и толико их посветио да могу бити прибежиште и склониште младићским гресима и жртвама очајања. Многи од нас, у понеком тренутку нашега младога живота, сматрали бисмо да нам је добро дошао такав природни свештеник па како му драго био - он одевен, боље него да газимо и даље у тешкоће младости без те помоћи, као што је случај с Магом.

„Ви, г-ђце Туливер, као да сте се уморили?“ рече Др. Кен.

„Па, и јесам“, рече Мага простодушно, ненавикнута да пориче оно што је јасно.

„Али ја могу рећи жени, да сте ви добро распродали њене ствари“, додаде он, „она ће вам бити много захвална“.

„О, то није ништа, господа су брзо раскуповала огртаче и прелуке; ја мислим да би свака друга госпођа више распродала, ја не умем да препоручим ствари“.

Др. Кен се насмеши. „А ви ћете сад бити моја парохијанка, је-л'-те, г-ђце? Ви сте до сада били далеко од нас“.

„Ја сам била помоћница у приватној школи, а у скоро ћу опет отићи на исти посао у другом месту“

„Ах? Ја сам се надао да ћете ви остати код ваших рођака, који су сви овде у близини, мислим“.

„О, *ја морам ићи*“, рече Мага, озбиљно, гледајући с поуздањем па Др. Кена, као да му овим трима речима прича своју повеницу. Ово беше један од оних

тренутака кад се душа сама од себе, без речи, исповеди. Таки се тренуци покадшто дешавају чак код људи који се и не познају, који су се тек случајно срели на кратком путу или на одморишту. Што овако може да чини једна реч или поглед, то је потврда да су доиста сви људи браћа међу собом.

Др. Кен разумеде ову кратку исповест Магину.

„Разумем“, рече он; „ви осећате да морате ићи. Али то не смета да се опет видимо, ја се надам; то неће сметати да се боље познамо, ако вам само могу бити од какве помоћи“.

Он јој пружи руку и пријатељски се с њом руко́ва.

„Она има неку невољу на срцу“, мишљаше он. „Бедно дете, као да ће њена судбина бити налик на оне

„Душе које је природа уздигла високо,
А јад оборио на земљу“.

Има нешто необично поштено у тим лепим „очима“.

Доста је чудновато што Мага, међу чијим многим манама ни сувишна жеља за допадањем не оскудева и сад као и онда кад је поучавала Циганке с намером да постане њихова краљица, није много боље расположена данас кад јој се подноси данак тако многих погледа и осмејака, поред чега има још и несумњиво задовољство које је стекла гледањем своје лепоте на Луцијином великом огледалу. Мага се тада насмешила на то огледало, и за један часак она је поред уживања у својој лепоти заборавила на све друго. Кад би овако расположење могло потрајати, њен би избор био брзо готов, она би пожелела да јој се Стеван Гест удвара, да јој понуди живот пун сваке раскоши, свакодневнога обожавања и свих могућих средстава за лично усавршавање. Али беше у ње нешто што је јаче од таштине — њено живо осећање, њено нежно срце и давне дубоке успомене које је оставио залт у младости, а поред тога и сећање на оне који имају ранијега права на њену љубав и саучешће; с тога сву струју таштине брзо однесе једна шира матица која је данас набујала услед утецаја и спољашњих догађаја п

њених унутрашњих побуда нагомиланих последње недеље.

Филип сам није јој ништа говорио да је сад са свим отклоњена једна препрека за њих, она која се тиче његовога оца — он не смеде то учинити; али он беше саопштио Луцији све, надајући се да ће Мага, дознавши на тај начин, и њему какогод показати да јој је мило што су сад много ближе једно другому. Мага беше растрзана тако различним осећањима, да није много говорила, кад јој Луција, пуна радости, све то саопшти, а овој опет не беше ништа чудно што је Мага само плакала од радости кад чу да ће се испунити жеља њенога оца, и да ће Тома опет добити воденицу, у награду за свој толики труд. Послетога настадоше припреме за продају, и за два три дана сестре не говораху ништа о овим значајним стварима. Филип је долазио неколико пута, али Мага није с њим говорила на само, и тако је она водила своју душевну борба сама, без ичијега мешања.

Али кад се већ сврши продаја, и сестре опет беху саме код куће, Луција рече: —

„Ти, Маго, треба да одложиш ту посету за прексутра коју си обећала тетки Мос, напиши јој две три речи, и реци да је то одгађање по мојем захтеву, па ћу ја послати писмо. Она се неће љутити, а и ти имаш доста времена да јој други пут одеш; баш не волим да сад идеш“.

„О, ја баш морам ићи, драга моја, не могу одложити. Ја ни по што не бих заборавила тетку Мос. А времена немам довољно, јер сад, 25 јуна, идем на ново место“.

„Маго!“ викну Луција, скоро бледа од чуђења.

„Ја ти нисам о том говорила, драга моја“, рече Мага тешко се савлађујући, „јер си ти имала много посла. Ја сам пре неког времена писала нашој старој управитељици, г-ђци Фирнис, да је питам зна ли за мене какво место, и пре неки дан сам добила од ње писмо у ком ми каже да могу пратити њене три ученице на море за време распуста и после ступити код

ње као учитељица. Ја сам јуче одговорила да примам ту понуду“.

Луцију ове речи толико потресоше, да не може ни говорити одмах.

„Маго“, рече она најзад, „како си могла бити тако тврда спрам мене, да ми не кажеш, кад тако важну одлуку предузимаш — и то сад!“ Она застаде мало, па онда додаде — „А Филип? Ја сам мислила сад је све пошло добрим путем. О, Маго, зашто то, какав разлог? Напусти ту мисао, дај да ја пишем г-ђци Фирнис. Ето сад нема ништа више што раздваја тебе и Филипа“.

„Има“, рече Мага слабим гласом. „Има противљење Томино. Он је рекао да бирам између њега и удаје за Филипа. А ја знам добро, да се он неће променити, бар неће за дуго, осим да се нешто особито догоди“.

„Па сво ја ћу му говорити, он се ове недеље враћа. И овај добар глас о водници ублажиће га. Ја ћу му и о Филипу говорити. Тома је увек био добро расположен спрам мене, ја мислим да он није тако тврд“.

„Али ја морам ићи“, рече Мага врло тужно. „Морам оставити да неко време протече. Немој ме задржавати, драга Луција, молим те, немој наваљивати на мене“.

Луција поћута два три минута размишљајући и не гледајући Магу. Најзад она клече пред сестру, и гледајући је право у очи тужно озбиљно рече —

„Маго, је ли с тога што не волиш Филипа толико, да би могла поћи за њега? Реци ми, повери ми се“.

Мага поћута држећи Луцијине руке неко време. Њене руке беху са свим хладне. Али глас јој беше јасан и разговетан.

„Доиста, Луција, ја бих изабрала њега. Ја мислим да би за мене најбоља и најузвишенија судбина била та да његов живот усрећим. Он ме је први заволео. Нико ми не може бити то што је он. Али ја се не могу одвојити од брата док сам жива. Морам ићи, и чекати. *Молим* те, не говори ми више о том“.

Луција послуша с муком и с чуђењем. Она још само рече —

„Добро, драга Маго, онда ћеш бар сутра ићи на игранку код Гестових, и још мало уживати музике и провођења пре него што пођеш у те досадне обавезне посете. А! ето и тетке с чајем“.

ГЛАВА X

Корак даље.

У Гестовој кући све су собе пуне светлости и цвећа, а најлепши им украс чине шеснаест младих парова, уз које су њихови сродници и чувари. Највећи је сјај у пространој гостинској соби где се игра; поред ње у соби где је књижница осветљење је мало слабије и озбиљније, ту су старији људи који се картају; с друге стране гостинске собе мања соба из које се иде у цветну одају, беше остављена као свеже одмориште. Луција, која сад први пут остави црнину, беше у својој белој хаљини права краљица ове свечаности; јер ову свечаност снисходише госпођице Гестове приредити за друштво трговачко и индустријално, без икаке аристократије више од оне коју има Св. Ог.

Мага из најпре одбијаше игру, извињујући се да је заборавила — већ је од давно од кад она није играла; и њој беше врло мило што је нашла ово извињење, јер је тешко играти кад је срце невесело. Али мало по мало свирка потресе њену младу снагу, и жеља се јави; она и не гледаше на то што баш досадни господичић Тори дође да је по други пут позове на игру. Она му напомену да може играти само просту домаћу игру, на што он, разуме се, с највећом услужношћу изјави да ће чекати док се та игра засвира, понављајући јој међу тим више пута да је штета што она не игра остале игре — он би тако много уживао играти с њом. Али на послетку дође ред и на лепу старовременску игру, у којој је мало прилике за каћиперство али је пуна веселости, и Мага за час заборави своје јаде уживајући као дете у простим по-

кретима ове игре. Њој сад и млади Тори дође пријатан, њене се очи и лице зажарише оним огњем младости који је готов да букне од најмањега повода, а њена проста црна хаљина с чипкама чињаше се да је завој који обавија драгоцени камен.

Стеван је до сада још не позва на игру, и не показа спрам ње ништа до обичне учтивости. Њена слика коју он непрестано виђаше у свом духу беше од јуче у пола заклоњена сликом Филипа Вакема која као да бацаше сенку на њу. Између њих — мишљаше он — мора да има неке свезе, бар Филип за цело воли њу, а она опет ту љубав сматра као неку обавезу за себе. И то би онда био још један часни разлог, да се он повуче и да се не пусти осећању које прети да га свега обузме. Тако он сам себи говораше, али при свем том он се неколико пута већ наљути на Филипову слику која се овде намеће да му другу заклони, и баш то га још више потакну да полети Маги и да је отме за себе. Ипак, он вечерас учини како је и мислио чинити: он се не примаче њој, он је једва и погледа, и са свим се заузе око Луције. Али сад он опет очима прождираше Магу, њему сад дође да одгурне младога Тори и да заузме његово место. После опет жељаше да игра што пре престане и да се ослободи од своје играчице. Он сад мишљаше како би и он могао играти с Магом и дуго држати њену руку у својој, и та га жеља поче мучити као жеђ. У том, при завршетку игре, дође ред да се и они дохвате за руке, и ако су били далеко једно од другога.

Стеван једва знађаше шта се догађа око њега и како је несвесно отаљао дужност учтивости, докле се не виде да је слободан, и да Мага опет седи сама на другом крају собе. Он се упути к њој кроз парове који се припремаху за валц, а кад Мага опази да он иде к њој, она се живо обрадова поред свих својих разлога и премишљања. Она још беше зажарена од игре, њена цела душа беше склона радости и уживању, и саме невоље које могу доћи чињаху јој се да нису са свим горке — она беше готова и њих примити мирно *као један део* живота, јер живот јој се у овом тро-

нутку чињаше да трепти изнад и милине и невоље. Ову једну, још ову последњу ноћ она би се тако радо блажила топлотом садашњости, и не би хтела мислити о студени прошлости и будућности.

„Ови ће опет да играју“, рече Стеван, нагнувши се да разговара с њом, с оним погледом и оним нежним гласом које имају само снови младости у летњој хладовини кад је ваздух пун гукања голубијег. Такав поглед и такав глас унесу појезије и у собу где гас скоро угушује и где се копечи кућиперство.

„Ови ће опет да играју, то је права вртоглавица гледати њихово окретање, а овде је и запара. Хоћете ли да мало пођемо?“

Он јој узе руку и намести је себи под мишку, и тако испод руке они одоше у мању собу где на столовима беху разастрте слике за забаву гостима који за то и не маре. Али у овај мах ту не беше никога. Они пређоше у одају где је цвеће.

„Како су ова стабла и цветови чудновати због свећа које су међу њима“, рече Мага тихим гласом. „Као да су из неке очарапе земље, и да неће никад увенути, чини ми се да су од самога драгога камена“.

Говорећи то она гледаше ред геранија, а Стеван јој ништа не одговори; али он гледаше у њу, а један велики песник саставља светлост и звук у једну ствар, називајући помрчину немом а светлост речитом. Беше нешто необично само у светлости Стевановог дугог погледа, јер он учини да се Мага окрене и да погледа у њега, лагано и поступно као кад се расцветава цвет. И они непрестано ходаху, не опажајући да ходају, не опажајући ништа и не знајући ни за што друго до за онај дуги важни узајамни поглед, који беше пун свечаности као свака дубока страст. И једном и другом лебђаше мисао да и морају и хоће да прекину једно с другим, и то још више увећа сласт ове неме исповести.

Али они стигоше до краја одаје и сад морадоше стати и окренути натраг. Ова промена као да освести Магу: она поцрвене, окрете главу и извуче своју руку

испод Стеванове мишке, па се наже мирисати цвеће. Стеван стајаше као укопан и још једнако блед.

„О, да ми је ова ружа“, рече Мага усиљавајући се да штогод каже и да разгони мучно осећање о исповести која се више не може тргнути. „Ја лудујем за ружама, ја их миришем докле год траје мириса“.

Стеван једнако ћуташе, он не беше кадар саставити две речи, а Мага подиже руку према великој пола расцветаној ружи која је беше привукла. Ко није осетио како је лепа женска мишица — колико много нежности има у оним лаким линијама које оцртавају чврсту мекоту од лакта до шаке? Женска мишица је ганула душу великога вајара пре две тисуће године, и он је израдио њену слику за Партенон: гледајући је како стеже с пуно љубави мраморни труп без главе, ми и данас застајемо ганути. Така мишица беше и Магина, и још с топлим цртама живота.

Стеван као да се помами, он јурну на ову мишицу и притиште је пољупцима стегнувши шаку.

Али Мага одмах оте руку од њега, и севну љутито очима кипећи од гнева и стида.

„Како смете?“ — њен глас беше дубоко потресен, скоро угушен, „какво право дадох ја вама да ме вређате?“

Она одјури од њега у побочну собу, и паде на диван брекћући и дркћући.

Ужасна казна стиже је зато што је себи допустила један тренутак среће, која беше издајство спрам Луције, спрам Филипа — спрам ње саме. Ова тренутна срећа би размрскана, укаљана: Стеван мисли да може према *њој* бити другачији него према Луцији.

Стеван се беше наслонио на зид, њему се вртела глава од борбе страсти — и љубави и љутње на себе и очајања: очајања и због толике своје слабости и због увреде коју причини Маги.

Ово последње осећање надвлада сва друга, он сад зажеле само стићи до ње и измолити опроштај. Она је тек била села кад он дође и покорно стаде *пред њу. Али* Мага још беше љута.

„Молим вас да ме оставите“, рече она врло охоло и преко, „и да се више не видимо“.

Стеван се окрену и узе ходати по другом крају собе. Он се сети да је ту већ и ужасна потреба да се врати у гостинску собу међу играче. Они тако мало беху провели изван ове собе, да игра још не беше свршена кад он уђе.

И Мага се у брзо врати. У ње се беше пробудио сав понос њене природе, и ова мрска слабост, која јој донесе оволико понижење, имађаше најзад сама за себе лек. Сад ће се у најскривенији кут памћења бацити све помисли и сва искушења последњега месеца, сад је више ништа не може завести, сад ће дужност бити лака и опет ће тихо завладати некадашње спокојство душе. Кад уђе, она још беше усплахирена, али с пуном влашћу над собом, тако да је ништа не могаше поколебати. Она не хте играти, али са свима разговараше лепо и мирно. И кад те ноћи одоше кући, она пољуби Луцију с чистим слободним срцем, готово радосна због оног страшног тренутка који је избави да више никад ни речју ни погледом не учини издају овој милој поверљивој сестри.

Сутра у јутру Мага не пође у Басет тако рано као што је мислила. С њом је требала да пође и мати, а г-ђа Туливер није могла брзо свршити кућевне послове. Тако Мага, која се брзо беше спремила, мораде причекати у врту. Луција завијаше неке поклоне за децу у Басету, и оста у соби. У том се чу звонце, и Мага се поплаши да то не буде Стеван, и да га Луција не упути њој.

Али посетилац дође сам у врт, и седе поред ње. Не беше Стеван.

„Олавде се виде врхови шкотских борова, Маго“, рече Филип.

Они се беху руковали ћутећи, али Мага погледа Филипа много љубазније него пређашњега пута, и он се охрабри.

„Да“, рече она, „ја их често гледам, и желела бих да могу опет видети вечерњу светлост на њиховим

стаблима. Али ја сам од онда само један пут тамо била, кад сам ишла на гробље с мајком“.

„Ја сам био — ја идем тамо непрестано“, рече Филип. „Ја живим само од прошлости“.

Жива успомена и живо саучешће покретоше Магу да узме Филипа за руку. Колико су већ пута они тако шетали држећи се за руку!

„Ја се сећам свакога места“, рече она, „све где сте ми што причали од лепих ваших прича, какве пре никад нисам чула“.

„Ви ћете опет тамо скоро, је-л'-те, Маго“, рече Филип плашљиво. „Воденица ће скоро прећи у руке вашега брата“.

„Јест, али ја нећу бити тамо“, рече Мага. „Ја ћу за тај срећни догађај само чути. Ја опет идем, зар вам Луција није казала?“

„Дакле будућност се неће везати с прошлошћу? Та је књига са свим затворена?“

Филип је гледаше с последњим зрачком наде, а Мага му рече тужно —

„Та се књига никад неће затворити, Филипе. Ја не желим будућност која би кидала везе прошлости. Али најјача је она веза која ме везује за мога брата. Ја не могу учинити ништа што би ме одвојило од њега“.

„Је ли то једини разлог који нас раставља, Маго?“ запита Филип с очајном одлуком да дође до јаснога одговора.

„Једини“, рече Мага мирно и одлучно. И она то вероваше. У том тренутку њој се учини као да је очарани пехар пао и разбио се о под. Још је трајало узбуђење које јој даваше поносна власт над самом собом, и она мирно гледаше у будућност.

Они седеше неко време држећи се за руке и не говорећи, Мага се више сећаше на прве њихове састанке и растанак него на садашњи тренутак, и она гледаше некадашњега Филипа у Црвеној Долини.

Филип мишљаше да с овим њеним одговором може бити потпуно задовољан: она је тако чиста и провидна као планинско језеро. Али зашто није са свим *срећан*? Суревњивост се не може задовољити ничим *до свезналошћу*, која би продрла у најтање боре срца.

ГЛАВА XI

Код тетке Мос.

Већ четири дана како Мага седи код тетке Мос, и бригом замагљене очи ове добре жене јасније гледају за то време, а деци је ово гостовање прави догађај. Она уче на памет сваку Магину реч и покрет, као да је она један од пролазних облика потпуне мудрости и лепоте.

Она стајаше у дворишту с тетком и једним бројем деце, и бацаше жито кокошима у оно доба пред вечерњу мужу, кад је на имању најмање посла. Велике зграде око угнутог дворишта беху тужне и опале као вазда, али преко старога градинскога зида виђаху се руже пуне цвета, а греде и стара опека на кући чине ти се да дремају на овој великој сунчаној светлости, што и пристајаше са свим добро овом мирном часу. Мага беше затурила шешир на раме, и смејаше се на голуждраве пилиће, кад њена тетка узвикну —

„Боже мој! Ко је овај господин што улази на вратнице?“

Господин јахаше великог мркова, кому се по слабини и врату познаваше да је нагло касао. Мага осети да јој сви дамари стадоше нагло ударати, њу спопаде страх као да види где се опет диже ужасни непријатељ који се притворио да је мртав.

„Ко је то, драго дете?“ запита тетка, видевши по Магином лицу да га она познаје.

„То је г. Стеван Гест“, једва проговори Мага. „Луцијин —, један господин који долази често код тече Дина“.

Стеван већ беше стигао до њих и сјахао, и сад их поздрави.

„Прихвати коња, Вили“, рече г-ђа Мос својему дечку.

„О, хвала, не треба“, рече Стеван повукавши узде нестрпљивом коњу. „Ја морам брзо натраг. Имам само једну поруку за г-ђицу Туливер, једну личну поруку. Смем ли вас замолити да мало пођете са мном“.

Његово лице беше пола уморно пола срдито, као у човека кога мучи невоља или неспокојство, тако да му ни спавање ни јело ништа не помажу. Он говораше готово без икака обзира, као да је порука коју доноси сувише журна, те њему није стало до тога шта ће г-ђа Мос мислити о његовој посети и тражењу. Ова добра жена прилично се збуни пред овако охолим господином, и премишљаше да ли треба да га позове у кућу, кад Мага, која осећаше сву тешкоћу овога положаја, а која не могаше речи проговорити, намести шешир на главу и пође путем вратница.

За њом пође и Стеван водећи коња.

Они не проговорише једне речи, док не изиђоше на путању, и тако идоше још неколико корачаја, кад се Мага заустави, и окрете да се врати, говорећи с висине и непрестано гледајући само преда се —

„Ја даље нећу. Ја не знам да ли ви то сматрате за лепо понашање што сте ме довели да морадох с вама изићи, или ви мислите вређати ме и даље присиљујући ме овако на састанак?“

„Разуме се, вама је криво што сам ја дошао“, рече Стеван горко. „Разуме се, то није ништа што један човек страда — главно је старати се само за своје женско достојанство“.

Мага се жацну као од лаког електричног удара.

„Као да није доста што сам се овако заплео, што лудујем од љубави за вама, што зарад обавеза спрам других сузбијам најсилније осећање које човек може имати, — него ви се још тако понашате према мени, као да сам ја неотесаница који хоће да вас вређа намерно. И то онда кад бих ја, само да сам слободан, полетео да вам дам и моју руку и моје богатство и сав мој живот, па радите с њима што вам драго. Ја знам да сам се онда био заборавио. Ја сам урадио што се не сме урадити. Ја сам себе мрзим зато што сам то урадио. Али ја сам се одмах био покајао. Ја се једнако кајем од онога доба. Ви не треба да сматрате тај догађај као неопростљив: човек који овако као ја љуби из свег срца не може проћи да га за који час не савлада осећање; али ви знате — ви то треба да ми

верујете — да је највећи за мене јад то што сам вама учинио на жао, ја бих све дао само да ту погрешку загладим“.

Мага не смеђаше говорити — ни говорити ни окренути се. Колико у ње беше снаге од љутње, то сад већ све нестаде, и видело се како јој усне дркћу. Она се не усуди изрећи реч потпунога опроштаја која јој се отимаше из душе.

Они опет дођоше близу вратница, и она застаде, дркћући.

„Ви не треба да говорите таке речи — ја не треба да их чујем“, рече она тужно гледајући преда се, кад Стеван изиђе пред њу да јој спречи даљи корак. „Мени је врло жао, да се ви мучите, али ништа не вреди о том говорити“.

„О, вреди“, рече Стеван бурно. „Вреди много да ме ви гледате с мало саучешћа и обзира место да ме тешко у срцу осуђујете. Ја бих све друго мирније поднео, кад бих знао да ме ви нисте омрзнули због оне неумесне лудорије. Погледајте у мене, видите какав сам, ја сам сваки дан јурио по тридесет миља да се само отмем од мисли о вама“.

Мага га не погледа — не смеде. Још мало пре видела је да му је лице измучено. Али она рече пријатељски —

„Ја не мислим рђаво о вама“.

„Па онда, душо, погледајте ме“, рече Стеван најстраснијим и најнежнијим гласом молбе. „Не идите још од мене. Дајте ми среће за један тренутак, покажите да ми праштате“.

„Да, ја вам праштам“, рече Мага потресена овим гласом, и све више осећајући страх од саме себе. „Али молим вас, пустите ме сад. Молим вас идите“.

Крупна суза паде из њених оборених трепавица.

„Ја не могу отићи од вас, ја вас не могу оставити,“ рече Стеван још страсније. „Ја ћу се опет вратити ако ме тако хладно одагнате, ја не јемчим за себе. Али ако хоћете још само мало да прођете са мном, ја ћу од тога живети. Ви ето и сами видите да сам ја много гори кад сте ви љути“.

Мага се врати. Али Стеванов мрков поче се већ силно противити овом непрестаном мењању правца, да Стеван, спазивши малога Вили који вираше на вратнице, довикну му: „Ходи, придржи коња за мало“.

„Ох, не“, рече Мага плахо, „шта ће рећи тетка?“

„Шта мари?“ одговори Стеван нестрпљиво, „овде ме не познају. Проведи га мало“, додаде он Вилиу, који сад дође до њих; и онда се окрену Маги и они почеше ходати. Разуме се, она је сад морала наставити шетњу.

„Узмите моју руку“, рече Стеван молбено; и она узе његову руку, а за све време чињаше јој се да је у несвести и да клизи низ брдо.

„Овој беди нема помоћи“, поче она, усиљујући се да речима сузбије овај утецај. „То је ружно — ниско — и само један једини поглед који Луција — који други не би могли видети. Помислите на Луцију“.

„Мислим на њу, Бог нека је благослови. Кад не бих —“, Стеван наслони своју руку на Магину која се ослањаше на његову мишицу, и они обоје осетише да је тешко говорити.

„Ја имам и других веза“, најзад рече Мага с тешком муком. „Баш и да није Луција“.

„Вас је заручио Филип Вакем“, понагли Стеван. „Је ли тако?“

„Ја сматрам да је тако, ја се нећу за другога удати“.

Стеван опет ћуташе док не пређоше са сунца у хлад, у споредну путању која беше пуна траве и у заклону. Тада он прсну —

„То је неприродно, то је страшно. Маго, ако ви волите мене, колико ја вас, онда ћемо ми све и сва одгурнути с нашега пута и стићи једно другому. Ми ћемо раскинути све те наопаке везе, које су у слепоћи везане, и ми ћемо се венчати“.

„Ја бих пре смрт, него такво искушење“, рече Мага лагано и разговетно, ударајући добро гласом на сваку реч. Сад јој, у највећој беди, дође у помоћ сва прикупљена душевна снага за време мучних година. *И, рекавши то,* она извуче руку.

„Па онда ми реците, да не марите за мене“, рече он скоро љутито. „Реците, да другога више волите“.

Маги прође кроз главу да би то био начин да се опрости ове борбе — да Стевану каже, да она воли само Филипа. Али њене усне не хтедоше рећи то, и она ћута.

„Ако ви мене волите, драга Маго“, рече Стеван љупко, узевши опет њену руку и метнувши је под своју мишицу, „онда је много боље, онда је право да се ми венчамо. Од тога ће бити и невоље, али ми не можемо ту ништа помоћи. То је дошло само, ми га нисмо тражили, значи да је то природно. Мене је то осећање обузело, и ако сам му се свакојако опирао. Бог ми је сведок да сам се отимао да не напуштам пређутне обавезе, и само сам веће зло учинио — боље би било да сам одмах попустио“.

Мага ћуташе. Ох, кад то не би било рђаво — кад би она могла веровати да то није рђаво, и кад би онда престала потреба да се отима и брани од ове струје, тако слатке и тако силне струје!

„Реци „да“, срце моје“, рече Стеван и сагнувши се погледа је преклињући. „Шта нас се тиче цео овај свет, кад смо ми једно с другим?“

Он осећаше њен дах на својим образима, његове усне беху близу њених, али он се сад бојаше своје љубави.

Њој задркташе и усне и трепавице, она отвори очи и погледа га пуним погледом за тренутак, као плашљиво тиче које се отима од миловања, и онда се нагло окрете и пође опет кући.

„А на послетку“, настави он нестрпљиво, желећи да разбије и своје и њене сумње, „ја не рушим никакво нарочито обећање: кад би Луција престала волети мене, и заволела кога другога, ја не бих имао никаква права на њу. Ако и ви нисте баш заручени с Филипом, онда ми ниједно нисмо везани“.

„Ви и сами у то не верујете, те вам речи не долазе од срца“, рече Мага озбиљно. „И ви тако исто осећате, као и ја, да су праве везе у осећајима и очекивањима које ми изазивамо код других. Иначе би се

могле раскинути све обавезе за које нема принудне силе. Онда не би било ни верности“.

Стеван ћуташе, он не могаше даље са својим разлозима: и сам је био добро уверен, за време своје душевне борбе, колико је истина на противној страни. Али у брзо њему се његов разлог показа у новом облику.

„Ту обавезу није могућно извршити“, рече он плаховито. „Она је неприродна, ми се само заваравамо мислећи да се можемо жртвовати. Она је и неправедна, она може донети невоље и другима а не само нама. Маго, ви треба да увидите то, ох, ви за цело увиђате то“.

Он жудно гледаше добити бар и најмањи знак њенога одобравања, држећи је и чврсто и љупко за руку. Она ћуташе неко време гледајући у траву, за тим дубоко уздахну и рече гледајући га свечано и тужно —

„Ох, тешко је — живот је врло тежак. По некад ми се чини да је са свим право да пустимо на вољу оному осећању које је најјаче — али опет така осећања непрестано ударају на све раније везе нашега живота и хоће да их почупају, а ту има других којима срећа виси о тим везама. Кад би живот био са свим лак и прост, као што је зар био у рају, и кад бисмо могли видети увек прво ону личност спрам које... хоћу да кажем, кад нам живот не би био створио дужности пре него што се јави љубав — љубав би онда била знак да два створа треба да се здруже. Али ја видим — ја осећам да сада није тако: има ствари које у животу морамо прегорети, па неки од нас морају и љубав прегорети. Мени су многе ствари мучне и тамне; али једну видим јасно — да на туђ рачун нити смем нити могу тражити среће за себе. Љубав јесте од природе, али ва истину, од природе је и саучешће и верност и спомен. А ова осећања једнако живе у мени, и она ће ме одмах казнити, чим их не послушам. Мене би походило оно зло које бих причинила другому. Наша љубав била би отрована. Не наваљујте, него ми помажите — ох, помозите ми, јер ја вас љубим“.

Мага дође све озбиљнија говорећи; њено се лице зажари, а очи све више сијаху љубављу. У Стевана беше доста честитости да се овому гласу одазове; али у исти мах — како би и било другачије? — ова лепота што преклињаше очара га по ново.

„Драга моја“, рече он скоро шапатом и загрли је, „ја ћу чинити, ја ћу издржати све што ти желиш. Али — један пољубац – један -- последњи, пре него што се растанемо“.

И пољубац — и дуг поглед — и најзад Мага дркћући рече: „Пустите ме, хајдемо брзо натраг“.

Она пожури, и више ниједне речи не проговорише. Стеван заста и позва дечка кад дођоше до њега, а Мага прође на вратнице. Њена тетка стајаше сама код врата старога ходника, она беше сву децу отерала у кућу с нарочитом пријатељском намером. То је врло дивно ако Мага има богатога и лепога заручника, али, разуме се, она може бити мало у забуни кад се врати, и то већ није са свим дивно. Свакојако најбоље је да Магу само она дочека. То се одмах могло и видети по њеном лицу, које ако показиваше радост онда то беше нека радост врло сумњиве врсте.

„Седи мало овде, драго дете“. Она уведе Магу у ходник, и седе поред ње на клупу: у кући не беше ни једне собе за самоћу.

„Ох, тетка Грити, ја сам врло несрећна. Камо срећа да сам умрла кад ми је било петнаест година. Тада ми се чинило тако лако одрећи се свега — сад сад је тако тешко“.

Бедно дете паде тетки о врат и зајеца силно, дубоко.

ГЛАВА XII

Породично село.

Мага се после недељу дана растаде с тетком Мос и оде у посету тетки Полет, као што је био договор. За то време догодише се врло важне ствари ради којих се мораде састати породично село код г. Полета да

се и поговори о том, а и да се свечано прослави најновија промена у стању Туливерових, промена која ће сад уклонити и саму сенку њихових мана, и по ново у потпуном сјају изнети њихове до сада засенчене врлине. Пријатно је да се зна, да високе оцене и силне похвале не прате само нове министре при почетку њихове службе: у многим одличним породицама наше краљевине рођаци који се подигну уживају овако исто срдачно признање, које, будући слободно од свике замерке због пређашњих дела, улива нам наду на могућност да ћемо се са свим неприметно наћи у срећном веку кад змије не уједају и вукови не показују зубе другачије до с најневинијим намерама.

Луција дође тако рано да престиже чак и тетку Глег, она је хтела да се на само с Магом разговори о овим особитим новостима. Чинило се — и доиста, зар није тако? рече Луција направивши највећу озбиљност на свом лепом лицу — да и несреће других људи (сиромаси!) сад помажу да бедна тетка Туливер и Тома, па и упорна Мага, и ако се она тако јогунасто одваја у страну, опет буду срећни као што они и заслужују после толиких њихових невоља. Кад се само помисли, да је оног истог дана — баш истог дана — кад се Тома вратио из Њукастла, тај несрећни Ветрогоња, кому је г. Вакем предао воденицу, пијан пао с коња и сад лежи тешко болестан, и Вакем поручује да нови власници похитају да одмах приме имање! То је истина страшно за оног јадног младића, али као да се и несрећа догодила у то време, а не у које друго, баш само с тога да рођак Тома што пре дође до пристојне награде за свој честити рад — а отац баш много хвали Тому. А тетка Туливер сад, разуме се, мора у воденицу, да држи Томи кућу; то је до душе за Луцију велики губитак, али опет како је пријатно што ће се бедна тетка опет вратити на своје старо огњиште и мало по мало опет закућити!

Што се овог последњег тиче, Луција је већ нешто добро смислила, и кад она и Мага пређоше опасан пут низ глатке степенице и уђоше у лепу чисту гостинску *собу, у којој скоро* и сунчани зраци беху чистији него

на другом месту, она отпоче своје припреме, ударајући као сваки вешт тактичар на слабије стране непријатељеве.

„Тетка Полет“, рече она седнувши на диван и пажљиво намештајући траке на теткиној капи, „ви сад треба да одредите шта ћете од платна и других ствари дати Томи на насеље. Ви сте увек били добри, и ваши су поклони тако лепи; а кад ви дате пример, онда ће за вама и тетка Глег“.

„Не може она никад као ја, драго моје дете“, одговори врло живо тетка Полет, „јер она нема такога платна, какво ја имам, то смем рећи. Она нема укуса баш и да хоће да потроши. У ње су све само велики четвороугли и животиње, јелени и лисице и тако што — све је њено платно тако, ништа нема с тачкицама или са звездама. Али мучно је то још за живота раздавати своје ствари. Ја никако на то нисам мислила, Беси“, настави она окренувши се сестри и тресући главом, „кад смо нас две бирале угледе за ткање, а сад сам Бог зна, где је отишло твоје“.

„Нисам имала куд, сестро“, рече бедна г-ђа Туливер, већ свикнута да се држи као оптужена. „То за цело нисам желела да сад толике ноћи у несаници премишљам где је отишло по свету моје убељено платно“.

„Дела, једно зрно нанс, свајо“, рече Полет нудећи јевтину утеху и предњачећи примером

„Али, ви, тетка Полет“, рече Луција, „имате тако много лепога платна. А рецимо да имате кћери! Онда бисте, Бога ми, добро раздали све платно за њихову спрему“.

„Та, ја не кажем да нећу дати“, рече тетка Полет, „кад је Тома сад тако срећан, са свим је право да се рођаци заузму за њега и да га помогну. Ето, оно столско платно што сам купила кад су твоје ствари продаване, Беси; ја сам га купила само из пријатељства, јер од онда је једнако у орману. Али Маги не дам индиски муслин нити ишта друго, ако она баш доиста опет хоће у службу, а лепо би могла седети код мене и

правити ми друштво и поштогод шити, ако већ није потребна код братове куће“.

„Ићи у службу“ то је код Додсонових значило бити учитељ или васпитач. И Магино враћање у овај подчињен положај, кад би сад могла боље бирати, беше врло непријатно не само Луцији него и свима њеним сродницима. Мага у ранијем простом облику, с косом низ леђа, не беше рођака која се много жели; али сад је са свим друга ствар, сад она и украшава кућу и може бити од користи. О њој се опет поведе разговор за чајем, пошто дођоше тетка и теча Глег.

„Ех, ех“, рече теча Глег доброћудно тапшући Магу по леђима, „та то је којешта, којешта! Какво место, ћути, Бога ти, Маго. Та ти си сад на овој продаји бар шесторици занела памет, наћи ће се зар међу њима један прави дика? А, шта велиш?“

„Човече“, рече му жена уносећи врло много учтивости у оштрину гласа, што је увек радила у свечаним приликама, „немој ми, молим те, замерити, али ја морам рећи да си ти врло лакомислен за твоје године. Моју сестричину треба да задржи од ове њене намере само дужност и обзир на њене тетке и друге сроднике, који су били тако добри спрам ње, — а не некакав дика, ако и ја већ морам казати такву реч, коју никад нисам чула у *мојој* породици“.

„Ено сад, а да како ли су нас оне звале некад, кад смо их гледали, шта велиш, Полете? Онда смо им били и дике и слатки, ја мислим“, рече Глег задовољно намигујући Полету, који, изазван поменом на слатко, захвати мало више слаткиша.

„Човече“, рече тетка Глег, „ако ти мислиш бити неучтив, молим те кажи ми да знам“.

„Та, за Бога, Џен, твој муж се само шали“, рече г-ђа Полет, „пусти га, нека се шали док је здрав и снажан. Ето, бедни г. Тилт, њему се уста искривила на једну страну, и тај се не може смејати, баш и да хоће“.

„Ја ћу те онда молити да ми додаш двопек“, *рече* г-ђа Глег своме мужу, „ако се смем усудити да *прекинем твоју* шегу. А шега ће и бити за свет кад

се једна девојка тако олако влада према најстаријој сестри њене матере, то јест, према оној која је старешина породице, кад она за све време док је била у вароши само који пут сврати и тек окрене се у кући кад к мени дође, а ја сам спремила толике капе да ми их поправи — и то се ради са мном, која сам свој новац разделила право на једнаке делове —“

„Сестро“, упаде у реч г-ђа Туливер, врло неспокојна, „можеш бити поуздана, да Мага неће отићи, док и код тебе не поседи као и код других. Нећу да кажем, да и ја желим да она оде — баш са свим напротив. Ја у том за цело нисам ништа крива, ја сам већ толико и толико пута говорила: „Ти, дете моје, не треба да идеш ван куће“. Али још за десет дана или две недеље Мага не мисли поћи, и она то време може седети код тебе, а и ја ћу доћи кад узмогнем, а и Луција такође“.

„Бесп“, рече г-ђа Глег, „ако мало промислиш, видећеш да није вредно намештати и распремати постељу и иначе узнемиривати се за тако кратко време, а нарочито још кад од Динове до наше куће нема више од четврт часа. Она може долазити рано у јутру и враћати се у вече, и бити захвална што има тетку тако близу да јој може долазити и с њом поседети. Ја бих доиста тако осећала, да сам у њеним годинама, то знам за цело“.

„Али, Џен“, рече г-ђа Полет, „ја мислим баш би за твоје постеље било добро, да се у њима мало и спава. Она ти једна соба већ удара на буђу, а и огледало је већ искварено од влаге. Бога ми, ја бих се бојала да не умрем у тој соби“.

„Ах, ево Томе!“ кликну Луција запљескавши рукама. „Он доиста јаше Синдбада, као што сам му ја рекла. Бојала сам се да неће одржати реч“.

Мага скочи и радосно пољуби Тому кад он уђе; ово беше њихов први састанак, од како се отворио изглед да он опет дође до воденице. Она га држаше за руку и тако га доведе до столице која је поред њене. Бити у пријатељству с Томом, то је Маги вечита жудња, све друго је плиће од тога давнашњега осе-

ћања. Он беше вечерас врло љубазан спрам ње, и запита је. „Ех, Магице, шта ради тетка Мос?“

„Бога ми, младићу“, рече Глег, пруживши Томи руку, „ти си сад велики човек, ти продиреш свуда. Ти си испливао много брже него што смо могли ми стари, нека ти је срећно, срећно нека је. А скоро ће, бих се заклео, воденица бити и са свим твоја. Ти не застајеш на пола пута“.

„Али ја мислим да ће се он увек сећати и материног рода, кому доста дугује“, рече г-ђа Глег. „Да се он није метнуо на тај род, мучно би што било. У нашој породици нико није био банкрот, ни парничар, ни распикућа — нити је когод умро без тестамента —“

„Нити је ко умро напрасно“, додаде г-ђа Полет, „увек се позивао лекар. Тома је доста на наш род, ја сам то одмах казала. И ја не знам шта ти, сестро, мислиш дати Томи, али ја сам смислила да му дам застор и убрусе за сто и рубине за постељу. Ја не кажем ништа да ли ћу још што дати, али *ово* дајем. И ако бих сутра умрла, ти, Полете, запамти што сам рекла, само си ти мучан око кључева, и никако не можеш добро упамтити где који кључ стоји. Ти добро памтиш све што треба за моје пилуле и прашкове — ја то увек кажем — али се збуниш око кључева“. Г-ђи Полет већ дође жао како ће по њеној смрти настати збрка у кући.

„Ама и ти, Софија, баш претерујеш с тим закључавањем и откључавањем“, рече г-ђа Глег прилично љута на ту лудорију. „Ти си у том изван твоје породице. Баш нико не може рећи да ја не закључавам, али ја то радим само колико треба, а не и преко тога. А што се тиче платна, ја ћу прегледати шта је за употребу, и поклонићу мом сестрићу. Ја имам платна које још није убељено и које је боље од холандскога платна многих госпођа, и ја се надам да ће он на њему добро спавати и сећати се своје тетке“.

Тома захвали г-ђи Глег, али се не обеђа да ће и ноћу мислити о њеним врлинама, а и Глег му поможе што окрете разговор питајући да ли Дин намерава увести пару.

Луција је имала врло простране намере кад је рекла Томи да дође на Синдбаду, јер кад беше време да се иде кући, онда изиђе да слуга одјаше на коњу, а Тома да поведе своју матер и Луцију на колима. „Ви ћете седети сами, тетка“, рече предузимљиво девојче, „јер ја с Томом имам много да разговарам, па ћу сести код њега“.

У својем живом старању за Магу, Луција не хтеде пропустити прилику да поговори с Томом, надајући се да ће он сад, у овој радости, бити много погоднији и мекши. Али она ни мало не познаваше Томину ћуд, и јако се изненади опазивши непријатну промену код њега кад му саопшти како је Филип утецао на свога оца и склонио га да попусти. Она је рачунала на ово саопштење као на Бог зна какву добру политику, којом би за час окренула Тому да Филипу буде пријатељ, а осим тога још би му на тај начин и показала како је стари Вакем сад са свим готов примити Магу за снаху. Спрам свега дакле, Томи, који је спрам Луције увек врло љубазан, не би могло остати ништа друго, него да се сад потпуно преобрази, да окрене говорити са свим противно ономе што је говорио до сада, и да изјави, да се и он радује што су отклоњене старе несугласице, и да Мага и Филип треба што скорије да се венчају: ништа лакше него све то — мишљаше Луција.

Али за људе који су тврдога карактера — који имају силну вољу, тачно знају шта хоће, немају много маште ни образовања, увек добро владају над собом и желе владати и над другима — за таке људе предрасуда је природна храна свима њиховим тежњама, које се не наслањају никад на ону заплетену, искомадану, сумњо пуну науку коју ми сматрамо за истину. Било да је предрасуда дошла наслеђена, или пала из ваздуха, или је усвојена по предању, или из своје главе — од куда год да је дошла, ови људи њу примају, они је одважно и силно исповедају, она им накнађује оскудицу мисли, они њоме заћуткују друге и при том мисле да су потпуно у праву: она је у исто доба и палица за наслањање и батина за бој. И која

год предрасуда може овако послужити, она је свака несумњива и од ње се не одустаје. Наш добри поштени Тома Туливер беше један од оваких људи: он је истина у себи осуђивао очеве погрешке, али то ништа није помогло да не прими очеве предрасуде. То је била предрасуда против Вакема, као човека који нема много обзира у својој радњи и у свом животу, а у исти мах та је предрасуда била врло угодна и за породичну мржњу и за лични понос. Уз то дођоше други узроци који створише у Томе одвратност према Филипу и, разуме се, према свези његовој с Магом. Тако је и изишло, да поред све велике Луцијине власти над тврдоглавим рођаком. она доби само хладан одговор да Тома никада неће пристати на ову женидбу, „али, разуме се, Мага може радити како хоће — она је и сама изјавила да жели бити независна. Што се тиче Томе, њега принуђава и дужност спрам успомене на оца, а и његово достојанство, да никад не пристане на какву год свезу с Вакемовима“.

И од свега Луцијина ревносног заузимања изиђе као последица само то, што Тома сад мишљаше, да Магина луда намера потражити какво место не изврне се, као што већ с њеним намерама лако може бити, у нешто друго, што је опет рђаво, али куд и камо другачије — у венчање с Филином Вакемом.

ГЛАВА XIII

Однесени матицом.

После непуне недеље дана Мага беше опет у Св. Огу — и ако би се гледало само по спољашности, она беше у истом положају као и први пут. Она је могла дању лако и без очевидних напрезања провести све време без Луције, јер је по обећању одлазила тетки Глег, а помагала је доста и матери око Томиног новог насеља. Али Луција не хтеде чути ни за какав изговор што се тиче вечери — у сваком случају она мора доћи пред вече, „јер иначе шта остаје мени?“ говорила је Луција с таким лицем, да јој се морало учинити по жељи.

И г. Стеван Гест сад, противно оном што је пређе радио, остајаше сваки час на ручку у Диновој кући. Он из најпре поче долазити дању с тврдом намером да не остане на ручку, и да у вече никако не свраћа докле год Мага не отпутује. Он чак намисли и путовати по овом пријатном јунском времену, за што му згодан разлог беше главобоља коју је увек наводио као узрок сваком свом неумесном раду и ћутању. Али он не пође на пут, и за четири дана још ништа не одлучи о вечерњим посетама, које гледаше само као прилику да с Магом измења погледе и додире. И зашто не? Међу њима више нема тајне, они знају своју љубав, они су је већ једно другом исповедили, а такође су се и одрекли те љубави, они се још за мало растају. Растављa их част и савест, на које се Мага тако силно позвала, и тиме пресудила све; али зар не могу они, и преко провале која их раздваја, погледати једно друго, пре него што се раздвоје да се више не виде до онога времена, кад ће ова необична светлост ишчезнути из њихових очију.

Мага за све ово време беше мирна, чак скоро неосетљива, што је било толико противно њеној пређашњој расположености и живости, да би Луција већ похитала питати за узрок тој промени, кад не би била уверена да се то све довољно објашњује Магиним положајем између Филипа и њенога брата, и њеним својевољним мучним изгнанством. Али испод ове неосетљивости тутњила је ужасна душевна борба какву Мага до сада није ни знала ни слутила: њој се чинило да је сада све зло које је у њој скривено на један пут јурнуло на њу, и јурнуло с потпуним оружјем, с снагом страховитом и неодољивом! Долазили су тренуци и таки кад се чинило да ће је савладати груба саможивост: зашто опет чувати и ту Луцију; и тога Филипа? Колико је и колико пута већ *она* страдала у свом животу, и ко је помакао малим прстом да јој помогне? И кад је сад тако близу да дође до онога што је животу права вредност — љубав, богатство, угодност, душевна забава — све оно за чим од вазда жуди, зашто да она то све одгурне од себе поради других, којима

је то може бити мање и потребно? Али посред ове страсне буре чујаху се силно и стари гласови, тако да се бура час по час стишавала. А јесу ли у животу који је сад мами доиста сласти о којима је она сневала? Па где је онда толика борба у младости, и саучешће за туђе невоље одгајено у њој годинама љубави и патње, и божанска нада на нешто што је много више од личнога задовољства, и што посвећује живот? Као што она не може угодно ићи кад су јој везане ноге, тако исто не може ни благовати кад су јој везани вера и саучешће, који беху најбољи удови њене душе. И, ако је невоља тако тешка *њој*, да каква ли је другима? — „Ах, Боже, сачувај ме да другому не учиним зло, и дај ми снаге да га поднесем?“ — Она се питаше, како је то да она западне овако у искушење, кад је била већ у једно време тако поуздана од њега као и од злочинства с предумишљајем? Када то беше тај први мрски тренутак у ком јој се прикраде осећање које се противи њеној искрености, пријатељству и захвалности, и како да га она не одрину с ужасом као какву одвратну ствар? — Па ипак, кад већ овај чудновати, мили, силни утицај није и неће никад савладати њу — кад ће он остати само као њен унутрашњи јад... онда, (она дође на исту Стеванову мисао), зашто да они не би могли провести још који тренутак неме исповести пре растанка? Јер, зар не страда и он? То је она видела сваки дан на његовом боном погледу који, чим он не мораше пазити на себе, постајаше равнодушан за све друго осим да тражи њу. Би ли могла она баш ништа не одговорити том молбеном погледу који осећа непрестано за собом као тихи шапат љубави и јада? И она на тај поглед одговараше све више и више, док на послетку обојима састанак у вече беше само тренутни узајамни поглед: на тај поглед они мислише пре него што ће он доћи, а кад он дође, онда не мишљаху ни на што друго. Кад и кад Стеван још жељаше да се нева, то му је био начин да говори Маги. Можда он и не знађаше јасно да му ова жеља долажаше од тајне жудње — са свим противно свима његовим зарицањима — бити још при-

јатнији њој. Пазите на своје речи, и видећете како су често другачије од ваших намера, и онда ћете разумети ову противречност код Стевана.

Филип Вакем, и ако ређе, долажаше кад и кад у вече, и баш се деси ту, кад Луција рече друштву које сеђаше на рудини пред залазак сунца —

„Сад је Мага завршила своје посете, сад ћемо се сваки дан возити на чамцу док је она још овде. Она се ни у пола није издовољила вожењем због тих досадних посета, а знам да воли чамац више него ништа? Је ли Маго?“

„То јест више него друга кретања, хтели сте рећи“ умеша се Филип, осмехнувши се на Магу која се беше завалила у ниску пољску столицу, „иначе би продала душу оном привиђењу — возару који једнако весла по Флоси, да би се само једнако возила у чамцу“.

„А бисте ли ви били њен возар?“ рече Луција. „Ако хоћете, ви дођите па да веслате. Да је Флоса мирно језеро, нама не би требали витези, јер Мага добро весла. Али овако морамо затражити помоћ од витезова, који сами не хитају баш да понуде своје услуге“.

Она погледа шаљиво и прекорно Стевана који ходаше горе доле невушећи врло тихо —

„Жељ која потиче из душе
Тражи божанско пиће“;

он не обрати пажње на Луцијин говор и опет ходаше не хајући за друштво: он је често тако радио за време Филипових последњих посета.

„Вама као да се не допада вожња по реци?“ рече Луција, кад он седе на клупу поред ње. „Зар сад не марите веслати?“

„О, ја не волим велико друштво у чамцу“, рече он скоро досадно. „Ја ћу доћи кад немате никога другога“.

Луција поцрвене бојећи се да ове речи не увреде Филипа: од Стевана је доиста такав говор са свим необичан, али у последње време он није нешто како треба. Филип поцрвене такође, али не толико због личне увреде колико што слућаше да ће Стеванова

ћудљивост бити у каквојгод вези с Магом, која уста, кад он поче говорити и оде до лаворове ограде да гледа како сунце залази.

„Како г-ђца Дин није знала да позивајући мене искључује друге“ рече Филип, „то ја морам отказати“.

„Ох, не, не“ рече Луција љутећи се јако. „Ја баш желим да ви дођете сутра. Плима ће нам помоћи у десет и по часова; то ће бити милина одвеслати до Лукрета и вратити се опет пре велике врућине. А шта ви имате против тога да у чамцу седе четворо?“ додаде она погледавши Стевана.

„Ја немам ништа против људи него против броја“, рече Стеван, који се беше прибрао и сад му дође стидно од малопрешње грубости. „Кад бих ја био за четворо у опште, онда разуме се да би ти, Филипе, био четврти. Али то задовољство да возимо госпођице ми нећемо делити, него ћемо га уживати наизменце. Ја ћу доћи други дан“.

Овај случај увећа Филипову пажњу на Стевана и Магу. Кад се вратише у собу, отпоче одмах музика, и како се г-ђа Туливер и Дин узеше картати, Мага седе сама близу стола на ком беху књиге и женски рад и слушаше само музику. Стеван нађе једну песму и замоли Луцију и Филипа да је певају. И ако је он то и раније увек тражио, опет се вечерас Филипу учини сумњиво, јер он стражараше сваку реч и сваки поглед код Стевана, а при том се сам на себе љућаше једнако због тога сумњања. Јер, зар му сама Мага није одузела сваки разлог за сумњу, а она беше оличена истина; није могућно не веровати оним њеним речима и погледу приликом њихова последњег разговора у врту. Могућно, да је она и Стевана силно очарала (то је са свим природно), али Филип осећаше да би било ниско истраживати у чем је управо Стеванова мучна тајна. Тек опет он беше на опрезу. Стеван уста од гласовира и лагано дође близу Магиног стола, па узе као немарно превртати новине. За тим седе окренувши леђа гласовиру и узе новине, као да је нешто важно нашао у *Гласнику*. У ствари, он гледаше само Магу, која и не обрати пажње да се он приближио. Она увек беше јача

за отпор и уздржавање кад је и Филип у друштву, онако исто као што ми боље можемо уздржавати наш говор у месту које је освећено. Али мало за тим она чу реч „душо“, прошапутану гласом тужне молбе, као кад болесник моли за нешто што му треба дати и без молбе. Од састанка у Басету она не чу ту реч, која онда излеташе из Стеванових уста сваки час као усклик. Филип не могаше чути, али он виде како се Мага жацну и поцрвене, како у једном тренутку погледа Стевана, али одмах за тим плашљиво окрете поглед према њему. Она не знаде да је Филип гледа, али, застиђена од овог тајног споразумевања, она устаде са столице и седе поред матере да гледа игру.

Филип се брзо за тим опрости и оде кући с ужасном сумњом која се већ мешаше с очајном извесношћу. Сад већ не могаше одагнати уверење да између Стевана и Маге има споразума и он проведе половину ноћи скоро у лудилу од раздражења, јер му врло мучно беше и објаснити ово све и одржати уверење да је она искрена и на речи и на делу. Али на послетку и овога пута као и обично надјача његово поуздање и вера у Магу, и онда он брзо нађе објашњење: она се отима, она за то и иде у свет — ето кључа за све што је видео од како се она вратила. Али поред свега поуздања не сме се губити из вида да још много што друго може доћи. Његова машта исплете сад цео развитак догађаја: Стеван је извесно до лудила заљубљен, и он је то морао казати њој; она га је одбила, и сад бежи одавде. Али хоће ли је он пустити кад већ зна — Филипу се стеже срце мислећи на то — да је она у пола обезоружана тиме што и она њега силно воли.

Сутра дан Филипу беше врло тешко, и он не могаше ни мислити да по обећању иде на реку. У садашњем узбуђењу он се ни на што не могаше одлучити, у његовом духу укрштаху се најпротивније намере. Најпре мишљаше да треба да се нађе с Магом и да је замоли да му све исповеди, али за тим опет нађе да то не би било добро. Зар се он није већ и сувише дуго наметао тој девојци, која је некада још као дете говорила речи и не знајући им значаја, и

која га сад може омрзнути ако он те речи непрестано истиче као неку обавезу? И од куда њему право питати је за осећања која она очевидно није хтела њему саопштити? Он не смеде поуздати се у себе ни да се с њом састане, докле год се јасно не увери да је кадар радити само зато што страхује за њу, а ни пошто зато што га гони саможива срдња. Он посла Стевану писмо, да не може доћи до г-ђице Дин, јер му није добро, и да га извини и замени.

Луција беше смислила леп начин, и баш јој добро дође Стеванов отказ. Она пронађе да њен отац тога дана у десет часова има посла у Линдуму, камо и она мора због неких куповина — врло важних да се баш не могу одложити, а с њом мора због тих куповина ићи и тетка Туливер.

„Али ти ћеш опет имати своју вожњу на чамцу“, рече она Маги кад се после доручка пењаху горе, „Филип ће доћи у десет и по, а дан је диван. Нећу ништа да чујем за отказ. Ја не могу бити твоја добра вила, ако се ти противиш чудесима која стварам за тебе. Немој сад ни мислити на онога преозбиљнога Тому, ти помало можеш бити и непослушна“.

Мага се не противљаше много. Њој то дође скоро и пријатно, јер можда ће се мало укрепити и смирити кад опет буде сама с Филипом: то јој се учини као враћање у мирнији живот, у ком су и саме борбе права тишина спрам буре садашњега живота. Она се спреми за вожњу, и у одређено време чекаше у гостинској соби.

Звонце зазвони тачно у време, и она оде мислити пола тужно пола задовољно на изненађење Филипово, кад види да ће бити само с њом у чамцу. У том чу у ходнику поуздан брз корак који за цело није Филипов: на врата уђе Стеван Гест.

У први мах ниједно не нађе речи, јер и Стеван беше чуо од послуге да су сви други отишли. Мага устаде и опет седе, а срце јој јако залупа: Стеван спусти шешир и рукавице и седе ћутке поред ње. Она *мишљаше* да ће Филип скоро доћи и с великим усиља-

вањем, јер сва дркташе, устаде да оде до које даље столице.

„Он неће доћи“, рече Стеван тихо. „*Ја* ћу веслати“.

„О, ми не можемо ићи“ рече Мага клонувши опет у столицу. „Луција се тому није надала — њој би било криво. Зашто није Филип дошао“.

„Није му добро, он је молио мене да га заменим“.

„Луција је отишла у Линдум“, рече Мага и дркћући скиде шешир. „Нећемо ићи“.

„Па добро“, рече Стеван, расејано, и гледаше у њу пребацивши руку преко леђа од столице. „Онда ћемо остати овде“.

Он једнако гледаше у њене очи, дубоке и далеке као звездана ноћ, а опет тако близу и тако љупке. Мага сећаше ћутећи, без свести о времену, док не престане дрхтавица и опет се врати жар у образе.

„Човек чека — он је узео и узглавнице“, рече она. „Хоћете ли му ви рећи?“

„Шта да му речем?“ запита Стеван скоро шапатом. Он сад гледаше у њене усне.

Мага ништа не одговори.

„Хајдемо“, прошапута Стеван, молећи, и узе је за руку, да је подигне. „Ми нећемо још дуго бити заједно“.

И они одоше. Мага осећаше да је неко води кроз врт поред ружа, да јој помаже ући у чамац, намешта узглавнице и огртач и отвара јој сунцобран (што она беше заборавила) — све се то збива услед неке јаче силе која њу носи и без њене воље, онако као што јак напитак нагло појача снагу, и она само то осећа и више ништа. Свест беше изгубљена.

Они пловише брзо, јер поред Стеванова веслања помагаше плима, кроз мирна сунчана поља и пашњаке који као да беху пуни природне радости, који ништа не замераше њиховој срећи. Свежи дневни дах, умилни шум од весала, тичји цвркут у ваздуху час по час као излив срећнога срца, драга самоћа у којој се два створа стапају у један погледом који се не умара и

који се не мора уздржавати — шта би друго и могло испуњавати њихову душу за први час? По кадшто би Стеван изустио по коју умиљату реч веслајући лено и скоро несвесно; иначе они не говорише ништа; јер говор је само корито мишљењу, а мишљење не пристаје овом чару који њих обузима — оно је само за прошлост и будућност које су изван овога чара. Мага тек као кроз маглу гледаше обале поред којих пролажаху а и не обраћаше пажње на села: знала је да их има неколико до Лукрета, где ће престати вожња. Она је увек била склона на сањарије, да није чудо што не гледаше куда иду.

Али на послетку Стеван, пошто је веслао све спорије, преста са свим веслати, остави весла, прекрсти руке и гледаше у воду као да хвата рачун колико брзо чамац плови без његове помоћи. Ова изненадна промена трже Магу. Она погледа на поља која се простираху далеко, на обале, и учини јој се да јој овај крај није познат. Она се силно поплаши.

„Ох, да нисмо прешли Лукрет, где треба да изиђемо?“ викну она, гледајући натраг да види је ли то место још на догледу. Али не виде ниједно село. Она се опет окрену и погледа Стевана поплашено.

Он и даље гледаше воду, и рече неким чудним, расејаним, одсутним гласом: „Прешли смо — од кад још“.

„Ух, шта ћу сад?“ цикну Мага ужасно. „До куће треба нам за цело неколико часова — а Луција — о Боже, помози ми!“

Она склопи руке и зајеца као застрашено дете, мислећи само на састанак с Луцијом, на њен поглед пун изненађења и сумње — можда и умесног прекора.

Стеван приђе и седе поред ње, и љупко спусти њене склопљене руке.

„Маго“, рече он дубоким гласом и лагано одлучујући се, „не враћајмо се више кући, докле се тако не здружимо да нас нико не може раставити — докле се не венчамо“.

Необичан глас и чудноване речи зауставише Магино јецање, она се стиша чудећи се како то да се

Стевану чини могућно променити све што се догодило и уништити сву невољу.

„Видите само, Маго, како се све ово десило без наше воље и баш против наших усиљавања. Ми нисмо мислили да ћемо још који пут бити заједно, то су нам други учинили. Погледајте како нас матица носи — како нас одмиче од оних неприродних обавеза које ми кушаемо што јаче стегнути око нас — и кушаемо залуду. Матица ће нас однети до Торби, и ту ћемо изићи, наћи кола до Јорка, а одатле у Шкотску — и нигде се нећемо зауставити, док тако не будемо везани једно за друго, да нас само смрт може раставити. Душо моја, то је једино што треба да урадимо, само тако можемо избећи од ужаса у који смо запали. Све су се прилике стекле да овако буде. Ми ништа нисмо удешавали, ми сами ни на што нисмо мислили“.

Стеван говораше врло озбиљно. Мага слушаше, и после чућења поче сад жудети да би доиста било тако као што он говори, да би матица доиста могла све урадити, и да би она могла отиснути се овом брзом и ћутљивом струјом, па да више нема никакве борбе. Али страшна слика пређашњих мисли поремети овај примамљиви сан; њу спопаде од један пут ужас да ово сад не буде судбоносни тренутак последњега заборава, и то је покрену да се љутито окрене противу Стевана.

„Пустите ме!“ рече она силно погледавши га срдито, и кушајући да отргне руке од њега. „Ви сте ми одузели сваку могућност да слободно радим. Ви сте знали да смо ми прешли мету — били сте толико дрски да се користите мојом расејаношћу. То није лепо од вас“.

Дирнут овим прекором он јој пусти руке, оде на своје пређашње место и скрсти опет руке очајавајући због тешкога положаја који му тек сад дође јасан услед ових Магиних речи. Ако она неће да иде до краја, онда тешко њему што је доведе у таку неприлику. Али он не могаше отрпети прекор: још горе него и растанак

њему се чињаше њено рђаво мишљење о њему. Најзад он рече угушујући своју помаму —

„Ни ја нисам опазио да смо прешли Лукрет докле нисмо дошли до првога села, а тада ми дође мисао да наставимо вожњу и даље. Ја се за то не могу оправдати, доиста требао сам вам рећи. То је довољан узрок да ме омрзнете, кад ме већ не волите толико да би вам све друго било равнодушно, као мени што је. Хоћете ли да зауставим чамац, и да вас овде изведем. Ја ћу казати Луцији да сам полудео — да ме ви мрзите — и онда ви ћете се за свагда ослободити од мене Вас нико не може корити за моје гадно понашање према вама“.

Мага беше збуњена: док је Стеван износио разлоге отпор је био лакши него сад кад он поче износити слику само свога страдања, при чем она остаје без икакве штете — лакше је чак не осврта ти се и на његов поглед љубави него на овај поглед срдитога јада, који као да одваја њу од њега. Спрам овакога Стеванова говора, разлози по којима је она радила као да долазе само отуда што она гледа једино на то како ће њој бити. Онда се њен гнев одмах утиша и она га погледа тужно. Она му је пребацивала зато што је доведе у овако стање без излаза, а зар у свем том нема и њене слабости?

„Као да ја не осећам тако исто и вашу невољу“, рече она сад с другачијим прекором, с прекором пуним љубави која тражи више поверења. Овај обзир на Стеваново страдање беше за Магу много опаснији него икакав други, јер се он прилично приближаваше оној нажњи спрам туђих права која нажња беше морална основа њенога противљења.

Он опази да је код ње блажи и поглед и глас — њему се опет небо отвори. Он дође до ње, узе је за руку и наслони се на чамац не говорећи ништа. Он се бојаше изустити коју реч, учинити који покрет, да не би опет изазвао њен прекор или отказ. Живот му је висио о њеном пристанку, све друго беше очајно, збуњено, јадно. Они пловише све даље, склоњени обадвоје

у ћутање као у неко пристаниште и бојећи се обадвоје да опет не настане несугласност. У том опазише да се облаци прикупљају, и да се ветар по мало диже, док се најзад време не промени са свим.

„Вама ће бити хладно, Маго, у тим лаким хаљинама. Допустите ми да вам пребацим огртач преко рамена. Подигните се мало“.

Мага послуша: то је права милина тако слушати што се каже, и имати некога који ће све наредити. Она опет седе увијена у огртач, и Стеван опет прихвати весла, и сад пожури јер је требало што пре стићи до Торби. Мага једва знађаше да ли је што одлучно рекла или урадила. Попуштање је увек мање свесно него отпор, оно је почесна успаваност мишљења, наша је личност онда преплављена туђом личношћу. Све утецаше да је уљушка у пристанак: ово сањаличко пловљење, које траје већ четири часа и почиње причињавати умор и изнуреност — немар њене уморене воље да сад излази из чамца и са оваке даљине иде кући — све се то скупи да је још више потчини оном силном тајанственом чару, који доноси да јој се последњи растанак са Стеваном чини као крај сваке среће, — који доноси да јој се само помисао против њега чини као додир мучилачког гвожђа, а од тога додира трже се и измиче њена одлука. А поред свега ту је и тренутно задовољство што је она заједно с њим, и оно је довољно да уништи сву њену млитаву храброст.

Сад Стеван опази лађу која за њима пловљаше. Раније прођоше више лађа, па и један пароброд, али последњега часа не видеше ни једне. Он све пажљивије гледаше на ову лађу, као да му она изазва неку мисао, и сад, мало оклевајући, он погледа Магу.

„Маго“, рече најзад, „ако ова лађа иде у Медпорт, или у које му драго удесно место на северу, онда ће најбоље бити да пређемо у њу. Ви сте уморни, а за час може и киша пасти. У овом чамцу ићи до Торби било би право злопаћење. Ово је проста трговачка лађа, али ви ћете опет имати мало угодности. Узећемо и узглавнице из чамца. То је доиста најбоље. Они ће

нас радо примити, ја имам код себе доста новаца, и добро ћу им платити“.

Мага се по ново престрави на ове речи, али она ћуташе: тешко је и овако и онако.

Стеван довикну лађу. То беше холандска лађа која је ишла у Медпорт, како му рече Енглез морнар, и ако остане овај ветар, стићи ће тамо за мање од два дана.

„Ми смо се далеко пустили с чамцем“, рече Стеван. „Ја сам хтео стићи у Торби. Али бојим се времена. А и госпођа — моја жена — је уморна и огладнела. Примите нас на лађу и закачите наш чамац. Платићу добро“.

Маги помогоше да се попне на лађу, она збиља беше врло уморна и дркташе од страха, док је Холанђани занимљиво проматраху. Морнар се извињаваше да ће госпођи бити неугодно, јер они нису спремни за тако неочекиване путнике, собица је врло мала, као старински црквени столац. Али бар све беше холандски чисто, и то накнади друге недостатке; а и узглавнице из чамца помогоше да се Маги начини постеља. Али њој најпреча потреба беше да најпре мало корача по броду, наслањајући се на Стевана, за тим се мало поткрепи јелом, а после леже да се одмори с уверењем да се данас ништа не би ни могло одлучивати. Све мора остати за сутра. Стеван седе поред ње држећи је за руку; они могоше само тихо разговарати и само погледати се кад и кад, јер треба прилично времена док се смири радозналост петорице лађара и док ови лепи млади странци опет постану за њих обична ствар као и све друго што је ближе од видика. Стеван ликоваше од радости. Он не виђаше ништа друго сад кад зна да Мага мора бити његова. Сад је скок већ учињен, он се дуго мучио, он се отимао од свога силнога осећања, он је оклевао, али сад је свако кајање немогућно. Он једнако шапуташе о својој срећи, о својој љубави, о својој милошти, о својој вери да за њих настаје рај, да ће му она засладити сваки дан живота, да је за њега највећа срећа чинити све што она зажели, да му је за њу све лако осим растати се с њом:

а сад се они више никад неће растати, он ће до века бити њен, и све његово постаје њено, нема никакве вредности ако није њено. Оваке ствари, кад их говори испрекидани тихи глас који је зажегао прву страст у младом срцу, немају никаке вредности — за искусне и удаљене људе. Бедној Маги оне беху врло блиске, оне беху као небесни напитак близу њених жедних уста: дакле има, доиста има за смртне људе, и овде доле живота који није опор и хладан, у ком се не страда са љубави. Стеванове страсне речи примакоше Маги слику овога живота много ближе него што је она икад пре виде; и та слика за неко време одгоњаше сав стварни живот — све осим сунчеве светлости која се преламаше у води и мењаше се с оном светлошћу у срећној слици — све осим руке која притискиваше њену руку, и гласа који јој шапуташе, и очију које је с пуно љубави гледаху.

Најзад се време разгали и прође без кише, облаци се разиђоше и прикупише се на видику, градећи велике румене зидове и дугачка румена острва оне чудноватe земље која нам се показује кад сунце залази — земље у којој вечерња звезда стражари. Мага оста да спава на крову лађе, јер ту беше згодније него доле, и њој донесоше најтоплије покриваче којих беше на лађи. Још за рана она задрема од толикога дневнога умора, и наслони главу гледајући како се на западу полако гаси дневна светлост и једна звезда долази све сјајнија и сјајнија. За тим погледа на Стевана, који још сећаше поред ње и беше се нагао над њу наслањајући се руком на страну од лађе. И поред свих слатких слика, које је сад уљушкиваху, она неразговетно осећаше да је овај положај само за кратко време, и да ће сутра опет поново настати стара борба, да ће опет доћи мисли које ће се осветити за ове часове заборава. Али сад она не разазнаваше ништа, њу уљушка у сан слатка струја која је сад обузимаше заједно с многим милим привиђењима што се сваки час претапаху и губљаху као и она чудновата ваздушаста земља на западу.

ГЛАВА XIV

Пробуђење.

Кад Мага оде да спава, Стеван, такође уморан од многога веслања и узбуђен последњим догађајима, али при свем том далек од дремежа, узе ходати по крову, пушећи до поноћи, не видећи мрку воду, једва опажајући звезде, само занесен у мисли о најближој и о далекој будућности. Најзад умор савлада узбуђење, и он се уви у лађарско платно и леже близу Магиних ногу.

Она беше заспала пре девет и спаваше шест часова до пред светлуцање летње зоре. Њу разбуди један жив сан који долази после дубљега спавања: она, као, седи са Стеваном у чамцу на великој води, а у помрчини која се све више спушта указа се нешто као звезда, и то растијаше једнако док најзад она не виде да је то Богородица у чамцу Светога Ога, и кад још ближе, она виде да Богородица беше Луција, а возар Филип — не, не Филип, него њен брат, који весла и прође не погледавши у њу; и она, као, уста, пружи руке и поче викати за њим. и од тога покрета изврну се чамац у ком су она и Стеван, и они почеше то нути, док се најзад од великога страха она, као, пробуди, и онда се нађе као дете у њиховој старој кући, и као седи с Томом у гостинској соби при вечерњем сумраку, и Тома није ништа љут на њу. Од пријатности овога тобожњег пробуђења она пређе на стварно пробуђење — чу како вода пљуска о лађу и нечије кораке на крову лађе, и виде узвишено звездано небо. За један тренутак она беше као у незнани од снова, али у брзо јој се показа сва страшна јава. Стеван сад не беше поред ње, она беше сама са својим сећањем и страхом. Непоправљива погрешка која ће упрљати њен живот беше већ свршена ствар, она је загорчила живот другима, с којима је везује поверење и љубав. Осећање које траје тек неколико кратких недеља одвуче је у грехове од којих се она највише грозила, у варање и саможивост. Она је искидала везе дужности, и сад је њена душа остала без закона, сад је ништа не

управља до ћудљива страст. На што може изићи све то, и на што је већ изишло? Она беше рекла, да би радије умрла него што би запала у ово искушење. И доиста сад то и осети, сад-када последице пада стиоше док се још само дело није ни завршило. Од толиких година њене борбе и тежења за узвишеним и добрим беше бар један плод — да душа њена, ако и заведена и збуњена, никад не могаше свесно пристати на оно што је ниско. А сад — о Боже! — сад зар да пристане на оно што је очевидно бездушно и сурово, јер зар би икад она могла заборавити Луцију и Филипа с њиховим сломљеним поверењем и надама. Њен живот са Стеваном не би имао никаког оправдања, она мора непрестано тонути и тумарати, јер је изгубила кључ живота, онај кључ који некада беше тако живо прихватила у невољи младости. Она се тада беше одрекла свих уживања, пре него што их и познаде, пре него што им се и приближи. Филип је имао разлога кад јој говораше да она и не разуме шта је одречење: она онда мишљаше да је то неко тихо одушевљење. Сад дође прилика да добро позна ту сетну, стрпљиву, силну снагу која држи кључ од живота, сад виде како трње стално боде чело онога који ту снагу има. Ах, кад би сад могла променити овај јучерашњи дан, који се више не враћа, и место њега опет остати на свом унутрашњем тихом јаду, она би спокојно понела тај крст.

Дан свану и зарумени од истока, док њу овако обузимаше сећање на прошли живот које јој дође у помоћ у последњем часу. Сад могаше видети и Стевана који је лежао на крову и спавао, и видевши га она се растужи и заплака. Најтежа горчина од растанка, мисао која је највише раздираше, беше то што мора њему на жао учинити. Али све надвлада страх од свог властитог пада, страх да се њена савест опет не успава и да не изгуби потребну крепост док не буде сувише доцне. Сувише доцне! Већ је сувише доцне да се други сачувају од несреће — можда сувише доцне за све осим да се побегне од последњега чина пакости — од уживања сласти које су исцеђене из разбијених туђих срдаца.

Сад ограну и сунце, и Мага се подиже с осећањем да за њу почиње дан отпора и борбе. Очи јој још беху сузне кад, увијена преко главе у огртач, седе гледајући у сунце које се лагано окружаваше. И Стеван се пробуди, и, уставши са своје тврде постеље, дође к њој. Оштро око опрезне љубави виде одмах нешто што га поплаши. Он се непрестано бојаше каквога Магина противљења које не би био кадар савладати. Он непријатно осећаше да јој јуче беше отео потпуну слободу, и сад увиђаше као поштен човек, да би она, у случају отказа, имала права да му пребацује, и да би онда његов поступак био врло ружан.

Али Мага и не мишљаше на то право, она је добро знала своју властиту слабост, и она је била сувише нежна да би могла пребацивати. Она га пусти да је узме за руку, и насмеши се на њега, али више тужним осмехом; она не може ништа сад рећи, да му не би задавала јада док не буде потребно. И тако они заједно попише кафу, и после шетаху по крову, и чуше од капетана лађе уверење да ће бити у Медпорту до пет часова, а и једно и друго осећаху свој унутрашњи терет; али код њега то беше неки нејасан страх, и он се надаше да ће се за кратко време тај страх растурити, а код ње беше свршена одлука за коју она ћутећи кушаше да што јаче утврди свој ослонац. Стеван једнако исказиваше своје страховање да ће она бити уморна, и помињаше да ће јој боље бити у колима, истичући на тај начин своју живу жељу да се све догоди као што је он припремио. Мага га за дуго увераваше да је добро спавала, и да јој лађа ништа није сметала — то није као на мору — једва да је нешто мало незгодније него возити се у чамцу на Флоси. Али њу издаваше одлука која јој се у очима видела, и Стевану долажаше све теже што дан више одмицаше, јер по свему он виде да код Маге нема више јучерашње подчињености. Он жељаше, али још не смеде, говорити о њиховом венчању, о путовању после тога, и о том на који ће начин јавити његовом оцу и другима шта се догодило. Он жељаше уверити се да и она на то пристаје. Али кад год је погледа,

он се све више плаши од некакве нове тихе туге коју види у њеним очима. И они све више ћутаху.

„Ено се већ види Медпорт“, рече он, на послетку. „Сад, душо моја“, додаде он погледавши је молбено, „сад је прошао најтежи део пута. На суву можемо ићи брже. Још за један и по час бићемо у колима заједно, и то ће бити као одмор после овога“.

Мага осети да је сад време да говори, оћутати и даље, и тако као пристајати, било би ружно. Она рече врло лагано али разговетно и одлучно.

„Ми нећемо бити заједно, ми ћемо се растати“.

Стевану појури крв у лице.

„То неће бити“, рече он. „Ја ћу пре умрети“.

Догоди се оно од чега се он бојао — борба поче. Али ни једно не смеде почети говор, док се не спусти чамац и не изиђоше на обалу. Овде беше доста гледалаца и путника који чекаху полазак пароброда за Св. Ог. Маги се учини да јој уз пут, кад јураше са Стеваном испод руке, неко хтеде прићи и говорити с њом. Али она само јураше, и не мишљаше ни на што осим на искушење које сад долази.

Један их човек одведе до најближе гостионице и поште, и Стеван одмах наручи кола. Мага на то не обрати пажње, и само рече „иштите да нам даду собу, где можемо сести“.

Кад уђоше у собу, Мага не седе, и кад Стеван хтеде зазвонити, она му рече поузданим гласом:

„Ја нећу ићи, ми се овде морамо растати“.

„Маго“, рече он вративши се к њој и говорећи као човек који осећа да се мучење приближује, „хоћете ли да ме убијете? Шта то сад вреди? Сад је већ свршено“.

„Не, није свршено“, рече Мага. „Јесте учињено врло много, више него што икад можемо загладити. Али ја нећу даље. Не кушајте да ме опет склоните. Ја јуче нисам могла слободно одлучивати“.

Шта да ради он сад? Он јој се не смеде приближити, бојећи се да не букне љутња која је у њој, и да отуда не постане нова сметња. Он ходаше горе доле као да је ван себе.

„Маго“, најзад рече. заставши пред њом и говорећи очајно „имајте срца — чујте ме — опростите јучерашњицу. Ја ћу сад слушати, ништа нећу урадити без вашега потпуног пристанка. Али не рушите и свој и мој живот наглом одлуком која ни чему не води, него само ствара нове невоље. Седите, драга моја, чекајте, промислите шта ћете радити. Не поступајте са мном тако као да се не можете ослонити на мене“.

Он беше изабрао најјаче разлоге, али Магина воља беше чврста, она беше спремна за страдање.

„Не смемо чекати“, рече она тихо али јасно, „одмах се морамо растати“.

„Ми се не можемо растати, Маго“, рече Стеван бурније. „Ја то не могу поднети. Ја не знам зашто је потребно да се мени зада такав јад? Зло — ако је зло — већ је учињено. Хоће ли кому што помоћи ако ме ви баците у лудило?“

„Ја не могу, вас ради не могу“, рече Мага сва дркћући, „отпочињати будућност пристајући на оно што није требало да буде. Ја сад осећам оно што вам рекох у Басету: да бих радије умрла него запала у ово искушење. Боље би било да смо се онда за навек растали. Али сад се морамо растати“.

„Ми се нећемо растати“, букну Стеван, и по нагону притисну врата леђима, заборављајући потпуно што је мало пре говорио. „Ја то нећу. Ви ћете ме довести до очајања, ја нећу знати шта радим“.

Мага задркта. Она осети да се растанак не може извести нагло. Она мора покушати лаганији утецај обраћајући се на боља осећања његова — мора бити готова за много тежи задатак него што је нагло уклањање док је још свежа одлука. Она седе. Стеван, мотрећи је с очајањем, приђе јој полако, седе поред ње и узе је за руку. Њој дркташе срце као преплашеној тици. Али баш јој ово противљење поможе. Она осети како је све поузданија.

„Сетите се шта сте сами мислили пре неколико недеља“, поче она пријатељским и озбиљним гласом, „сетите се како смо обоје осећали да себе дугујемо

другима, и да морамо угушити свако осећање које је противно овому дугу. Ми не бесмо кадри држати наше одлуке, али погрешка је опет иста“.

„Не, није иста“, рече Стеван. „Ми смо се уверили да није било могућно држати наше одлуке. Уверили смо се да је сувише јако и да се не може савладати оно осећање које нас једно другому привлачи, и да је природни закон јачи од свих других: ако он кога и повреди, ми ту не можемо помоћи“.

„Није тако, Стеване, за мене је потпуно јасно да је то погрешно. И ја сам често пута кушала да тако мислим, али сад видим јасно да, ако се тако почне судити, онда ето извињења за сваку превару и суровост, онда се може оправдати и ко раскине најсветије везе на земљи. Ако нас прошлост не веже, онда где је дужност? Онда смо без закона и остаје само тренутна склоност“.

„Али има веза које се не могу држати самом вољом“, рече Стеван уставши, и поче опет ходати. „И шта је гола спољашња верност? Хоће ли нам они бити захвални за нешто тако празно као што је верност без љубави?“

Мага не одговори одмах. Она је поред ове издржавала и своју унутрашњу борбу. Најзад она рече страсно проповедајући више себи него њему —

„То се чини разложно — на први поглед. Али кад загледамо дубље, извесно није тако. Верност и постојанство за цело значе нешто друго, а не да човек ради само оно што му је лако и угодно. Они значе одрицање од свега што је противно поверењу које други имају у нама — од свега што може ојадити оне који зависе од нас. Да смо — да сам ја била боља и племенитија, ја никад не бих изгубила из вида туђа права; ја бих увек осећала да ме она притискују, као што их осећам сада у тренуцима кад ми се савест пренe; и онда противно осећање не би могло набујати, оно би се у часу смирило; ја бих се одмах молила Богу да ми помогне; ја бих се одмах уклонила, као што се човек уклања од страшне опасности. Никаква извињења нема за мене — баш никаква. Никада се ја не бих огрешила овако о Луцију и Филипа, да нисам била

слаба, саможива, тврда, да нисам била у стању о њиховој жалости мислити без саучешћа које би ме сачувало од искушења. О, шта ли сад Луција осећа? Она је мени веровала — волела ме — добро ми чинила. Мислите на њу...“

Маги заста глас при последњим речима.

„Ја о њој не могу мислити“, рече Стеван грчећи се као од бола. „Ја не могу мислити о другом до о вама, Маго. Ви тражите од човека оно што је немогућно. И ја сам тако осећао у једно време, али сад више не могу. И шта помаже што ви тако мислите, осим само што мени јад причињава? Ви њих сад не можете сачувати од невоље, ви само можете себе отети од мене, и упропастити ми сав живот. Па да се ми и можемо још вратити, и обадвоје испунити своја обећања — и да је то сада могућно — опет би било мрско, страшно, кад бих само помислио да сте ви Филипова жена, да сте жена човека кога ви не волите. Ми смо се обоје баш спасли да не одемо лажним путем“.

Магу обузе дубоко узбуђење и она не може речи проговорити. Стеван виде то. Он седе, узе је за руку и погледима је преклињаше.

„Маго, драга Маго! Ако ме волите, ви сте моја. Ко може спрам вас имати већих права него ја? Мој живот стоји до ваше љубави. Ничега нема у прошлости што може поништити наша узајамна права, први пут и једно и друго ми смо се заљубили са свим срцем и душом“.

Мага још једнако ћуташе и гледаше у под. Стевану сину нова нада: ето сад ће успети! Али она подиже очи и погледа га жалостиво — не с попуштањем.

„Не — не са свим мојим срцем и душом, Стеване“, рече она тихо одлучно. „Ја никад не пристадох са свом душом. Има успомена, и наклоности и тежења к чистом добру, и то све врло силно утиче на мене, и не може ме за дуже време напустити, него се враћа и онда постаје мука за мене — кајање. Ја не бих могла мирно живети, кад бих имала и саму сенку вољнога греха између мене и Бога. Ја сам већ доста жалости другима причинила, ја знам и осећам то; али

то никад нисам учинила намерно: никада ја не рекох „нека они пате, да бих ја благовала“. Ја никад нисам желела удати се за вас: ви сте могли добити пристанак од мојега тренутнога осећања, али не од моје целе душе. Кад бих се ја могла вратити у време пре јучерашњега дана, ја бих најрадије остала код својих мирнијих пријатељских осећаја, и живела бих без радости бурне љубави“.

Стеван пусти њену руку, и, уставши, поче опет ходати угушујући своју помаму.

„Боже благи!“ прсну он најзад. „Како је јадна женина спрам човекове љубави! Та ја бих вас ради злочинства починио — а ви доспевате тако на ситно мерити и бирати. Па то значи да ви мене *не* волите: кад бисте ви имали десети део моје љубави, ви не бисте могли ни за тренутак помислити да ме жртвујете. Али то за вас није ништа кад ми отимате сву срећу мога живота“.

Мага стиште грчевито прсте које држаше састављене. Ужасан страх наиђе на њу, као да муње час по час севају поред ње и она опет пружа руке у мрак.

„Не, ја вас не жртвујем, ја не бих могла жртвовати вас“, рече она врло брзо, „али ја не могу веровати да је за вас добро оно, што ја мислим — што ми обоје мислимо, да је зло за друге. Нама није дано да бирамо срећу ни за себе ни за друге, ми не знамо где је она. Ми можемо бирати само да ли ћемо се у једном тренутку подати осећању, или ћемо се тргнути да бисмо послушали божански глас у нама, да бисмо остали верни свему што нам освећује живот. Ја знам да је ова вера тешка, она је већ толико пута склизнула с мене; али ја осећам живо, да нећу имати видела у помрчини овога живота, ако пустим да ми та вера са свим оде.“

„Али, Маго“, рече Стеван седнувши опет поред ње, „је ли могућно да ви не увиђате, да оно што се догодило јуче потпуно измењује сву ствар? Каква је то заслепљеност код вас? Сад је са свим доцне говорити шта бисмо радили или шта треба да радимо. Ми можемо и најјаче осуђивати то што се догодило,

па опет је то стварност на основу које морамо сад даље радити; наш је положај сада промењен; прави пут више није где је био пре. Ми морамо примити своју властиту радњу, и од ње поћи даље. Замислите, да смо се јуче венчали. То је скоро исто. За друге то не чини разлику. Само за нас била би разлика у том". Стеван додаде горко, „што бисте онда и ви признали да сте за мене везани јаче него за друге".

Опет тешко узбуђење овлада Магом и она ћуташе. Стевану се опет учини да почиње успевати — он још никако није ни помислио озбиљно да може не успети: има могућности од којих се човек не боји зато што због њихове страхоте и не помишља на њих.

„Драга моја", рече он својим најнежнијим гласом, нагнувши се њој и загрливши је, „ви сте сад моја — тако свет мисли — спрам тога иде сад и дужност. Кроз неколико часова, ви ћете бити моја и по закону, и онда се морају подчинити они који имају права на нас — они ће увидети да је нека сила против њихових права".

Мага плашљиво погледа у лице које беше близу њенога, и устаде нагло, сва бледа.

„Ја то не могу", рече она скоро као у ропцу, „Стеване, не захтевајте, не наваљујте. Ја не могу једнако расправљати — ја не знам шта је паметно; али срце ми то не допушта. Ја ево видим, ја осећам како су они упрепашћени: чини ми се као да је то ужежено у дух мој. Ја сам страдала и нико ме није ножалио, и зато сам сад друге довела до страдања — сто ћу мислити увек, то ће ми загорчавати вашу љубав. Ја марим за Филипа — на други начин: ја се сећам свега што смо ми говорили једно другому; ја знам да се он нада на мене. Мени је он додељен, да му олакшам тешку судбину, а ја сам га заборавила. Па Луција — њу да преварим, а она је мени веровала више него икому другом. Ја се не могу удати за вас: ја не могу узети за себе благо које је створено од њихове несреће. Над нама не треба да влада силно осећање које сад имамо једно према другом; то би ме откинуло од свега што ми је у животу било драго и свето. Ја

не могу почети нов живот и заборавити на те успомене; ја им се враћам и хватам се за њих, иначе било би ми као да немам земљишта под ногама“.

„За Бога, Маго!“ рече Стеван уставши и узевши је за раме, „ви сте у заносу. Та како ћете натраг, ако се не венчамо? Ви и не знате, душо, шта ће свет говорити. Ви ништа не видите онако како је у ствари“.

„Видим, видим, али они ће ми веровати. Ја ћу све исповедити. Луција ће ми веровати — она ће опростити вама, и — и — ох, неке среће биће и на правом путу. Драги, драги Стеване, пустите ме да идем, не доводите ме до већега кајања. Никад ја са свом душом нисам пристала — и сад не пристајем“.

Стеван је пусти, и паде у столицу, скоро ван себе од очајања. Неколико тренутака он ћуташе и не погледа је, а за то време она жудно гледаше у њега престрављена од ове нагле промене. На послетку он рече, још једнако не гледајући је —

„Па идите, оставите ме, не мучите ме више — ја већ више не могу“.

Она се наже њему невољно и пружи руку. Али се он од њене руке жацну као од врелога гвожђа и опет рече —

„Оставите ме“.

Мага не знађаше шта ради кад се окрете од овога суморнога лица и изиђе из собе. Шта је било после? Она је као у сну видела степенице низ које сиђе, и двориште, и кола и коње, и после једну улицу, и скретање у другу улицу, где стоје нека поштанска кола у која улазе путници, и још помисао да ће је можда ова кола одвести даље од овога места, можда кући њеној. Али питати није могла, него само уђе у кола.

Кућа — где су мати и брат — Филип — Луција — места првих њених мука и искушења — то беше пристаниште кому тежаше њена душа, храм где почивају светиње — где ће се избавити од свакога даљега пада. Помисао на Стевана кидаше је као жесток бол, и тај бол покреташе живље њене друге мисли. Али при том она једва обрати пажњу на оно што ће

се о њој говорити и мислити. За то нема места код љубави, код великога саучешћа и код кајања.

Кола је одвезоше у Јорк, то јест још даље од куће, али она то дознаде тек кад у поноћи стиже у ову стару варош. Све једно: она може овде спавати, и сутра поћи кући. Кеса с новцима беше јој у џепу, она имађаше једну новчаницу и један златник, и то је случајно било у џепу, јер је пре два дана нешто куповала.

Да ли она у овој мрачној соби старе гостионице заспа баш ништа не жалећи што пође путем покајничкога жртвовања? Велике борбе у животу нису тако лаке, и велики задаци које живот даје нису тако јасни. Те ноћи она виде како се Стеван обраћа њој страсно и прекорно; она проживе опет све бурне радости њиховог заједничког бављења, које чињаше да живот личи на лако љуљање у срећи, а не на трпљење и усиљавање. Љубав, које се она беше одрекла, врати јој се с ужасним чаром; она осећаше како би радо пружила руке да је опет дохвати; а за тим као да се она измаче, избледе и нестаде, остављајући само гласак који дубоко, тужно одјекну: „Свршено — за навек свршено“.

СЕДМА КЊИГА

КРАЈЊИ СПАС

ГЛАВА I

Повратак у воденицу.

Петога дана по одласку Маге и Стевана, између четири и пет после подне, Тома Туливер беше у дворишту старе куће код дорлкотске воденице. Сад је он овде власник, он је већ пола очеве последње жеље испунио, и својом сталношћу и озбиљним трудом не само повратио стари породични глас него дошао и до вишега положаја.

Али на Томином лицу, кад га гледате сад на овој топлој тишини, не види се ни радост ни ликовање. Његова уста имају најгорчији израз, а озбиљно чело сад је опорије и набраније него икада. Он је навукао шешир на очи да се одбрани од сунца, руке држи у џеповима и хода по дворишту. О сестри нема никаквих гласова после онога што је донео Боб Џекин, који је с паробродом дошао из Медпорта, и пресекао сва нагађања и претпоставке о каквој несрећи на води, потврдивши да је он видео и њу и Стевана Геста кад су изишли из једне лађе на обалу. Да ли ће сад стићи глас о њиховом венчању — или ко зна шта још? Вероватно је, да се они нису венчали: Тома беше склон очекивати најгоре — не смрт, него срамоту.

Док он у ходању пђаше од вратница према воденичном јазу, једна висока црноока девојка, коју ми

добро познајемо, приђе вратницама, и заста ту загледавши се у њега. Од како је, Мага се највише бојала свога брата, и бојала га се с оним страхом који нам долази кад волимо некога који је неумољив, непреклон, непромењив — по чијем се духу ми никад не можемо повити, а од кога се опет не можемо одвојити. И сад је обузе тај давно укорењени страх, и ако је она без икаква премишљања пошла брату као свом природном прибежишту. У овој великој покори коју она сад чињаше сећајући се своје слабости — у овој срдњи на саму себе ради неправде коју је другима нанела — она готово и жељаше трпети Томине прекоре, подчинити се тихо његовом преком осуђивању против којега се тако често бунила: сад јој се чињаше да то баш и треба, јер, доиста, њена слабост је без примера. Она жуђаше да своје жеље за поправком оснажи још и оном спољашњом помоћу која долази од потпуне, покорне исповести и од близине оних у чијим би се погледима и речима огледала њена властита савест.

Мага се задржа у Јорку један дан због јаке главобоље која са свим природно дође после свих оних бура. И сад се још виђаше на њој да је слаба, а и цела њена појава, како за толико дана не промени одело, беше невољна и тужна. Она отвори вратнице и лагано уђе у двориште. Тома не чу кад се отворише вратнице, он тада беше баш код водопада; али сад се окрете, и погледавши спази слику која му јадом својим потврди најгоре слутње. Он застаде задрктавши од силнога једа и одвратности.

И Мага заста кад дође близу њега. Она осети мржњу у његовом лицу, осети како та мржња продире кроз све њене живце; али морала је говорити.

„Томо“, поче она слабим гласом. „Ја сам дошла к теби — дошла сам кући — да се склоним — да вам све исповедим“.

„За тебе није кућа онде где сам ја“, одговори он помамно. „Ти си нас све осрамотила. Ти си осрамотила спомен мога оца. Ти си ужас твојим најбољим пријатељима. Ти си била ниска — лажљива — ништа

није било кадро да тебе уздржи. Ја за тебе више нећу да знам. Ти ми ниси ништа“.

У том се показа на вратима њихова мати. Она се упрепасти видевши Магу и чувши шта Тома говори.

„Томо“, рече Мага мало храбрије, „можда ја нисам толико крива колико ти мислиш. Ја никада не хтедох повлађивати својим осећањима. Ја сам се увек борила против њих. Чамац је био далеко отишао, зато се нисам могла вратити онога дана. А ја сам се вратила чим сам могла“.

„Теби ја више ништа не верујем“, рече Тома, прешавши од помамнога узбуђења у хладну равнодушност. „Ти си била у тајном споразуму са Стеваном Гестом, као пређе с другим. Он је долазио к теби код тетке Мос, ти си шетала сама с њиме по путањама; ти си се морала понашати према заручнику твоје рођаке као што се не понаша ни једна поштена девојка, иначе тако што не би се могло догодити. У Лукрету су вас видели кад сте прошли на чамцу, а прошли сте и сва друга места, и ти си добро знала шта радиш. Ти си употребила Филипа Вакема као заклон да превариш Луцију — најбољега твога пријатеља. Иди да видиш како си јој вратила њено добро, она лежи болесна, не може да говори, — ни моја мати не сме јој близу прићи да је не подсети на *тебе*“.

Мага беше скоро ван себе, њу толико дављаше невоља да сад није могла ни разликовати своју праву кривицу од оне за коју је брат оптужује, а камо ли бранити се.

„Томо“, рече она с највећим напрезањем. „Што му драго да сам урадила, ја се сад горко кајем. Ја ћу се старати да поправим, ја ћу трпети све. Мени треба помоћи да не грешим опет“.

„Шта теби може помоћи?“ осече се Тома. „Вера не може, природна осећања захвалности и части тако исто не. А он — он би заслужио зрно у чело, кад не би... Али ти си десет пута гора од њега. Ја се грозим од тебе и од твога владања. Ти си се борила с твојим осећањима, велиш. Ох, да! И *ја* сам ту борбу водио, али ја сам савладао себе. Мени је живот био

тежи него теби, али ја сам утехе нашао радећи своју дужност. Ја нећу да заклањам такве као што си ти, свет ће се уверити да ја умем разликовати добро од зла. Ако ти што треба ја ћу се о теби старати — реци матери. Али, под мој кров не можеш. Доста је и то што ћу носити твоју срамоту, слику твоју мрско ми је гледати“.

Мага лагано пође натраг, с очајањем у срцу. Али сад плану и љубав бедне, преструђене матере; љубав надјача страх.

„Чедо моје! Ја ћу с тобом. Ти имаш матер“.

Ох, колико је спокојства скрушеној Маги донео овај материн загрљај! Више него сва мудрост помаже један обичан покрет саучешћа које нас у јаду не заборавља.

Тома их остави и уђе у кућу.

„Оди овамо, дете моје,“ прошапута г-ђа Туливер. „Он ће ти допустити да останеш и спаваш у мојој постељи. Он то неће мени одрећи кад ја затражим“.

„Не, мати“, рече Мага гласом тихим као уздисај. „Ја нећу више никад ући у ту кућу“.

„Онда ме чекај. Ја ћу се сад обући и ићи ћу с тобом“.

Кад мати изиђе са шеширом на глави, Тома јој приђе у ходнику и пружи јој новаца.

„Моја кућа је увек ваша, мати“, рече он. „Дођите кад год вам што треба — ви ћете се опет вратити к мени“.

Бедна г-ђа Туливер беше сувише преструђена да би могла што говорити, и само узе новац. Једино јасно за њу беше материнski нагон, да се не одваја од свог несрећнога детета.

Мага чекаше на улици код вратница, она узе матер за руку и оне идоше неко време ћутећи.

„Мати“, најзад рече Мага, „хајдемо кући чича Луке Лука ће примити мене. Он је пре увек био добар према мени, кад сам ја била мала“.

„Нема он ниједне собе за нас, чедо моје; они сад имају много деце. Ја не знам куда ћемо, осим код које тетке, а готово се бојим“, рече бедна г-ђа Туливер, која у овој забуни са свим изгуби памет.

Мага поћута мало, па онда рече —

„Да идемо Бобу Џекину, мати. Ту ће бити собе, ако нису издали кому“.

И тако оне одоше у Св. Ог — у стару кућу на реци.

Боба нађоше дома, али он беше толико суморан да га не могаху разгалити чак ни та радост и понос што има бебу од два месеца — за цело најживљу међу својим вршњацима владалачким или торбарским. Њему се можда не би ни учинило сувише страшно што је видео Магу и Стевана на пристаништу у Медпорту, да није опазио како је то утецало на Тому кад му је причао. А од тога времена говорило се једнако о овом њеном одласку који ни у ком случају није за њу повољан, и тај говор већ беше прешао из виших кругова и постао свакидашњи разговор и међу слугама. Тако, кад Боб отвори врата и виде Магу тужну и невољну, он имађаше за њу само једно питање, али то питање он једва смеде и самом себи задати — где је г. Стеван Гест? Што се Боба тиче, он жељаше да је овај господин на најврелијем месту у другом свету.

Стан не беше издат, и Боб нареди и великој и малој г-ђи Џекин да спреме све што треба „за стару госпођу и за госпођицу“ — на жалост она је још „госпођица“. Промуђурни Боб се много мучаше да дозна шта је то све било, како је г. Стеван Гест могао отићи од ње, или пустити је да она оде од њега, кад је већ имао ту срећу да је она код њега. Али он ћуташе, а не допушташе ни жени да га ишта о том запита; он не хтеде ни улазити код Маге да не би личило на наметање и ухођење; он и сад према Маги беше исти онај стари витез као и у време кад јој је донео књиге на поклон.

Али после дан два г-ђа Туливер оде на неколико часова у воденицу, да мало погледа кућу. То је желела Мага, којој пошто прође прва бура није материно присутство било толико потребно, и која баш жељаше остати сама са својим јадом. Али она врло мало поседе сама, кад неко закуца на врата, и па њен глас-

„слободно“, она виде Боба с дететом у наручју и с Мопсом за њим.

„Ми ћемо се вратити, ако сметамо, госпођице“, рече Боб.

„Ох, не“, рече Мага тихо, и пожеле да се може насмешити.

Боб затвори врата, и пришавши ближе стаде до ње.

„Видите, г-ђце, ми сад имамо бебу, и ја бих се радовао да је ви погледате и да је мало узмете у наручје. Јер ми смо били слободни да јој дамо ваше име, и њој ће бити добро, ако је ви мало погледате“.

Мага не може ништа одговорити, али пружи руке да узме дете, за које време Мопс прањушка, као да се хоће уверити је ли овај пренос у реду. Маги беше врло мило кад чу Бобове речи, она је добро знала да јој он на тај начин жели показати пријатељство и поштовање.

„Седите, Бобе“, рече она сад, и он седе ћутећи; сад му се некако језик завеза и никако да проговори што би он хтео.

„Бобе“, рече она после неколико тренутака, гледајући дете и држећи га плашљиво као да се боји да јој не исклизне из духа и из прстију, „ја имам да вас замолим за једну услугу“.

„Не говорите тако, г-ђце“, рече Боб, дохвативши Мопсову кожу на врату, „ако само што могу учинити за вас, ја ћу то сматрати као свој најбољи посао“.

„Ја бих да ви одете до Др. Кена и да му кажете да сам ја овде, и да бих га много молила да дође к мени док се мати још не врати. Она ће доћи тек вечерас“.

„Ех, г-ђце, ја ћу то учинити одмах, његова је кућа близу — али његова је жена умрла, и сутра је погреб, умрла је баш кад сам се ја вратио из Медпорта. То је баш неприлика што је она умрла сад кад он вама треба. Ја не знам, да ли би у овом тренутку и могао да га видим“.

„Ох, не, не, Бобе“, рече Мага, „онда нека стоји — до неколико дана, докле не чујете да он опет из-

лази ван куће. Али он ће можда отпутовати куда“, додаде она клонувши по ново услед те помисли.

„Неће он отпутовати, г-ђце“, рече Боб. „Неће он ићи никуда. Није он од оне господе који у бањама оплакују своје покојне жене, има он доста других послова. Ради он, и гледа своју парохију. Он је крстио нашу бебу, а један пут је дошао да ме пита шта радим у недељу, а то зато што не идем у цркву. Али ја сам му казао да ја путујем врло често у недељу, а и да не могу дуго седети, јер су ми ноге научиле да једнако иду, а после, казао сам, за једнога торбара доста је и мало богомоље. Ех, г-ђце, како је малој пријатно код вас! Као да вас познаје, а за цело она вас мало и познаје, као што тице познају зору“.

Бобов се језик, као што видите, сад одрешио, и настаде опасност да он не почини више посла него што је потребно. Али предмет, о ком би желео што дознати, беше тако стрмен и мучно приступан, да његов језик много радије трчаше по равном путу него што се смеде одважити уз ову стрмен. Он сам то осећаше, и за неко време опет се ућута, лупајући главу како да нешто запита. На послетку он врло плашљиво рече —

„Хоћете ли ми, г-ђице, допустити да вас само једно запитам?“

Мага се мало трже, али одговори: „Хоћу, Бобе, ако се тиче мене — али не о другима?“

„Добро, г-ђце, то је ово: је ли вама жао на кога год?“

„Не, ни на кога“, рече Мага погледавши га помњиво, „а зашто?“

„Ох, тако ми Бога, г-ђце“, рече Боб, и сад јаче потресе Мопсов врат, „ако би било нешто, и кад бисте ми ви казали, ја бих га пропустио кроз шаке, бих, Бога ми — а после власт нека чини са мном што јој драго“.

„О, Бобе“, рече Мага осмехнувши се слабо, „ви сте врло добри. Али ја не бих казнила никога, па чак ни оне не, који би ми скривили. Ја сам сама доста пута скривила“.

Оваке речи потпуно збунише Боба, и он тек сад ништа не разумеваше шта је то било између Маге и Стевана. Али он не хтеде досађивати с даљим питањима, баш и кад би их знао удесити како ваља, и сад се сети да треба дете однети матери која чека.

„Ако хоћете да вам оставим Мопса, г-ђце“, рече он кад опет узе дете. „Он је врло добар друг, он зна све, и не велича се ништа због тога. Ако му кажем, он ће лежати поред вас и чуваће вас, онако исто као што чува моју торбу. Да га оставим мало, хоћете ли, он ће вас заволети. Бога ми, то је дивно имати живинче које не говори и које вас воли, оно се припије уз вас и ништа не брбља“.

„Хоћу, хоћу, оставите га“, рече Мага. „Ја волим вашега Мопса“.

„Мопс! Ту лези“, викну Боб, показујући место према Маги, „и не мичи се док ти се не каже“.

Мопс одмах леже, и ништа се не показа узнемирен, кад његов господар оде из собе.

ГЛАВА II

Шта каже свет.

У брзо се прочу по вароши да се г-ђца Туливер вратила кући: дакле она није одбегла ради венчања с г. Стеваном Гестом, или бар г. Гест се није с њом венчао — што је у ствари са свим све једно за њену кривицу. Ми увек по последицама судимо друге, а и како би другачије, кад не знамо којим су путем те последице дошле. Да се г-ђца Туливер, после неколико месеца добро приређеног путовања, вратила као г-ђа Гест, с лепом свадбеном опремом ако и после венчања и са свима угодностима које има баш и не најбоље дочекана жена јединца сина, онда би јавно мњење, које у Св. Огу као и свуда иначе зна шта треба мислити, судило у овој ствари према овим последицама. У оваким случајевима јавно мњење је увек женскога рода, оно није сав свет, него је жена свега света, и онда би та жена свега света одмах нашла, да су двоје

младих и лепих — господин је из најбоље породице — запавши у један неприродан положај морали из њега изићи, што је опет, најблаже говорећи, било врло незгодно и тешко нарочито за прекрасну г-ђцу Луцију. Доиста г. Стеван Гест није се добро владао, али, шта ћете, сви су младићи таки, код њих то лако иде да се за час и слепо заљубе. И колико год да се чини ружно што је г-ђа Гест пристајала и на најмања удварања од стране заручника њене рођаке (а збиља, кажу да је и она била заручена с младим Вакемом — тако је казао сам стари Вакем), опет, она је тако млада за Бога — „а после грбав младић, молим вас само! — па онда како је леп млади Гест, и кажу да је просто обожава (тек видећемо докле ће то трајати!), и он је њу одвео у чамцу преко њене воље — па шта је и могла радити? Није се могла више ни враћати кући, нико не би ни речи с њом проговорио. И како јој лепо стоји ова жућкаста хаљина! Чини се да је на њој израсла, и таке су јој све хаљине — кажу, да он све најлепше бира за њу. Бедна г-ђца Дин! Њу баш мора човек жалити, али на послетку још није било потпуно заручење, а у морском купатилу ће се поправити. И кад се све узме у рачун, за њу је још боље, почем је г. Гест већ није више волео. Али какву прилику нађе ова г-ђца Туливер — доиста то је нешто као у причи! Ето, сад ће се г. Гест јавити на овим првим изборима, и биће посланик. Бадава, трговци су данас све и сва! Онај млади Вакем скоро је полудео — он никада није ни био као сав свет; сад је отпутовао у иностранство да не смета, — доиста тај сиромах грбави младић није ни могао учинити ништа боље. Г-ђца Јунит каже да никад неће отићи г. и г-ђи Гест — то је којешта! она хоће да буде паметнија од свега света. Друштво би морало пропасти ако би се тако стало загледати у сваку ситницу личнога живота — а и хришћанска вера учи нас да никому зло не мислимо — и по свој прилици г-ђца Јунит није била добила позив“.

Али, као што смо видели, последице не беху таке да допуштају повлађивање свршеним догађајима. Мага се беше вратила и без опреме и без мужа, вратила се

јадна и одбачена, као што се увек и дешава онима који заблуде. И сад *жена свега света*, по оном одличном нагону који је њој дат зарад одржања друштва, увиде одмах да се г-ђца Туливер понашала да не може горе бити. И, доиста, зар би могло бити што гадније? Једна девојка, која толико много дугује својим рођацима — и њену матер и њу г. Дин је скоро издржавао, — својим сплеткама приволева себи заручника своје рођаке, која је за њу била као рођена сестра! И да ли само приволева? Ни то се не може рећи за једну таку девојку као што је г-ђца Туливер: много је ближе истини кад се каже, да је она радила дрско како се не приличи женској страни, и да је ишла само за својим разузданим страстима. А и од вазда има код те девојке нешто сумњиво. Нису чисти послови ни то што је она имала с младим Вакемом, и што је, како веле, трајало више година! Али, така девојка у стању је све учинити! — Паметни нагон *жене свега света* увек је на г-ђци Туливер налазио нешто што само на зло слути. Што се тиче беднога г. Стевана Геста, њега човек мора више жалити него осуђивати: у оваким приликама мора се нешто и кроз прсте гледати младићу од двадесет и пет година — он је запао у вигове ове дрске девојке. И јасно је да је он у овом случају скривио против своје воље: он се отресао од ње чим је могао, и тај брзи њихов растанак сведочи највише *против ње*. До душе он је написао једно писмо, у ком сву кривицу товари на себе и износи цео догађај тако чудновато да би она била са свим невина. Разуме се, он и не може другачије радити. Али тиме се тек не може заварати одлични нагон жене свега света, и хвала Богу што не може, јер шта би иначе било од друштва? Ето, и сам брат њен морао је отерати из своје куће, тај се за цело доста чуда нагледао пре него што је тако урадио. Збиља, то је честит младић, г. Тома Туливер, тај ће далеко отићи! Наравно, ова брука његове сестре тежак је удар за њега. Она би, доиста, требала да оде из ове околине — у Америку или куда му драго — да би се наша варош очистила од њене заразе — то је врло опасно за друге

девојке! Никаквом се добру она не може надати, још јој остаје само нада на кајање и на Бога. Сам Бог ако јој се смилује: Он се већ и не стара толико за друштво колико *жена свега света*.

Паметному нагону требало је од прилике једно две недеље дана да утврди оваку пресуду, јер читава недеља прође пре него што је стигло писмо у ком Стеван јавља оцу о овим догађајима, додајући да је он отишао у Холандску, узео новаца од њиховога посредника у Медпорту, и за сад још није у стању да се одлучи шта ће радити.

За све то време Мага се забављаше само о свом јаду, и ништа и не мишљаше о том како свет суди о њој. Она страховаше за Стевана, за Луцију, за Филипа. Силна непрекидна бура од љубави, кајања и саучешћа кидаше њено бедно срце. Кад би њене мисли и отишле на људску суровост и неправду, њој би се чинило да је тога према њој већ и сувише било — да јој ништа горе више не може бити после онога што је чула од свога брата. Поред свих страховања за своје миле и увређене, она непрестано чујаше ове братове речи као неки ужас који би морао и најзадовољнији живот ојадити. Она се већ не надаше да ће икад опет видети лепших дана, чинило се да су њени живци толико сломљени јадом, да више ништа друго не могу осећати. Живот се пред њом показа само као испаштање, и она за булућност имађаше само једну жељу: да не падне још дубље. Она се бојаше своје властите слабости, и помишљаше да за њу нема мира без поуздана прибежишта.

Али она се припремаше и за живот: силно и наслеђено осећање самосталности подсети је да мора сама себи зарадити хлеб; и како други послови не беху поуздани, она се врати своме шву, да би могла платити стан Бобу. Она намераваше склонити матер да се у скоро врати у воденицу и живи код Томе, а она ће већ моћи сама. Можда ће јој и Др. Кен помоћи и упутити је. Она се сад сети његових речи приликом продаје. Сети се како је одмах осетила поверење према њему, и нестрпљиво очекиваше кад ће му моћи све

исповедити. Њена мати одлажаше сваки дан Диновој кући да чује како је Луцији: гласови су једнако били тужни — она се још никако не опоравља од клонулости која дође од онога удара. О Филипу г-ђа Туливер ништа није чула, јер, разуме се, нико јој не хтеде ни говорити о ономе што се тиче њене кћери. На послетку мати прибра срце и оде и сестри Глег која је, разуме се, знала све, и која је чак један пут и посетила Тому кад г-ђа Туливер није била у воденици, и ако Тома ништа није саопштио шта су говорили.

Чим мати оде, Мага узе шешир. Она се одлучи отићи Др. Кену и ако је он у жалости; у оваким приликама жалост не одбија човека. То беше први пут што она изиђе из куће после повратка, али она беше и сувише заузета својом намером те и не обраћаше пажње на хладноћу људи које среташе. Али пошто прође уже улице она опази да је људи мало чудновато погледају, и тога ради убрза корак бојећи се погледати на десно или на лево. Баш у тај мах сукоби се с г-ђом и г-ђцом Торнбул, својим давнашњим знанцима: оне је обадве чудно погледаше и прођоше не поздравивши. Маги је увек тешко падао хладан поглед, али сад се не могаше наљутити зато што је и сама осуђивала себе. Она помисли да је то на послетку и природно што оне неће с њом да говоре — оне тако много воле Луцију. Али сад опет виде неколико младића пред гостионицом, и млади Тори с једним стаклетом у оку корачи мало напред и поклони јој се тако слободно као некој девојци из гостионице. У Маге је био јак понос, и њу жацну ова слобода и поред све њене невоље. Тек сад она увиде да свет на њу товари нешто више осим самога неверства према Луцији. Али сад већ стиже до црквене куће, ту ће можда наћи друго што осим осуде. Осуђивати је врло лако: то може чинити и најгора, неосетљива, и неотесана скитница на улици. Много се ређе налази помоћ и саучешће — зато је и већа потреба да честити људи то указују.

Она би одмах уведена у собу, где Др. Кен сеђаше код књига за које сад није марио. Он држаше

своју малу девојчицу, коју испрати сад из собе, и понудивши Маги столицу рече —

„Ја сам вас хтео потражити, г-ђце Туливер, па сте ме ви претекли. Мени је мило што сте то учинили“.

Мага погледа у њега с детињом искреношћу и рече „ја бих желела да вам све кажем“. Али рекавши то, она се заплака, и све прикупљено узбуђење путем изли се сад у сузе пре него што је могла говорити.

„Кажите ми све“, рече Др. Кен врло нежно своји важним јаким гласом. „Гледајте у мени човека који има много искуства, и који тиме може и вама помоћи“.

У искиданим реченицама, и најпре с напрезањем а после, кад се исповешћу охрабри, све лакше, Мага исприча кратку повест једне борбе за којом дође тако тешки јад. Тек дан пре Др. Кен беше дознао за садржај Стеванова писма, и он одмах поверова у њега и пре него што му је Мага потврдила. Онај њен тужни узвик *„ја морам ићи“*, дође му одмах на памет као потврда да је она још онда била у мучној борби.

Мага се задржа најдуже код онога осећања које је доведе матери и брату, које је толико везиваше за успомене прошлога живота. Кад она сврши, Др. Кен поћута неко време: он увиде да ствар није лака. Он устаде и узе ходати по соби. На послетку опет седе и окренувши се Маги, рече јој —

„Ваша жеља да сте код својих, да останете онде где су везане све везе вашега живота, са свим је разложна, и њој црква према својем уставу и реду одговара ширећи своје руке покајнику, пазећи непрестано на свако своје дете, не остављајући никога докле потпуно не огрезне у грех. Црква треба да покаже осећање целе заједнице, свака парохија треба да је као породица, у којој су сви хришћанским братством везани и сви стоје под управом духовнога оца. Али данас је много ослабио запт црквени и братство међу људима, данас се једва и помишља на то; тек нешто ако се нађе, и то само почесно и противречно, међу понеким сектама; и кад мене не би подржавала крепка вера да ће се црква на послетку опет вратити својему уре-

ђењу које је тако подесно за људске потребе, ја бих често пута клонуо гледајући како се у мом стаду губи осећање братства и узајамне одговорности. Данас као да све тежи само раскидању веза, свет радије хоће да слуша ћуди него дужности које се оснивају на целом прошлом животу. Вама су ваша савест и срце врло лепо разјаснили све то, г-ђце Туливер; и ја сам ово говорио да бисте ви знали шта бих ја желео, шта бих ја саветовао, да ви радите, кад бих ја у томе могао ићи само за својим осећањем и мишљењем, без обзира на околности које противно могу утецати".

Др. Кен мало поћута. На његовом лицу не виђаше се никака особита љубазност, скоро нека хладноћа беше у оној озбиљности и његова погледа и његова гласа. Да Мага није знала како је његова доброта велика колико и уздржљивост, она би се охладила и поплашила. Али овако она слушаше пажљиво, уверена да ће јој ове речи донети добру помоћ. Он настави.

„Ви још не познајете свет, г-ђце, и то чини да ви и не слутите како се тек неправедно може оценити ваш поступак — и те ће оцене дејствовати као отров, баш и ако је очевидност против њих".

„О, јест, ја почињем то увиђати", рече Мага не могући се задржати да не искаже своју најновију невољу. „Ја знам да ћу бити вређана, говориће се да сам гора него што сам".

„Ви можда још и не знате", рече Др. Кен пожуривши се да је утеши, „да је стигло једно писмо које мора задовољити свакога који је вас познавао, јер оно потврђује да сте се ви на праву стазу вратили стрменим и тешким путем баш онда кад је тај повратак био најтежи".

„О — где је он?" рече бедна Мага, не могавши савладати узбуђење.

„Он је отпутовао у иностранство. Оцу је писао о свему што се догодило. Вас је потпуно одбранио. Ја се надам да ће ово писмо добро чинити и вашој рођаци кад га прочита".

Др. Кен почека да се она смири, па опет настави:

„То писмо, као што рехох, сузбиће лажне оцене о вама. Али ја вам морам рећи, г-ђце Туливер, да се ја према свему што знам у опште и што сам видео за ово три дана јако бојим, да ћете се ви сачувати од лажних окривљивања и поред све очевидности. Баш они, који ни из далека нису у стању издржати борбу коју сте ви издржали, биће први који ће с ужасом клонити се од вас; јер они и не верују у вашу борбу. Ја се бојим да ћете ви овде имати поред ваше туге и много сметња. С тога разлога, и једино с тога, ја бих вам саветовао да промислите, не би ли боље било да потражите место некуда даље, као што сте пре и намеравали. Ја ћу се потрудити да вам нађем место“.

„Ох, ја бих баш овде желела остати!“ рече Мага. „Врло ми је тешко ићи опет у туђину. Нигде не бих имала станишта, била бих као усамљени путник, потпуно одвојена од прошлости. Ја сам писала госпођи која ми је нудила место и извинила сам се. Ако овде останем, ја бих можда још успела да загладим што сам учинила Луцији — и другима: ја бих им засведочила да је мени жао због тога. Па на послетку“, додаде она с нешто старога поноса који сад изби, „ја ни с тога нећу да идем одавде што људи износе лажи на мене. Они ће морати најзад порећи своје лажи. Ако узморам ићи зато што — што други желе, ја бих бар да не идем сад одмах“.

„Па добро“, рече Др. Кен пошто мало промисли, „кад сте се већ тако одлучили, г-ђце Туливер, онда рачунајте на сав мој утецај. Ја сам дужан помоћи вам и заштитити вас као свештеник у својој парохији. Осим тога и ја лично рад сам да ви дођете до мира и задовољства“.

„Једино што ја желим то је какво занимање које би ми помогло да себи зарађујем и да будем самостална“, рече Мага. „Мени не треба много. Ја могу остати у стану где сам сад“.

„Ја морам о том добро промислити“, рече Др. Кен, „и још за који дан знаћу боље и какво је расположење овде. Ја ћу вас посетити, и мислићу једнако на вас“.

Кад Мага оде, Др. Кен постаја премишљајући, он гледаше у простирку и мучно осећаше да је успех и сумњив и тежак. Судећи по осећању које је избијало из Стеванова писма и по садашњим одношајима свих личности које су у питању, он нађе да је још најмање зло ако се Стеван и Мага венчају; а без тога он виде да је за Магу и сувише тешко живети с њим у истом месту, бар док доста времена не прође. С друге опет стране, као човек који је познао значај душевне борбе, и који је дуго време провео у служби својим ближњима, он потпуно разумеваше Матино расположење које никако не би пристало на то венчање; а њену савест није лако склонити, јер она ради по правилу које је много поузданији вођа од свих обзира на последице. Његово искуство казиваше му да је у овој ствари врло сумњив успех од посредовања, било да се покуша обновити пређашње стање, било да се саветује попуштање струји новога осећања: са свим је мрачно и нејасно шта може изићи и у једном и у другом случају, јер је зло на првом кораку како год да се пође.

Велико питање о одношају између страсти и дужности није јасно никому који о том уме судити; ми немамо кључа који у сваком случају вреди за питање: да ли у неком тренутку престаје могућност одречења, и да ли онда човек мора поћи за страшћу против које се борио као против преступа. Казуисте данас тако стоје, да се њихово име уобичајило као име за покуду; али они су у својем ситном цепкању нашли на сенку од истине, коју ми врло често превиђамо, а то је истина: да све моралне пресуде остају лажне и празне, ако се не обзиру на особите личне прилике у сваком појединoм случају.

Људи широког, јаког разума готово по нагону не маре за оне који о свему суде по израђеним правилима, јер они брзо схвате да се тајанствена замлетеност нашега живота не може обухватити правилима, и да би везивање за така готова правила могло учинити да се сузбијају и угушују све оне племените побуде и одушевљаји који потичу из све већега развитка

образованости и осећања. „Човек с правилима“ — то је већ уобичајен назив да се означе они који своје моралне оцене дају само по неким општим начелима, мислећи да ће их ова општа начела довести до правде већ готовим утапканим путем, тако да им ништа не треба ни стрпљивост, ни потанко разбирање, ни непристрасност — да не морају ни давати себи рачуна о том, да ли баш њихово знање долази од властитога мучно стеченога познавања искушења, или од живота који је сав прожет осећањем братства спрам свих људи.

ГЛАВА III

Показује како стари познаници могу изненадити.

Кад се Мага врати кући, мати јој саопшти неочекивани глас о понашању тетке Глег у њеном питању. Докле се није чуло за Магу, г-ђа Глег беше у пола притворила капке на прозорима и навукла завесе, мислећи по здраво да се она утопила; то се њој чинило много вероватније него да би њена сестричина могла чинити нешто што би најосетније повредило породичну част. Али кад после чу од Томе да се Мага вратила кући, и кад дознаде од њега како она објашњава своје одсутство, она жестоко нападе грдити Тому, што овај без велике невоље допушта да се о његовој сестри рђаво мисли. Ако се човек не заузме за свој „род“, докле год може, онда би она желела знати ко ће се заузети за њега? У Додсоновој породици није обичај тек олако поверовати да који рођак не ваља толико да треба мењати тестаменат И ако је баш г-ђа Глег увек прорицала зло за Магину будућност док други можда нису ништа ни опажали, опет само „чист рачун дуга љубав“, и никако не личи рођацима њеним да помогну да она изгуби свој леп глас, и да је испод кућнога крова терају на поругу свету, док се не би потврдило да она доиста брука породицу. Колико г-ђа Глег зна, овакога случаја још није било у Додсоновој породици, али сад се тек показа колико код ње наслеђена правичност и јачина воље иду упоредо с њеним основ-

ним погледима на сродство који су се и до сада увек видели у њеним назорима о правичности у новчаним пословима. Она се добро свади са својим мужем који држаше страну Луцији и осуђиваше Магу као и сам Дин, и срдећи се и на сестру Туливер што одмах није њој дошла за савет и помоћ, она се затвори са „Светитељским Покојем“ од јутра до мрака, не примајући никога, докле јој Глег не донесе глас о Стевановом писму. Тада г-ђа Глег осети да има угодно земљиште за борбу — тада остави Бакстера и бејаше наредна свакому који јој дође. Док г-ђа Полет не знађаше шта да ради и вајкаше се да би и смрт рођака Абота била боља него ово, и да она не сме због „познаница“ ни ићи у Св. Ог — дотле г-ђа Глег само чекаше да г-ђа Вул или која год друга дође к њој и почне коју од својих лагарија против њене сестричине, па већ она зна шта ће одговорити.

Она се још један пут дохвати с Томом, и сад га нападе још горе како се осећаше у јачем положају. Али Тома се не покрену, и као свака непокретна ствар он као да дође још непомичнији услед овога покушаја који га хтеде покренути. Бедни Тома, он је судио спрам онога што је он могао да види, и пресуда беше и њему врло непријатна. Он је мислио да према његовом проматрању од толико година, које, разуме се, мора бити тачно, Мага није ни у чем поуздана и да је она толико склона злу да ту не помаже никака благост: њему је то његово проматрање било доста за даље суђење; али и њему беше врло тешко што је дотле дошло. Тома није могао наравно никуда даље од своје природе, као и ми сви, а учио је врло мало, тако да је наука само танак маз оставила на њему. Ако бисте ви хтели оштро судити њему због његове оштрине, имајте на уму да више морају попуштати они који даље виде. Тома омрзну Магу толико више што је силније вољаше још од детињства и у времену њихове заједничке невоље и жалости: он омрзну сад и њену слику као што јој беше рекао. У овом изданку Додсонове породице нађе тетка Глег још тврђу нарав него што је она сама — нарав у којој породично осећање беше

изгубило сродннчки значај и све се претворило у лични понос. Г-ђа Глег допушташе да Магу треба казнити — она није жена која би то одрицала — она зна доброшта значи владање једне девојке; али треба је казнити према величини осведочене и потврђене погрешке, а не према оном што на њу износе туђи људи, који би на тај начин хтели да покажу да је њихова породица боља.

„Твоја ме тетка изгрди као никад до сада, чедо моје“, рече бедна г-ђа Туливер кад се врати Маги, „што јој нисам отишла раније — вели, не треба она да дође прва к мени. Али и говорила је сестрински. То је истина да је она набусита и да јој је тешко угодити — ох, Боже мој, то ја добро знам! — али од ње сам чула о теби најбоље речи до сада. Она каже, и ако јој је незгодно да намешта собу и износи ствари, опет ти можеш у њену кућу, ако само хоћеш да јој одеш учтиво и да будеш послушна, а она ће те бранити против свих који те клеветају без икаква права. Ја сам јој рекла да ти не можеш сад ни с ким осим са мном у овој твојој невољи, али она одговори: „Ја је нећу карати, има их доста изван нашега рода који то чине. Ја ћу је само саветовати, и она мора бити скромна и послушна“. То је дивно чудо, да је она така, јер ја знам да ме је целога века грдила за што му драго“.

„О, мати“, рече Мага, поплашена и од помисли да се виђа с другим личностима, „реците јој да јој ја много захваљујем — ја ћу је посетити чим узмогнем, али сад још не могу никому ићи, осим једино Др. Кену. Ја сам била код њега, он ће ми дати савета и помоћи ми да нађем какав рад. Кажите тетки Глег, да ја не могу примити ни од кога издржање; ја морам сама зарадити свој хлеб. Али да ли сте чули што о Филипу, о Филипу Важему? Нисте никога видели ко би вам што о њему рекао?“

„Не, чедо моје; али била сам код Луцијине куће и видела сам твога течу, и он каже да је Луција могла саслушати писмо, и да је познала г-ђицу Гестову и почела већ говорити по мало; лекар мисли да сад

иде на боље. Шта се то све догоди, за Бога и по Богу! Прво је била парница, па је после ишло све горе и горе, као да се срећа са свим окренула од нас". Ово сад беше први пут да г-ђа Туливер удари у јадање пред Магом, али стара навика оживе у њој после разговора са сестром Глег.

„О, моја јадна мати!" бризну Мага савладана саучешћем и сажаљењем, и загрли матер. „Ја сам увек била рђава, ја сам вам увек сметала. Сад бисте ви били срећни да немате мене".

„Ех, чедо моје", рече г-ђа Туливер загрливши је „ја морам живети са својом децом — више их нећу добити. Ако ми она и нешто сметају, ја их опет волим. Друго ништа немам што волим — моје су ствари од давно отишле по свету. А и ти ћеш се поправити, ја и не знам како то све изиђе овако рђаво".

Прођоше још два три дана, и Мага ништа не чу о Филипу, она јако страховаше за њега, и најзад се одважи да запита Др. Кена кад оде к њему. Он не знађаше чак ни да ли је Филип код куће. Стари Вакем је врло љут због разних незгода: најпре невоља с оним младићем кога као да он нешто много воли, па после ова несрећа Филипова од чије женидбе сад нема ништа, и ако је он већ пристао, па чак о том и говорио у вароши — све то чини да он скоро побесни кад га ко запита о сину. Али мучно да је Филип болестан, иначе би лекар одлазио тамо; вероватно, да је на неко време отишао некуд. Магу јако мучаше ова неизвесност, и њена машта се све више забављаше о Филиповој патњи. Шта ли он мисли о њој?

На послетку Боб јој донесе једно писмо без поштанскога жига, чији натпис беше од руке коју она добро познаје по словима њенога имена исписанога од давно на једном малом издању Шекспира. Њена мати беше у соби, и она јурну у највећем узбуђењу на степене да би могла сама читати. Она га прочита скоро не дишући.

„Маго, — ја вам верујем, ја знам да ме ви нисте никада хтели обманути, ја знам да сте ви хтели до краја држати своје обећање и према мени и према свима.

Ја сам то веровао и без икаквих других потврда, самопознајући вашу природу. Ноћ после нашег последњег растанка беше ужасна за мене. Према оном што сам видео ја сам се уверио да ви нисте слободни, да неко други има над вама моћи какве ја никад нисам имао; али и у најгорем очајању — помишљајући и на смрт — од беснила и љубоморе ја нисам никако посумњао у вашу верност. Ја сам знао да сте ви желели бити уза ме као што сте казали; да сте одбијали њега: да сте се усиљавали одрећи се њега зарад Луције и зарад мене. Али ја нисам могао видети из свега тога добар излаз за вас, и из тога страха нисам смео повући се са свим. Ја сам предвиђао да вас он неће напустити, и ја сам онда веровао, као што и сад верујем, да је она силна струја која вас двоје гоњаше једно другому само у неколико потицала од ваших нарави, а главни јој покретач беше сама природа људска која у човековој судбини доноси половину трагедије. Ја сам у вама видео осетљивости какве у њега никад не нађох. Али ја можда грешим; можда ја о вама мислим као уметник о изабраном предмету, који је заволела његова душа; он никад не може допустити да његов предмет и за другога кога може имати исти значај и лепоту као што има за њега.

„Ја не смедох видети вас онога дана, био сам пун саможивости, беше ме сломила једна ноћ свесног заноса. Ја сам вам још од давно рекао да не могу мирно подносити чак ни оскудицу мојих способности: а како да поднесем мирно губитак онога што ми је најузвишеније на овом свету, што ме из мога јада подиже до божанске среће?

„Али мене је јад оне ноћи припремио за оно што је после дошло. Мене то није изненадило. Ја сам био уверен да сте ви само на његово наваљивање могли све жртвовати, и поуздано сам очекивао глас о вашем венчању. Ја сам својом љубављу мерио и вашу и његову. Али ја сам погрешио, Маго. У вама има нешто јаче него што је ваша љубав спрам њега.

„Нећу вам причати шта сам ја преживео за ово време. Али и у најтежој муци, у оним страшним тр-

завицама које љубав мора претрпети пре него што се жртвује, ја сам се сачувао од самоубиства само из љубави према вама. И ако је мени сувише тешко, опет нисам могао да својом смрћу засенчим вашу радост. Нисам могао ни заборавити да ви још живите и да ћу вам ја можда требати, а и онако ја вам дадох реч да ћу — чекати и трпети. Маго, и ово што сад пишем потврђује вам, да мени никакав јад није сувише велика цена за нов живот у који сам ушао љубећи вас. Ја вас молим да никако и не помишљате да сте мени што на жао учинили. Ја сам одрастао у невољи, ја се никад нисам надао срећи; а познавши вас и заволевши вас ја сам имао, и имам још, оно што животу даје вредност. Ви сте мојему срцу били што је светлост и шара мојему оку, што је музика унутрашњем уху; ви сте ме из мрака дигли у светлост. Од како сам ја више заузет за вашу радост и жалост него за своју, од тада се моје дотле непрекидно незадовољство окренуло у вољно трпљење, из којега потиче право саучешће. Ја држим да ме је само ова потпуна и силна љубав могла увести у светли живот који се непрестано развија користећи се животом свих других; јер пређе ме је од њега увек враћало вечито незадовољство са самим собом. Ја сад чак и на то помишљам да овај преображај у животу, који ми донесе љубав за вас, може бити нова снага за мене.

„И тако, драга моја, поред свега ви сте ми срећу донели. Због мене немате себи ништа пребацивати. Пре сам ја крив што се наметах вама са својом љубављу, и наведох вас на речи које сте ви сматрали као обећање. Ви сте желели бити верни тим речима, и били сте. Ја могу знати колика је ваша жртва по оној срећи коју сам осећао за кратко време вашега присутства кад сам сањао да бисте ме доиста могли љубити. Али, Маго, ја спрам вас немам другога права до једино на пријатељску успомену.

„За неко време нисам се смео одважити да вам пишем, бојао сам се да то не буде наметање и понављање моје прве погрешке. Али ви ме нећете рђаво

Ја сам то веровао и без икаквих других потврда, самопознајући вашу природу. Ноћ после нашег последњег растанка беше ужасна за мене. Према оном што сам видео ја сам се уверио да ви нисте слободни, да неко други има над вама моћи какве ја никад нисам имао; али и у најгорем очајању — помишљајући и на смрт — од беснила и љубоморе ја нисам никако посумњао у вашу верност. Ја сам знао да сте ви желели бити уза ме као што сте казали; да сте одбијали њега; да сте се усиљавали одрећи се њега зарад Луције и зарад мене. Али ја нисам могао видети из свега тога добар излаз за вас, и из тога страха нисам смео повући се са свим. Ја сам предвиђао да вас он неће напустити, и ја сам онда веровао, као што и сад верујем, да је она силна струја која вас двоје гоњаше једно другому само у неколико потицала од ваших нарави, а главни јој покретач беше сама природа људска која у човековој судбини доноси половину трагедије. Ја сам у вама видео осетљивости какве у њега никад не нађох. Али ја можда грешим; можда ја о вама мислим као уметник о изабраном предмету, који је заволела његова душа; он никад не може допустити да његов предмет и за другога кога може имати исти значај и лепоту као што има за њега.

„Ја не смедох видети вас онога дана, био сам пун саможивости, беше ме сломила једна ноћ свесног заноса. Ја сам вам још од давно рекао да не могу мирно подносити чак ни оскудицу мојих способности: а како да поднесем мирно губитак онога што ми је најузвишеније на овом свету, што ме из мога јада подиже до божанске среће?

„Али мене је јад оне ноћи припремио за оно што је после дошло. Мене то није изненадило. Ја сам био уверен да сте ви само на његово наваљивање могли све жртвовати, и поуздано сам очекивао глас о вашем венчању. Ја сам својом љубављу мерио и вашу и његову. Али ја сам погрешио, Маго. У вама има нешто јаче него што је ваша љубав спрам њега.

„Нећу вам причати шта сам ја преживео за ово време. Али и у најтежој муци, у оним страшним тр-

рати, он је био увек лепо саслушан; али кад би он изишао из куће, све би опет остало по старом. Г-ђца Туливер је доиста радила ружно, то не може порицати ни Др. Кен: па како онда може он правдати њене поступке? Чак и у претпоставци, коју је врло тешко веровати — то јест, да ништа није истина од онога што се о г-ђци Туливер говорило, — чак и у том случају, почем се о њој већ *говорило*, она је сад таква да се од ње мора клонити свака госпођа која се стара о свом добром гласу — и о друштву. Да се Мага узме за руку, и да јој се каже: „Ја нећу да верујем рђавим речима које се без икакве потврде говоре о вама, моје усне неће поновити те речи, моје ухо неће се окренути њима; и ја сам грешно смртно створење, које може поклизнути и не успети у најозбиљнијем усиљавању; ваша је судба тежа од моје, ваше је искушење било веће; дај да се узајамно помогнемо, да не бисмо још горе пали“ — да се то учини треба храбрости, дубокога саучешћа, високе свести, племенитог поверења — треба дух који се не слади проношењем злих речи, који не сматра да себе подиже кад друге осуђује, који се не заварава само великим речима него доиста верује да живот може имати морални циљ и неку вишу веру само онда кад се људи свом снагом одаду потпуној истини, правди и љубави спрам свих људи које сретају на свом путу. Госпође у Св. Огу нису се много одавале размишљању, али оне имађаху једну врло драгу општу мисао, која се зове друштво, и која им помагаше да своју савест задовоље чинећи оно што захтева њихова саможивост, то јест мислећи и говорећи најгоре о Маги, и окрећући леђа од ње. Разуме се да је Др. Кену било врло непријатно, после две године претераног обожавања од стране својих парохијанака, наћи се сад на један пут у оволикој противности с њима; у осталом оне одржаше своје назоре и против највишега ауторитета, кога су још дуже времена обожавале. Тај ауторитет је дао јасна одговора онима, који би хтели дознати где почињу њихове друштвене дужности, и који би се желели боље обавестити о првом кораку. Одговор није

упућивао да се гледа крајња корист друштва, него да се погледа „један човек“ који болестан лежаше на путу.

Не може се рећи да је Св. Ог био без жена с нежним срцем, вероватно и овде је било толико исто људске доброте колико и у свакој другој трговачкој варошици у оно доба. Али док има и добрих људи који нису храбри, дотле су многе добре жене плашљиве, чак и сувише плашљиве да би смеле остати при својем мњењу кад би их оно доводило у мањину. А људи у Св. Огу баш не беху храбри: многи од њих чак уживаху у оговарању, тако да њихови разговори личаху на женске, само с том разликом што беху зачињени мушким шалама и сагласношћу у мржњи на жене. Осим тога они се не хтедоше ни мешати у женске међусобне одношаје.

Услед тога Др. Кен не успе нигде наћи за Магу ни бољега расположења ни каквагод посла. Г-ђа Џемс Тори не могаше је баш ни привремено примити за учитељку своје деце — „знате, девојка, о којој се толико говори“; а стара г-ђца Кирке, која болује од кичме и којој требаше девојка да јој чита и да јој прави друштво, рече да се она никад не би могла здружити с такима као што је Мага. А зашто г-ђца Туливер не иде својој тетки Глег која јој нуђаше своју кућу? Девојка као она не би требала да одбија таку понуду. Или зашто не иде некуда даље, и не потражи место где није позната? (Чинило се да то није тако важно ако она свој опасни утецај пренесе на породице које људи у Св. Огу не познају.) Види се колико је она дрска и тврдоглава, кад баш упорно хоће да остане онде где се о њој толико говори.

Оволико противљење учини да Др. Кен, који беше човек јаке воље, дође на одлуку која је и премашала прве његове намере. Њему је самом требала учитељица за млађу децу, и сад, и ако се најпре устезаше понудити Маги то место, његова одлука би готова: тако ће најјасније показати да он и лично и као свештеник не одобрава повику против ове девојке. Мага захвално прими место које јој даваше не само посла него и одбране; сад ће јој дани бити испуњени радом

а самоћа у вече биће добродошли одмор. Више јој не требаше ни услуга материна, и она је склони да се врати у воденицу.

Али сад свет поче проналазити да и овај до сада тако примерни Др. Кен има своје ћуди, па можда и слабости. Људи се осмешкиваху говорећи да то није никако чудо што Др. Кен воли гледати сваки дан лепе прне очи, и што се баш не кида много за прошлошћу; а жене, које се у оно доба сматраху као слабија страна, гледаху на ту ствар мало жалостивије. Још ако се Др. Кен толико занесе да се ожени овом г-ђцом Туливер! Не сме се веровати баш ни најпоузданијем човеку, и један апостол је погрешио па је после горко плакао, а ако овај случај баш и није близу Петровом одрецању, извесно ће кајање бити блиско.

Мага је тек неколико недеља одлазила у црквену кућу, а већ се свуда поверљиво говорило о том да ће она бити жена Др. Кена, и госпође већ узеше мислити како да се понашају спрам ње ако то доиста буде. Дознало се да је Др. Кен једнога дана провео по часа у соби где Мага учи његову децу; не, он је ту сваки дан; и један пут чак је отпратио до куће — скоро *сваки дан* он је прати кући, а ако то не, онда је обиђе у вече. Ала је то вешто створење! Зар та да буде *мати* оној деци? Та у гробу се мора преврнути она бедна жена, кад јој се за децу стара овако једно створење, и то тек на неколико недеља после њене смрти. Хоће ли се он дотле заборавити, да се ожени и пре него што прође година? Људи заједљиво одговараху *не*.

Г-ђце Гестово нађоше нешто олакшице својој муци у овој лудости Др. Кена: бар би онда њихов брат остао читав. Јер знајући Стеванову сталну нарав, оне непрестано страховаше да се он не врати и не ожени Магом. Оне вероваху братовом писму, али немадоше поверења у Магу да ће она издржати у свом одрецању од Стевана; оне сумњаху да ће се Мага бити тргла више од отмице него од самога венчања, и бојаху се да она управо зато и остаје у Св. Огу што се још нада на Стеванов повратак. Њима се она никад

није допадала, а сад је нађоше још и притворну и поношљиву; то све с истим основом с каквим и ви и ја много што верујемо. Оне пре нису баш толико мариле за женидбу с Луцијом; али сада, плашећи се женидбе с Магом, оне удвојише своје саучешће за бедну напуштену девојку и жељаху да се брат врати њој што скорије. С њима ће Луција ићи и на море чим могне устати из постеље, а оне су већ удесиле да их тамо и Стеван нађе. Г-ђце Гестове саопштише свому брату одмах све што се говорило о Др. Кену и Маги.

Мага често дознаваше од матере, или од Др. Кена, или од тетке Глег, да се Луција постепено опоравља, и непрестано жељаше видети је: да јој је поговорити с њом, ако ће и само пет минута — да јој каже колико се каје, и да од ње чује да ни она не верује у намерно издајство од стране оних које је она волела и којима је веровала. Али она знађаше, да би Луцији био забрањен потрес од овакога разговора, баш и кад би јој она могла отићи. Била би јој нека помоћ и да је само види ако и без разговора, јер пред Магиним духом непрестано стајаше једно лице, које је за њу страшно баш зато што је врло нежно: једно лице које је од вајкада на њу гледало с љубављу и с поверењем, а које је сад суморно и жалосно. И с временом ова бледа слика све јој више долажаше пред очи — слика растијаше једнако и под утецајем њене гриже савести постајаше све јаснија; оне миле очи толико јаче пресецаху Магу што она не могаше у њима видети никакве љутње. Али Луција још не могаше ићи ни у цркву ни на друго место где би је Мага могла видети; чак ни наде више за то не беше, од када Мага чу да ће Луција скоро отпутовати на море с г-ђцама Гестовим, које причаху да се надају и с братом се сад састати.

Шта је Мага у својој вечерњој самоћи после ових гласова осећала, то могу знати само они који су познали најтежу душевну борбу — само они који су познали шта то значи страшити се од својих властитих жеља, онако као што се мати која бди страши од успављивог напитка који би јој ублажио бол.

Она сеђаше у сумраку, без свеће, а прозор беше широм отворила према реци, јер и тешка врућина још више увећаваше њену невољу. Седећи на столици наслоњена на прозор она празно гледаше на светлуцаву брзу реку, усиљавајући се једнако да види оно мило лице које је тужно али и без прекора, које јој се и указиваше и нестајаше. Чувши да се отварају врата, она помисли да је то г-ђа Џекин, која јој доноси вечеру као обично; и не мареći у невољи за свакидашњи разговор, она се и не окрену да јој што каже. Али одмах за тим, и не чувши кораке, она осети неку лаку руку на рамену и чу глас који рече „Маго!“

Ето лица — оно је промењено, али је још милије; ето очију, и оне гледају тако нежно.

„Маго!“ рече благи глас. „Луција!“ одговори други глас пун страха; и Луција загрли Магу, наслонивши бледе образе на њено врело лице.

„Ја сам се украла“, рече Луција скоро шапатом, седнувши до Маге и узевши је за руку, „кад су отац и други отишли. Са мном је Алиса. Ја сам је молила да ми помогне. Али само мало могу остати, јер је већ доцне“.

Лакше је било почети овим него другим чим. Оне се гледаху. Чинило се да ће виђење проћи без говора, јер говор беше врло тежак. И једна и друга осећаху да би речи могле позледити ране. Али у скоро Магу освоји љубав и кајање, и она кроз плач проговори:

„Бог нека ти плати за овај долазак, Луција“.

Сад се обадве горко заплакаше.

„Маго, драга Маго, умири се“, рече сад Луција, опет се приљубивши уз њу. „Не плачи“. И да би ублажила Магу и она преста плакати.

„Ја те нисам хтела преварити, Луција“, отпоче Мага врло брзо. „Мени је увек било тешко што осећах нешто што не могах теби казати.... Ја сам мислила да ћу све лако савладати, и да ти нећеш ништа ни дознати што би те ражалило“.

„Ја знам, драга“, рече Луција. „Ја знам да ти ниси хтела мени зло учинити... То је једна несрећа

која је дошла на нас све: ти више трпиш него ја — и ти си напустила њега, кад.... ти си учинила што је било врло тешко учинити“.

Оне опет поћуташе седећи приљубљене једна уз другу.

„Луција“, поче опет Мага, „и *он* се отимао. Он је желео остати веран теби. Он ће се опет теби вратити. Опрости му, он ће опет бити срећан. ..“

Ове се речи отеше из дубине Магине душе, с напрезањем као што је код дављеника. Луција дркташе и ћуташе.

Неко лагано куцну на врата. То беше Луцијина слушкиња која уђе и рече —

„Ја више не смем остати, г-ђце Дин. Код куће ће опазити и љутиће се јако.“

Луција уста и рече: „Добро, Алиса, сад ћу одмах“.

„Ја полазим у петак, Маго“, додаде она кад Алиса изиђе. „Кад се вратим и добро оздравим, бићу опет слободна. И онда ћу ти долазити врло често“.

„Луција“, рече Мага с новим напором, „ја се непрекидно молим Богу, да више никад не будем повод, да се ти ожалостиш“.

Она стиште малу руку коју држаше у својим рукама, и погледа на лице које се беше нагло над њу. Луција никад не заборави овај поглед.

„Маго“, рече она тихим гласом, свечаним као исповест, „ти си боља од мене. Ја не бих могла....“

Она ту заста и не доврши. Оне се обадве стискоше у последњи загрљај.

ГЛАВА V

Последња борба.

Друге недеље месеца септембра беше Мага опет сама у соби, водећи борбу са својим старим непријатељима у привиђењу, који и поражени непрестано се опет подизаху на ноге. Беше поноћ прошла, и о прозор удараше киша нанесена јаким ветром. Време се беше нагло променило сутра дан после Луцијине по-

сете, после запаре и суше дођоше хладни промењиви ветрови с пљусковима сваки час. С тога Луција одложи путовање док се време не поправи. У местима уз Флосу киша није никако престајала и људи нису могли пожети. А сад, последња два дана, и у доњим местима киша не престајаше, тако да старији људи климаху главом, и причаху да је овако било пре шесет година кад је овако исто време о равнодневици донело поплаве које однеше мост и силно оштетише варош. Али млађи људи, који су видели неколико малих поплава, примаху олако ове мрачне успомене и слутње, и Боб Џекин, као што је већ био склон надати се увек на своју добру срећу, смејаше се својој матери кад се она вајкаше што им је кућа на води, и том приликом рече јој да иначе не би имали чамце, који су сад врло добра ствар ако се због поплаве морадне даље ићи по храну.

Али сад су у својим постељама спавали и равнодушни и забринути. Сви се надаху да ће киша стукнути сутра; а млађи се сећаху да је било и горих случајева кад се нагло отопи снег; и на послетку, у најгорем случају, ако насип попусти страдаће само доњи део вароши, а ту је сиротније становништво којему ће опет доброчинство притећи у помоћ.

Сад сви беху у постељама, јер поноћ беше прошла; сви, осим гдекојих који бденисаше као Мага. У њеној соби према реци жмирка једна свећа која магловито показује ствари у соби, али осветљава ипак једно писмо, које је на столу пред њом. Ово писмо, стигло данас, беше један од узрока који је Магу оволико дуго задржао будну. Она не знађаше које је време, и не стараше се потражити одмора — на одмор и не помишљаше, осим на онај далеки, далеки одмор, из којега се више ни пробудити неће у овом бурном земном животу.

Мага већ два дана није била у кући Др. Кена, иото не само због јаке кише. Најпре је Др. Кен тек пл нешто слушао о гласовима поводом њега и Маге, а и пре неки дан један му парохијанин са свим озбиљно разложи како нема смисла што се он толико противи јавном мњењу. Др. Кен, знајући да право ради,

мишљаше не попуштати пред расположењем које је тако недостојно; али после некога времена надвлада код њега обзир на оне нарочите одговорности које он има у својем службеном положају, и чега ради беше потребно да избегава и саму привидност грешења — „привидност“ која наравно одговара општем расположењу околине. Кад је та околина ниска и груба, онда се одмах и она привидност знатно увећа. Можда је опасно противити се и даље; можда је баш његова дужност да попусти: савесни људи су увек склони наћи своју дужност онде где је већа тешкоћа, а за Др. Кена попуштање беше свакојако једна велика тешкоћа. Он се дакле одлучи саветовати Маги, да за неко време оде из Св. Ога; и тај мучни задатак он изврши што је могао нежније, говорећи јој само у опште како његов покушај да је овде задржи постаје извор несугласица између њега и његових парохијана, што може сметати и његовој свештеничкој служби. Он је дакле замоли да му допусти препоручити је једном својему другу који би је узео за учитељицу својој деци, а ако не то, онда би се иначе постарао за њу.

Бедна Мага саслуша све то дркћући, и само рече слабим гласом: „Хвала, ја вам захваљујем“. Она се по пљуску врати кући с новим јадом. Дакле, мора се и самотовати и ићи даље, ићи међу нове непознате људе који ће се чудити што живот није за њу радостан; мора почети нов живот, примати нове утиске — а она је тако неисказано, јадно уморна! За грешника дакле нема дома и нема помоћи, тврди су чак и они који саучествују. Али треба ли јадиковати? Треба ли измаћи се испред покајничкога живота који је још једина могућност да другим патницима олакша терет, и на тај начин погрешку своје страсти претвори у нову силу несебичне човечанске љубави? Сутрашњи цео дан она преседе сама у соби, замраченој од облака и кише, мислећи о тој будућности и борећи се у души да добије стрпљења — јадна Мага, она свако спокојство мора добити само тешком борбом.

А трећега дана — онда кад сеђаше после поноћи — дође писмо, које сад стајаше на столу пред њом.

Писмо беше од Стевана. Он се беше вратио из Холандске и остао у Медпорту, не јављајући се никому од родбине. Он јој писаше од туда, упућујући писмо преко једног повереника у Св. Огу. У писму од почетка до краја беше само страсни прекор, што она без икакве користи жртвује њега, и жртвује себе саму; он устајаше против њенога изопаченога појма о правичности по којем она руташе све његове наде, не зарад чије користи него само из пуке маште — *његове* наде, кога она воли, и који њу воли с оном страшћу каква може бити само један пут у животу.

„Писали су ми да ћете ви поћи за Др. Кена. Као да бих ја то могао поверовати! Можда су и вама таке гатке говорили о мени. Можда су вам говорили да ја „путујем“. Телесно ја сам мењао места, али моја душа једнако стоји онде где сте ме ви оставили, где сам дошавши к себи од ужаса видео да сте ви отишли.

„Маго! Чија невоља може бити као моја? Чија је патња као моја? Ко је још осим мене осетио онај љубавни поглед који ми се у душу ужегао, тако да у њу никаква друга слика не може доћи? Маго, реците да се опет вратим вама! — да се вратим животу и срећи! Сад немам ни једно ни друго. Два месеца су само утврдила моје уверење да ми без вас не вреди живети. Напишите ми само једну реч — реците „доћи“. За два дана ја сам код вас. Маго, јесте ли заборавили колика је то срећа бити заједно? — гледати поглед, слушати глас једно другому?“

Кад Мага први пут прочита ово писмо, њој се чињаше да право искушење тек сада поче. При уласку у хладну мрачну пећину, ми с пуном још неумореном храброшћу остављамо топлу светлост; али пошто смо тумарали по мраку, и већ ослабили и уморили се, како нам је тек онда пријатна светлост коју спазимо изненада озго? Жеља да се уклони од непријатности тако је јака у човека, да он све друге мање побуде заборавља — док се од непријатности не измакне.

За неко време Мага мишљаше да јој сва борба беше залуду. За неко време сваку другу мисао коју би она позвала у помоћ потискиваше слика Стевана који

чека на једну реч што би га довела к њој. Она као да није читала писмо, као да је баш слушала све то из његових уста, и његов глас јој дође онако исто моћан као пре. Цео јучерашњи дан она мишљаше само на празну будућност коју ће провести у јаду, с једином помоћу од вере. А ево сад — баш у њеном домашају — и баш јој се намеће — јавља се друга будућност, у којој место патње и тегоба она има само да се ослони на туђу снагу која је пуна љубави спрам ње! Па опет овај изглед среће место жалости не беше у Магином искушењу на првом месту. На првом месту беше Стеванова патња — и сумња да ли јој је одлука разложна. То накрену тег на једну страну, и подиже је са седишта, да дохвати перо и хартију, и да напише „дођи!“

Али чим се на то одлучи, одмах се опет трже; она осети да би то било у противности са самом њеном прошлошћу док је била у снази и свести, и онда јој се то учини као понижење. Не, не — она мора имати стрпљења, мора се молити Богу, и пређашња свест њена опет ће се вратити: она ће опет осећати оно што је осећала кад се отела од искушења идући за одушевљајем који беше у стању да савлада самртну муку — да савлада љубав; она ће опет осећати оно што је осећала кад Луција беше код ње, кад Филипово писмо беше оживело успомене мирније прошлости.

Она мирно сеђаше, дубоко у ноћи, без икаква подстака да промени место, без икакве снаге за који год рад, чак ни за молитву: она само чекаше повратак свести која за цело мора опет доћи. И она дође с успоменама које никаква страст не може за дуго угушити: њој изиђе пред очи дуга прошлост, а с њом и извор племенитога саучешћа и покрет верности и сталности. Подвучене речи у старој књижици, коју је она од давно научила на памет, пођоше јој саме на уста у тихом шапату који се губљаше у хуци од пљуска кише и ујања ветра: „Ја примих крст, примих га из Твоје руке; ја ћу га носити до смрти, јер Ти си ми га предао“.

Али у брзо пођоше и друге речи које се чуше само кроз јецање: „Опрости ми, Стеване! То ће проћи. Ти ћеш се вратити њој“.

Она узе писмо, припали га на свећи, и остави на огњиште да полако изгори. Сутра ће му писати и опростити се с њим за навек.

„Ја ћу га носити, носити до смрти.... Али колико ће времена протећи док не дође смрт! Ја сам тако млада, тако здрава. Како да одржим стрпљење и снагу? Да опет не дође до борбе и пада, и опет до новога кајања? Да не дођу још каква тешка искушења?“ С овим очајним криком Мага паде на колена пред столом и заклони рукама од бола изнурено лице. Њена душа се подиже к Невидљивом Милосрђу које никога не оставља. И доиста она научи нешто силом своје велике невоље, она извесно познаде тајну љубави и дугога трпљења коју једва да могу знати они који су мање грешили. „О, Боже, ако ми даш живота, дај ми живот који ће бити утеха за друге —“

У том тренутку Мага осети необичну хладноћу на коленима и стопалама: то беше вода. Она устаде и виде како вода улази испод врата. Ни за тренутак се она не збуни, и одмах виде да је то поплава.

Узбуђење за последњих дванаест часова као да јој сад даде велику мирноћу; без икаква препада она изиђе са свећом и попе се на степенице до спаваће собе Бобове. Врата беху отворена, она уђе и разбуди га.

„Бобе, ето поплаве! Кућа је у води! Устајте да потражимо чамце“.

Она запали Бобову свећу, а за то време бедна г-ђа Џекин дохвати мало дете и закука. После опет изиђе да види долази ли вода нагло. У собу доле улазило се преко једнога степена, и она виде да је вода стигла до тога степена. Док она гледаше, нешто силно лупи о прозор и сасу унутра у собу стакла и комаде од прозора — вода јурну одмах.

„То је чамац!“ викну Мага. „Бобе, овамо да ухватимо чамце“.

И без икаква страха она загази у воду која јој беше скоро до колена, и према светлуцању свеће коју беше оставила на степенима попе се на банак од прозора и увуче се у чамац који се предњим делом беше

заглавио у прозору. У брзо стиже и Боб, који потрча без ципела и чарапа, с фењером у руци.

„Нуто, па оба су чамца овде — оба чамца“, рече он ушавши у онај где беше Мага. „Чудо да се конопац није откинуо“.

Журећи се да уђе у други чамац, да га одреши и да се дочепа весла, Боб и не обраћаше пажње на опасност за Магу. Ми се не бојимо за храбре кад су заједно с нама у опасности, и Боб сад мишљаше како ће спасти оне јаднике у кући. По том што је Мага устала, пробудила њега, прва почела радити, Боб некако осећаше да она више помаже него што њој треба помагати. Она такође дочепа једно весло и отисну њим тако да извуче чамац из прозора.

„Вода нагло долази“, рече Боб, „бојим се скоро ће поплавити собе, кућа је тако ниска. Најбоље ће бити да и жену и дете и матер узмем у чамац ако се може, и ослоним се на воду, јер кућа није поуздана. А ако пустим чамац.... али *ви*“, викну он, окренувши фењер на Магу, која стајаше с веслом у руци.

Мага не имаде времена да одговори, јака струја навали дуж кућа и понесе оба чамца широм воде тако силно да их одвуче с друге стране речне матице.

У први мах Мага нити осећаше нити мишљаше што, њој се само учини да је на један пут оставила овај живот од кога се толико бојала: то беше смрт без смртних мука, и она беше у мраку сама с Богом.

Све то би за час, као у сну, да се није ни могло мислити; она паде на седиште несвесно држећи весло, и за дуго не знаде на чем је. Прво што је пробуди беше престанак кише и опажање да се врло мало расветљава и да се на видику облачно небо одваја од неизмерне површине воде. Сад се опет сети поплаве, страшне казне Божје о којој је отац обично причао, о којој је често са стравом сањала. А уз то дође јој и слика старе куће, и Тома, и њена мати — сви су они заједно слушали кад је отац причао.

„О, Боже, где сам ја? Где је пут кући?“ викаше она у мрак.

Шта ли је са њима у воденици? Ову је поплава један пут разрушила. Они су можда у опасности, у ужасу; мати и брат сами су онде, нико им не може помоћи! Сад јој ова мисао обузе сву душу, она гледаше само у та драга лица која траже помоћ залуду.

Она сад пловљаше по мирној води — можда преко поплављених поља. Никаке непосредне опасности не беше која би скренула њен дух од мисли на стару кућу и она напрезаше очи да кроз таму назре какав год знак према ком би могла наћи правац месту куда тежи њено срце.

О, како је то добро што се ова страшна водена површина раширује, како је добродошла светлост која поступно јача, а на површини воде почињу се црнити по мало предмети! Доиста, она је на пољима, ено виде се врхови од ограда. Где ли ће бити река? Гледајући за собом она виде врхове од дрвета, гледајући напред не виде ништа: дакле река је пред њом. Она дохвати весло и поче потискивати чамам са снагом коју даје пробуђена нада. Сад јој се учини да брже свиће, и она спази на једном брежуљку поплашену стоку, која се тамо беше склонила. Она веслаше једнако напред, мокре хаљине припиле јој се уз тело, а косу јој носи ветар, али она не осећа ништа до своје снаге коју узбуђење појачаваше. Поред мисли на опасност и на могућно спасење оних код куће, она магловито помишљаше и на измирење с братом: која свађа и несугласица може остати поред овако ужасне несреће, кад се губи све што је вештачко у нашем животу и кад се сви појављујемо само као бедни смртници? Тако и Мага сад осећаше, и сада се показа само љубав за брата без икаква сећања на увреде и неспоразуме.

У даљини спази она сад велику тамну гомилу, а пред собом могаше већ лепо разликовати реку. Она тамна гомила мора бити — и доиста, тако и беше — Св. Ог. Ах, сад она већ зна куда треба гледати да нађе добро позната дрвета — врбе и кестене — и више њих стари кров. Она дође све јача, као да јој је живот чувао

снагу која има да се потроши у овај час, без обзира на будућност.

Да би стигла до куће она сад мора ући с чамцем у реку. Али онда је вода може однети далеко и можда неће опет моћи извести чамац из матице. Сад јој први пут дође у главу мисао о опасности; али није било времена за размишљање, и она наже у реку. Сад чамац и без веслања пође брзо; како се све више примицаше, а и светлост освајаше, она поче боље разликовати добро позната дрвета и кровове, и ето већ је близу и речица која је сад са свим другачија.

Велики Боже! та речица ваља неке гомиле, које могу разлупати њен чамац кад дође до њих. Шта ли је то, што речица носи?

Њу сад први пут спопаде смртни страх. Она очајаваше, и не опажајући да плови, само предвиђајући судар. Али ова страва не потраја дуго, јер она опази да је прешла ушће речице. Сад остаје само да се свом снагом и вештином опет изиђе из матице. Она сад виде да је мост срушен, виде и катарке од једне разлупане лађе далеко на води. Али на реци не виде никаквих чамаца — што је год било употребљено је за спасавање по вароши.

С новом одлуком она навали веслати, али река је била врло брза и чамац оде далеко ниже моста. Она чу лупу на прозорима над реком, као да је људи дозиваху. Тек прилично далеко она успе да изведе чамац из матице. И тада, погледавши тужно низ реку правцем где је Луцијина кућа, она дохвати оба весла и завесла из све снаге натраг у правцу воденици. Већ беше свануло, и кад приђе дорлкотским пољима, она могаше разликовати боју дрвета, далеко на десно познаде шкотске борове, и виде кестенове код куће — ох, како су дубоко у води, дубље него дрвета с ове стране брежуљка. А где је кров од воденице? Шта ли беше она гомила што је речица ваљаше? Али то није била кућа, ево куће, она стоји чврсто, потопљена до првога спрата, али још чврста — или се можда срушио онај део што је до воденице?

Узбуђена од радости што је најзад стигла овде, Мага се приближи лицу куће. Из најпре не чу ништа и не виде никога. Њен чамац беше у површини с горњим прозорима. Она повика јако.

„Томо, где си? Мати, где сте? Ево Маге!“

У брзо она чу Томин глас с прозора на крову.

„Ко је то? Имате ли чамац?“

„Ја сам Томо — Мага. Где је мати?“

„Није овде, отишла је прекјуче у Гарум. Сад ћу ја сићи на нижи прозор“.

„Ти сама, Маго?“ рече Тома зачуђен кад отвори прозор који беше у једној површини с чамцем.

„Да, Томо. Бог ме је сачувао да дођем до тебе. Улази брзо. Има ли ту још кога?“

„Нема“, рече Тома улазећи у чамац. „Бојим се да воденичар није пропао, њега је однела речица, кад се срушила једна страна воденице. Ја сам га викао и викао па нема одговора. Дај ми весла, Маго“.

Тек кад се одмакоше и дођоше на широку воду, Тома појми све што се догодило. То му дође тако необично силно, то беше за његов дух право откривење скривених ужаса о којима он, и ако је мислио да је храбар и разборит, није никад помишљао — да он не могаше ништа ни запитати. Они се немо гледаше: Мага са живосним очима у изнуреном уморном лицу — Тома сав блед и престрављен. Он мишљаше живо и ако не могаше говорити; и он, и без питања, домишљаше се колико је Мага морала поднети тешкога напрезања, којему је сам Бог био у помоћи. Али на послетку његове оче засузише и усне протепаше једну реч, стару детињу — „Магице!“

Мага одговори само дубоким јецањем, које значи ону тајанствену срећу, једнаку с болом.

Чим дође до речи, она проговори: „Ићи ћемо Луцији, Томо; да видимо је ли она у безбедности, а после можемо у помоћ другима“.

Тома веслаше силно и много брже него бедна Мага. Чамац брзо дође опет у матицу реке, и у скоро би стигли у Тофтон.

„Гестова је кућа високо изван воде“, рече Мага. „Можда је Луција тамо“.

Више ништа не говорише: низ реку долажаше нова опасност за њих. На пристаништу беху поломљене дрвене скеле, и велико комађе пловљаше низ воду. Сад ограну и сунце, и они видеше око себе пространу поплаву — комађе јури страховито. Једна велика дружина у чамцу који пловљаше дуж кућа у Тофтону виде опасност, и гласови повикаше: „Бежите из матице“.

Али то се није могло учинити одмах, и Тома гледајући испред себе, виде како им смрт јури у сусрет. Огромно комађе, за несрећу састављено, беше закрчило скоро реку.

„Ту је, Маго!“ рече Тома дубоким промуклим гласом, и баци весла, и стиште сестру у наручје.

После једнога тренутка чамац се није видео на води, а комађе јураше даље после грозне победе.

Али у скоро се појави кљун од чамца, црна пега на златној површини.

Чамац се појави — али брат и сестра потонуше загрљени, да се никад више не раставе; они проживеше опет, за један узвишени тренутак, оно слатко време кад су се држали за ручице и ишли по цветним пољима.

ПОГОВОР.

Природа поправља своје рушевине — поправља их сунчаном топлотом и човечјим радом. После пет година мало је трагова остало од пустоши коју начини ова поплава. Пет пута беше јесен богата златним класовима који растијаху у омеђеним њивама; пристаништа и стовариште на Флоси опет се разлегаху хуком утоваривања и истоваривања.

И сви о којима причасмо живе још, осим оних чији крај знамо.

Природа поправља своје рушевине — али не све. Ишчупана дрвета не пуштају нове корене, на распуклим бреговима остају пукотине: ако и има новога рашћа, дрвета нису као стара, а на бреговима се под зеленилом познају трагови пређашњега лома. Поправке нема за оне очи, које су виделе како је било некад.

Дорлкотска воденица опет је сазидана. А дорлкотско гробље — где поплава беше оборила споменик на гробу једнога оца кога ми познајемо — опет је добило свој лиснати и мирни изглед.

Поред овога гроба издиже се још један одмах после поплаве, јер два тела која су у њему беху нађена загрљена. Овај гроб у разно време походише два човека, који обојица осећаху да су им ту сахрањене и највећа радост и највећа жалост.

С једним од њих долажаше на гроб и једна мила прилика — али то је било тек после дужега времена.

Други увек беше сам. Његово друштво беху борови у Црвеној Долини, где му се чињаше да његова сахрањена радост још хода — као дух.

На гробу су имена Томе и Маге Туливер, а испод имена пише:

„Ни смрт их не раздвоји“.

КРАЈ

ИЗДАЊА СРПСКЕ КЊИЖЕВНЕ ЗАДРУГЕ

I Коло

1. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска I, за штампу приредио и предговор написао Ж. Поповић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 дин.

2. С Мора и са Сува, прте др. Милана Јовановића. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 дин.

3. Даворје Ј. С. Поповића, за штампу приредно и речник и предговор написао Љубомир Стојановић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 дин.

4. Бакоња Фра-Брне, написао Симо Матавуљ; с речником и предговором Љубомира Јовановића. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 3 дин.

5. Драматски Списи Косте Трифковића, свеска I, за штампу приредно и предговор написао Данило А. Живаљевић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 дин.

6. Истинска Служба, написао И. Н. Потапенко, превео М. Ђ. Милићевић. Друго издање. У Београду 1893. Цена . . . . 2 дин.

7. Историја Српскога Народа с погледом на историју суседних Хрвата и Бугара, написали Љубомир Ковачевић и Љубомир Јовановић, свеска I. Друго издање. У Београду 1893. Цена 2 дин

II Коло

8. Живот и Прикљученија Димитрија Обрадовића, свеска II, за штампу приредио и поговор и речник написао Ж. Поповић. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 дин

9. Мемоари Проте Матије Ненадовића, за штампу приредио и предговор, регистре и речник написао Љубомир Ковачевић. У Београду 1893. Цена . . . . . 4 дин

10. Два Идола, написао Богобој Атанацковић, за штампу приредно и предговор написао Андра Гавриловић. У Београду *1893. Цена* . . . . . 3 дин

3 6105 011 833 311

11. Камено Д ... Јован Љујовић. У Београду 1893. Цена . . . . . 8 ди

12. Прве Жртве, приповетка из српске прошлости, написао Андра Гавриловић. У Београду 1893. Цена . . . . . 2 ди

13. Из Природе, мањи списи Др. Јосифа Панчића, за штампу приредио и предговор написао Живан Живановић. У Београду 1893. Цена . . . . . 8 ди

14. С Француског Парнаса, преводи Владимира М. Јовановића. У Београду 1893. Цена . . . . . 8 ди

III Коло

15. Антологија Дубровачке Лирике, за штампу приредио и предговор и речник написао Милан Решетар. У Београду 1894. Цена . . . . . 2 ди

16. Тамо а
речником и с ка
Београду 1894. Ц

17. Песме
Стојановић. У Бе

18. Драмат
штампу приредио
Београду 1894.

19. Водени
енглескога Андра

20. Водени
енглескога Андра

21. Истори
суседних Хрвата
бомир Јовановић,

Свако засебно
од управе Српске К

Stanford University Libraries
Stanford, California

Return this book on or before date due.